

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

RINGKJØBING KØBSTADS
HISTORIE

CARL LINDBERG NIELSEN

RINGKJØBING KØBSTADS HISTORIE

UDGIVET AF
RINGKJØBING BYRAAD

A. RASMUSSENS BOGTRYKKERI - RINGKJØBING

ARKÆOLOGISK INDLEDNING

Af

J. DALGAARD-KNUDSEN

Ved Skovbjerg Bakkeøs vestlige Rand mellem Ringkjøbing Fjord mod Sydvest, Vonaa-Engene mod Nordvest og Sænkningen, der fra Engene løber i sydvestlig Retning mellem Ringkjøbing og Rindum, ligger Ringkjøbing By som paa en Halvø.

Det var den næstsidste Istids Bræer, der begyndte Udformningen af Egnens Overflade. Denne Nedisning dækkede hele det nuværende Danmark, og da Isen trak sig tilbage for mildere Vejr, efterlod den Egnen furet i Bakke og Dal¹⁾, og i Aartusinder havde Egnen en Overfladeform, der maa have lignet den, vi kender fra Østjylland. Da fik Kulden atter Overtag, og Isen trængte paany frem. Fra Nord og Øst bredte den sig over Landet og nærmede sig Egnen. Isranden stod allerede fra Bovbjerg over Rom Syd for Lemvig og videre østpaa til Dollerup Bakker ved Viborg, hvorfra Isranden løb mod Syd ned gennem Midtjylland²⁾. Men da standsede Fremmarchen, og Vestjylland forblev isfrit. Lange Tider hengik, og Varmen fik atter Magt. Afsmeltningen tog Fart, og Vandet skyllede fra den tilbagevigende Isrand ned over de isfri Egne gennem Dale og Sænkninger. De dybe Furer, den forrige Istid havde skaaret, udglattedes med Sand, Slam og Flydejord. Saaledes dannedes det vestjydske Landskab med de store Flader og det vide Udsyn og dermed ogsaa den Egn, hvor Ringkjøbing ligger.

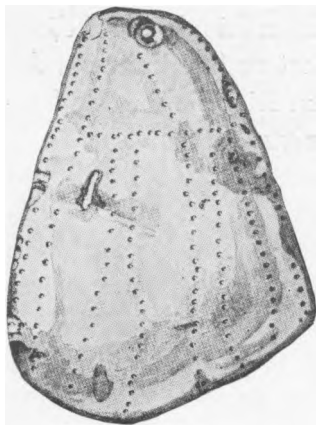
Hvornaar levede de Mennesker, der først slog sig ned paa dette Omraade? Vi ved det ikke sikkert. Rensdyrjægerne, der for 10.000—

*Redskab af Rensdyrtak fundet ved Rimmer Strand.
(Nationalmuseet).*

Efter Aarbøger 1937. Pl. XII.

12.000 Aar siden tog Landet i Besiddelse efter sidste Istids Ophør, har muligt paa deres Træk efter Rennerne ogsaa gæstet Ringkjøbings Omraade. Et Redskab fra den Tid er fundet ved Rimmer Strand ved Nissum Bredning¹⁾, medens et Ravstykke med Boreornamentik,

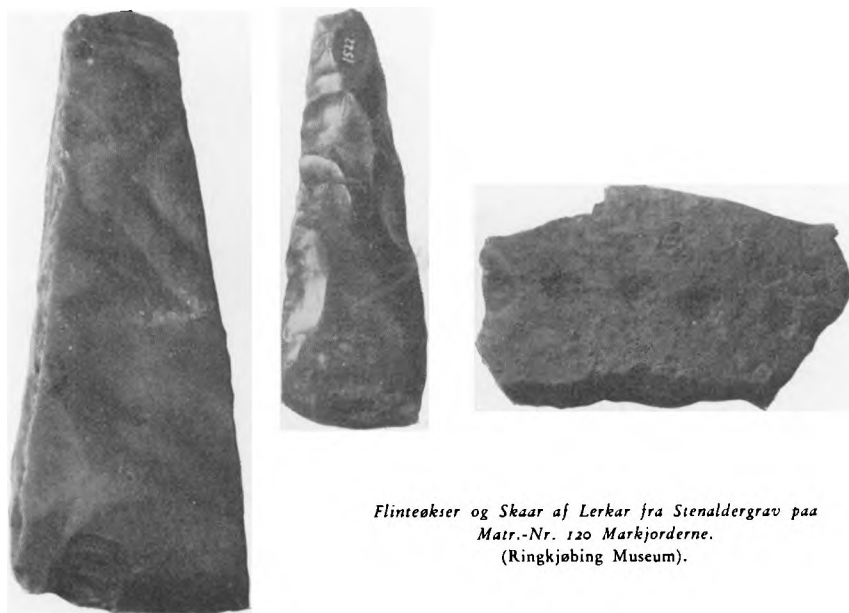
*Ravsmykke fra Hvide Sande. 3/4.
(Nationalmuseet).*

Efter Sophus Müller: *Stenalderens Kunst*, 1918. Fig. 38.

fundet ved Hvide Sande²⁾ efter Ornamenteringen at dømme hører til den 6.000—8.000 gamle Maglemosekultur. Den Jæger- og Fiskerbefolkning, der i Aartusinder havde sine Bopladser ved Jyllands Aaer og Indsøer, og hvis Kultur har Navn efter de talrige Bopladser ved Gudenaalen, har efterladt sig mange Spor baade ved Skjern Aa og Storaas³⁾, men fra selve Ringkjøbings Omraade er der ingen Fund fra dette Folk, og der er ej heller gjort Fund her fra den Jæger- og Fiskerbefolkning, der i ældre Stenalder levede ved Landets Kyster og Fjorde, og hvis Kultur har Navn efter den store Boplads ved Ertebølle.

Det ældste sikre Fund fra Ringkjøbing Købstads Omraade blev for faa Aar siden gjort paa Niels P. Nielsens Ejendom, Matr. Nr. 120, Ringkjøbing Markjorder, hvor man under Markarbejde Øst for Ejendommens Bygninger stødte paa en sten-sat Kiste, der indeholdt Skaar af et Lerkar, en tyknakket og en hulsleben, tosidet Flintøkse⁴⁾, der med Sikkerhed tidfæster Fundet til Jættestuetid, og da Bostedet ikke kan antages at have ligget meget fjernt fra Graven, tør det fastslås, at Mennesker har været bofast paa Ringkjøbings Omraade i hvert Fald saa tidligt som for

godt 4.000 Aar siden. At Bosættelsen er fortsat gennem yngre Stenalder og Bronzealder, ved vi fra Fund af Grave fra Stenalderens Enkeltgravstid og Dolktid og af en Gravurne¹⁾ fra yngre Bronzealder fundet ved Udgravning i Grunden til Ejendommen Herningvej Nr. 40, Matr. Nr. 130 bi, Markjorderne.

*Flinteøkser og Skaar af Lerkar fra Stenaldergrav paa
Matr.-Nr. 120 Markjorderne.
(Ringkjøbing Museum).*

Der findes ingen urørte Gravhøje paa Omraadet, men Spor i Marken vidner om, at der har været adskillige Gravhøje. Paa følgende Pladser findes Spor, der kan tydes som Rester af Gravhøje. Paa Matr. Nr. 36 a, Markjorderne, ca. 10 Meter Øst for Matr. Nr. 35 e, er en svag Forhøjning af Jordsmonnet. Ved Kulegravning er Ejeren, Avlsbruger Thorbøll Christensen, stødt paa en Stensætning. Ved Gartner Dahls Ejendom ved Vellingvej, Matr. Nr. 48 b og 48 c Markjorderne, er en svag Forhøjning, hvor Beboelseshuset ligger. Ved Kloakgravning i 1942 stødte man paa Stensætning, og ved Undersøgelse fandtes Brudstykker af Pilespidser fra Stenalderens sidste Periode (Dolktid). Paa Avlsbruger Klaus Klausens Ejendom, Matr. Nr. 48 a Markjorderne, ved det østre Skel ses en tydelig For-

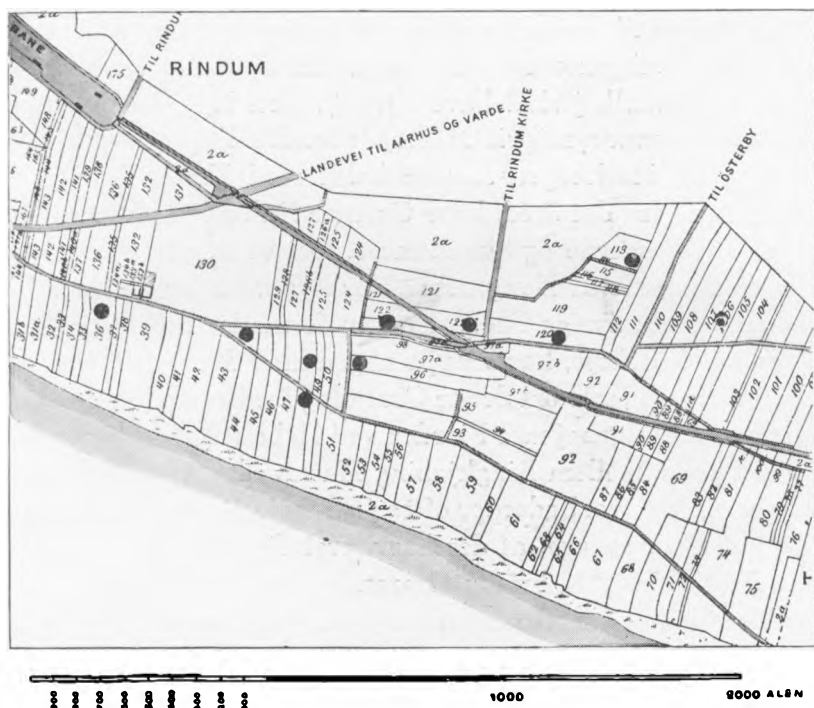
højning, saa Højens oprindelige Omkreds kan iagttages. Ved Undersøgelse 1942 fandtes Grave med Ravsmykker, der kan tidfæstes til yngre Stenalders senere Del (Enkeltgravstid). Ved det vestlige Skel af Matr. Nr. 96, Markjorderne, er en lav Forhøjning. Prøvegravning i Efteraaret 1942 viste Stensætning og andre for en Gravhøj karakteristiske

*Urne fra den yngre Bronzealder, funden ved Grundudgravning
ved Herningvej Nr. 40.
(Ringkjøbing Museum).*

teristiske Bundforhold. Paa Matr. Nr. 123, Markjorderne, godt 50 Meter fra Vestskellet, er en Forhøjning med Overfladeforhold, der tyder paa, at det drejer sig om Rest af en Gravhøj. Paa Matr. Nr. 122 b, Markjorderne, nær ved det sydøstre Skel, findes en Forhøjning i Terrænet, der ligeledes tyder paa, at der har været en Gravhøj. Paa Matr. Nr. 120, Markjorderne, er en Forhøjning, der kan være Rester af en Gravhøj. I Toppen af Forhøjningen er i Efteraaret 1942 fundet en Bronzealderurne med brændte Ben af et Barn. I Skellet mellem Matr. Nr. 106 og 107, Markjorderne, ca. 50 Meter Nord for Vejen, er ligeledes en Forhøjning, der ligner Rester af en Gravhøj. Efter Overleveringen skal der have ligget en Gravhøj i

Vejgaflen mellem Vellingvej og Bymarksvejen, men Spor deraf findes ikke mere. Kommunens Skærveplads nær Vejgaflens Spids udpeges som dens Plads¹⁾. I Billedet af Ringkjøbing i Pontoppidans Atlas af 1769 ses en Høj Nord for Byen Vest for den nu forsvundne Lemviglandevej, der i nordlig Retning løb ud af Byen i Fortsættelse

af Østergade og det daværende Damstræde. Terrænet viser ikke nu Spor efter en Høj, men forskellige Detailler i Billedet, saaledes Lemvigvejens Forløb og Placering af Pløjemark, giver Formodning om, at Højen kan have ligget, hvor Banegaardsterrænet nu er. Om det drejer sig om en Gravhøj, kan ikke med Sikkerhed afgøres efter Billedet.

Spørgsmaalet om den rette Tydning af de formodede Højrester vil kun kunne besvares gennem omfattende Udgravninger.

Fra skriftlige Kilder kendes Navne paa et Antal Høje, forment-

lig Gravhøje, der har ligget paa Markjorderne: Kongshøj, Mølhøj-Gildhøj, Huashøj, Kappelhøj, Bauenshøj, Alkjærshøj, Steenshøj¹). En i Ringkjøbing Museum opbevaret Markbog fra 1829 anfører som Markbetegnelser »Nørre Dige ved Mølhøj« og »Søndre Digen ved Kongenshøj«. Disse Agre lader sig identificere paa et i Museet opbevaret Kort fra 1818, hvor den Ager i Nørredige, der med Sydenden grænser til Bymarksvejen ved Vejgaflen, netop er mærket »1 fra Mølhøj«. Agrene ingenfor Vejgaflens Spids ligger østlig i Sønderdige, hvor Mølhøj skal have ligget²). Den Høj, der har ligget i Vejgaflen, er sandsynligvis Mølhøj. »Søndre Digen ved Kongenshøj« er efter Markbogen sammenholdt med Kortet de Syd-Nord gaaende Agre fra det Sted, hvor Gartner Dahls Ejendom nu ligger, Øst paa til Wingerne og Skaadsmose. Det er herefter sandsynligt, at det er Resterne af Kongenshøj, der ligger under Gartner Dahls Ejendom. Af de øvrige Spor, der kan formodes at hidrøre fra nu forsvundne Gravhøje, kan næppe nogen med Sikkerhed knyttes til bestemt Højnavn, selv om der er Grundlag for Formodninger. Galgepladserne Gl. Galgehøj nær Fjorden ved Hebeltoft Skel og Ny Gallehøj ved Skellet mellem Ringkjøbing Markjorder, Hebeltoft og Rindum viser ikke Overfladespor efter Gravhøje, og der er næppe særlig Grund til at antage, at der har været Gravhøje.³)

At Ringkjøbing Købstads Omraade har været beboet i ældre Jernalder, vides fra Bopladsfund ved Vandtaarnet og ved det nuværende Damstræde. Undersøgelsen af sidstnævnte Plads viste, at der her i tidlig romersk Jernalder — for 1800-1900 Aar siden — laa flere Huse tæt ved hinanden. Der fandtes Lergulve, Skubbekværne, Knusesten og talrige Skaar af Lerkar af de for den paagældende Tid karakteristiske Typer. Paa Stedet har ligget en lille Landsby, som vi kender det fra talrige andre Steder paa Ringkjøbing-Egnen⁴). Der er saaledes fundet Bopladser fra ældre Jernalder paa Holmsland hos Hans Jørgensen, Anders Kjeldsen Aarup og i Røjklit, i Velling ved Vesttarp Skole, i Lem Sogn ved de fredede Heder og hos Enkefru Faurby, ved A. Lambæks Gaard Vest for Nymølle samt hos Mads Hindhede (Affaldsgrube), ved Spjald Stationsby i Brejning Sogn, i Rindum ved H. C. Flytkjærs Ejendom (Affaldsgrube), i Hover Sogn ved Viggo Vastrups Ejendom, i Thor-

sted paa Brændgaards¹⁾ og Bondegaards Jorder, nær Landevejen Nord for Hee Kirke (nu udslettet Spor), i Alrum i Stadil Sogn ved Johannes Jensens Ejendom²⁾, i Staby Sogn 2 Bopladser, den ene under Mosagergaard, i Husby ved Mosebygaard, i Madum Sogn ved Madum Kjærgaard, i Sdr. Nissum Sogn ved Jens Dahls Ejendom i Fjand³⁾, ved Troldtoft i Vind Sogn⁴⁾ samt ved Ørnhøj Kirke og ved Halkjærsgaard⁵⁾ i Nr. Omme Sogn. Flere af disse Steder er dog kun fastslaaet Spor efter et enkelt Hus. Hustomterne under og ved det nuværende Damstræde er de ældste hidtil kendte Rester af Beboelseshuse paa Ringkjøbing Købstads Omraade. Der er intet, der tyder paa, at denne Landsby særligt hævede sig over andre samtidige Oldtidslandsbyer paa Egnen.

Ringkjøbing By- og Markjorder er ikke repræsenteret ved Fund fra Jernalderens sidste Perioder, og Fund fra disse Tider er i det hele taget ikke hyppige, men fra Oplandet kendes dog enkelte Fund derfra, og der er rimelig Grund til at antage, at det Omraade, hvorpaa Ringkjøbing ligger, fortsat har været beboet gennem Oldtidens Slutning ind i historisk Tid.

Ringkjøbings ældste Segl.

Bl. a. brugt 1608.

Omskrift: Ringkjøbingz Stad[s] Cicret [A]nno —. Diameter: 58 Millimeter.

(Efter P. B. Grandjean: »Danske Købstæders Segl indtil 1660«. 1937. Tavle 15).

TIDEN INDTIL 1660

Vi Christoffer, med Guds Naade Danmarks, Sverrigs, Norges, Venders og Gothers Konge, Pfalzgreve paa Rhinen og Hertug i Bayern, gøre vitterligt alle Mænd, som nu ere og komme skulle, at vi af vor synderlige Gunst og Naade, saa og for Troskab og villig Tjeneste, som vore elskelige Borgere og Menighed i Ringkjøbing os og vort Rige Danmark hertil gjort haver og herefter trolig gøre skulle, og nu da have vi taget og undfanget og tage og undfange dennem og alt deres Gods, rørendes og urørendes, og deres Hjon og Tjenere udi vort kongelige Værn, Hegn og Beskærmelse, og stadfæste vi dennem alle de Privilegia, som Kong Valdemar dennem før os naadelig givet haver, som hans aabne Brev udviser, og unde og give vi dennem at have, nyde og bruge saadanne Privilegia, Frihed og Naader i alle Maader, som vore elskelige Borgere have i

Viborg, saa længe vor Naade tilsiger. Thi forbyde vi alle, ehvo som helst ere eller være kunde, og særdeles vore Fogeder og Embedsmænd forskrevne vore Borgere og Menighed eller nogen af dennem eller deres Gods, Hjon og Tjenere mod denne vor Gunst og Naade i nogen Maader at hindre eller hindre lade under vor kongelige Hævn og Vrede. Datum Randers dominica proxima post festum conversionis beati Pauli apostoli nostro sub secreto anno Domini MCD quadragesimo tertio.*)

Saaledes lyder det Kongebrev fra 1443, hvorved Ringkjøbing fik sine første kendte Privilegier. I 1943 kan Ringkjøbing derfor fejre 500-Aaret for denne Begivenhed.

Det vilde dog være forkert at mene, at Ringkjøbing kun er 500 Aar gammel som Købstad. Byen er ældre, selv om den ikke hører til vore ældste Stæder. Det fremgaar da ogsaa af selve Brevet, hvori der er Tale om nogle Privilegier, som Kong Valdemar havde givet den. Hvilken Kong Valdemar der er Tale om, lader sig ikke afgøre med Vished. Valdemar den Store eller Valdemar Sejrs er der ingen Grund til at tro, det har været. Enten maa det da være den sønderjydske Hertug Valdemar, der var dansk Konge 1326—30, eller Valdemar Atterdag (1340—75).

Det er ikke usandsynligt, at det er den sønderjydske Valdemar, der har givet Ringkjøbing sine første Privilegier; thi netop paa den Tid er det første Gang, at man *med Sikkerhed* finder Byen nævnt, nemlig i den Samling Adkomster, Indtægtsangivelser og kirkelige Vedtægter for Ribe Domkapitel og Bispestol, der gaar under det mærkelige Navn »Ribe Oldemoder«.

I Ribe Oldemoders Fortegnelse over Kirkerne i Ribe Stift fra ca. 1325 forekommer bl. a. Rennumkøpingh, Ringkjøbing.¹⁾

Man har gjort sig megen Umage for at forklare Betydningen af dette Navn.

*) Kopi i R. R. Skatteprot. 1650-78 Fol. 2. — Slutningen betyder: Givet i Randers Søndagen næst efter Festen for den salige Apostel Pauli Omvendelse under vort Segl i det Herrens Aar 1443. — Pauli Omvendelse er en Kirkefest, der fejres den 25. Januar. I 1443 var det en Fredag. Altsaa bliver Søndagen derefter den 27. Januar.

I ældre Tid har man villet udlede det af Sagnkongen Sigurd Rings Navn. Men da han højst sandsynligt aldrig har eksisteret, er det en daarlig Løsning.

Andre har af Byens Vaaben, en Ørn med udstrakte Vinger staaende paa et Bjerg, ment at kunne slutte, at Byens oprindelige Navn var Ørnsberg. Sit nye Navn skulde Byen have faaet af Christian III, som fra Kongshøj ved Ringkjøbing skulde have betragtet Byens Ringhed og forandret dens Navn til Ringkjøbing, en ringe Købstad. Dette har dog intet paa sig. Allerede flere Hundrede Aar før denne Konges Tid havde Byen sit nuværende Navn.¹⁾

Den ældste Form af dette Navn, Rennumkøpingh, viser tydeligt dets sande Oprindelse, en Købing i Rennum, Rindum Sogn. Ordet Rennum er toleddet. Forleddet er maaske det gammeldanske rænna, en Rende, eller et dermed beslægtet Ord. Det fremgaar dog ikke klart, hvilken Terrænform der i saa Fald maa antages at have været navngivende, muligvis Vonaa lige Vest for Byen. Efterleddet i Rennum er det gammeldanske hem, det oldnordiske heimr, et Hjem. Rennum eller Rindum vil altsaa sige Hjemmet ved Renden.²⁾

En svag Mulighed er der for, at Rindum allerede nævnes første Gang for næsten halvtredie Tusinde Aar siden, nemlig af Grækeren *Pytheas* fra Marseille, der omkring Aar 325 f. Kr. foretog en Sørejse til de nordlige Lande. Men desværre har man ikke mere det Skrift »Om Oceanet«, hvori han selv har beskrevet sin Rejse. Oldtidsforfattere som Historikeren Timæus (ca. 300 f. Kr.) og Geografen Eratosthenes (ca. 220 f. Kr.) har kendt og benyttet *Pytheas's* Bog. Men heller ikke disse to Forfatteres Skrifter er bevaret. Man har kun levnet Stumper af dem citeret af andre af Oldtidens Forfattere som f. Eks. Plinius (død 79 e. Kr.), og i disse Citater forekommer der da Brudstykker af *Pytheas's* Rejsebeskrivelse. Men paa Grund af denne daarlige Tekstoverlevering er det meget problematisk, hvad *Pytheas* egentlig har skrevet og ment. Han har sikkert nok fortalt om et Sted, der hed Raunonia, og en Havbugt ved Navn Mentonomon. Geografen, Professor Steensby (død 1920) har gættet paa, at Raunonia skulde være det samme som Rindum og Mentonomon den græske Gengivelse af *Ny-Minde*. Men andre som Svend Aakjær

har ud fra sproglige Grunde benægtet Rigtigheden heraf, og i det hele taget har man villet søge disse Steder fra Ems, over forskellige Steder paa den jyske Vestkyst lige til Frisches Haff. Sandheden i Ære er nok. Virkeligheden den, at de faa og forvirrede Stumper, man kender af Pytheas's Bog, slet ikke lader sig forklare.¹⁾ —

Angive Aar og Dato for en gammel Bys Tilblivelse kan man ikke. Det lader sig kun gøre ved en Aarsunge som Esbjerg eller Struer. Gamle Byer har det som gamle Mennesker. De ved ikke selv, hvor gamle de er.

Stille og af sig selv er de danske Købstæder vokset op i Løbet af Middelalderen ved Vadesteder og Overfartssteder, i Ly af Borg eller Kloster eller ved Bunden af dybe Fjorde.

Ringkjøbing er en Havnestad, beliggende ved Fjordens nordlige Ende i nogenlunde Sikkerhed for ødelæggende Stormfloder, men dog med Adgang til Vesterhavet. Her har i Middelalderen dannet sig et lille Samfund af Mennesker, der ikke blot som Bønderne i Rindum levede af Agerbrug, men ogsaa af Fiskeri, Handel, Skibsfart og Haandværk. Da Ringkjøbing skilte sig ud fra Bondesognet, laa Udløbet fra Fjorden, Gabet, meget længere mod Nord, end Tilfældet er nu. Efterhaanden som Gabet vandrede mod Syd, forringedes Ringkjøbings Muligheder som Havneby. Byen kom til at staa i Stampe. Dens Fremtid laa paa Havet. Men Havet rykkede længere og længere bort. Byen kom til at ligge i en Afkrog.

At Ringkjøbing er udskilt fra Rindum i Løbet af Middelalderen, fremgaar ikke blot af Navnet. Ogsaa en anden Omstændighed viser det. I Ribe Oldemoders Kirkeliste fra ca. 1325 nævnes ganske vist Rennumkøpingh Kirke; men Rindum Kirke forekommer ikke. Det er da sandsynligt, at der slet ikke menes Kirken i Ringkjøbing, men Kirken i Rindum, hvortil ogsaa Købstadboerne har søgt. Men den Omstændighed, at Kirken benævnes efter Købstaden, viser, at denne allerede paa dette Tidspunkt har overfløjet Moderbyen Rindum.²⁾

I et Samfund, hvor forholdsvis mange Mennesker bor tæt sammen, vil der hyppigere være Brug for Rettens Hjælp til at afgøre Tvistigheder end paa Landet. Handelspladsen maa derfor tidligt

være blevet skilt ud fra Omegnen, ikke blot i erhvervsmæssig, men ogsaa i retlig Henseende. Handelsmændene har i Stedet for Herredstinget, hvortil Bønderne søgte, faaet deres eget Byting.

Og endelig har Byen faaet sin egen Styrelse, Raadet, med en eller to Borgmestre i Spidsen.

Disse Købstadrettigheder, Retten til at drive Handel og Haandværk, Retten til at have eget Ting og Retten til at have egen Styrelse, har Ringkjøbing som andre gamle danske Byer ikke erhvervet ved et Kongebud, men ad Sædvanens Vej.

Først i det 15. Aarhundrede fik Regeringen Øjnene op for Borgerstanden. *Erik af Pommern* har Æren af at være den første danske Konge, der har forstaaet Betydningen af Byerne og de borgerlige Næringsveje.

Den 15. Februar 1422 udstedte han den vigtige Forordning om de danske Købstæder. I Indledningen klages der over, at »den Bjergning og Købmandskab, som i Købstæderne burde at være, den har nu andre Mænd paa Landet, saasom Bønder og vornede og Forprangere; de har fuldt at haandtere alt Købmandskab, saasom er Klæde, Humle, Staal, Sardug, Lærred og saadanne Varer; hver, der vil, farer og vandrer til nye Fiskelejer i Landet og køber der, hvad dem lyster, og gør stort Forkøb baade paa Sild, Kvæg og alt Slags Købmandskab.« Derfor har Kongen nu bestemt, at alle Haandværkere skal bjerge sig af deres Haandværk, Bager af sin Bagnings, Suder af sin Skogerning, Smed af sin Smedegerning, Guldsmed af sit Embede, Skrædder og Skinder af sit, og saaledes skal alle Haandværkere hver bjerge sig af sit Haandværk; men Borgere og Bymænd, som ikke er Haandværkere, maa bjerge sig med deres Købmandskab og deres Brygning og saadan Købmandshaandtering; de faar Eneret til Handel, og derfor »aflægger og forbyder vi saadant Landkøb og Haandtering og Forprang, som før er nævnt, andetsteds at øve og haandtere uden i vore Købstæder og paa vore Markeder og Torv, som af Alder har været.«

Det var ikke noget nyt, at Handel og Haandværk hørte hjemme i Byerne. Det ny og betydningsfulde laa i, at Købstæderne nu skulde være *eneberettigede* til disse Næringsveje. Det var en Tankegang, der holdt sig lige til Loven om Næringsfrihed i 1857. Borgerne blev,

som Professor Arup har udtrykt det, anerkendt som en ny Stand i Riget med faste Rettigheder.

Det var derfor vigtigt for Byerne at sikre sig Kongens Bekræftelse af deres Rettigheder. I den følgende Snes Aar faar derfor By efter By enten ældre Privilegier stadfæstet af Kongen eller ogsaa

Christoffer af Bayern.
Fra en Friserække
fremstillende bayerske
Fyrster i Cabinet des
éstampes i Paris.
(Efter »Danmarks
Riges Historie«).

for første Gang Købstadrettighederne bekræftet ved Tildeling af bestemte kongelige Privilegier. Det gælder Viborg, Skive, Ebeltoft, Aarhus, Horsens, Varde, m. fl., for blot at nævne *jydske* Byer.

Ogsaa for Borgerne i Ringkjøbing maatte det være af Vigtighed at faa Byens hævdvundne Købstadrettigheder bekræftet af Kongen, hvilket ogsaa lykkedes den 27. Januar 1443, da Christoffer af Bayern stadfæstede Ringkjøbings ældre Privilegier og tildelte Byen samme Rettigheder, som han 3 Aar før havde givet Viborg.¹⁾

Det, der skete i 1443, var ikke, at Ringkjøbing blev hævet til en højere Værdighed. Byen var Købstad i Forvejen, det siger selve Kongebrevet. Alligevel var Kong Christoffers Brev af allerstørste Betydning. Det afgørende var ikke, om det blev Viborgs, Ribes eller en anden Bys Privilegier, der overførtes paa Ringkjøbing, og hvad deres nærmere Indhold var. Hovedsagen var, at Byen ved Kongens Tildeling af Købstadprivilegier anerkendtes som Købstad. Byens Købmænd skulde være eneberettigede til at drive Handel. Forprang,

Landhandel, blev forbudt. I god Samklang hermed staar Bestemmelsen i Privilegierne om, at fremmede Købmænd eller Handelsrejsende, »Gæster«, som de kaldtes, ikke maatte handle indbyrdes eller med Bønderne, men kun med Borgerne, undtagen naar der var Marked. Byens Købmand skulde have sin Mellemandleravance. Og vilde en Gæst slaa sig ned i Købstaden for en hel Vinter, maatte han betale Skat ganske som Borgerne. — Meget karakteristisk for Tiden er Privilegiernes Bestemmelse om, at hvis en *udenbys* dræber eller saarer nogen i Byen, skal han bøde 40 Mark til Kongen og lige saa

meget til Byen; men er det en *Borger*, der har saaret en anden, kan han slippe med 3 Mark.

Paa Kong Christoffers Privilegiebrev som den faste Grundvold har Ringkjøbing siden ha. gode og i onde Dage, og omhyggeligt sørgede Byens vise Fæderes og hvert Kongeskifte for at faa Christoffer af Bayerns Privilegier stadfæstet af den ny Konge.

Kong Christoffers originale Brev til Ringkjøbing er for længst forsvundet. Det kendes nu kun i Afskrift. —

Ringkjøbing har skilt sig ud fra Rindum. Alligevel var By og Land tæt forbundet med fælles Interesser. Bønderne var Købmændenes Kunder, og omvendt var Købmanden Aftager af Bondens Landbrugsprodukter. Ja, lige til tæt op imod vort Aarhundrede hørte der Marker til hver Gaard i Byen.

Dette Interessesfællesskab mellem Borger og Bonde træder særlig tydeligt frem i *Grevens Fejde*, Danmarks sidste Borgerkrig, det sidste store Basketag mellem Adelen paa den ene Side, Borger- og Bondestanden paa den anden, og samtidig et religiøst Opgør mellem den gamle Religion og den ny, mellem Katholicisme og Protestantisme.

I Jylland rejste Skipper *Clement* i 1534 Fanen for den fangne Christian II, og Bønderne sluttede sig villigt til ham. Det blev et forrygende Oprør, hvor Bønderne sved Herregaardene af, jog de adelige Beboere bort eller dræbte dem. Og Ringkjøbings Borgere holdt med deres Kunder fra Landet, mens de mere forsigtige Købmænd i Varde holdt sig neutrale. Thi fra Syd nærmede sig ved Aarets Slutning Adelens udkaarne Konge Christian III's dygtige Feltherre *Johan Rantzau*. Varde slap med Skrækken. Men de Bønder, der havde samlet sig ved Skjern Aa, blev splittet, og næste Dag kom Turen til Ringkjøbing. Denne By havde, som Johan Rantzau selv fortæller i et Brev, »megen Skyld i dette Oprør. Der fandt vi hverken Mænd, Kvinder eller Børn hjemme, og den stod ganske tom. Der kogte vi og rettede selv an.« Brevet, der er skrevet paa Plattysk, haves desværre kun i en ret daarlig Afskrift. Den sidst citerede Sætning lyder der saaledes: »Dor kakeden wie vnnd richeden suluen ann« og maa oversættes som anført ovenfor. Men det

er muligt, at Ordene »richteden suluen ann« er en Fejl læsning for »stichte den suluen ann«. Hele Forskellen er altsaa, at man i sidste Tilfælde læser st i Stedet for r. Men den sidste Læsemaade vilde give Meningen: »stak samme i Brand«. — Maaske kunde den anførte Sætning ogsaa forklares som et spøgefuldt Udtryk for, at Ringkjøbing blev stukket i Brand. Det bestyrkes ved, at Beslutningen om at storme Aalborg senere i det noget forsorne Brev gengives paa denne Maade: Vi besluttede, »at vi næste Morgen tidlig vilde spise en Morgensuppe med dem«. Om den rette Mening virkelig skulde være, at Johan Rantzau lod den røde Hane gale over Ringkjøbing, faar dog staa hen.¹⁾

Christian III sejrede, og med ham kom Reformationen. Et nyt Tidsafsnit begyndte i Danmarks og i Ringkjøbings Historie.

Der skulde nu gaa omtrent 100 Aar, inden Ringkjøbing næste Gang saa Fjender inden for sine Porte. Og det blev paa mange Maader en lykkelig Tid for Landet. Den uheldige Syvaarskrig (1563—70) berørte ikke direkte Landet Vest for Øresund og blev forholdsvis let forvundet. Det 16. og første Fjerdedel af det 17. Aarhundrede var en gylden Tid, gylden i alleregentligste Forstand. Amerika var lige blevet opdaget, og fra den ny Verden strømmede Guld og Sølv til den gamle Verden i saa store Mængder, at Europas Forraad af Ædelmetal femdobledes i Perioden fra 1500 til 1600. Pengenes Værdi sank, og alle Varer steg i Pris, ganske særligt Landbrugsvarer, Korn og Stude. Det var gode Tider for Bonden, for Godsejeren og for Byens Borgere, hvis Spidser, Borgmestre og Raadmænd, med Held drev den indbringende Studehandel. Men denne lykkelige Udvikling blev brudt i Løbet af blot 30 Aar ved 3 forfærdelige Krige.

Den første af disse var Trediveaarskrigen eller, som den her i Danmark kaldtes, *Kejserkrigen*. Uforsigtigt havde Christian IV blandet sig ind i Krigen i Tyskland, blev slaaet, og i 1627 blev Jylland oversvømmet af Wallensteins Soldater. Ved Mikkelstdag var de i Varde, og meget senere er de vel ikke kommet til Ringkjøbing, selv om der ikke er Vidnesbyrd om deres Tilstedeværelse her før omkring Mortensdag.²⁾

Ringkjøbing maatte underholde en Salvegarde, d. v. s. en min-

dre Sikkerhedsvagt, der skulde beskytte Byen mod de værste Røverier af omstrefjende Soldater. *Nogen* Beskyttelse ydede den vel; men der maatte ogsaa betales godt (hver Rytter 1 Rdl. om Ugen, Korporalen 2 Rdl.). Fra 24. April til 16. Maj 1628 bestod Salvegarden af 5 Mand¹⁾. For Mandstugten blev der sørget ved Opstilling af en Træhest²⁾. Men alligevel var det nok slet bevendt med Disciplinen, her som alle Steder. I alt Fald var det nødvendigt stadig at traktere Officererne godt. Saaledes var Traktementet, da en »Løjtnant, Felt-skriver og deres Konsorter var her og tog Vaaben og Værge bort, 100 Potter Vin 25 Rdl.«¹⁾ »Foræringer« maatte der ogsaa til. Oberst-løjtnanten i Ribe fik en Guldskæ til 46 Rdl., Hopmand Siedon en Sølvkande, der vejede 32 Lod og med Arbejdsløn havde kostet 18 Rdl., samt en Sølvstob til 6¾ Rdl., hans »Liv Schutz« en Ske til 2 Rdl., hans Dreng 1 Rdl. og Kokken ½ Rdl.¹⁾ Men det var ikke godvilligt, Byen rykkede ud med disse Presenter. De Udtryk, der anvendes i Regnskaberne, vidner tydeligt nok om det Pres, der blev lagt paa Byen: »Nok som den Djævels onde Hopmand os afskattede 1 Sølvkande — — — Nok 1 Td. Øl af Mads Tøgersen til de Djævels Lemmer, som kørte Rustvogne, 7 Mk.«³⁾

Hertil kom saa Skatterne til Fjenden, der for Ringkjøbings Vedkommende vistnok udgjorde 100 Rdl. om Maaneden⁴⁾, saa at det blev en artig Sum efter de Tidens Forhold, inden den fjendtlige Besættelse efter 1½ Aars Forløb var til Ende.

Den værste Klemme kom Borgerne dog i i Begyndelsen af 1629. De fremmede levede trods alt i en stadig Frygt for Oprør og Overfald. Først afvæbnede de Halvøens Indbyggere⁵⁾, senere drev Angsten dem til et oprørende Skridt. Wallenstein, »Generalen over det oceaniske og baltiske Hav«, befalede nemlig, at alle Jyllands Indbyggere skulde aflægge Hyldingsed til den tyske Kejser og edelig forpligte sig til at tjene ham som deres rette Herre. Gennem det Baand, som en saadan aftvungen Ed kunde lægge paa Samvittigheden, vilde Wallenstein sikre sig den Lydighed, som al hans Vaabenmagt ikke kunde skaffe ham⁶⁾. Først skulde Jyderne i Kejserens Navn løses fra deres Troskabsed til den danske Konge, og derefter skulde de med oprakte Fingre sværge at ville være Kejseren tro og lydige, anerkende ham som deres eneste, af Gud indsatte Overhoved, af-

holde sig fra alle Anslag imod ham, hemmelige eller aabenbare, men ofre for ham Liv, Gods og Blod, som det sømmede sig tro og lydige Undersaatter mod deres Herre. »Saa sandt hjælpe os Gud og hans hellige Ord«¹⁾. Men Borgerne i Ribe, Varde og Ringkjøbing forstod, hvordan de skulde blive fri. En anselig Foræring til Oberstløjtnanten, der skulde modtage Eden, var Midlet. For Ringkjøbings Vedkommende blev det 75 Rdl. til Oberstløjtnanten og 5 til hans Skriver, i alt 80 Rdl., en Del mere, end en Rektor i Ringkjøbing paa de Tider fik i aarlig Løn.²⁾

Ud for Nymindegab laa en fjendtlig Jagt og tog Told af de danske Skibe. Kongen befalede derfor i Maj 1629 sin Kaptajn Hans Sørensens, at han skulde begive sig til Nyminde med Jagten »Kronen« og gøre sin yderste Flid for at bemægtige sig det fjendtlige Fartøj.³⁾

Faa Dage efter blev Freden endelig sluttet, nemlig den 27. Maj 1629, og Wallensteins Soldater fortrak fra Landet. Men endnu 7 Aar efter falder det naturligt ved Mindet om Fjendens Bortmarch fra Landet at tilføje et følt: »Gud evig Ære og Lov!«⁴⁾ »Selv i Dag,« siger J. I. Bøgner, »mere end 300 Aar efter, er det med en egen Følelse, man læser dette lille Hjertesuk.«⁵⁾ —

Saarene fra Kejserkrigen var næppe lægt, før den næste Krig begyndte. Træt af Christian IV's stadige Indblanding i Trediveaarskrigen for at krydse Svenskernes Planer lod den svenske Regering den 12. December 1643 *Torstenssons* Soldater uden Krigserklæring falde ind over Holstens Grænser. Uden at møde nævneværdig Modstand trængte de mod Nord omtrent saa rask, som Hestene kunde rende, og 20. Januar 1644 stod Svenskerne i Sæby.

Den 14. Januar saas de første Fjender ved Varde, og meget senere er de næppe kommet til Ringkjøbing.

Det første, Svenskerne gjorde, var at udskrive en Brandskat. Hvor stor den var, er ikke helt klart; men den synes at have været paa ca. 700 Rdl. I alt Fald kvitterer Oberstløjtnant *Schlebusch's* Sekretær for dette Beløb den 28. Januar 1644⁶⁾. Og det blev ikke den sidste Skat, Byen maatte ud med til Fjenden.

I Juli havde *Schlebusch* udpint saa store Beløb af Byen, at Borgmester *Jens Olufsen* og *Oluf Tuesen* efter Borgernes Begæring

maatte forgribe sig paa Toldkassen for at kunne udrede 273 Speciedaler til Oberstløjtnanten. Til Gengæld maatte 15 ansete Borgere Dagen efter paa Byens Vegne love at holde de to Mænd skadesløse for disse Penge.¹⁾

Ogsaa Danske forstod at udnytte Situationen. Man kendte den Gang — som senere — Forrædere, der gik vore Fjenders Ærinde. Endnu i 1653 havde man i Ringkjøbing ikke glemt den *Mikkel Tuesen Bering*, der den 12. Juli 1644 stod paa Rindum Kirkegaard og begærede en Summa Penge af Rindum Bys Folk med stor Trusel og haarde Ord; dersom de ikke vilde give ham Brev paa Pengene, da skulde han skaffe dem Schlebusch's Ryttere paa Halsen, som skulde udplyndre dem, og »efterdi han havde daglig Omgængelse med Fjenden, turde de ikke nægte hannem det.«²⁾

Andre stod sig ikke saa godt med Fjenden. Raadmand *Johan Wetzeling* maatte saaledes gøre en Rejse til Randers med Svenskens Folk — i hvilket Ærinde siges ikke — og sad fangen der paa Byens Vegne.¹⁾

Schlebusch fratog ogsaa Borgerne deres Musketter og Degener*) og anstillede Efterforskninger efter Ammunitionen, men uden at finde den. Og da Torstensson i Juli Maaned trak sine Tropper sammen i Holsten for at kunne møde den kejserlige General Gallas, der skulde komme Danskerne til Undsætning, og Byen saaledes havde et lille Pusterum, fik den danske Kaptajn *Anders Mogensen* Byens Beholdning af Ammunition med til Middelfart Skanse.³⁾

Fjenden var borte, og straks sender Generallandkommissarius *Erik Juel* til Lindbjerg og Hundsbæk m. m. Ordre til Borgmester og Raad i Ringkjøbing om at opgive, hvor mange Geværer og hvor megen Ammunition Byen havde i Behold, samt forfatte Mandtal paa Ringkjøbing Borgerskab samt Ungkarle og Tjenestedrenge.

Det første var let gjort; thi af Vaaben og Værge var der kun tilbage nogle Spyd og af Ammunition intet. Men de brave Ringkjøbing-Borgere var straks rede til alligevel at forsøge Modstand mod de forhadte Fjender. »Alle Mænd erbyder sig gerne af yderste Flid og Formue at stræbe og gøre, hvad muligt er,« skriver Borgmester og Raad. »Vi kender dem [nemlig Svenskerne] alt for vel. Gud

*) Kaarder.

forbyde, de os igen skulde komme paa Halsen. Da vilde de være fire Fold argere som tilforn. Da var det bedre at vove Liv og Blod imod dem. Saa taler alle Mænd heromkring.«¹⁾

Det var mandigt og modigt talt. Til 30. August havde Kongen stævnet Udsendinge fra Købstæderne til Vejle for at raadslaa om, hvor mange bevæbnede Mand »de kunde udrede og underholde, det arme Land til Defension.« Noget praktisk Resultat ses disse Bestræbelser dog ikke at have haft.

I omtrent 2 Maaneder var Fjenden borte. Men i September rykkede Svenskerne under *Helmuth Wrangel* igen mod Jylland, mere dog som plyndrende Hobe end som virkelige Hærafdelinger, ofte tæt forbi danske Korps, der var Fjenden meget overlegne, men næsten altid med en Dristighed uden Lige. Først den 13. August 1645 sluttedes Freden i Brömsebro; men i over en Maaned endnu vedblev Fjenderne at husere i Jylland.

Hvor meget Ringkjøbing har maattet betale til Svenskerne, kan ikke opgøres helt nøjagtigt.

Den største Skat var Brandskatten i Januar 1644. Af hver Skatteskillings*) skulde der betales 1 Rdl. Borgerne kunde ikke udrede den i Penge alene. Mange maatte derfor betale dels med Penge, dels med Sølvtoj. Raadmand Gregers Nielsen ydede saaledes en Sølvkande med hans Navn paa, som vejede 22½ Lod, hvert Lod 3 Mk. 4 Sk., i alt 10 Rdl. 1 Mk. 14 Sk., hertil lagde han 1½ Rdl. 1 Mk. 2 Sk., Raadmand Johan Wetzeling gav en Sølvkande til 22 Rdl., Borgmester Jens Olufsen betalte 80 Rdl., Borgmester Mogens Olufsen 25½ Rdl. o. s. v.²⁾

Der haves en Liste over de Skatter, Ringkjøbing har betalt til Svenskerne fra Januar 1644 til Januar 1645.²⁾ Den ser ud til at være nogenlunde fuldstændig, i alt Fald for første Halvdel af Perioden:

*) Skatteskillingerne dannede Grundlaget for Skatteudskrivningen. Hvert Aar lignedes Skillingstaksten paa Byens Borgere efter deres Næring. Var Skatteskillingerne samlede Sum f. Eks. 500, og der skulde betales en Skat af Byen paa i alt 10.000 Sk., divideredes 500 ind i 10.000 = 20. Var nu en Borger eksempelvis i Ligningen takseret til 4 Sk., skulde han betale 4 × 20 Sk., var han takseret til 12 Sk., skulde han betale 12 × 20 Sk. o. s. v.

Brandskat	602 Rdl. 4 Mk. 2 Sk. ¹⁾
Nok annammet 11 Sldlr.	7 — 2 — „ — ²⁾
6. Februar: 525 Sldlr.	350 — „ — „ —
6. Marts	211 — 1 — „ —
11. — 23. Marts	106 — „ — „ —
10. April	105 — 3 — „ —
15. April: 141 Sldlr. 2 Mk. 4 Sk.	94 — 1 — 8 —
21. April	176 — 1 — „ —
18. Maj: 120 Sldlr.	80 — „ — „ —
27. Juni	250 — 4 — 8 —
29. Juni: 111 Sldlr. 2 Mk. 3 Sk.	74 — 1 — 8 —
12. Juli: 194 Sldlr. 1 Mk. 12 Sk.	129 — 3 — 3 —
Udateret: 548 Sldlr. 0 Mk. 6 Sk.	365 — 2 — 4 —
16. Jan. 1645: 397 Sldlr. 0 Mk. 2 Sk.	264 — 4 — 1 —
I alt....	2817 Rdl. 4 Mk. 2 Sk.

Men hertil maa saa lægges de mange ekstra Udgifter, Besættelsen medførte: Gaver til Officererne, Udpresninger, for ikke at sige Udplyndringer, og den Skade, som Soldaterne forvoldte.

I Slutningen af 1645 blev der afholdt Synsforretninger over den Skade, som Jylland, Skaane og Bleking havde lidt under Krigen. I Købstæderne var det Borgmestre og Raad, der foretog Opgørelsen. Den Skade, som Ribe Stifts Købstæder havde lidt, og de Udgifter, de havde haft, beløb sig, alt medregnet, til følgende Beløb³⁾:

Ringkjøbing	19480 Rdl.
Holstebro	19996 —
Lemvig	13959 — 1 Ort.
Varde	45739 — 2 Mk. 10 Sk.
Ribe	120000 —
Kolding	82792 — 1 Ort 10 ¹ / ₂ Sk.
Vejle	38000 —

Maaske har Byens vise Fædre taget Munden lovlig fuld. Men den Omstændighed, at Holstebro og Lemvig er kommet til nogenlunde samme Resultat som Ringkjøbing, kunde dog nok tyde paa, at Resultatet ikke er saa helt galt endda. Det er sikkert rigtigt, at

de sydligere Byer som Varde, og da først og fremmest Kolding og Ribe, hvor der blev kæmpet med Svenskerne, led betydelig større Skade. Man kan da vist sige, at trods alt er Ringkjøbing takket være sin afsides Beliggenhed sluppet nogenlunde helskindet ogsaa over denne Krig. —

I 1657 brød Danmark uforsigtigt Freden med Sverrig. *Carl Gustav* vendte sig ufortøvet fra Krigen i Polen mod Danmarks Sydgrænse, og den 23. August kunde Svenskekongen opslaa sit Hovedkvarter i Kolding. Allerede den 19. August var de første Svenskere kommet til Ribe, og kort efter maa de vel ogsaa være kommet til Ringkjøbing, selv om Svenskerne først kan spores her fra den 6. September. I Borgmester Mogens Olufsens Regnskab hedder det nemlig: »Hertzbergh, Regimentskvartermester under Overbechs Regiment, — — — kom hid til Byen den 6. September 1657.«¹⁾

Oberst *Overbechs* Lejr laa i Brorstrup, en Mils Vej Øst for Ringkjøbing, og til denne Lejr blev der udskrevet store Mængder af Fødevarer fra Bøvling Len, der skulde underholde Obersten og hans Regiment.

Den 2. September var den svenske Krigskommissær *Jacob Gutheim* ankommet til Ribe, og allerede Dagen efter udskrev han til Lejren i Brorstrup en Leverance af 626 Skæpper Rug, 333½ Td. Øl, 246½ Skæpper Gryn og Ærter, 241½ Lispund Smør, 163¾ Lispund Flæsk, 101½ Lispund Ost, 14 Stude, 89 Faar, 10 Lispund Æg, 390 Lispund Kød, 162 Gæs, 282 Høns, 3924 Skæpper Havre, 678 Læs Hø og 4068 Knipper Halm.²⁾

Endnu i September maatte Raadmændene *Morten Beesk* og *Jens Jensen*, den senere Borgmester, af Sted til Ribe for at akkordere om Brandskatten.³⁾ Der blev hertil opkrævet 1½ Rdl. af hver Skattesilling, i alt 841½ Rdl.¹⁾ Men ikke nok med det! Ringkjøbing maatte oven i Købet efter Ordre fra Oberst Overbech sammen med Lemvig hjælpe med til at betale 400 Rdl., der resterede af Brandskatten fra Holstebro, og som denne By ikke var i Stand til at udrede.³⁾ Det lyder ganske vist meget mærkeligt, og det er ikke urimeligt at antage, at Holstebros Borgmester og Raad har forstaaet at bestikke Obersten til at vælte Skattebyrden over paa de to andre Byer.⁴⁾

Thi de svenske Officerer gik ikke af Vejen for en »Foræring«, d. v. s. Bestikkelse. Regnskaberne taler tydeligt herom:

»Leveret Borgmester Mogens Olufsen til de 10 Dukater, som han skulde give Hertzbergh, at han skulde være Byen god, 20 Rdl.«
 Eller:

»Leveret til Mogens Olufsen og Hans Jensen, som 4 Kvartermestre bekom, fordi Skatten ikke var færdig, 4 Rdl.«¹⁾

Ja, Oberst Overbech kunde endog forlange selv. Den 23. Januar 1658 meddeler han Borgmester Mogens Olufsen, at Byen skal blive forskaanet for yderligere besværlig Indkvartering; til Gengæld forventer Obersten at blive betænkt med en Sølvkande.²⁾

Det hjalp, naar Officererne var ræsonnable; thi det var ikke Smaaskillinger, de Svenske forlangte. Der er opbevaret en Liste med Kvitteringer for Ringkjøbings Leverancer til Svenskerne i det første halve Aar³⁾. Det lyder paa følgende Beløb og Varer:

Kvitteringens
 Dato.

21/9	1657.	47 Td. Øl, 2 Td. Salt, 1/2 Td. Smør, 6 Td. Mel	
		(til Lejren ved Frederiksdodde).	
16/12	—	220 Rdl.	
21/12	—	1100 —	
30/12	—	200 Td. Øl.	
8/1	1658.	200 Rdl.	
20/1	—	250 — og 50 Td. Øl.	
22/2	—	300 —	
27/3	—	100 —	

Og den Liste kan endda ikke være fuldstændig, idet den store Brandskat fra September 1657 ikke er medtaget.³⁾

Meget villige til at betale var Ringkjøbings Borgere ikke. Gang efter Gang maa Oberst Overbech sende Rykkerbreve til Byen og true med militær Eksekution. Den 12. Januar 1658 rykker Obersten saaledes for 250 Rdl., der skal være betalt den 18. eller senest den 19. Januar. Byen sender et Afdrag paa 150 Rdl., og den 23. Januar faar Ringkjøbing Besked om, at de resterende 100 Rdl. skal være betalt næste Dags Middag til Obersten, der da opholdt sig i Holstebro. Som man ovenfor kan se, trak Borgmestre og Raad det aaben-

bart ud et Par Dage; i alt Fald blev der først kvitteret for Pengene den 26. Januar. Den 30. Januar kom der et nyt Krav fra Obersten paa 300 Rdl., at betale inden 8. Februar. Allerede den 1. Februar kom der en Paamindelse om de 300, og bag paa Brevet har Regimentskvartermester Hertzbergh skrevet: Cito, cito, cito, cito, citissime!*) Men alligevel var Pengene ikke ankommet ved Fristens Udløb, og den 9. Februar fik Ringkjøbing 6 Ryttere paa Halsen, der skulde inddrive Pengene og hver have 12 Sk. daglig i Eksekutionsgebyr.¹⁾

Det var ikke blot Penge, Svenskerne forlangte. Ogsaa Varer krævede de, saasom Salt, Smør, Mel, Flæsk, Ost, Æg, Sukker, Peber, Ingefær, Muskatblomme, godt Papir, Lys, Vin, Brændevin, Mjød o. s. v.²⁾ Først og fremmest forlangte de dog Øl. Men Ringkjøbing-Øllet var ikke godt, og Lillejuleaften 1657 skriver Oberst Overbech overlegent og spydigt til Ringkjøbing, at da Øllet »ikke dur og ikke er Kørelønnen værd, saa vil Borgmesteren sørge for, at der bliver sendt Malt og Humle og selv beholde Øllet, da der ingen kan drikke det her«. ¹⁾

En Del af de udskrevne Naturalier skulde leveres saa langt borte som ved Frederiksdodde, mens Svenskerne i September og Oktober belejrede denne Fæstning. En Ægtkørsel hertil midt igennem de fjendtlige Hære, der for en stor Del bestod af udisciplinerede tyske Lejetropper, var en farlig Sag. Borgeren Jens Andersen mistede paa en saadan Rejse baade Heste, Vogn og 8 Td. Rug, og det var et Tab paa halvfemsindstyve Rdl. Saa var det Smaaating, naar Raadmand Morten Beesk paa en Rejse et Aarstid senere slap med at miste sin Pung med 4 Rdl. i Smaapenge foruden Rejsekjortel, Hat og uldne Vanter.³⁾

Værst af alt var dog, at Svensken udskrev Krigsfolk blandt de Danske, der skulde anvendes i de svenske Østersøprovinser eller paa andre fjerne Steder. Fra Ringkjøbing forlangte de saaledes 10 gode, unge, velforsøgte og forfarne Skibsfolk.⁴⁾

Det var den 1. Februar 1658. To Dage i Forvejen var Carl Gustav gaaet over Isen til Fyn og videre over de sydlige Smaaøer til Sjælland, og den 26. Februar 1658 sluttedes saa Freden i Roskilde.

*) Hurtigt — —, meget hurtigt.

Alligevel forblev Fjenden længe her i Landet. Først omkring April forsvinder Overbech og hans Regiment fra Egnen, ja Krigskommissær Gutheim forblev endog i Ribe helt til den 31. Juli. —

Men Freden varede kun kort. Den 7. August 1658 sejlede *Carl Gustav* ind i Korsørs Havn med sine Tropper, og Krigen kunde begynde igen. Svenskekongens Folk besatte atter Jylland, denne Gang var det *Fyrsten af Darmstadt*, der kom til Ringkjøbing-Egnen. Og nu gik det atter løs med Udpresninger af de arme Borgere.

For Disciplinen blev der sørget ved Anskaffelse af »en Fyrretræ til en Pæl at straffe Ryttere paa.« En Henrettelse fandt ogsaa Sted, i hvilken Anledning Vagten blev trakteret og fik en glad Aften¹⁾. Men med Disciplinen var det alligevel slet bevendt. Den 19. August hentede Svenskerne Toldkisten og truede ved den Lejlighed med Plyndring.²⁾

I Slutningen af September maa Svenskerne dog belave sig paa at brække op. »Til Michaelis drog de til Fyn,« skriver Præsten til Vinding og Vind. »Gud lad Danmark aldrig se dennem mere. Amen.« Thi nu nærmede Danmarks allierede sig fra Syd med ca. 37,000 Mand, Polakker, Brandenburgere og Østrigere eller Kejserlige. Men de var ikke behageligere end Svenskerne, da deres Mandstugt var langt slettere.

Ringkjøbing-Egnen blev besat af de Kejserlige, men der kom ogsaa Polakker³⁾ og Brandenburgere.⁴⁾

De Kejserlige udskrev 1000 Td. Rug fra Ringkjøbing, og Byen skulde desuden maanedlig betale de Kejserlige i Randers 250 Rdl. under Trusel af militær Eksekution.⁵⁾

Det er kun lidt, der foreligger om Ringkjøbing i denne Periode af Krigen. Men mere end mange Ord siger to smaa Træk.

Om de moralske Forhold, mens Soldaterne huserede, faar man et godt Begreb gennem en Forordning af 24/7 1660, der bl. a. bestemte, at kun de Ægtefolk skulde tiltales, der under Krigen havde haft *flere* end 3 Kærester.⁶⁾

Og om de trange Kaar i Byen vidner den lille Bemærkning i Wibergs Præstehistorie, at i 3 Aar kunde der ikke faas Vin og Brød til Kommunionen under den ulykkelige svenske Krig. Den maa vel være meget overdreven, men er dog et Vidnesbyrd om, hvor uud-

sletteligt denne Krigs Begivenheder prægede sig i Eringringen.

Omsider sluttedes Freden den 26. Maj 1660. Og Felttrompeterne, der blæste Freden ind i Byen, fik en Foræring paa 12 Rdl.¹⁾ —

Hvordan Krigene paavirkede Ringkjøbing, lader sig aflæse ligesom paa et Termometer af Skatteborgernes Antal. Nedenfor anføres efter Ringkjøbings Skatteprotokoller Skatteborgernes Antal før og efter Krigene, idet det dog maa bemærkes, at det ikke er muligt at angive Tallet for Aaret umiddelbart efter Torstenssonkrigen.

1624	99	Skatteborgere.
1625—29	Kejserkrigen.	
1630	95	—
1642	107	—
1643—45	Torstenssonkrigen.	
1648	95	—
1656	118	—
1657—60	Svenskekrigene.	
1661	99	—

Man ser, at hver Krig, som man kunde vente det, betyder en Tilbagegang i Skatteborgernes Antal. Men der er to Ejendommeligheder ved Listen.

For det første viser det sig, at Tilbagegangen efter de to første Krige er ganske ringe, 4 efter Kejserkrigen, 12 efter Torstenssonkrigen.

Det andet, Listen viser, er, at Ringkjøbing efter de to første Kriges Slutning har forstaaet at rette sig op. Skatteborgernes Antal er atter gaaet i Vejret, ja er endog blevet større, end det var før Krigen.

Helt anderledes formede det sig i Ringkjøbings Naboby Varde. Her er der en stadig Tilbagegang i Skatteborgernes Antal fra før Torstenssonkrigen til efter Svenskekrigene²⁾. Den største Nedgang kommer i begge Byer efter Svenskekrigene. Da er Skatteborgernes Antal dalet i Ringkjøbing med 19, i Varde med 43, eller sagt i Procent: Ringkjøbings Tilbagegang er paa 16,1 pCt., Vardes paa 26,1 pCt.

Disse Tal kan sikkert kun forklares paa den Maade, at Ringkjøbing trods alle Udsugninger og Lidelser i det 17. Aarhundredes Krige

har været *forholdsvís* gunstigt stillet takket være sin isolerede Beliggenhed.

Endvidere kan man sikkert slutte, at af de 3 Krige har Svenskekrigene været de mest ødelæggende for Vestjylland. Baade Tallene for Ringkjøbing, Varde og Ribe viser det.¹⁾

Men nu er der det ejendommelige, at mens Varde staar stille indtil ca. 1730 for derefter atter at gaa frem, er *Ringkjøbing endog i en rivende Tilbagegang*. Følgende Tal vil vise det:

	Ringkjøbing. ²⁾	Varde. ²⁾
1672:	673 Indbyggere.	569 Indbyggere.
1769:	506 —	690 —
1801:	771 —	1020 —

Mens Varde trods en Bølgedal omkring 1730 gaar frem i Aarhundredet mellem 1672 og 1769 med 21,3 pCt., gaar Ringkjøbing tilbage med ikke mindre end 24,8 pCt.

Den første Grund hertil var utvivlsomt Svenskekrigene; men kaste al Skyld paa Krigen gaar ikke an. En Naboby som Varde gik trods Vanskeligheder frem igen. Hvorfor da ikke Ringkjøbing? Krigene gav Stødet, Anledningen til Ringkjøbings Tilbagegang; men ogsaa andre Aarsager maa have været medvirkende til en saa paafaldende stor og langvarig Tilbagegang.

Ringkjøbings Segl 1625.
Omskrift: Ringkjøbing Stads Secret Anno 1625.
Diameter: 39 Millimeter.
(Efter Traps »Danmark«).

1. Kirken
2. Skolen
3. Torseet
4. Toren

5. Aasen, som løber ud midt Stien af Toren, hvor man måa køre langt ud. Vandet med hvad som skal for rest til Byen eller fra Byen, ved en hvid som ved, den er i hand o, i et korn.

6. Holms Byen
7. den Stort Aase som løber i Staden.
8. Torseet og Byen.
9. Hindum Kirke
10. Hvide Port

11. Stort Port
12. Reber. Banen
13. Stort gade.
14. Stort gade.
15. Hvide. Stort. 16. Stort gade
- de andre gader har ingen navne

Ringkøbing ca. 1670.
(Efter Resens Atlas).

OM BYENS TOPOGRAFI

Ser man paa Grundplanen af Ringkjøbing i Pontoppidans »Danske Atlas«, tror man ved første Øjekast at have en Grundtegning for sig af en By fra Enevældens Tid med snorlige Gader, der skærer hinanden i rette Vinkler og ikke en over 500 Aar gammel Købstad, hvis Gader plejer at være bugtede og krogede og ofte *synes* at ligge uden Plan og Orden.

Helt saa regelmæssig som fremstillet paa Pontoppidans gamle Kort er Ringkjøbing imidlertid ikke i Virkeligheden. Gaderne er let bugtede, og Gadehjørnerne danner ikke alle Steder rette Vinkler. Men Grundplanen er dog saa paaafaldende regelmæssig, at man nødes til at drage den Slutning, at Ringkjøbings Grundplan er et Kunstprodukt. Spørger man, hvornaar Byens Gadeplan kan antages at være fastlagt, fristes man til at tænke sig en Regulering af Ringkjøbings Gader efter Katastrofen i 1534, da Ringkjøbing skal være blevet afbrændt af Johan Rantzau (se S. 20). Det maa straks betones, at man intet *ved* om en saadan Regulering, og det er oven i Købet *usandsynligt*, at den har fundet Sted. Fra andre Byer ved man, hvor stædigt Borgerne fastholdt gamle Gaders Retningslinie, selv om store Brande havde hærget, og en Omlægning af Gadernes Forløb kunde synes at være paakrævet. Byen blev bygget op som før Branden, og hver Borger skulde nok vide at finde sin Grund blandt de røgsværte Ruiner.

Sandsynligheden taler da for, at Ringkjøbings Grundplan har ligget fast lige fra første Færd. —

Alle Veje fører til Rom, siger man, men kun tre førte til Ringkjøbing. Paa det ældste Kort over Byen fra Resens store utrykte Atlas

ca. 1670 ser man de 3 Veje, en fra Øst, en fra Nord og en fra Vest.

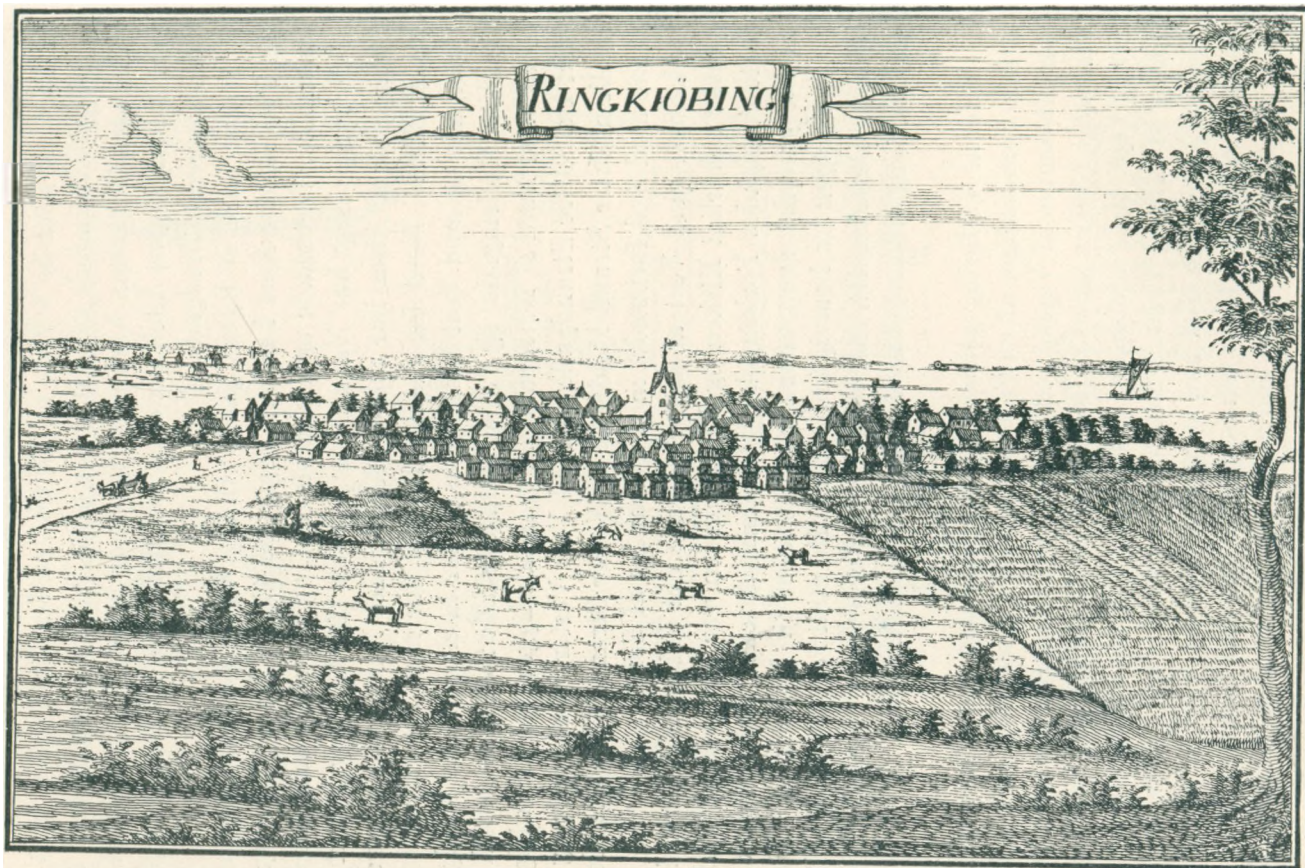
Østvejen samlede ca. 400 Meter uden for Byen ved Møllhøj Trafikken fra Holstebro, Aarhus og Varde og ledede den gennem Store Port ind paa Byens Adelgade eller, som Resen kalder den, Storegade, den nuværende Bredgade.

Denne Gade er Byens gamle Akse, hvorom Gaderne grupperer sig. Paa Resens Kort har kun nogle faa Gader Navne (Storegade, Østergade, Vestergade og Holmestræde), og det siges udtrykkeligt, at de øvrige ikke har Navn. Men paa det 100 Aar yngre Kort fra Pontoppidans Atlas har alle Gaderne faaet Navn efter et strengt logisk Skema. Nord for Store Adelgade har man længst mod Øst Østergade og mod Vest Vestergade og der imellem Øster Meldgade (c: Østre Mellemgade) og Vester Meldgade, alle forbundet med hverandre mod Nord af Nørregade. Tilsvarende ligger Syd for Adelgade mod Øst Øster Strandgade og mod Vest Vester Strandgade og der imellem Øster Strand-Meldgade og Vester Strand-Meldgade, de tre sidste mod Syd forbundet med hverandre af Søndergade.

Længst mod Vest afsatte Adelgade det firkantede Torv, hvor ganske naturligt Kirken og Kirkegaarden var at finde, og endelig førte Adelgades Forlængelse, Holmestræde eller Holmensgade, ud til Færgestedet over Vonaa og *Vestvejen* til Holmsland.

Nordvejen fra Lemvig indførtes indtil midt i det 19. Aarhundrede gennem Damstrædet, som Østergades Forlængelse Nord for Nørregade hed, og videre gennem Østergade til Adelgade.

I denne Vejføring gennem Byen er der sket een afgørende Ændring. Foranlediget af en Forespørgsel fra Generalvejkommisionen om Tilstanden af Vejene ved Ringkjøbing fremsatte Amtmand *C. F. Hansen* i 1788 en stor samlet Plan til en Omregulering af Ringkjøbings Veje. Mest interessant er her hans Forslag om en helt ny Indføring af Lemvig-Vejen. I Stedet for at føre den ind i Byen fra Nord gennem Østergade vilde han lægge den østen om Byen og indføre den gennem Adelgade. Hans Grunde hertil var dels Lemvigvejens elendige Tilstand, der vilde nødvendiggøre en kostbar Istandsættelse, dels og navnlig den smalle Indkørsel til Byen og det snævre Damstræde. Kørestedet, skriver Amtmanden, er for en stor Del en »en-

Ringkjøbing 1769.

(Efter Pontoppidans »Danske Atlas« 5. Bind 1769).

Byen set fra Nord. Vejen til venstre er Lemvigvejen, der førte ind gennem Damstrædet.

sporet Hulvej imellem de forhøjede Fortove. Den ligner mere en dyb Rendesten end en Gade, og tvende Vogne kan paa mange Steder ikke passere hinanden forbi. — — — Det nytter lidet at komme til Byen, naar man ej kan passere Gaden.« Imidlertid var Amtmanden forberedt paa. »at Borgerne, som bor i Damstrædet og den Kant af

Damstrædet set mod Syd ca. 1882.

(Fotografi tilhørende Bogtrykker Rasmussen, Ringkjøbing).

I Forgrunden det nuværende Kryds Østergade-Hustedvej.

Byen, næppe skal ville finde sig i at nedlægge Indkørslen igennem dette Stræde; de vil — — — formene, det var dem Skaar i Næringen.«¹⁾

Det gik, som Amtmanden havde ventet. Lemvigvejens Flytning blev ikke gennemført, i alt Fald ikke i denne Omgang. Men et halvt Hundrede Aar senere blev det Alvor, om end Vejføringen blev noget anderledes, end Amtmand Hansen havde foreslaaet.

Under de store Vejanlæg midt i det 19. Aarhundrede havde Ingeniørkorpset paatænkt at lægge Hovedlandevejen mod Nord til Holstebro med Afstikker til Lemvig gennem Vester Meldgade, i Ste-

Husted's Gaard.
Nørregade 2.

(Fotografi 1945 tilhørende Redaktør Vilh. Nielsen, Ringkjøbing).

Købmand Christen Husted (død 1833), Søn af Gaardmand Anders Christensen Husted i Korsgaard, Ulfborg Sogn (død 1818), fik Skøde paa Gaarden 1793. Christen Husted's Brodersøn Konsul Christen Husted (1807—81), Søn af Købmand Henrik Husted (død 1815) i Ringkjøbing og Lise Brockdorff, købte Gaarden af sin Farbroders Enke. Konsul Husted's Svigersøn Konsul G. Berthelsen arvede Gaarden, som han ejede til 1906. Fra 1906—25 tilhørte den A. Brødstrup-Holm. Den nuværende Ejer er Købmand Aage Madsen.

det for at Nordvejen hidtil havde gaaet gennem Østergade. Da en saadan Ændring af en Hovedfærdselsaare vilde gribe stærkt ind i Næringslivet, ansaa Borgerrepræsentanterne det for rigtigst, at Borgerne fik Lejlighed til at udtale sig om Planen.²⁾

Den 2. Juli 1845 holdtes der derfor en Raadstueforsamling i Ringkjøbing. Føreren for Østergade-Partiet var Prokurator *Krarup*, som meget virkningsfuldt i en Skrivelse til Kommunalbestyrelsen, der blev oplæst paa Mødet, talte Østergades Sag. Han fremhævede stærkt Betydningen for næringsdrivende og Ejendomsbesiddere af

at bo paa et godt Strøg. En saa indgribende Forandring i det bestaaende som den, der var foreslaaet, burde derfor ikke iværksættes uden paatrængende Nødvendighed. Men for selve Vejanlægget kunde det næppe være af nogen Betydning, om Landevejen indførtes ad Damstrædet eller ad Vester Meldgade. Over for den Grund til Forandring.

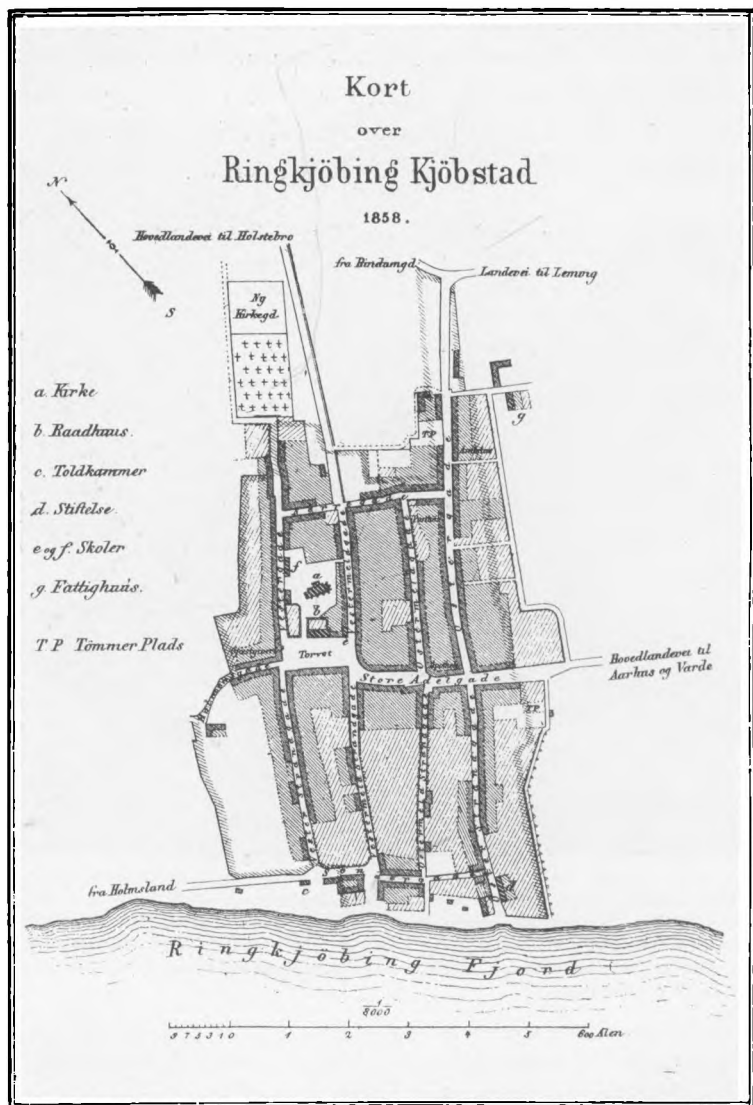

Østergade set mod Nord.

(Fotografi ca. 1920. Nationalmuseet).

Gaarden i Forgrunden til venstre med Lygten (Østergade 11) er opført af Købmand Søren Harpøth (1761—1852) og tilhørte dennes Slægt til 1911. Den var oprindelig firefløjet og gik helt over til Mellemgade. Den Del af Gaarden, der ses paa Billedet, tilhører nu Læge Næss-Schmidt. Resten Syd derfor er nedrevet og Sparekassen bygget paa Grunden.

som i Almindelighed anførtes, at Damstrædet var for smalt til Hovedlandevejsgade, fremhævede Krarup, at Damstrædet kunde udvides ind mod Chr. Husted's Have, saaledes at der kun blev det lille Stykke ved Husted's Gaard tilbage, som han indrømmede vilde blive temmelig smalt. Men Vester Meldgade var ikke meget bredere og var desuden smal paa en længere Strækning end Østergade og havde endvidere modsat Østergade *flere* smalle Steder, f. Eks. Indkørslen fra Bredgade til Torvet og fra Torvet til Vester Meldgade.

Kort over Ringkjøbing Købstad 1858.
(Efter Traps »Danmark« 1. Udgave).

Heroverfor paa pegede *Vester Meldgade-Partiet*, at Østergade laa i Udkanten af Byen, medens man ad Vester Meldgade kom midt gennem Byen og over Torvet og fik en noget bredere Kørebane end i Østergade.

Efter Generalstabens Revision 1926.

1 Elektricitets og Vandværk	10 Telegrafstation	19 Posthus	29 Friboliger
2 Gasværk	11 Jernbanehotellet	20 Apotek	30 Mindestøtte for
3 Genforeningssten	12 Pottiggård	21 Sparekasse	Mylius Erichsen
4 Almestuefilial	13 Toldkammer	22 Ringkøbing Bank	31 Museum
5 Kommuneskole	14 Epidemisygehus	23 Landbobank	32 Dommerkontor
6 Markedsplads	15 Amtssygehus	24 Kirke	33 Ting- og Arresthus
7 Realskole	16 Vandlaarn	25 Raadhus	34 Sportsplads
8 Grand Hotel	17 Kredittforeningen for	26 Hotel „Ringkøbing“	35 Alderdomshjem
9 Teknisk Skole og	Vest- og Sydjylland	27 Missionshus	
Raandoerkerforvning	18 Højskolehjem	28 Kroners Legatgaard	

Kort over Ringkøbing 1926.

(Efter Traps »Danmark« 4. Udgave).

I 1943 ændredes nogle Gadenavne, hvorved ældre Stednavne atter kom i Brug. Vellingvej blev saaledes til Kongevejen, Jernbanevej til Nørredige, Reberbanens Forlængelse til Damstræde og Museumspladsen til Østerport.

Da der ikke herskede Enighed om, hvor brede de to Gader egentlig var, blev de smalleste Steder opmaalt. Damstrædet maalte ud for Chr. Hustedes Gaard*) fra 8 Al. 9 Tom. til 8 Al. 14 Tom. paa en Strækning af 21 Alen. Indkørslen fra Bredgade til Torvet havde en Bredde af 9 Al. 10 Tom. til 10 Al. i en Længde af 2 Alen, og Indkørslen fra Torvet til Vester Meldgade var 9 Al. 8 Tom. til 9 Al. 12 Tom. bred over en Strækning af 16 Alen.

*) Chr. Hustedes Gaard er Købmandsgaarden paa det nordlige Hjørne af Nørregade og Østergade (Nørregade 2).

Byfoged *Gøtzsche* satte derefter 2 Spørgsmaal under Afstemning, nemlig 1) om Borgerne vilde bemyndige Kommunalbestyrelsen til at ansøge om at beholde Vejlinien gennem Østergade, naar Gaden ikke underkastedes nogen Forandring ved Indrykning af Bygninger til Bekostning for Byen; 2) hvis Vejvæsenet ikke kunde bifalde dette.

Indgangsdør Øster Strandgade 13.
(Fotografi ca. 1920.
Nationalmuseet).

Indgangsdør Øster Strandgade 17.
(Fotografi ca. 1920.
Nationalmuseet).
Døren opbevares nu (1944) paa
Ejendommens Loft.

om da Borgerne vilde enten udrede Erstatning til de Grundejere, hvis Bygninger maatte flyttes ind, eller samtykke i den foreslaaede Vejlinie gennem Vester Meldgade.

Det første Punkt blev ved Afstemningen enstemmigt vedtaget. Angaaende det andet stod Stemmerne delte, idet der var 16 Stemmer for Vejlinien gennem Østergade uanset Bekostningen og 16 Stemmer for Linien gennem Vester Meldgade.³⁾

Vejvæsenet holdt imidlertid fast ved Vester Meldgade, og 7. Juli

1847 resolverede da Kongen, »at Hovedlandevejen fra Ringkjøbing til Holstebro føres, for saa vidt Ringkjøbing Købstad angaar, fra Byens Østerport gennem Store Adelgade langs med Torvet gennem Vester Middelgade og ud over Købmand Hustedes Toft.«¹⁾

Dermed var Sagen afgjort. Vester Meldgade havde sejret over Østergade. Denne blev fra nu af en mindre befærdet Sidegade, me-

»Det lille Himmerig«.

Grønnegade 18.

(Fotografi fra ca. 1920 tilhørende Boghandler Jens Holm, Ringkjøbing).

dens Vester Meldgade sammen med Bredgade blev Byens Hovedgade. Prokurator Krarup fik Ret i, hvad han skrev om Vester Meldgade: »Hin Gade bestaar mest af smaa Steder, der til Dels er tilkøbte og beboede af gamle Enker, der attraar Rolighed, og de vil i Stedet for at vinde i saa Henseende tabe ved Forandringen.« De smaa Steder blev til høje moderne Huse, og Gaden blev Ringkjøbings travleste Forretningsgade, en Gade, der for den Sags Skyld godt kunde have ligget i Esbjerg eller en anden moderne By, og som slet ikke er karakteristisk for Ringkjøbing.

Endnu ved Midten af det 19. Aarhundrede havde Ringkjøbing ikke sprængt sine gamle, sikkert middelalderlige Rammer. En Sammenligning mellem Kortet i Resens Atlas og et Kort over Ringkjøbing fra 1858 viser det. Byen indtager samme Fladerum i 1858 som 200 Aar før. Gaderne er de samme, kun Vester Meldgades Forlængelse er kommet til.

Søndergade 15.

(Fotografi fra ca. 1920 tilhørende Boghandler Jens Holm, Ringkjøbing).
Nu ombygget.

Kort efter faar flere af de gamle Gader deres lange besværlige Navne erstattet med nye og kortere. Adelgade blev til Bredgade, Vester Meldgade til Nygade og Vester Strand-Meldgade til Grønnegade, medens Øster Meldgade fik Navnet Mellemgade, og Øster Strand-Meldgade kom til at hedde Smedegade.

Først hen mod Slutningen af det 19. Aarhundrede begynder Ringkjøbing at skyde sig frem over Bymarken, og navnlig i Tiden efter Aarhundredskiftet tager Udviklingen Fart. Som det nyeste Kort over Ringkjøbing viser, er det hovedsagelig mod Øst og mod Nord i Ret-

ning af Banegaarden, Byen har udvidet sig. Det nye Ringkjøbing bliver til, mere hygiejnisk maaske, sikkert mere praktisk, men ikke saa kønt som det gamle og uden det Særpræg, som der er over Kvar-

Hotel »Ringkjøbing« og den gamle Borgmestergaard omkring 1870.

(Fotografi paa Nationalmuseet).

Hotel »Ringkjøbing« (Torvet 18) og den gamle Borgmestergaard Nord derfor (Torvet 20) udgjorde een Ejendom indtil 1806. Gaarden tilhørte ca. 1680 Raadmand Peder Jensen, af hvem den købtes af Amtsskriver (s: Amtsforvalter) Rasmus Andersen (død 1696) til Søgaard. Den har senere tilhørt Amtsforvalterne Laurids Pedersen Heldvad (død 1736), Jens Fuglsang (død 1773), Frederik Christian Lang og Thomas Bagger Lütken (død 1805). Efter denne sidstes Død købtes den sydlige Del af Gaarden (det nuværende Hotel »Ringkjøbing«) i 1806 af Købmand Ole Rindom. 1833 købtes den af Gæstgiver M. Kamp og har siden været Gæstgiversted og Hotel. Hotel »Ringkjøbing« tilhører nu Hotelejer Møller. Karnappen paa Hotel »Ringkjøbing« er nedbrudt i 1870'erne. Hovedbygningen fremtræder nu med glat, pudset Facade. Men kun nederste Etage og den sydlige Gavl er af Grundmur. Det øvrige er Bindingsværk, der antagelig skriver sig fra omkring 1700. — Til højre ses Muren om den gamle Præstegaards Have og Præstegaardens Lysthus. — Bemærk Lygten paa Vandpumpen! Om Ringkjøbings Gadebelysning skriver Frost i sin Bog om Byen 1817 (Side 80—81): »Lygter haves kun af enkelte Mænd og en af fortrinlig Godhed paa Torvet; men Gaderne ere ellers ikke oplyste, hvilket ogsaa vilde være for bekosteligt i Forhold til Nytten i en saa liden By.«

teret, der indrammes af Østergade, Nørregade, Vestergade og Søndergade, med de lave, hvide eller røde Huse, hvor Fiskenættene hist og her hænger til Tørre, Gaderne med de ujævne Brosten og Torvet med de klippede Lindetræer.

Den gamle Borgmestergaard.

Torvet 20.

(Fotografi fra ca. 1893 tilhørende Bogtrykker Rasmussen, Ringkjøbing).

Gaarden udgjorde indtil 1806 sammen med det nuværende Hotel »Ringkjøbing« en Ejendom. Da den store Ejendom deltes, købte Købmand Jens Christian Juulsgaard (død 1854 paa Holmsland, 76 Aar gl.) den nordlige Del. Han opførte den nuværende Bygning i Empire (1817). Hans og hans Hustru Karen Brockdorffs Navnetræk findes paa Bygningen. Juulsgaard solgte 1824 Gaarden til Byfoged, Grev Sponneck. Senere Ejere: Byskriverne Thorlacius og Kümmel og de to Byfogeder og Borgmestre Leuning og Hviid. Den tilhører nu Borgmester Marius Pedersen.

BYSTYRET

BORGERSTYRET

Tiden indtil 1682.

Ved Middelalderens Udgang var de danske Købstæder overordentlig frit stillet. Bortset fra Næringslivet blandede Regeringen sig i yderst ringe Grad i Byernes indre Forhold.

Som Regel havde hver By 2 Borgmestre, selv ganske smaa Byer, og op imod en halv Snes Raadmænd, Magistraten, som Deres Velvisheder, Borgmestre og Raad, tilsammen kaldtes. Hvor mange Borgmestre Ringkjøbing havde før Slutningen af det 16. Aarhundrede, kan ikke ses. Men omkring 1600 var der i alt Fald 2. Dog hørte det langt fra til Sjældenhederne, at den ene Borgmesterplads stod ubesat endog i meget lang Tid, i Ringkjøbing f. Eks. fra 1603 til 1611¹⁾. I 1602 havde Ringkjøbing 4 Raadmænd, i 1620 var der 8, men 50 Aar senere var der kun 2, ja fra 1674—76 slet ingen. Tallet svingede altså meget. I Virkeligheden havde man med den Tids lidet udviklede Administration kun ringe Brug for en stor Magistrat, og denne har sikkert ikke været meget ivrig efter at forøge sit Medlemstal altfor stærkt, da det i saa Fald gik ud over de enkeltes Embedsindtægter, der maatte staa i omvendt Forhold til Antallet af Raadets Medlemmer.

Det var en lille aristokratisk Kreds, der styrede Byerne. Raadmændene blev ikke valgt af Byens Borgere som Byraadene i vore Dage. Nej, *helt til 1619 supplerede Raadet sig selv*, og Pladserne var livsvarige. Døde en Raadmand, valgte de andre en ny eller lod hans Plads staa ubesat i nogle Aar for at kunne sætte deres Indtægter lidt i Vejret. Borgmestrene tilkom det ganske vist Kongen at beskikke; men da det var noget uhørt at lade en Mand uden for Raadets Kreds

rykke op i Borgmesterstolen, betød det, at ogsaa paa dette Omraade havde Raadet i Kraft af sin Selvsuppleringsret stor Indflydelse. Først fra 1619 blev det Lensmanden, der beskikkede nye Raadmænd; efter Enevældens Indførelse i 1660 blev det Regeringen i København.

Den Kreds, hvorfra Raadmændene hentedes, var ikke stor. Raadets Medlemmer maatte oprindelig ikke være Haandværkere, da Raadet skulde kontrollere Haandværket og dets Priser. Først fra 1619 blev det udtrykkeligt tilladt at optage ogsaa Haandværkere. Men i Praksis vedblev Raadet at bestaa af Byens *rigeste Købmænd*. Tallene taler deres tydelige Sprog.

I 1610 var der i Ringkjøbing 95 Skatteydere. Heraf betalte de 8 Mænd, der dengang sad i Raadet, en Trediedel af hele Stadens aarlige Byskat paa 56 Mk., nemlig 18 Mk. 3 Sk.¹⁾

Fra 1638 haves en Fortegnelse over, hvor mange Penge Borgere og Bønder i Bøvling Len havde paa Rente ud over, hvad de skyldte til andre. Summen var for hele Bøvling Len godt 13000 Sldr., og heraf ejede Borgmester Jens Olufsen i Ringkjøbing alene de 5000.²⁾

Men det bedste Begreb om, hvor velstillede det 17. Aarhundredes Borgmestre og Raadmænd var, giver dog den saakaldte Grundtakst. I 1682 vurderedes de danske Købstæders Grunde og Bygninger, og af Vurderingssummerne skulde der aarligt betales $\frac{1}{100}$ i Grundskat. Ringkjøbing takseredes saaledes:

Grundene	2765 Rdl. 3 Mk.
Bygningerne	5972 — „ —
I alt....	8732 Rdl. 3 Mk.

Heraf ejede Raadets 5 Medlemmer følgende:

Borgmester	Ove Eriksen	366 Rdl. 4 Mk.
—	Jep Jepsen Tarm	773 — 2 —
Raadmand	Jens Jensen	495 — 2 —
—	Peder Jensen	31 — 2 —
—	Rasmus Pedersen .	213 — 2 —
I alt....	1880 Rdl. „ Mk.	

Tilsammen ejede de 5 Magistratsmedlemmer saaledes over en Femtedel af Ringkjøbing. Raadmand Peder Jensen havde netop afhændet en Gaard, der vurderedes til 333 Rdl. 2 Mk. Lægges disse Penge til, ejede de 5 Mænd over en Fjerdedel af Byen, og tillægges yderligere de Ejendomme, der tilhørte Borgmesterenken Ingeborg Pedersdatter, Moder til Raadmændene Jens og Peder Jensen, i alt takseret til 775 Rdl. 2 Mk., bliver det en Trediedel af Byen.³⁾

Det var Studehandlen paa Holland, der gav de gode Indtægter. Raadmand og Studehandler var næsten eet og det samme.

Og disse rige Studehandlere var nært sammenknyttet ved *Slægtskab* og *Swogerskab*. Borgmester- og Raadmandspladserne var næsten arvelige inden for visse Familier. Trængte en ny Mand ind i Raadet, blev et saadant fremmed Element ved Giftermaal hurtigt optaget i de herskendes Kreds. Borgmestre og Raadmænd dannede Kernen i Byaristokratiet, der desuden bestod af Præster, Rektorer, Toldere og Byfogeder. De hoføjede Stamtavler viser, hvordan Ringkjøbings førende Mænd i 2 Aarhundreder var beslægtede.

Borgmestre og Raadmænd var som allerede nævnt *ikke folkevalgte Repræsentanter* for Byen. Men de var *lige saa lidt Embedsmænd i vor Forstand*. Der krævedes ikke en bestemt Uddannelse for at kunne beklæde disse Stillinger, og de var ikke lønnet saadan, at man kunde leve udelukkende af dem. De Krav, der stilledes til en Raadmands Kvalifikation, var kun smaa. »En god, uberygtet Danemand« maatte han være. Men hvad Kundskaber angaar, var man ikke fordringsfuld. Endnu ved Midten af det 17. Aarhundrede havde Ringkjøbing saaledes en Raadmand — *Gregers Nielsen* hed han — der ikke engang kunde skrive sit eget Navn.⁴⁾

Nej, Borgmestre og Raadmænd var *næringsdrivende Borgere*, der i det daglige tumlede med deres Købmandshandel og ved Siden af bestred Øvrighedsbestillingerne som et kommunalt Hædershverv, en Tynge, som det meget betegnende ofte kaldes. Nogen egentlig Løn fik de ikke herfor hverken af Byen eller Kongen. Men dog oppebar de som Byens velvise Øvrighed visse Indkomster, der var forskellige i de forskellige Byer.

Almindelig Skik var det at lønne Øvrigheden med *Embedsjord*. Det hænger sammen med, at Landbrug i alle Byer var en vigtig

Næringsvej ved Siden af Handel og Haandværk. Endvidere havde Raadet en Del *Sportler*, f. Eks. af *Skiftevæsenet*, der i Byerne bestyredes af Raadet, *Borgerskabspengene*, som man betalte, naar man tog Borgerskab, m. m. I en Del Byer havde Raadet en god Indtægt af Afgiften af de Varer, der blev vejjet paa Byens Vægt, og det Korn, der blev maalt med Byens Tønde. I de fleste Byer var Borgmestre og Raad endelig *fritaget for den aarlige Byskat til Staten*. Denne var ganske vist meget lille, og omtrent ved Enevældens Indførelse forsvandt den og erstattedes med andre. Men Raadet søgte de fleste Steder at hævde, at Fritagelsen for Byskatten betød Fritagelse overhovedet baade for de ordinære og de meget tungere ekstraordinære Skatter saavel til Staten som til Byen.

Af alle disse Goder nød Ringkjøbings Borgmestre og Raad endnu ved Midten af det 17. Aarhundrede kun Indtægten af *Skifterne*. Disse indbragte som Regel kun lidet, enkelte Aar slet intet, og var i alt Fald en usikker Indtægtskilde. Hertil maa dog føjes, at indtil 1661 var Tolderembedet altid besat med et af Raadets Medlemmer. Alligevel var Ringkjøbings Borgmestre og Raad ualmindelig beskedent aflagt. Hvad de fik som Medlemmer af Raadet, kunde de umuligt leve af. Det var derfor ikke som Byembedsmænd, de tjente deres Penge. En betydelig Forbedring af Indkomsterne opnaaede Magistraten i 1667, da den efter Ansøgning fik Bevilling paa *Accisen*, en Afgift paa en Skilling af hver Slettedalers Værdi af det, som ind eller udskibedes i Ringkjøbing⁵⁾. Det var en Forøgelse af Indtægterne, der navnlig kunde mærkes af den enkelte, efter at Magistraten i 1682 var blevet indskrænket til 1 Borgmester og 2 Raadmænd. Efter at der var fradraget 6 Rdl. til de fattige, fik Borgmesteren Halvdelen, hver af Raadmændene en Fjerdedel af Accisens Beløb. Af de bevarede Accisebøger⁶⁾ ses, at Accisen var højest i 1684, da den udgjorde 268 Rdl., lavest i 1718, da den kun indbragte 48 Rdl. Men som Regel laa den paa 125 à 150 Rdl., gik undertiden ned under de 100, men kom kun i 3 Aar, 1684, 1714 og 1786, op over 200 Rdl.

Raadets *Virksomhed* faldt i 2 Grupper, idet Magistraten dels havde administrativ, dels dømmende Myndighed.

Raadets *administrative* Opgaver var mangfoldige. Det repræsen-

terede Byen udadtil, det havde Overopsyn med Kommunens Finanser, medvirkede ved Skatteligningen, bestyrede Skiftevæsenet og Overformynderiet, det skulde paase, at de kongelige Forordninger overholdtes, og i det hele taget holde »god Orden og Politi«, som det hed.

Navnlig Begrebet »*Politi*« var vidtfavnende. Derved forstod man først, hvad vi nu tænker paa ved Politivæsen, altsaa Overholdelse af den offentlige Sikkerhed gennem Borgervæbning, Vægtene og Bysvende eller Stadstjenere, samt Brandvæsenet. Til »*Politi*« hørte ogsaa Retten til at »sætte Taksten«, som det kaldtes, d. v. s. bestemme Maksimalprisen paa Fødevarer.⁷⁾

De nærmere Regler for, hvordan der »kunde erholdes en skikkelig og tilbørlig *Politi*«, fandtes i Byens *Videbrev*, der en Gang om Aaret skulde oplæses paa Raadhuset for den forsamlede Menighed⁸⁾. Fra Ringkjøbing haves Videbreve fra 1611, 1698 og 1791⁹⁾. I Smaa-byerne drejede de allerfleste Bestemmelser sig om Byens Landbrug. Ringkjøbings Vide fra 1791 handler endda *udelukkende* herom. Vore Smaabyer var som store Landsbyer med Ret til at drive Handel og Haandværk ved Siden af Landbruget. En Del Paragraffer gaar dog som Regel der ud over, f. Eks. den betegnende Paragraf i Videbrevet fra 1698, der forbyder Tjenestefolk at være længere ude om Aftenen end til Klokken 7.

Raadet holdt hyppigt *Møde*, som Regel hver Mandag, undertiden flere Gange ugentlig. Mødestedet var Raadhuset. Her blev de Rets-sager afgjort, der kunde forefalde, og her blev forhandlet og truffet Bestemmelse om de kommunale Anliggender.

Til disse Raadstueforsamlinger kunde alle Borgere give *Møde*, ja de *skulde* egentlig møde. Der ringedes til Raadhus i Ringkjøbing med den store Klokke¹⁰⁾. Var der vigtige Sager for, tilsagde Raadstuetjenerne Borgerne, og Trommen gik. Alligevel kneb det at faa Borgerne til at komme. Engang i 1672 var samtlige Borgere i Ringkjøbing tilsagt til Raadhus, der mødte da 32¹¹⁾, en anden Gang 11¹²⁾, en tredie Gang 10¹³⁾, en fjerde Gang 3¹⁴⁾. Og med englelig Taalmodighed ventede velvise Borgmestre og Raad paa, at de velagtbare Borgere skulde indfinde sig. Stadsbudene blev sendt ud for anden Gang. Det hjalp ikke. Op til 1½ Time kunde det vare, inden man kunde tage fat.¹²⁾

„ Synderlig Interesse for Raadstuemøderne viste Borgerne saaledes ikke. En Opposition mærker man ikke noget til i Ringkjøbing. Den jævne Borger formaaede vel heller ikke at gøre sig gældende over for Deres Velvisheder. Som Borgmestre og Raad vilde, saaledes blev det.

Større Betydning end Raadstuemøderne havde forskellige *Borgerudvalg*. I 1666 udvalgte Borgmestre og Raad 8 Dannemænd »at konsulere og raadslaa om Byens forefalden Tarv«, og det blev befalet dem »at have god Agt paa Byens Bedste og derom, naar Behov gøres, betimelig Anmelding at gøre«¹⁵). Efter at nogle af dem var døde, andre flyttet fra Byen, blev de ledige Pladser besat i December 1671 og Antallet et Par Maaneder senere forhøjet til 11. Det var altsaa en Slags Borgerrepræsentation, Magistraten her havde indrettet, tilsyneladende paa egen Haand, og som Begrundelse for dette Skridt anfører Magistraten, at det var umuligt, at hele Borgerskabet kunde give Møde paa Raadstuen. Hvad disse deputerede Borgere blev enige med Magistraten om, skulde staa ved Magt¹⁶). De 11 Mænds Virksomhed mærker man dog overhovedet intet til. Derimod ses de 8 Mænd en enkelt Gang at have forhandlet med Magistraten om Byens Pengesager¹⁷), og endnu i 1682 bemærker den Kommission, der undersøgte Ringkjøbings Regnskaber, at Magistraten bør gøre Regnskab for Accisen i de udvalgte 8 Mænds Nærværelse.¹⁸)

Det 17. Aarhundredes Forsøg paa at skabe en permanent Borgerrepræsentation løb ud i Sandet. Først i det 18. Aarhundrede blev Tanken for Alvor virkeliggjort. Derimod øvede Borgerne varig Indflydelse paa Byens Styrelse gennem de Udvalg, der lignede Skatterne og reviderede Regnskaberne.

Raadet havde ogsaa *dømmende Myndighed*.

Fra Middelalderen af fandtes der i Købstæderne 2 Domstole, *Bytinget* og *Raadstueretten*. Bytinget beklædtes af Byfogeden, Raadstueretten bestod af Borgmestre og Raad. Bytinget var Underretten. Raadstueretten konkurrerede med Bytinget og fungerede desuden i nogle Byer som Appelinstant, saaledes at man kunde appellere fra Bytinget til Raadstueretten, hvorfra Sagerne atter kunde indstævnes direkte for det kongelige Retterting. I de fleste Byer, deriblandt

Ringkjøbing, var det dog saadan, at baade Bytingets og Raadstuerettens Domme appelleredes til Landstinget og derfra til Kongens Retterting (Højesteret).

Der hersker nogen Tvivl om Grænsen mellem Bytingets og Raadstuerettens Beføjelser. Det siges almindeligvis, at det var større Sager, der kom for Raadet. Magistraten skulde i alt Fald sidde til Doms med Byfogeden, naar nogen dømtes til Døden. Men for øvrigt fungerede Raadstueretten som Handelsret, hvortil Raadets Medlemmer, Byens store Købmænd, maatte være vel kvalificerede. Og endelig virkede Raadstueretten som en Slags Forligskommission. F. Eks. maa i 1675 to Ægtefolk over for Retten love »at omgaas vel og skikkeligen herefter indbyrdes.«¹⁹⁾

Mod uønskede Personer havde Borgmestre og Raad et Middel, som mangan Kommune nu om Stunder maa misunde dem, nemlig Forvisning fra Byen. I 1588 skulde der saaledes forvises en Del Personer, mest Kvinder, som ikke fandtes i Byens Skattebog.²⁰⁾

I 1628 var der en Borger i Ringkjøbing, som havde en Datter, der ved adskillige Lejligheder havde været for langfingret. Døden var hende vis for saadanne Forbrydelser. Men Borgmestre og Raad be-naadede hende paa Faderens indstændige Forbøn mod, at denne til Gengæld lovede Dag og Nat at holde hende i god Forvaring i en stærk Lænke, som Borgmester Jens Olufsen skulde have Nøglen til.²¹⁾

Hen imod 1700 indskrænkedes Magistratens Domsret til kun at omfatte nogle faa Sager — Raadets administrative Virksomhed forblev derimod bestaaende ubeskaaret — men først 1805 ophævedes Raadstueretten helt.

Men fra Slutningen af det 17. Aarhundrede var *Byfogeden* i dei væsentlige Enedommer i Byen. Han var en næringsdrivende Borger, der repræsenterede Kronen; men mærkeligt nok indtager han, baade hvad Rang, Indtægter, Formue og Slægtskabsforbindelser angaar, en lang beskednere Plads end Borgmestre og Raad.

Hvad der forhandlede og afgjordes paa Bytinget og paa Raadstuen, skulde *By- og Raadstueskriveren* indføre henholdsvis i Tingbogen (Justitsprotokollen) og Raadstueprotokollen. Smukt og trohjertigt begynder hver Aargang i Raadstueprotokollen med Ordene:

»I Jesu Navn« og slutter: »Hermed endes det gamle Aar. Gud give os et glædeligt, fredeligt og lyksaligt Nytaar. Amen.« Byskriveren var lønnet, den fornemste af Byens Betjente, og blev efter 1660 udnævnt af Kongen. Til dette Embede maatte man nødvendigvis have en Mand, der var vant til at føre Pennen. En af Ringkjøbings Byskrivere havde saaledes været Hører ved Byens Latinscole. Den faste Løn var kun ringe, 8 Rdl. om Aaret. Men hertil maa lægges Sportlerne for Udskrifter af Retsprotokollerne.

Det nærmeste overordnede Tilsyn med Købstæderne førtes af *Lensmændene*. Ved to Forordninger af 1547 og 1561 befalede Kongen, at Lensmændene skulde have Købstæderne i deres Len i »Befaling og Forsvar«: de skulde paase, at Kronens Rettigheder ikke forsmøttes, at Borgmestre, Raadmænd og Byfogeder varetog deres Embeder paa rette Maade, og at Borgerne ligesaa skikkede sig tilbørligt mod Borgmestre og Raad, og at der fandtes dygtige Øvrighedspersoner i Byerne. Forordningen af 7. April 1619 udvidede Lensmandens Beføjelser, idet den gav ham Retten til at udnævne nye Medlemmer af Raadet og Pligt til at deltage i Revisionen af Købstædernes Regnskaber.

Bestemmelserne om Lensmandens Tilsyn med Købstæderne er holdt i almindelige Vendinger. Bortset fra Udnævnelsen af nye Medlemmer af Raadet har Lensmanden næppe nogetsteds blandet sig ret meget i Bystyret. Ringkjøbing kom under Lensmanden over Bøvling Len; men hans Virksomhed mærkes næsten slet ikke. Først efter Enevældens Indførelse i 1660, da *Stiftamtmanden* har afløst Lensmanden, bliver Indblandingens fra oven stærkere.

EMBEDSMANDSSTYRET

1682—1790.

Skelsættende for Bystyret er en *Forordning af 28. Januar 1682*. Da det var »til største Last og Tynge, at i de smaa Købstæder er for mange Øvrighedspersoner, som alle af de faa Borgere vil leve«, fastsatte Forordningen, at der for Fremtiden kun i 9 Byer skulde være 2 Borgmestre (eller en Præsident og en Borgmester) foruden 3 Raad-

mænd og 1 Byfoged, i 23 Byer 1 Borgmester, 2 Raadmænd og 1 Byfoged og i 27 Byer og 4 Flækker kun 1 Byfoged, altsammen foruden Byskriveren. Det betød i de fleste Byer en *Indskrænkning* paa omtrent 50 pCt. I *Ringkjøbing* skulde der for *Fremtiden* kun være 1 Borgmester og 2 Raadmænd foruden Byfogeden og Byskriveren. Samme Dag som Forordningen udkom, blev der nedsat Kommissioner, som dels skulde undersøge, hvilke Øvrighedspersoner der fandtes egnede til at fortsætte, og hvilke der maatte afskediges, dels gennemgaa Købstædernes Regnskaber og særligt have Opmærksomheden henvendt paa, om der var nogen af Øvrigheden, der havde unddraget sig Skattebyrden.

Kommissionen for Ribe Stift kom for Ringkjøbings Vedkommende til følgende Resultat angaaende Øvrighedspersonerne i Ringkjøbing:

Borgmestre.

Ove Eriksen. Fornuftig nok til at forestaa sin Bestilling, derfor uden ikke ved nogen vidtløftig Handel forhindret, at han den jo kan tage Vare, synes derved at kunne forblive.

Jep Jepsen Tarm, som er den anden Borgmester og en Mand af stor Handel, maa efter allernaadigst givne Instruks afgaa.

Raadmænd.

Jens Jensen forbliver udi Bestillingen paa Hans kongl. Majestæts Behag, saasom intet for os er fremkommet, hvorved han kunde kendes til at vorde reduceret.

Peder Jensen, Broder til ovenbemeldte Jens Jensen, og som Raadmændenes Tal skal reduceres til tvende, eragtes derfor ikke, at han kan vedblive.

Rasmus Pedersen. Uden Klagemaal og fornuftig nok. Kan vedblive, om det Hans kongl. Majestæt saaledes allernaadigst behager.

Byfogeden.

Thomas Andersen synes at kan forblive ved sin Bestilling, saasom ingen vigtig Klagemaal over hannem for os er indkommet.²²⁾

Om Øvrigheden haver holdt sig selv fri for Skatterne.

Da er Skattebogen, Mandtallene og Kæmnernes Regnskaber efterset og befunden, at Byens Øvrighed haver været lagt for at give udi alle Slags Skatter og lige saa vel som Borgerskabet baaret Byrden.¹⁰⁾

I alt væsentligt var Ringkjøbings Regnskaber i Orden. Kommissionens Indstilling angaaende Ringkjøbings Øvrighedspersoner blev fulgt. *Ove Eriksen* blev Eneborgmester, de to Svogre *Jens Jensen* og *Rasmus Pedersen* fortsatte som Raadmænd og *Thomas Andersen Wendel* som Byfoged, hvorimod *Jep Jepsen Tarm* og *Peder Jensen* maatte gaa af.

Grunden til denne Indskrækning af Magistraten laa i Vanskeligheden ved at skaffe de mange Øvrighedspersoner tilstrækkeligt store Indtægter. Nu var der skabt en Mulighed for, at Øvrighedspersonerne kunde leve af deres Embedsindtægter, og Regeringen hjalp i den følgende Tid yderligere ved *Sammenlægning af Embeder*. Paa denne Maade skabtes der i Løbet af det 18. Aarhundrede en Embedsstand, der kunde leve af sine Embedsindtægter og ikke tillige drev borgerlig Næring.

I 1620 var der i Ringkjøbing 2 Borgmestre, 8 Raadmænd, 1 Byfoged og 1 Byskriver, i alt 12 Byembedsmænd. I 1682 fastsattes Tallet til 1 Borgmester, 2 Raadmænd, 1 Byfoged og 1 Byskriver, i alt 5 Personer. Godt 100 Aar senere havde Ringkjøbing kun 2 Byembedsmænd og atter 100 Aar senere kun een eneste, nemlig Byfogeden.

Det er indlysende, at en saa kraftig Reduktion af Embedsmændenes Antal betød øgede Indtægter for den enkelte.

Hertil kommer saa det andet Forhold, Sammenlægningen af Embeder. Før 1682 var det Undtagelsen, at en enkelt Mand beklædte mere end eet Embede, efter den Tid bliver det Regelen.

I Slutningen af det 18. Aarhundrede ophæves Magistraten i Ringkjøbing. Byfogeden overtager Borgmesterens og Raadmændenes Forretninger. Byfogeden bliver tillige Herredsfoged og Byskriveren tillige Herredsskriver, og endelig overtager Byfogeden i 1861 ogsaa By- og Herredsskriverens Embede, og derefter er der i Ringkjøbing kun een Byembedsmand.

- I Tiden efter 1682 skiftede Raadet Karakter. Fra at være en selvbevidst Repræsentation for de næringsdrivende Borgere, om end en meget ufuldkommen, blev det til underdanige kongelige Embedsmænd, og fra det 18. Aarhundredes Slutning er det uddannede Jurister, der styrer Byen.

En Trang følte da til at skabe et nyt Organ for Borgerne, et Raad, der paa samme Tid kunde være en Hjælp for Stiftamtmanden ved Tilsynet med Byerne, og hvis Samtykke Embedsmændene kunde henvise til, naar der rejstes Klage over deres Styrelse. Rundtom voksede der da i Løbet af første Halvdel af det 18. Aarhundrede Borgerudvalg frem, og den Tanke blev virkeliggjort, som man allerede havde prøvet at realisere i Ringkjøbing i 1660'erne og 70'erne.*)

Udvalgene kaldtes »*de eligerede Borgere*«. Denne Gang kom Initiativet udefra, fra den dygtige Stiftamtmand *Christian Carl Gabel* i Ribe. I en Skrivelse til Magistraten i Ringkjøbing ^{12/} 1730 erklærede han som Indledning, at det var nødvendigt for Magistraten nu og da at konferere med Borgerskabet om Byens Sager for at konservere Fred og Enighed i Byen. »Thi naar Magistraten tager Borgerskabet i Raad med sig, og de hører de Raisons og Motiver, som anlediger Magistraten at foretage og slutte et og andet til Byens Tarv og Nytte, vorder ej alene forekommet en Del ubillige Klagemaal og Besværinger over Magistraten, hvormed nogle af Borgerskabet formedelst vrang Underretning og Uvidenhed baade sig selv og andre til ingen Nytte tit og ofte bemøjer, men Borgerskabet finder sig og desto villigere til de Udgifter, som Byens Tarv udfordrer, naar de tilforn er blevet vidende, at saadanne Udgifter til nødvendig Brug og Byens algemene Bedste vorder anvendt.« At træffe Beslutning *alene* uden Borgernes Medvirkning kunde altsaa ikke tilraades Magistraten. Men at faa *alle* Borgere samlet vilde ogsaa volde Vanskeligheder, da en Del ikke møder, medens andre »enten af Mangel for Begreb ikke kan eller af Vrangvillighed ikke vil forstaa« Magistratens Forslag. Derfor var Stiftamtmanden gaaet en *Mellemvej* ved at beskikke 12 eligerede Borgere, som under en Mulkt af 12 Skilling for hver Udeblivelse var forpligtet til at give Møde, naar Magistraten forlangte det, og drøfte, hvad denne forelagde dem, og som ogsaa skulde have

* Se S. 52.

Ret til »med al Sømmelighed og Beskedenhed« at stille Forslag til Magistraten. Hvad de afgjorde med Magistraten, skulde staa uryggeligt, som om det af samtlige Borgere var konsenteret. Naar nogen af de 12 Mænd døde, skulde Magistraten efter Raadslagning med de øvrige antage en fornuftig og retsindig Borger i den afdødes Sted.²³⁾

Ligesom i Raadet var Købmandsstanden overordentlig stærkt repræsenteret i de eligerede Borgeres Antal; men Købmændene var dog ikke eneherskende. Blandt de først udnævnte eligerede var der saaledes bl. a. en Guldsmed, en Vognmand og en Avlsbruger. Af de 12 eligerede, Ringkjøbing havde i 1790, var 6, altsaa Halvdelen, Købmænd. Af de øvrige 6 var 1 Smed, 1 Sadelmager, 1 Rebslager, 1 Rebslæger og Avlsbruger, 1 Vurderingsmand og Værtshusholder og 1 Acciseskriver og Avlsbruger.²⁴⁾

Ved Reskript af $\frac{2}{3}$ 1787 og Kancelliskrivelse af $\frac{8}{10}$ 1791 blev de eligerede Borgeres Pligter nøjere afgrænset. Hovedsagen var, at de skulde gennemgaa Skatteligningerne og attestere, at ingen var udeladt af dem, Byens uvisse Udgifter skulde overlægges af dem i Forening med Magistraten, og endelig skulde de gennemgaa Købstadens Regnskaber. Det var altsammen Sager, der ikke med virkeligt Udbytte vilde kunne drøftes af en større Forsamling. »Men derimod er det befalet, at Øvrigheden i vigtigere Ting fremkalder og raadfører sig med det repræsenterede hele Borgerskab i Stedet for dets enkelte Repræsentanter.«²⁵⁾

Men der var intet i Vejen for, at ogsaa andre Spørgsmaal end de ovenfor nævnte kunde forelægges de eligerede, og det skete ogsaa. Desuden skiftedes de eligerede i Ringkjøbing i omtrent en Menne-skealder til 4 ad Gangen at være Ligningskommissærer (Takserborgere).

Den 10. Januar 1774 døde den gamle Borgmester *Niels Bjerg*²⁶⁾. Af de to tilbageværende Magistratsmedlemmer, Raadmændene *Oluf Franck* og *Thomas Montagne*, foreslog denne sidste, der tillige var Byfoged, at der ingen ny Borgmester skulde udnævnes, men Magistraten ophæves, naar de to Raadmænd døde, eller Stillingerne paa anden Maade blev ledige, hvorefter Byfogeden alene skulde administrere Byens Sager. Flertallet af de eligerede Borgere støttede Mon-

tagnes Forslag. Raadmand *Franck*, som den umedgørlige Montagne havde lagt sig ud med, benyttede Lejligheden til at indsende sin Afskedsansøgning, for at Montagne kunde naa sit Maal at blive Byens eneste Øvrighed.

Men *Montagne* var ikke velanskrevet i Kancelliet, og hans Embedsførelse havde da heller ikke været egnet til at indgyde Tillid til hans Person. Han var Søn af en Præst i Norge. Hans Moder var anden Gang blevet gift med en Degn i Hellevad, der efter 4 Aars Degnetjeneste i 1740 blev afsat paa Grund af Drukkenskab, forlod Konen og endte som hvervet Soldat. Stedsønnen Thomas Montagne overtog hans Degneembede; men det varede kun 3 Aar. Senere blev han Konrektor i Christianssand og var allerede her kendt som et fordringsfuldt og uroligt Menneske, der kom i Strid med Alverden²⁷⁾. I 1750 blev han Subkonrektor og 2 Aar senere Konrektor ved Ribe Latinskole, hvor der indløb en Del Klager over ham, bl. a. fra Rektoren²⁸⁾. Endelig gjorde han i 1761 det usædvanlige Spring fra Skolemand til Raadmand og Byfoged i Ringkjøbing. Ogsaa her gjorde han sig uheldigt bemærket. I 1771 blev han suspenderet, anklaget for at have forfalsket nogle Ægteskabsattester. Han skød Skylden over paa sin Skrивerdreng og slap forbavsende billigt med en Bøde paa 440 Rdl., »en billig Revselse for saadan nedrig Gerning«²⁹⁾. Netop paa den Tid, Montagne ansøgte om Magistratens Ophævelse, var det atter galt med ham, idet han stod anklaget for mislig Omgang med et Dødsbo.

Det var derfor ikke underligt, at Kancelliet ikke turde betro en saadan Mand Enebestyrelsen af Ringkjøbing. Den 15. Juni 1774 resolverede derfor Kongen, at *Magistraten skulde indgaa og Byfogeden for Fremtiden være Eneøvrighed* paa Stedet, dog saaledes at By- og Raadstueskriver *Niels Hviid*, der havde indsendt Ansøgning om at blive Raadmand efter Ole Franck, i Montagnes Betjeningstid skulde være *lige delagtig med ham i Raad og Ansvar*, men uden Raadmandstitel. Indtægterne, først og fremmest Accisen, skulde deles lige imellem dem. Men efter Montagnes Død skulde den ene Halvdel af Accisen tilfalde Byens Kasse, den anden Halvdel Byfogeden.³⁰⁾

Hermed var Niels Hviid ikke tilfreds. Han vilde ogsaa kaldes

Raadmand. I en Ansøgning til Kongen forklarede han, at nogle af Indvaanerne ikke vilde anse ham som deres Øvrighed lige med Byfoged Montagne, hvorfor han ønskede, at der maatte gives ham Bestalling som *Raadmand*. Og denne Gang opnaaede han virkelig, hvad han søgte om.³¹⁾

I 1790 døde *Montagne*. Nogle Aar i Forvejen var exam. jur. *Søren Bork* blevet ham adjungeret, foreløbig uden Løn, men med Ret til at efterfølge *Montagne* i Embedet. Da denne døde, paastod imidlertid *Niels Hviid*, at Bestyrelsen af Magistratsforretningerne alene tilkom ham som Raadmand, og at han herfor skulde beholde Accisen, de fattiges sædvanlige Andel undtagen*). *Bork* saa sig derfor nødsaget til at andrage om, at Magistratsforretningerne alene maatte bestyres af ham, eller at der maatte tillægges ham Prædikat af Borgmester, eller at der i det mindste maatte forundes ham Sæde og Underskrift før *Hvid*, samt om at Halvdelen af Accisen maatte tilfalde ham. Kongen afgjorde Sagen saaledes, at Byfoged *Bork* skulde være *Eneøvrighed* i Ringkjøbing og oppebære Halvdelen af Accisen, medens den anden Halvdel skulde gaa i Byens Kasse, altsammen i Overensstemmelse med Reskriptet af 15/10 1774. Men af særdeles Naade forundte Kongen Byskriver *Niels Hviid* for hans øvrige Embedstid et aarligt Vederlag af 50 Rdl. af den kongelige Kasse i Stedet for den halve Accise.³²⁾

DET MODERNE BORGERSTYRE

Tiden efter 1790.

Det interessanteste, der sker inden for Bystyret i Tiden efter Magistratens fuldstændige Ophævelse, er Udviklingen af de eligeredes Myndighed.

Deres Antal blev i 1792 nedsat fra 12 til 4³³⁾, hvilket sikkert dels skyldes Vanskeligheden ved at finde brugbare Personer, dels stigende Krav til de eligeredes Kvalifikationer. Valgmaaden ændredes ogsaa. I 1807 fastsattes det, at Magistraten eller Byfogeden til hver ledig

*) Jfr. S. 50.

Plads skulde opstille 3 Mænd, mellem hvilke Borgerne derefter stemte. Valgdeltagelsen var skiftende. Ved et Valg i 1811, da der skulde vælges to nye eligerede, indkom der kun 21 Stemmesedler. Af Kandidaterne fik en 19, en 12, en 10 og en 9 Stemmer. Ved et Valg i 1813 faldt der 51 Stemmer paa den ene Kandidat, 3 paa den anden og 1 paa den tredie. Ved et andet Valg samme Aar fik Kandidaterne henholdsvis 22, 7 og 0 Stemmer³⁴). Valgene gjaldt stadig for Livstid eller til vedkommende Borger frasagde sig Hvervet paa Grund af Alderdom eller Skrøbelighed.

Den 24. Oktober 1837 udkom den betydningsfulde *Anordning angaaende Købstædernes økonomiske Bestyrelse*.

Dens Udformning skyldes Kancelliet og de raadgivende Provincialstænder i Forening. Den er blevet til under Indflydelse af Julirevolutionen i 1830 og den følgende Tids borgerlige Styre i Frankrig, og den har sin Rod i Troen paa Borgernes Evne til selv at styre deres By og i en tilsvarende Mistillid til det gamle Embedsmandsstyre. Anordningens Hovedprincip er derfor, at Magistraten skal styre under Medvirkning af Borgerrepræsentanter og Kontrol fra Amtmanden, der 1794 havde afløst Stiftamtmanden som tilsynsførende med Købstæderne.

Anordningen fastslaar derfor, at »udi alle Anliggender, Købstadens Ejendomme og Indretninger, Indtægter og Udgifter vedkommende — — — er de eligerede Borgeres Medvirkning *nødvendig*, saa at Magistraten eller Byfogeden ikke uden deres Samtykke kan tage nogen Beslutning.«

Magistratens Forslagsret til eligerede bortfaldt. *Borgerrepræsentanterne*, som de fra nu af kaldes, skulde for Fremtiden vælges frit. *Valgret* tilkom tidligere kun næringsdrivende Borgere. Men nu aabnedes der ogsaa Adgang for Grundejere, der ikke var næringsdrivende, til at erhverve Borgerskab og dermed Valgret. Betingelsen herfor var, at vedkommende i Købstaden ejede en Gaard af en vis Værdi, hvis Størrelse skulde fastsættes i et Regulativ for hver enkelt Købstad. Den Grundejer, der havde erhvervet Valgret paa denne Maade, var tillige *valgbar*. Endvidere var næringsdrivende valgbare, naar de var ansat til Næringsskat af en vis Størrelse, der skulde be-

stemmes i Regulativet. Valgperioden var 6 Aar. Borgerrepræsentanterne valgte selv deres Formand. Deres Antal skulde fastsættes i Regulativet.

Byernes ny Forfatning var et Slags Tokammerssystem. Borgerrepræsentanterne forhandlede for sig. Magistraten eller i Byer som Ringkjøbing, hvor der ingen Magistrat var, Byfogeden deltog ikke i deres Forhandlinger. For at en gyldig Beslutning skulde kunne komme i Stand, maatte begge Afdelinger være enige, ellers tilfaldt Afgørelsen Amtmanden.

Regulativet for Ringkjøbing blev udarbejdet af Byfogeden og de gamle eligerede. Borgerrepræsentanternes Antal blev 6, senere 7. Størrelsen af den Ejendom, der berettigede til Erhvervelse af Borgerkab og dermed Valgret og Valgbarhed, fastsattes til 3 Skilling Grundtakst*), medens det Minimum, der fordredes til Valgbarhed for en næringsdrivende Borger, bestemtes til $\frac{1}{3}$ Skilling i Nærings-taksten.⁵³⁾

Disse Angivelser siger ikke Nutiden meget. Til Sammenligning kan tjene, at den gamle Borgmestergaard (Torvet 20) i Grundtaksten for 1838 var ansat til $82\frac{1}{4}$ Skilling, det nuværende Hotel »Ringkjøbing« til 65 Skilling. For 21 laa Ansættelsen i Grundtaksten under 3 Skilling. Og for at klargøre, hvad der menes med $\frac{1}{3}$ Skilling i Nærings-taksten**), kan det anføres, at 42 laa under denne Grænse. Højest stod Købmand Christen Husted (Nørregade 2) med 7 Skilling.⁵⁴⁾

Ved det første Valg efter de nye Bestemmelser, der afholdtes i Februar 1838, da der skulde vælges 2 nye Borgerrepræsentanter, var Valgdeltagelsen overvældende stor. Der var 116 Vælgere i Byen, og deraf stemte de 79. Ved Folketællingen 1840 var der 1239 Indbyggere

*) Grundtakstskillingerne udgør $\frac{1}{100}$ af det Beløb, Ejendommen blev vurderet til i 1682 (se S. 48). En Ejendom, der i Grundtaksten er ansat til 3 Skilling, vurderedes altsaa i 1682 til 160×3 Skilling = 5 Rdl. og skulde betale 3 Skilling i Grundskat. En Ejendom, der i Grundtaksten er ansat til 15 Skilling, vurderedes i 1682 til 160×15 Skilling = 25 Rdl. og skulde betale 15 Skilling i Grundskat o. s. v. Grundskatten ophævedes allerede 1694 igen; men selve den foretagne Vurdering. Grundtaksten, vedblev man at benytte som et praktisk Grundlag for Paaligning af mange forskellige Skatter.

**) Jfr. S. 24 Fodnoten.

i Ringkjøbing. Det vil sige, at omtrent $9\frac{1}{2}$ pCt. af Byens Befolkning havde Valgret, og de 79, der stemte, udgør 68,1 % af Byens samtlige valgberettigede. Denne store Valgdeltagelse skyldes sikkert Interessen for det nye. Snart kølnedes Iveren. Allerede Aaret efter, da der atter afholdtes Valg af en Borgerrepræsentant, var der kun 48 af 113 Vælgere, der afgav deres Stemmer, ja i 1851 var der endog kun 21 af 109 valgberettigede, der deltog i Valget.³⁵⁾ — I 1860 udvidedes Valgretten til alle, der var valgbare til Folketinget.

Saaledes var Ringkjøbings kommunale Styre indrettet, indtil Kommunalloven af 26. Maj 1868 fra Nytaar 1869 indførte *Byraad*.

Byraadet skulde bestaa af et ulige Antal valgte Medlemmer, i Ringkjøbing 7, senere forøget til 11, samt en af Kongen udnævnt Formand med Titlen Borgmester. I Ringkjøbing var det Byfogeden indtil 1914, da Toldforvalter, cand. polit. *Erik Marikus Schlanbusch* udnævntes til Borgmester.

Man kunde kalde denne Ordning et Etkammersystem. Byfogeden staar ikke uden for Raadet, men er Formand for det (Borgmester) og deltager i dets Forhandlinger og Afstemninger, og hans Stemme gælder ikke mere end de andre Medlemmers.

Den større Halvdel af Byraadsmedlemmerne valgtes af Folketingsvælgerne i Byen, den mindre Halvdel af den Femtedel af Folketingsvælgerne, som i det forud for Valget gaaende Kalenderaar havde udredet det største direkte Skattebeløb til Kommunen. Valgbar var enhver Folketingsvælger i Byen. Valgperioden var 6 Aar. I 1908 nedsattes den til 4 Aar, og samtidig indførtes lige Valgret for de kommunale Skatteydere, baade Mænd og Kvinder. I 1919 fik Byraadene Ret til selv at vælge deres Formand. Den første folkevalgte Borgmester blev Toldforvalter *Schlanbusch*, som fra 1914—19 havde været kongevalgt Borgmester.

I 1919 ophævedes endvidere Byfogedembedet, og Ringkjøbing fik en Dommer og en Politimester.

Med Aaret 1919 er et ejendommeligt Kredsløb tilendebragt. Fra det middelalderlige Borgerstyre over Enevældens Embedsmandsstyre er man atter vendt tilbage til Borgerstyret. Men medens Middel-

alderens Købstadstyre var afgjort aristokratisk, er det moderne Kommunestyre lige saa udpræget demokratisk. Nutidens Byraad har udviklet sig af de gamle eligerede Borgere. Da disse indførtes, var de tænkt som en Kontrol med Byens Styre fra neden af. I 1837 bliver de ligeberettigede med den kongelige Embedsmand, Byfogeden. I 1868 bliver Byraadsmedlemmerne dominerende over for Byfogeden, hvis Stemme i Raadet ikke gælder mere end et menigt Medlems. Og endelig sluttes der af i 1919 med helt at udskille den kongevalgte Formand af Byens Raad.

Borgerne er atter fuldt og helt Herrer i deres egen By!

KÆMNERE. REGNSKABSVÆSEN. FINANSER

I en større Udstrækning, end Tilfældet er nu til Dags, besørge- des Byens Administration i Fortiden ved borgerligt Ombud.

Den vigtigste af Magistratens ulønnede Hjælpere var *Kæmneren* eller Kæmnerne; thi selv Smaabyer havde i Regelen flere. Ringkjøbing havde saaledes til ind i det 19. Aarhundrede to Kæmnere.

Disse synes omkring 1600 at være blevet valgt af Borgerne³⁶⁾, men senere udnævntes de i Overensstemmelse med Forordningen af 7/1 1619 af Magistraten hvert Aar den 2. Januar.³⁷⁾

Det er ikke muligt at komme til Klarhed over, efter hvilke Regler de to Kæmnere har delt Forretningerne imellem sig ved Begyndelsen af det 16. Aarhundrede. I 1614 oppebærer f. Eks. den ene Kæmner Krigsskat og Stadepege, i alt 164 Rdl. 25 Sk., den anden Baadsmændshold, aarlig Byskat, Markskat, Stadepege og Borgerskabspege, i alt 116 Rdl. 17 Sk. Paa Udgiftssiden synes der ingen Forskel at være. Begge betaler undertiden hver sin Halvdel af samme Udgiftspost, f. Eks. Løn til Byskriveren. Men i 1616 modtager den ene Kæmner slet ingen Skat, og hele hans Oppebørsel er paa 5½ Sldlr. 1 Mk. 6 Sk., medens den anden Kæmner oppebærer 131 Sldlr. 13½ Sk. Man kunde heraf fristes til at antage, at denne sidste var den egentlige Kæmner, medens den førstnævnte kun var en underordnet Hjælper. Saaledes bliver Ordningen i det 18. Aarhundrede, hvor den ene bærer Titlen Overkæmner, medens den anden kaldes Under-

kæmner. Men om det ogsaa forholder sig saadan i det 16. Aarhundrede, kan ikke afgøres med Sikkerhed. Undertiden aflægger de to Kæmnere hver sit Regnskab, undertiden fører de et fælles Regnskab, det sidste bliver Skik i Løbet af det 17. Aarhundrede.

Overkæmneren var først og fremmest kommunal Regnskabsfører. Han modtog Skatter og andre Afgifter og foretog Udbetalinger af Byens Kasse. Sammen med sin Hjælper, Underkæmneren, skulde han i Kirken ombære de fattiges Tavle til Indsamling for trængende. Og endelig paahvilede det ham at føre Tilsyn med Videns Overholdelse. Ja, omkring 1600 optraadte Kæmneren endog paa Tinge som Byens Sagfører.⁸⁸⁾

Først fra Nytaar 1844 blev Kæmneren en fast, lønnet kommunal Embedsmand.⁸⁹⁾

Som Hjælpere for Kæmneren maa foruden Underkæmneren ogsaa nævnes *Rodemestrene*. Ved Midten af det 17. Aarhundrede havde Ringkjøbing 6 Rodemestre⁴⁰⁾, senere var der kun 2. De skulde tilsige deres Roder⁴¹⁾ til pligtmæssigt Arbejde for Byen, f. Eks. Vejarbejde, og have Tilsyn med dets Udførelse. Endvidere skulde de paase, at Byens Indvaanere omgikkes varsomt med Ild og Lys, efterse, om Brønde og Pumper var i Stand o. s. v. og i Tilfælde af Brand bistaa Brandinspektøren ved at dirigere Tilførslen af Vand, der langedes i Spande fra Haand til Haand.

Regnskab skulde ifølge Forordningen af 7/4 1619 aflægges hvert Aar i første Halvdel af Januar Maaned af det foregaaende Aars Kæmner i Nærværelse af Lensmanden, to af Lensmanden dertil udvalgte Raadmænd og nogle Borgere, om hvis Udnævnelse der intet siges. Disse Personer skulde saa gennemgaa Regnskabet og antegne eventuelle Fejl og Mangler.

Lensmandens Deltagelse mærker man i Ringkjøbing ikke noget til. Men det afgørende Princip, at det skulde være Borgerne selv, der kontrollerede, hvad Byens Penge gik til, trængte igennem.

Ringkjøbings Kæmnerregnskaber i det 17. og delvis det 18. Aarhundrede er kun lidet omfattende, et Par Blade med mere eller mindre uordentligt førte Notitser. Og de Beløb, der figurerer paa dem,

er i Fredstid saa smaa, at end ikke den mindste Landkommunes Regnskab i vore Dage kan opvise saa beskedne Tal. Endnu i 1750 balancerer saaledes Ringkjøbings Kæmnerregnskab med en Indtægt paa 333 Rdl. 12 Sk. og en Udgift paa 239 Rdl. 2 Mk. 12 Sk.

Ser man paa *Udgiftssiden*, slaar det en straks, at Udgifterne til social Forsorg og til Skolevæsenet, der nu tynger haardest paa en Kommunes Budget, næsten ganske mangler. Fattigvæsenet var i det store og hele baseret paa den private Godgørenhed, og de 5 Rdl. 2 Mk., Skoleholderen ved Midten af det 18. Aarhundrede fik til Husleje af Byens Kasse, betød ikke stort.

Udgifterne falder naturligt i 3 Grupper, nemlig Bidrag 1) til Byens Administration, 2) til Stadens Bygning og 3) til Staten.

Udgifterne til *Administrationen* bestod væsentlig i hel eller delvis Løn til Byens Betjente, nemlig Vægttere, Tambur, Kirurg, By- og Raadstueskriver, Kapellan, Kordegn, Organist, Markmand, Brandinspektør, Jordemoder m. fl. Hertil kom Rejser i Byens Ærinde, f. Eks. til Viborg, naar Byen havde en Sag for Landstinget, eller i Krigstider for at forhandle med den fjendtlige Hær om Kontributionens Størrelse. Og endelig maa der fra det 17. Aarhundrede nævnes »Foræringer«, d. v. s. Bestikkelser, i 1652 f. Eks. et Skippund (c: 160 kg) Hør til 35 Sldr. til Lensmandens Frue.⁴²⁾

Udgifterne til *Stadens Bygning* var i Ringkjøbing som Regel smaa og omfattede næsten kun Vedligeholdelsen af Raadhuset og Byens Porte. Disse var kun Bomme eller Gitterlaager og kostede ikke meget i Reparation. Gadebrolægningen maatte hver Borger selv sørge for ud for sin Ejendom. Kun paa Torvet og andre offentlige Pladser vedligeholdtes Brolægningen af Byen⁴³⁾. Og hvad Brandvæsenet angaar lignedes Udgifter til Anskaffelse og Vedligeholdelse af Brandredskaber simpelthen som en særlig Skat paa Borgerne.

Den ældste Skat til *Staten* var den saakaldte *Byskat*. Det var en fast Afgift, der var ganske lille, for Ringkjøbings Vedkommende 30 Mark om Aaret. Men saa meget tungere var *Ekstraskatterne*, særligt i Krigstider. Under den nordiske Syvaarskrig blev der i Aarene 1564—70 udskrevet 3200 Daler af Ringkjøbing, heraf alene i 1564 1000 Daler. Dertil kom i 1566 en Udskrivning af 2 Skippund (c: 320

kg) Kobber og i 1567 en Madskat paa 50 Sider Flæsk, $\frac{1}{2}$ Læst Oksekød, $\frac{1}{2}$ Læst Faarekød, 2 Td. Smør, 5 Læster Øl og 5 Læster Brød⁴¹). I de følgende Fredsaar maatte Byen som Regel af med godt 100 Rdl. om Aaret.⁴²)

Undertiden skulde Byerne udruste et *Orlogsskib*. Den 1. April 1563 fik Ringkjøbing saaledes Befaling til sammen med Lemvig, Holstebro, Nykøbing og Thisted at stille et Skib⁴³). Men senere paa Aaret kom der Ordre til at betale Penge i Stedet for, da Kongen havde købt et Orlogsskib i Stedet for det, de nævnte Byer skulde stille⁴⁴). Fra denne Tid ophører Udskrivningen af Orlogsskibe af Købstæderne. Disse Skibe havde været beregnet til at kunne anvendes til fredelig Handel, naar Staten ikke havde Brug for dem, men svarede ikke længere til de Krav, der maatte stilles til et Krigsskib.

Fra omtrent samme Tid ophørte ogsaa *Udskrivningen fra Ringkjøbing af Borgere* til Landets Forsvar. Under den nordiske Syvaarskrig maa der i 1566 stille 15 Knægte fra Ringkjøbing anført af 1 Borgmester og 1 Raadmand⁴⁵), senere paa Aaret blev der yderligere udkrevet 30 Karle⁴⁶). Men det er ogsaa sidste Gang. Meget bevendt har Borgersoldaterne vel heller ikke været. I den følgende Tid anvendes Borgerne kun som Borgervæbning til Bevogtning og Forsvar af deres egen By. Derimod vedbliver Udskrivning af Baadsmænd til Flaaden af Ringkjøbings Sømænd.

• Til disse Byrder kom saa Pligten til at have *Baadsmænd og Bøsseskytter i Borgeleje* (Indkvartering) om Vinteren og yde dem Herberg og nødtørftig Underholdning, »som er to Maaltider Mad og 6 Potter Øl daglig til hver« eller $\frac{1}{2}$ Daler om Ugen⁴⁷). For Ringkjøbing drejede det sig som Regel om 10—15 Mand, undertiden færre. Men at de tørstige Krigsfolk ikke har været velkomne Gæster, derpaa tyder Kongebrevenes stadig tilbagevendende Forsikring om, at Kongen saa snart som muligt igen vil befri Byen for Soldaterne. Og Borgerne har næppe vovet at gøre megen Brug af den kongelige Til ladelse til at lade dem, der opførte sig utilbørligt, straffe i Stok og Jern.

Fra Kalmarkrigens Tid (1611—13) ophørte for en Række Byer, deriblandt Ringkjøbing, den regelmæssige Indkvartering, og i Stedet

for blev der udskrevet en *Indkvarteringsskat*, for Ringkjøbings Vedkommende i Begyndelsen for 11 Personer 7 Skilling daglig til hver fra Mortensdag til Paaske.⁵⁰⁾

Omtrent ved Enevældens Indførelse i 1660 bortfaldt den gamle Byskat. Men *andre Skatter* vrimlede frem i Stedet for: Grundskat (se S. 48 og 62), Prinsessestyr (til Prinsessers Udstyr), Defensionsstyr, Krigsstyr, Ekstraskat (1 Rdl. for hver Person over 12 Aar), Rangskat, Embedsskat (af Indkomster paa 300—350 Rdl. — 6 pCt.; 150—200 Rdl. — 3 pCt.; 100—150 Rdl. — 2 pCt.), Procentskat (24 Sk. af hver 100 Rdl., som stod fast i Pant med tinglæst Obligation), Tjenestekarleskat (4 Mk. af hver Tjenestekarl mellem 20 og 36 Aar), Delinkventskat (til Underholdning og Transport af Lovovertrædere) og Indkvarteringshjælpeskat til de Byer, der havde Indkvartering, m. fl.

Gaar man nu over til *Indtægtssiden*, vil man se, at *kommunale Skatter* sammenlignet med Statsskatterne ikke spillede nogen større Rolle. Af Vigtighed var derimod Indtægten af Byens *faste Ejendomme*, der i 1788 udgjorde 241 Rdl. 1 Mk. 4 Sk. Endvidere maa paa Indtægtssiden nævnes *Stadepenge* : en Afgift af fremmede for at have Stade paa Ringkjøbing Torv paa Markedsdage.

Kassebeholdning var der i ældre Tid ikke noget, der hed. Kom der store uforudsete Udgifter, maatte Kæmneren i det 17. Aarhundrede foreløbig skyde til af sin egen Lomme. Det omvendte skete ogsaa, og nok saa hyppigt, at Byen havde Penge til gode hos Kæmneren. Der kunde herved fremkomme en uhyggelig Sammenrodning af offentlige og private Pengesager.

Først fra Slutningen af det 18. Aarhundrede bliver Byernes Regnskabsvæsen godt. Fra 1772 forlangte Rentekammeret nemlig Byregnskaberne tilsendt. Det hjalp!

Paa Byens Pengesager havde Borgerne stor Indflydelse. Oprindeligt maa det have været Raadet, der paalignede Skatterne. Men allerede i 1602 træffes i Ringkjøbing en særlig Ligningskommission, de saakaldte *Lægsmænd*, der skulde lægge Skatterne¹⁾, og man var i Ringkjøbing saa demokratisk, at det i Videbrevet fra 1611 var fastsat, at de skulde vælges hvert Aar af Borgerne³⁰⁾. Disse Lægsmænd

var nært beslægtede med de *Takserborgere*, Forordningen af 1619 paabød for *alle* Byer. Ifølge Forordningen skulde Borgerskabet hvert Aar den 3. Januar vælge 2, 4 eller flere »gode, forstandige Borgere«, som en Tid lang havde boet i Byen og kendte Indbyggernes økonomiske Forhold. Disse skulde den første Søgnedag i Februar sammen med det foregaaende Aars Kæmnere foretage Ligningen.

Det var Forordningens Mening, at Takserborgerne skulde ligne Skatterne uden Indblanding fra Magistraten. Men til Trods herfor vedblev Borgmestre og Raad i Ringkjøbing lige til 1641 at deltage i Skatteligningen⁶¹⁾. Først fra den Tid bliver Lægsmændene eller Takserborgerne, som de efterhaanden kaldtes, ene om Skatteligningen. I 1686 fastsatte Stiftamtmanden nærmere Regler for Takserborgernes Udvælgelse og Virksomhed. Han fandt, at det var bedst, at der af formuende, middelmaadige og ringere valgtes lige mange af hver Slags. Takserborgernes Forhandlinger skulde være hemmelige. De maatte ikke »føre uden Døren, hvis som imellem dennem i saa Maader kunde passere.« Naar Slægtnings Skat skulde lignes, maatte vedkommende Takserborgere aftræde⁶²⁾. I adskillige Aar af det 18. Aarhundrede fungerede 4 af de eligerede som Takserborgere⁶³⁾. Men efter at de eligeredes Antal i 1792 var blevet indskrænket til 4, valgtes atter Takserborgere paa sædvanlig Vis.

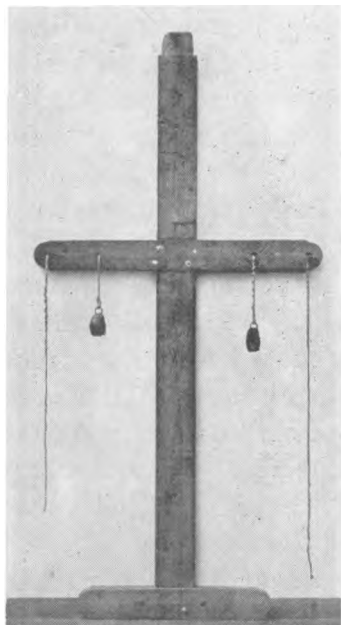
I 1838 fik Ringkjøbing sin første Ligningskommission bestaaende af Kæmneren og 6 Mand valgt af det samlede Borgerskab for 3 Aar.⁶⁴⁾

VÆGTERE. BORGERVÆBNING. BRANDVÆSEN

Over Borgernes Sikkerhed vaagede om Dagen *Stadsbudene* eller *Raadstuetjenerne*, der svarer til Politibetjent og Arrestforvarer i vore Dage, om Natten *Vægterne*. Men paa en mærkelig Maade var Dag og Nat blandet sammen. I 1785 blev 2 Borgere antaget til at være Raadstuetjenere om Dagen og Vægtere om Natten. Om Dagen var der Raadstuen at gøre ren og opvarme, Fangerne at opvarte, og hver Morgen havde de i god Tid at melde sig hos Raadmændene for at for-

⁶¹⁾ Se S. 58.

rette, hvad Ærinde de maatte have i Byen hos Borgerne eller andre. Desuden var de Gravere og Stævningsmænd. Naar Kirkens Klokke slog 9 om Aftenen, skulde de ringe med den store Klokke og begynde deres Vægtergang. Hver Gang Klokken slog hel, skulde de gaa gennem Gaderne, første Gang Klokken 10, og synges Vægterversene.⁵⁹)

Hudstrygningskors fra Ringkjøbing.
(Nationalmuseet Nr. E. 18).

Naar man nu tænker paa gamle Dage i vore smaa hyggelige Købstæder, hører Vægteren med i Billedet, som han med tunge Trin tramper gennem Byens bælgmørke Gader og synger de smukke Vægtervers. Men den Poesi, som vi forbinder med Vægteren, kendte Samtiden intet til. Det var ingen anset Bestilling at være Vægter. Betegnende hedder det i den gamle Instruks fra 1785 for Vægterne og Raadstuetjenerne i Ringkjøbing: »Saafernt noget Menneske skulde være saa uforstandigt af Malice i Ord eller Gerning at lade høre eller paasige Vægterne og Raadstuetjenerne noget til Nachdel om denne deres antagne ærlige, nyttige og tro borgerlige Tjeneste til nogen Slags Beskæmmelse eller Vanære, skal saadanne med vedbørlig Straf efter Forseelsens Beskaffenhed vorde ansete

efter høje Øvrigheds ydermere Befaling.«

Dog langt under Vægterne stod den usselige *Natmand*, der rensede Nødtørftshuse, fejede Skorstene og flaaede selvdøde Kreaturer, samt *Bødlen*. Karakteristisk hedder det i den gamle Vægterinstruks fra 1785: »Naar nogen maatte blive sat i Arresten paa Raadstuen i de dertil indrettede Arrestere, da besørger Vægterne og Raadstuetjenerne saadanne deres Forplejning tilbragt med videre, saa længe de er *ærlige* Arrestanter; men saa snart nogen har været i Bødlens Haand og bliver *uærlige*, bliver Vægterne fritagne for alt Tilsyn med saadanne; thi sligt besørgeres da ved Natmanden.«

Bødlen og Natmanden var uærlige Personer. Berøring med dem

var som en Smitte. Bødlens Arbejde hørte ganske vist med til Byens Sikkerhedstjeneste. Dog var han kun en taalt, om end en nødvendig kommunal Funktionær. Ringkjøbing synes ikke selv at have haft en Skarpretter, men slog sig i det 16. Aarhundredes første Halvdel sammen med Holstebro om at lønne en saadan uhyggelig Tjenestemand⁵⁰). Men at man har haft Brug for Bøden, derom vidner det gamle Hudstrygningskors fra Ringkjøbing, der nu findes paa Nationalmuseet, og hvorved letfærdige Kvinder og langfingrede Personer mistede deres Hud ved, at Bøden piskede dem.

I det gamle Vægtervers hedder det:

Om I vil Tiden vide,
Husbonde, Pig' og Dreng,
Da er det paa de Tide,
Man føjer sig til Seng.
Befaler eder Herren fri,
Vær klog og snild,
Vogter Lys og Ild.
Vor Klok' er slagen ti.

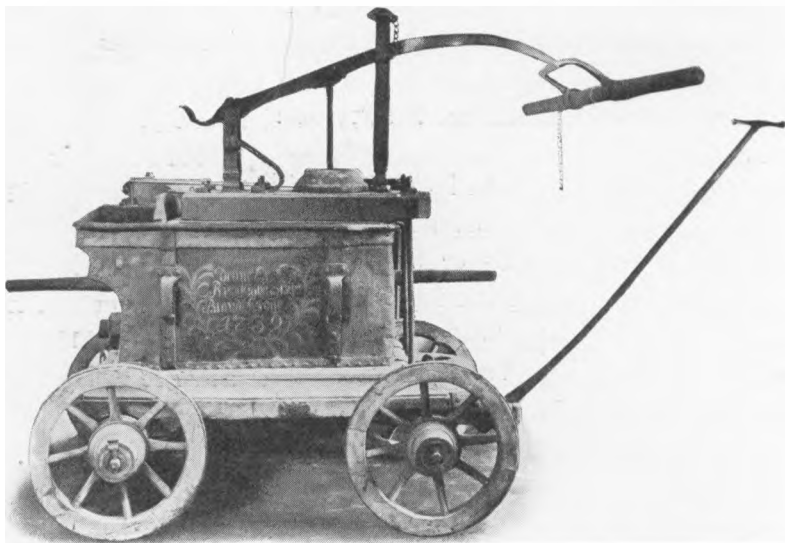
Ære være Gud, vor Herre,
Hannem ske Lov, Pris og Ære.
Vinden er Sydvest.

Vogter Lys og Ild! Det var Vægternes Advarsel til Byens Borgere ved Sengetid. Og i deres Instruks var det ganske særligt paalagt dem at vaage over, om nogen Ildsvaade — »som Gud naadelig forbyde« — skulde opkomme.

Thi i Fortiden, hvor man ikke kendte Brandforsikring, og hvor Brandredskaberne var elendige, var det ingen Folkeforlystelse, naar Ildløs opkom i en tætsammenbygget By med farlige straataekte Huse. Det kunde betyde økonomisk Ruin for mange⁵⁷), ja for den halve By; thi det gamle Ord stod ved Magt: Det gælder ogsaa dig, naar din Nabos Væg brænder. I Nabobyen mod Syd, Varde, hvor først den ene og derefter den anden Halvdel af Byen blev lagt i Aske i Løbet

af blot 50 Aar⁵⁰), kunde Ringkjøbing-Borgerne med Forfærdelse se, hvor galt det kunde gaa. Men ved en mærkelig Skæbne er Ringkjøbing i nyere Tid blevet forskaanet for store ødelæggende Brande.

Det skyldes ikke, at *Brandvæsenet* i Ringkjøbing var særlig fortræffeligt. Nej, før 1736 var der overhovedet ikke noget, der hed Brandvæsen i Byen, hvis man derved tænker paa et organiseret Mandskab forsynet med Sprøjter.

Ringkjøbings ældste Brandsprøjte fra 1739
(Ringkjøbing Museum).

Meget vilde der da heller ikke kunne udrettes, hvis en Brand for Alvor tog fat, saa længe Straatagene ikke var afskaffet; men mod dem førtes der en fortvivlet Kamp fra Myndighedernes Side til langt ind i det 19. Aarhundrede⁵⁰). Til Brug ved Brand skulde hver Borger have et Par Læderspande, og Sommeren igennem skulde der foran hans Dør staa en Tønde Vand⁶⁰). Men af større Betydning end disse Bestemmelser var sikkert de forebyggende Forholdsregler. Et Par Gange om Aaret skulde Kæmneren syne Ildstederne, om de var snavse eller brøstfældige, og om Tørv og Lyng laa for tæt ved dem⁶¹). Ingen maatte skyde en Bøsse af i Nærheden af Husene, og paa Ga-

derne og i Gaardene maatte ingen Mand gaa med tændt Tobakspibe, uden der var Laag over.⁶²⁾

I 1736 organiseredes et Brandvæsen i Ringkjøbing. Stødet hertil gav et kongeligt Reskript af 25/11 1735. Der indrettedes et fast Brandkorps med en Brandinspektør i Spidsen, og i 1739 fik Byen sin første

Ringkjøbings Brandsprøjte fra 1787.

(Ringkjøbing Museum).

Indskriften lyder saaledes:

Denne Sprøjte er bleven bekostet og af nye forferdiget An 1787 for samtlige Indvaaneres Regning til Ringkjøbing.

Naar som en øyensynlig Fare
for Haanden haves, og Gud vil
vor Bye af Naade dog bevare,
jeg hjælper og saa meget til,
jeg seer det Elemente Vand,
som Ilden rigtig dæmpe kan.

Sprøjte, der endnu opbevares paa Ringkjøbing Museum, og i 1787 nok en Sprøjte, der nu findes samme Sted. Opkom der Ildløs om Natten, skulde Vægterne raabe: Brand! Brand! og banke Folk op, melde Branden til Byfogeden og Brandinspektøren og klemte med den store Klokke, medens Byens Tambur lod Trommen røre⁶³⁾. Til at holde nysgerrige Tilskuere paa Afstand og forhindre Tyverier under Ildebrand blev der i 1791 indrettet en Brandvagt af 12 bevæbnede Borgere⁶⁴⁾. Det faste Brandkorps gik Byen bort fra i 1815, og Bestil-

lingen som Brandmand blev et borgerligt Ombud. Dels sparede man derved Byens Kasse for 38 Rbdl. Sølv om Aaret, dels opnaaede man at kunne faa unge Borgere til Brandfolk i Stedet for de daværende gamle og udlevede.⁶⁵⁾

Saa længe der har eksisteret Byer, har det været Borgernes Pligt selv at vogte deres Stad, mod Ugerningsmænd og mod Fjendevold. I det daglige gik Vagttjenesten tidligt over til lønnede Vægtere; men naar det for Alvor gjaldt, maatte alle Mand under Vaaben. Naar Freden vendte tilbage, sygnede *Borgervæbningen* hen.

Det er kun lidet, der er bevaret af Vidnesbyrd om Ringkjøbings Borgervæbning før 1801.

Fra 1624, kort før Udbruddet af Kejserkrigen, haves en Rulle over Mandskabet: 8 skulde møde med Harnisk og Slagsværd eller Spyd, 40 med Hagebøsse*) og Kortlask**) og 47 med Hellebard†) og Kortlask. Ret meget mere ved man ikke om Ringkjøbings Borgervæbning i 1600-Tallet. Men om det Mod, der besjælede Borgerne, er tidligere meddelt et talende Vidnesbyrd.††)

Det ny Aarhundredes Morgen brød frem med Krig og Blod og Nederlag. *Frederik IV* begyndte den store nordiske Krig og lod i den Anledning det gamle Landeværn opstaa til nyt Liv. Fra 6. August 1700 haves en Rulle over Mandskabet i Ringkjøbing. Byfogeden kommanderede som Kaptajn Borgervæbningen. Under ham stod 1 Løjtnant, 1 Fændrik, 1 Sergent, 3 Korporaler og 1 Tambur. De menige var inddelt i 3 Korporalskaber med 29 Mand i hver, i alt 87. Af hvert Korporalskab skulde der udkommanderes 4 Mand daglig til at holde Vagt mod fjendtlig Landgang. Men der var ikke gaaet en Uge fra Rullens Indrettelse, før Borgerne var trætte af at gaa Vagt og begyndte at udeblive fra Tjenesten, og den 30. August maatte Vagtstyrken derfor nedsættes til det halve. Kort før havde Kongen maattet slutte en hastig Fred, og dermed er Borgervæbningen vel

*) Haandskydevaaben, som under Piben var forsynet med en Hage, der ved at støtte mod Underlaget kunde afbøde Tilbageslaget.

**) Kort, knivlignende Sværd med bred Klinge.

†) Spydøkse.

††) S. 23—24.

sovet ind. Men 2 Aar senere, den 23. Juni 1702, kom *Frederik IV* selv til Ringkjøbing, og Borgerne fik da Lejlighed til at paradere paa Strandsbjerg for kgl. Majestæt⁶⁶). Da Krigen fornyedes i 1709, blev ogsaa Borgervæbningen kaldt til Live, og Vagttjenesten begyndte igen, 2 Mand ved Damstrædet, 2 ved Byporten og 2 ved Stranden.⁶⁷)

I 1720 sluttede Danmark Fred, og en lang Fredsperiode begyndte, i hvilken Borgervæbningen ganske forsvandt. Men de krigerske Begivenheder under Napoleon fremkaldte i 1801 et kongeligt Reskript om Borgervæbningens Genoprettelse i alle Købstæder.

Korpset deltes i 2 Afdelinger. 1. Afdeling skulde bestaa af alle vaabenføre Borgere og sørge for Ro og Orden i Købstaden. 2. Afdeling kom til at bestaa af de Indvaanere, der ikke havde taget Borgerskab, og skulde i givet Tilfælde anvendes mod fjendtlige Styrker. Officerer og Underofficerer udtoges blandt Borgerne. Øvelserne holdtes paa Søndage i Sommerhalvaaret. »I de Købstæder, som ligger ved Søen og i Krigstilfælde nærmest er udsat for fjendtligt Overfald, skal de nødvendige Geværer — — — straks af enhver Købstad anskaffes for dermed at kunne i paakommende Tilfælde væbne nogle af Borgerkorpsets 2. Afdeling.«

✕ Den første Borgerkaptajn i Ringkjøbing blev Købmand *Jens Harpoth*. Sagnet har spundet sit Væv om denne Mand, og han var paa sine gamle Dage en stor Original. Men paa dette Tidspunkt var han en Mand i sine bedste Aar og gik med en sjælden Nidkærhed op i sit Æreshverv. Under sig havde han 1 Løjtnant og 2 Underofficerer. Excercitsen lærte Borgerne af de faa iblandt dem, der havde været i Kongens Tjeneste. Udrustningen med Undtagelse af 20 Geværer,

Jens Harpoth som gammel.
(Silhouet paa Ringkjøbing Museum).
Født 1758 i Nes Sogn. Købmand i Ringkjøbing.
Eligeret Borger. Borgerkaptajn. Død 1844.

som Kongen skænkede Byen, betalte Chefen foreløbig af sin egen Lomme. I 1803 kan han indberette, at han har anskaffet 65 for Størstedelen nye Geværer med Bajonetter, 8 Sabler, 50 Pund Krudt, 100 Pund Kuglebly, 35 Patrontasker, 200 Silkekokarder samt en Fane, der endnu ses paa Ringkjøbing Raadhus, m. m. Tamburen lod han rejse til Ribe for at lære Trommeslagning og udbetalte imens en

*Ringkjøbing Borgervæbnings Fane
(Ringkjøbing Raadhus).*

Understøttelse til hans Kone. Med Stolthed kan han derfor i 1805 skrive: »Ringkjøbing By er nok — — — den eneste i Riget, som i 5 Aar har haft Borger-Kompagni med alle Fornødenheder, uden at en eneste Skilling endnu har været at faa dertil af Byens Kasse.« Først i 1806 fik han sine udlagte Penge igen, en Sum paa 340 Rdl.

I 1803 udgjorde Styrken 61 Mand i 1. Afdeling og 82 i 2. Afdeling foruden Befalingsmændene. Alle bar en Kokarde; men det var langt-fra alle, der anskaffede sig den fuldstændige Uniform, der bestod af blaa Overkjole med rød Krave, hvid Vest og blaa Benklæder for 1. Afdeling, blaa Trøjer med røde Kraver og blaa Lærredsbenklæder for 2. Afdeling. Og det var kun faa, der viste den samme Ildhu i Tje-

nesten som Korpsets Chef. I 1805 holdtes der en halv Snæs Øvelser for hver af Afdelingerne; men adskillige udeblev fra Tjenesten og blev ved den borgerlige Krigsret idømt Bøder til Fattigkassen. Og da Borgervæbningen i 1808 deltog i Bevogtningen af engelske Krigsfanger i Ringkjøbing, var Borgervagten forsømmelig, og nogle af Fangerne slap bort.⁶⁸⁾

I 1813 nærmede Krigen sig Jylland fra Syd, og i Januar 1814 naaede Kosakkerne helt frem til Ribe. Amtmanden fandt det under disse Omstændigheder fornødent, at Borgervæbningen blev sat i Stand til at afværge Plyndringer af omstreffende Partier, hvorfor han befalede, at der skulde forfærdiges skarpe Patroner.

Ringkjøbings Borgervæbning kom dog ikke i Ilden. Freden blev sluttet den 14. Januar 1814, og Borgerkaptajn *Harpøth* begærede nu sin Afsked, men paa Amtmandens Opfordring fortsatte han dog som Korpsets Chef endnu i 3 Aar.

Efter Krigens Afslutning tabte Interessen for Borgervæbningen sig. I 1822 ophævede Kongen Borgervæbningens 2. Afdeling i Ringkjøbing⁶⁹⁾, og i 1829 ophævedes ogsaa dens 1. Afdeling⁷⁰⁾. I Stedet for indrettedes et stort *Brand- og Politikorps* bestaaende af alle dem, der hidtil havde hørt under Brandkorpset og Borgervæbningens 1. og 2. Afdeling.

Øverstkommanderende blev en lønnet *Brandkaptajn*, der fik udleveret Borgervæbningens Fane og Tromme. Under ham var der en hel Række Befalingsmænd. En *Premierløjtnant* skulde som Vandinspektør paase, at alle vedkommende mødte med Sluffer eller Vandvogne og forsvarlige Tønder, Tragter

Borgervæbningsuniform.
(Ringkjøbing Museum).

Efter Borgervæbningens Ophævelse er Uniformen, omkring 1840, blevet brugt af Købmand Sivert Sivertsen (1791—1871) som Brandkaptajnsuniform.

og Øsekar. Under hans Kommando stod et Bud fra hvert Hus i Byen, som skulde bære og lange Vand. Og endelig kunde Premierløjtnanten lade tilsige saa mange tomme Vogne, det var nødvendigt, for at transportere Kar, Stiger og Flyttegoods. En *Sekondløjtnant* var Sprøjtemester. Under ham var der Straalemestre, Sadel- og Skomagere til at reparere Slangerne, en Smed samt Mandskab til 2 Pumper og 2 Stiger. En *Underofficer* var Anfører for 12 Tømmer- og Mursvende, som udgjorde Nedbrydningskorpset, og endelig var en *Underofficer* ansat som Adjutant og Rulleskriver. En særlig Afdeling bestaaende af 1 *Sekondløjtnant*, 1 Kommandersergent, 2 Underofficerer, 1 Tambur og 24 Mand udgjorde Brandvagten, der tillige i paa-kommende Tilfælde under Byfogedens Kommando skulde sørge for god Ordens Opretholdelse i Byen.⁷¹⁾

I 1878 oplyses det, at Brandkorpset talte 150 Mand foruden de 24 Mand i Ordenskorpset.

I 1918 omordnedes atter Brandvæsenet, og Ringkjøbing fik et fast Brandkorps bestaaende af 1 Brandinspektør, 1 Brandassistent og 12 Brandsvende. Samme Aar byggedes Brandstationen i Nørregade.

TILLÆG

Efterkommere af Borgmester Jens Olufsen.)*

Jens Olufsen, Borgmester i Ringkjøbing, † ²⁰/₁₁, 1646 i Ribe.

∞ Vibeke Madsdatter.

I. Anne Jensdatter, f. ca. 1607, † ⁹/₃, 1675.

∞ ca. 1621 Kjeld Nielsen, Rektor, siden Sognepræst til Ulfborg, f. ca. 1596, † ¹⁴/₂, 1646, Søn af Sognepræst Niels Pedersen i Ulfborg.

*) Stamtavlen er ikke fuldstændig, idet den kun skal vise, hvor mange af Ringkjøbings ledende Personligheder i det 17. og 18. Aarhundrede der var beslægtede ved den fælles Nedstamning af dem selv eller deres Hustruer fra Jens Olufsen. Udførlige Oplysninger om Slægtens ældre Led findes i Ringkjøbing Raadstueprotokol 1673—82 Folio 53—54. Hvor der paa Stamtavlen staar anført en Embedsstilling uden Angivelse af Stedet, betyder det, at vedkommende har indtaget denne Stilling i Ringkjøbing. »Borgmester« f. Eks. betyder »Borgmester i Ringkjøbing« o. s. v.

A. Kirsten Kjeldsdatter.

∞ Thomas Andersen Wendel, Byfoged, † 1684.

II. Karen Jensdatter, † $12/9$ 1677.

∞ Hans Hansen Kjær (Paludan), Sognepræst, Provst, f. ca. 1600, † $28/8$ 1652, Søn af Rektor Hans Sørensen Paludan i Kolding.

A. Lisbeth Hansdatter.

∞ Niels Lauridsen Rindom, Rektor, siden Sognepræst til Lunde-Outrup, † 1676.

B. Maren Hansdatter.

∞ 1) Berthel Henriksen Thaulow, Sognepræst, † 1664, Søn af Sognepræst Henrik Sørensen i Tavlov.

∞ 2) Søren Anchersen Kolding, Sognepræst, f. 1638, † $3/2$ 1690, Søn af Sognepræst Ancher Sørensen i Kolding.

1. Dorothea Berthelsdatter Thaulow, f. ca. 1659, begr. $4/2$ 1751 i Alslev.

∞ Christen Andersen Agerholm, Kapellan og Rektor, † $4/5$ 1725.

a. Maren Christensdatter Agerholm, f. $1/7$ 1693, † $21/7$ 1753.

∞ $15/7$ 1721 Hans Lauridsen Friis, Rektor, siden Sognepræst til Alslev, f. $4/10$ 1685, † $28/4$ 1763, Søn af Byfoged Laurids Mortensen Friis i Ribe.

b. Helene Cathrine Agerholm, f. ca. 1694, begr. $30/3$ 1767.

∞ $10/11$ 1739 Oluf Franck, Raadmand, f. ca. 1703, begr. $27/5$ 1778, Søn af Borgmester Niels Olufsen Franck og Mette Jepsdatter Tarm.

2. Jens Berthelsen Thaulow, Borgmester i Varde, f. ca. 1658, † $30/8$ 1733.

∞ 1687 Maren Jacobsdatter Bjørn, f. ca. 1658, † $14/5$ 1745, Datter af Raadmand Jacob Bjørnsen i Varde.

a. Maren Jensdatter Thaulow, f. ca. 1688, † $4/7$ 1718 i Varde.

∞ $18/6$ 1706 Hans Allerup, Sognepræst, f. $30/6$ 1673 i Sneum, † $7/10$ 1744.

b. Christence Jensdatter Thaulow, † $1/4$ 1739.

∞ Otto Ovesen Høyer, Kapellan, siden Sognepræst i

He, f. $\frac{20}{7}$ 1695, † $\frac{17}{6}$ 1757, Søn af Sognepræst Ove Mouritsen Høyer i Uldum.

3. Maren Sørensdatter Anchersen (Kolding), † $\frac{10}{6}$ 1698.

~ Johan Christopher Jacobsen Eilertz, Rektor, siden Sognepræst, † $\frac{20}{11}$ 1721 (~ 2) Mette Jensdatter Bagge, se nedenfor).

4. Ancher Sørensen Anchersen, Rektor, siden Sognepræst til S. og N. Bork, f. $\frac{1}{10}$ 1669, † $\frac{30}{10}$ 1715.

~ 1695 Maren Hansdatter Curtz, Datter af Borgmester Hans Pedersen Curtz i Kolding.

C. Vibeke Hansdatter, f. 1638, † 1704.

~ Augustinus Augustinsen Miller, Hører, siden Rektor, sidst Sognepræst til S. og N. Bork, f. 1626 i Aarhus, † $\frac{5}{2}$ 1698.

III. Mette Jensdatter, f. ca. 1615, † $\frac{1}{6}$ 1659 i Ribe.

~ ca. 1633 Laurids Baggesen, Raadmand i Ribe, f. 1606, † 1655 i København, Søn af Raadmand Bagge Pedersen i Ribe.

A. Jens Lauridsen Baggesen, Raadmand i Ribe, f. $\frac{19}{11}$ 1650, † $\frac{10}{3}$ 1702.

~ 1680 Susanne Pedersdatter Vedel, f. $\frac{4}{4}$ 1656, † $\frac{11}{4}$ 1721, Datter af Sognepræst Peder Sørensen Vedel i Rejsby.

1. Mette Jensdatter Bagge, f. 1683, begr. $\frac{20}{6}$ 1769.

~ $\frac{31}{1}$ 1700 Johan Christopher Jacobsen Eilertz, Sognepræst (se ovenfor).

a. Susanne Marie Eilertz, f. $\frac{30}{5}$ 1703, † $\frac{2}{3}$ 1791.

~ $\frac{17}{3}$ 1739 Niels Mikkelsen Kjær, Borgmester, † $\frac{22}{4}$ 1749 i Viborg (~ 1) $\frac{4}{6}$ 1737 Anne Marie Boesen, f. $\frac{20}{6}$ 1707, † $\frac{14}{1}$ 1738, Datter af Borgmester Peder Boesen).

a. Mette Bagge Kjær, f. $\frac{15}{8}$ 1742, † $\frac{13}{8}$ 1767.

~ $\frac{23}{10}$ 1766 Peder Lauridsen Tang, Købmand i Ringkjøbing, Ejer af Nr. Vosborg, døbt $\frac{21}{6}$ 1737 i Ulfborg, † $\frac{18}{6}$ 1826 i Ringkjøbing.

β. Christiane Benedicte Nielsdatter Kjær, f. $\frac{22}{10}$ 1743, † $\frac{18}{6}$ 1808 i Ringkjøbing.

~ $\frac{17}{1}$ 1765 Oluf Johansen Schlichtkrull, Kapellan, siden Sognepræst i Stadil, f. $\frac{10}{12}$ 1719 i København, † $\frac{17}{11}$ 1802.

- IV. Jens Jensen, Borgmester, begr. $\frac{2}{11}$, 1664.
 $\sim \frac{3}{6}$, 1650 Ingeborg Pedersdatter, f. ca. 1628, begr. $\frac{10}{6}$, 1689, Datter af Raadmand Peder Baggesen i Ribe. ($\sim$ 2) 1666 Christian Hansen Legardt, $\dagger \frac{1}{6}$, 1672 i Ringkjøbing, Livlæge hos Kronprins Christian, den senere Christian V).
- A. Jens Jensen, Raadmand, $\dagger \frac{21}{6}$, 1689.
 $\sim$ Lisbeth Wichman ($\sim$ 1) Niels Eskildsen, Tolder, $\dagger$ ca. 1674).
- B. Peder Jensen, Raadmand, $\dagger \frac{23}{4}$, 1689.
 $\sim$ Anne Marie Hasse, $\dagger \frac{3}{4}$, 1694, Datter af Raadmand Jacob Hasse i Viborg.
- C. Vibeke Jensdatter, $\dagger \frac{27}{4}$, 1689.
 $\sim$ Mikkel Eskildsen, Tolder, $\dagger \frac{28}{4}$, 1689.
- D. Mette Jensdatter.
 $\sim$ Rasmus Pedersen, Borgmester, $\dagger \frac{11}{1}$, 1714.
- E. Margrethe Jensdatter.
 $\sim$ Jens Nielsen Colding, Raadmand, $\dagger$ 1680 ($\sim$ 1) Ane Jensdatter, $\dagger$ ca. 1671; ($\sim$ 2) Magdalene Pedersdatter Hegelund, $\dagger$ ca. 1676).

BORGERLIGE NÆRINGSVEJE

De Næringsveje, som Borgerne i gammel Tid drev, var tre: Handel, Haandværk og Landbrug. *Landbrug* gav *alle* Byens Indvaanere sig af med, baade Embedsmænd og Borgere. Men kun ganske enkelte havde det som eneste Næringsvej. *Hovedparten* af Byens Borgere levede af *Haandværk*. Det kunde forsyne Byen og Omegnens Bønder, men kunde ikke producere til Eksport. Haandværkerne levede derfor i jævne Kaar og betød ikke noget socialt.

Nej, den Næringsvej, hvoraf Byens Velstand afhang, var *Handelen*. Købmændene var *faa* i Antal; men kun de havde Mulighed for at skaffe sig Rigdom og var i Kraft af denne de førende baade økonomisk, socialt og bypolitisk. Deres Kramboder var blandede Forretninger. I dem forhandlede Varer af alle Slags, Klæde og Tømmer, Staal, Jern og Urtekramvarer. Købmændene var baade Grossister og Detaillister, paa samme Tid Eksportører og Importører. Med Fortidens daarlige Samfærdselsmidler maatte Transport af større Varekvanta foregaa ad Søvejen. I nær Forbindelse med Handelen staar derfor *Skibsfarten*.

HANDEL OG SKIBSFART

Som Handelsby laa Ringkjøbing egentlig godt. Mod Nord og Øst havde Byen et stort Opland. Der var langt til de nærmeste Byer, Holstebro, Lemvig og Varde. Bønderne var naturligt henvist til Ringkjøbing i de Tider, da Handel og Haandværk var forbudt paa Landet. Og Havnen havde en Betydning, som man nu vanskeligt kan forestille sig, paa en Tid, da Limfjorden var lukket mod

Vest, saa at Ringkjøbing var Udførselshavn for Lemvig og Holstebro og til Dels for Nykøbing Mors og Viborg, da Jernbaner ikke eksisterede, da Esbjerg ikke var anlagt, men den nærmeste Vesterhavshavn var Hjerting. Og i Fjorden kunde Skibene ligge i Sikkerhed for det brølende Vesterhav.

Skibe ved Ringkjøbing ca. 1810.
(Farvelagt Tegning paa Ringkjøbing Raadhus).

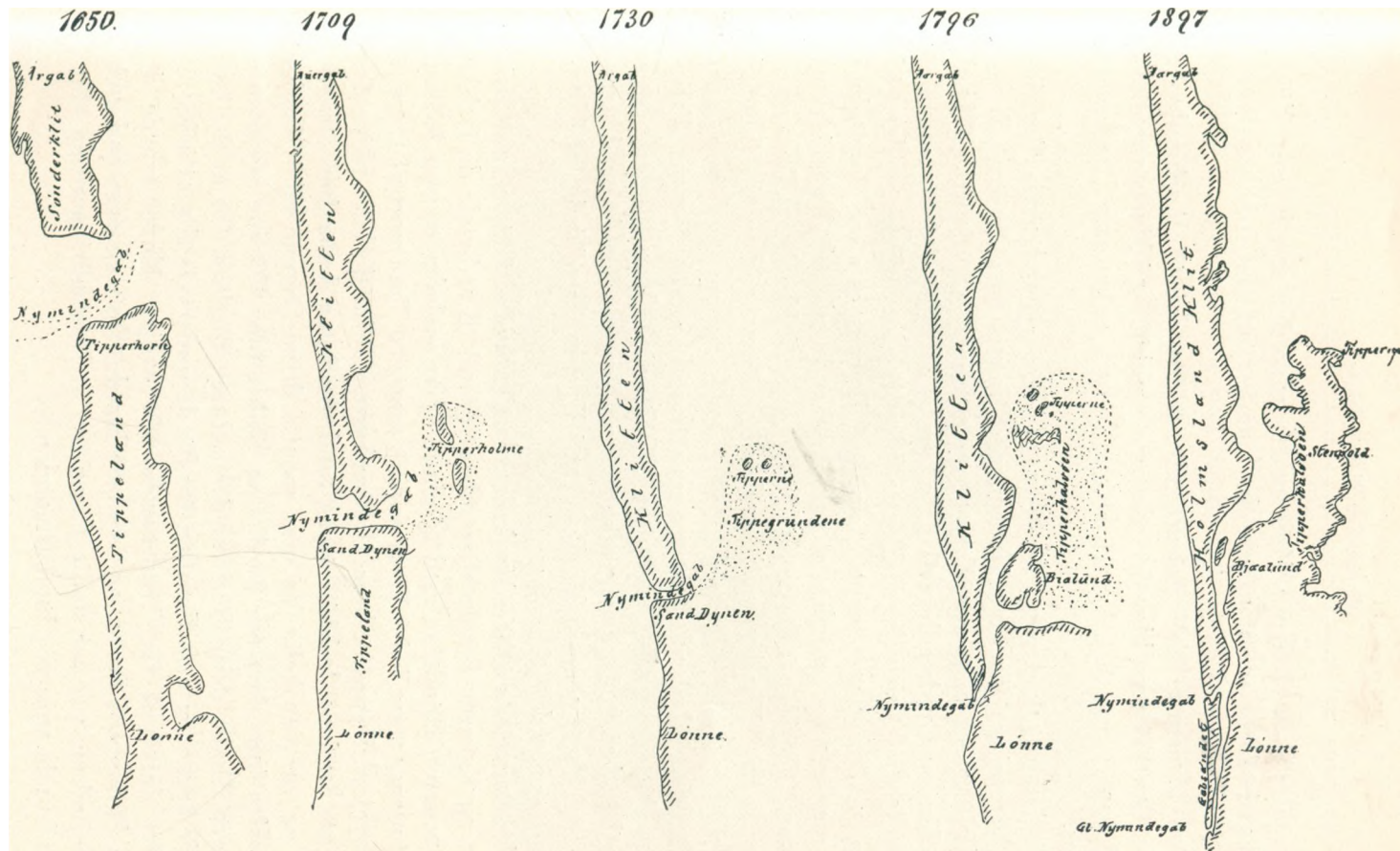
Paa Ringkjøbing Raadhus og paa Ringkjøbing Museum findes en Række farvelagte Billeder udført i Tiden mellem 1808 og 1847, der er af Interesse ved at vise, hvordan der saa ud i det Ringkjøbing, der nu til Dels er forsvundet. De er tegnet af Jesper Kirkegaard, døbt 5/2 1781 i Ringkjøbing, Søn af Maler Christen Kirkegaard og Hustru Sidsel Madsdatter. Efter sin Faders Død tog Jesper Kirkegaard i 1811 Borgerskab som Maler og blev samme Aar gift med Pigen Kirsten Lauritsdatter. Efter hendes Død i 1847 kunde han ikke længere forsørge sig selv. Skomager H. Halbye overtog da hans Ejendom og Indbo og lovede mod en aarlig Understøttelse fra Fattigvæsenet paa 10 Rdl. at forsørge ham og besørge hans Begravelse. Jesper Kirkegaard døde 24/2 1852 i Ringkjøbing.

Meget afgang Ringkjøbings Betydning som Havneby af Beskaffenheden af *Udløbet fra Fjorden*.

Dette var indtil ca. 1650 let og bekvemt. Naturforholdene var helt anderledes end dem, vi kender nu. I Vesterhavet slæbte Strømmene langs Landet baade fra Nord og fra Syd store Masser af

Sand og Grus med, som aflejredes i Tanger paa Fjordens Vestside, en mod Nord og en mod Syd. Men lige i Midten var der en kort, bred Aabning ud til Havet, *Gabet*. Det var Skjern Aas Vande, der holdt Udløbet klart. Dag efter Dag sendte Aaen næsten 800 Millioner Kubikfod Vand ud i Fjorden, og under Trykket af disse Vandmasser holdtes Gabet frit og aabent. Men ved Udløbet laa der som ved alle Flodmundinger en Barre. Lige *inden for* Udløbet i Havet laa den. Aarti for Aarti, Aarhundrede efter Aarhundrede hævede den sig langsomt og umærkeligt, og omkring Midten af det 17. Aarhundrede var den blevet saa mægtig, at den kunde bryde Kraften af det udstømmende Vand. Som Følge heraf begyndte Havstrømmene at aflejre smaa Sandbanker i det forholdsvis rolige Vand tæt *uden for* Gabet. De voksede og voksede, og da Strømmen fra Nord var den stærkeste, forenedes Sandbankerne efterhaanden med Tangen fra Nord. Nordtangen voksede med andre Ord mod Syd og tvang Gabet mod Sydvest. Længere og længere mod Syd voksede den nordlige Tange. Den voksede ned forbi Syd-tangen, samtidig med at Vandet skar bort af dennes Nordspids. Efterhaanden kom Resterne af den gamle Sydtange (Tipperne) til at ligge Øst for den forlængede Nordtange (Holmslands Klit). Paa blot 50 Aar flyttede Gabet sig 5 Kilometer mod Syd, og det endte med at være ved Fjordens sydvestre Hjørne, ikke længere et kort, bredt Vand, men en lang, smal Strøm.¹⁾

Det første Vidnesbyrd om Ringkjøbings Betydning som Handelsby er fra 1368. Valdemar Atterdag var Danmarks Konge; men netop i det Aar brød Modvillien mod ham ud i lys Lue. De holstenske Grever, den sønderjydske Hertug, Hansestæderne, Sverrig og Meklenborg forenede sig med misfornøjede danske Adelsmænd, deriblandt Drosten *Claus Limbek*, og Kong Valdemar maatte forlade Land og Rige. Claus Limbek bemægtigede sig Vestjyllands vigtigste By og største Handelsstad, Ribe. En Borger i denne By laante Claus Limbek en større Pengesum; men til Gengæld maatte Drosten love at virke med til, at det ikke skulde være nogen Borger tilladt at udføre nogen som helst Vare til Søs fra Ringkjøbings Havn, medmindre Købmændene først kom til Ribe med dem og

Nymindegabs Vandring 1650—1897.
(Efter S. H. A. Rambusch: »Studier over Ringkøbing Fjord«. 1900).

der betalte Told af dem²). Man ser, hvordan den nye By ved Fjorden havde formaaet at genere den gamle Stad ved Ribe Aa.

Den fornemste Udførselsartikel var fra det 15. Aarhundrede *Stude*. Om Vinteren blev de fedet paa Stalden, og i Marts var disse Staldøksne parat til Udførsel. Denne foregik enten over Land eller til Søs.

Til Lands gik den gamle Oksevej i Vestjylland over Ringkjøbing, Brejning, Hanning Hedegaard, Marup Kro, Skjern, Tarm, Brosbøl Kro, Blaksmark Kro, gennem Varde, Øllufvad, Kikkenborg Kro og Gredstedbro til Ribe, der var Toldsted for Strømmen af Stude fra Vestjylland. Herfra blev Studene drevet videre til Marsken. Paa denne lange March led Dyrene et stort Vægttab. I 1847 maalte man saaledes, at en Stud havde tabt 160 Pund i Vægt paa den 3 Uger lange Rejse fra Nr. Vosborg til Hamborg. De maatte derfor fedes i Marsken og blev derefter drevet videre til Holland.

Opkøbene af Stude fandt Sted, førend Dyrene var blevet fedet paa Stalden i Jylland. Køberen maatte stole paa Sælgerens Ærlighed med Hensyn til Opfedning. Til Gengæld blev Studene foreløbig ikke betalt. Sælgeren maatte give Køberen Kredit med Betalingen til Slutningen af Markederne i Husum eller Wedel ved Pinneberg nær ved Elben næste Aar.

Men var der paa disse Markeder stort Udbud af Øksne, faldt Pri-serne, og Køberen kunde blive ude af Stand til at betale de jyske Producenter. Handelen med Stude indebar saaledes en stor Risiko.

Studenæs store Tab i Vægt undgik man ved Transport af Dyrene ad Søvejen. Hyppigst kom Hollænderne selv med flade Skibe for at hente Studene. Indskibningen fandt Sted paa den aabne Strandbred og var vanskelig, da man maatte drive Dyrene ud i Vandet og derfra tage dem om Bord. Paa Skibet blev Dyrene stuvet tæt sammen. Under deres Bug var der anbragt Bjælker, for at de ikke skulde lægge sig ned. Foruden Hø fik de undervejs Æg at æde.

Men farefuld var Transporten ad Søvejen. Havet truede de smaa Skibe med Forlis, og Sørøvere lurede. Og slap man end godt fra Sejladsen, var der stadig Faren for, at Prisændringer paa Markedet kunde ruinere Handelsmanden.³)

I den ældste Tid var det ikke tilladt at udskibe Stude fra Ringkjøbing. De maatte drives til Ribe, hvor Tolden skulde erlægges. Enkelte Gange opnaaede dog Borgerne i Ringkjøbing Tilladelse til at udskibe Dyrene fra deres egen By⁴⁾. Men først i 1599 fik Ringkjøbing Kongens Brev paa, at Byen for Fremtiden skulde agtes

Den gamle Toldbod ved Havnen.
(Fotografi ca. 1920. Nationalmuseet).
Opført 1843.

som de andre almindelige og lovlige Toldsteder i Riget⁵⁾. Herefter kunde Borgerne frit udskibe Stude fra Ringkjøbing mod at betale Øksnetolden.

Studehandlerne i Ringkjøbing, Ribe og Varde var myndige Folk, der endog i 1652 indlod sig i Forhandling med de hollandske Generalstater, der havde paalagt Øksnehandlerne en Afgift paa 16 Styver⁶⁾ af hver Okse. Ved udskikkede Fuldmægtige klagede de da til Generalstaterne, der imidlertid ikke vilde give endeligt Løfte

⁴⁾ 1 Styver = 2 Skilling.

om Afgiftens Ophævelse. Studehandlerne androg derfor om Kongens Mellemkomst hos Generalstaterne.⁸⁾

Og da den senere Borgmester *Jep Jepsen Tarm* i Marts 1668 fik Befaling fra Borgmestre og Raad til at medvirke ved en Skatteligning, stod han netop klar til at drage til Holland med sine Øksne. Jep Tarm rejste, og der blev ingen Skat lignet og lagt i Ringkjøbing ved den Lejlighed⁷⁾. Studehandelen gik frem for alt.

Der er ingen Tvivl om, at Studehandelen gennemgaaende gjorde sine Udøvere til meget velstaaende Folk. Men det kunde dog ikke undgaas, at nogle led store Tab.

Saaledes klagede *Mads Jensen* i Ringkjøbing over, at han i August 1644 paa en Rejse til Holland var blevet overfaldet af en af Kongens egne Officerer, Ritmester *Debern*, der havde frataget ham 106 Øksne, nogle Heste og adskillige Købmandsvarer til en Værdi af over 3500 Rdl.⁸⁾

Og *Christen Thomsen Klit* var i 1699 kommet saadan til Agters paa Grund af Tab paa Øksnehandel i Amsterdam og Udplyndring af Kapere i Søen, at han maatte ansøge Kongen om Udsættelse med Betaling af sine Kreditorer.⁹⁾

Studehandelens bedste Tid ligger i Perioden før ca. 1650, da Priserne paa Kvæg var i ustandselig Opgang ude i Europa. Men ved Aarhundredets Midte standser Prisopgangen. Studehandelen har kulmineret.

Men netop paa den Tid begynder man at kunne faa nærmere Besked om Ringkjøbings Handel, end de magre Kilder fra den foregaaende Tid tillader det.¹⁰⁾

Hosstaaende Tabel giver en Oversigt over den søværts Udførsel af Stude fra Ringkjøbing i det 17. og 18. Aarhundrede. For adskillige Aar kan Tallene paa de udførte Stude ikke opgives. Men det anførte er dog tilstrækkeligt til at give et Indtryk af Udførselens Omfang gennem de to Aarhundreder. For nogle Aars Vedkommende haves selve Tallene paa Dyrene. For andre Aar kendes kun Toldbeløbets Størrelse, og man maa da ved Hjælp af det Beløb, der maatte erlægges pr. Stud (fra 1719—62: 2 Rdl. 24 Sk., fra 1762—88: 2 Rdl. 40 Sk., fra 1788: 1 Rdl.), udregne, hvor mange Stude der udførtes. Fra Aarene 1717 og 1718 haves kun Oplysning om An-

Studeudførslen fra Ringkjøbing.

Aar	Øksne- skibe	Øksnetold	Stude udført fra Ringkjø- bing	Stude udført fra Hjerting
1603	—	687 Daler	687	—
1682	—	—	600	1318
1685	—	—	1301	1420
1686	—	—	1004	2322
1697	—	—	40	70
1698	—	—	92	446
1699	—	—	146	—
1717	8	—	ca. 240	—
1718	6	—	ca. 180	—
1719	3	209 Rdl. 24 Sk.	93	—
1720	9	612 — . —	272	—
1721	14	938 — 24 —	417	—
1722	17	1098 — . —	488	—
1723	—	420 — 72 —	187	—
1725	—	535 — 48 —	238	—
1726	—	193 — 48 —	86	—
1728	—	310 — 48 —	138	—
1743	3	373 — 48 —	166	—
1745	—	36 — . —	16	—
1746	—	342 — . —	152	—
1747	13	1257 — 72 —	559	—
1748	—	562 — 48 —	250	—
1749	—	859 — 48 —	382	—
1750	5	495 — . —	220	—
1752	—	450 — . —	200	—
1753	—	369 — . —	164	—
1754	—	306 — . —	136	—
1756	2	216 — . —	96	—
1771	—	306 — 88 —	127	—
1772	2	227 — 16 —	94	—
1774	3	415 — 64 —	172	—
1775	1	96 — 64 —	40	—
1776	8	884 — 48 —	366	—
1778	2	241 — 64 —	100	—
1789	—	224 — . —	224	—

Anm. Tallene fra Hjerting er taget fra »Fra Ribe Amt« 5. B. S. 102.

tallet af de Skibe, der førte Studene til Holland. Her kan man kun med Omtrentlighed beregne Dyrenes Antal. Hvor baade Tallet paa Skibe og udførte Stude kendes, viser det sig, at Skibene indtil et Stykke ind i det 18. Aarhundrede gennemsnitlig kunde tage ca. 30 Okser om Bord. I Løbet af det 18. Aarhundrede bliver Skibene større og kan hvert tage 40 à 50 Stykker. For de 2 anførte Aar er der regnet med et Gennemsnit af 30 Stude pr. Skib.

Man ser hurtigt, at der er en væsentlig Forskel paa Udførslens Størrelse i det 17. og 18. Aarhundrede. I det 17. Aarhundrede er der som Regel Tale om nogenlunde anselige Tal, selv om Ringkjøbing som Udskibningshavn for Stude ikke kan staa Maal med Hjerting, Byens nærmeste Konkurrent. I det 18. Aarhundrede svinder Udførslen af Øksne ind til nogle faa Hundrede eller mindre. Ja, i 1730'erne er Udførslen endog helt standset, i alt Fald den legale; thi det maa ikke glemmes, at der ved Siden af den lovlige Udførsel fandt Uds mugling Sted paa Grund af den høje Told.

Nedgangen i Studeudførslen er ikke noget specielt for Ringkjøbing. Grunden til dens *almindelige* Tilbagegang i 1730'erne har muligvis været Kvægsyge (Mund- og Klovsyge) i Tyskland og den Usikkerhed paa Markedet, der fulgte dermed. Store Toldpaalæg baade fra dansk og hollandsk Side virkede ogsaa hæmmende paa Handelen. I 1740'erne kommer Udførslen atter i Gang. Grunden til, at Øksnetolden nu atter figurerer paa Ringkjøbings Toldregnskaber maa dels søges i en Overenskomst med Holland om et forøget Studeopkøb i Jylland i disse Aar, dels i et skarpt Reskript fra 1740 om strengere Toldopsyn. I 1747 er Udførslen fra Ringkjøbing særligt stor, antagelig fordi Kvægsygen nu havde naaet Slesvig og Holsten, og man derfor vilde undgaa at drive Dyrene gennem de pestramte Egne. Fra Midten af 1750'erne ligger Studeudførslen fra Ringkjøbing atter stille. I 1770 kommer den i Gang igen; men trods en kraftig Nedsættelse af Tolden i 1788 ebber Handelen ud for Ringkjøbings Vedkommende.

Men Ringkjøbing havde ogsaa andet at handle med end Øksne. Desværre er de fleste Toldbøger tilintetgjort. Men fra enkelte Aar haves dog bevaret Lister over ind- og udførte Varer. Paa Side 92—93

er fra nogle Aar i det 17. og 18. Aarhundrede opstillet Tabeller over Ringkjøbings Ind- og Udførsel. Tabellerne er meget ufuldkomne, men kan dog give et lille Indtryk af Ringkjøbings Handel. Fra det 17. Aarhundrede har det for nogle Aars Vedkommende været muligt at anføre de tilsvarende Tal fra Hjerting, som er den Havn, Ringkjøbing nærmest maa sammenlignes med. Hvor der i nogle Aar intet Tal er anført for enkelte Varer, behøver det ikke at betyde, at der intet er blevet ind- eller udført af disse, men blot, at Tallene ikke har kunnet fremskaffes.

Det var *Udførslen*, der var Hovedsagen i Ringkjøbing som i Hjerting (og i vore Dage i Esbjerg). Det var Bøndernes Produkter og Fiskernes Fangster, der fra Ringkjøbing eksporteredes til den store Verden, Rug, Byg, Flæsk og Smør, Flyndere, Hvilling, Kuller og Aal.

Betydelig var Udførslen af Rug. Men her maa det dog bemærkes, at Hovedmængden af Rugen ikke blev eksporteret af Byens Købmænd. Det var Amtsforvalteren, der var Hovedeksportøren paa Hans Majestæts Vegne. Amtsforvalteren modtog det Korn, som Amtets Bønder leverede in natura som en Skat til Staten. Det opbevarede i de store Magasiner ved Amtsforvalterboligen paa Torvet, nu Hotel »Ringkjøbing« og den gamle Borgmestergaard (se Side 45 og 46), og om Foraaret udførtes det ad Søvejen fra Ringkjøbing. Eksempelvis kan det anføres, at af de 8701 Td. Rug, der udførtes fra Byen i 1682, var de 5247 Td. Kgl. Majestæts Skattekorn.

Ligesom Vardeegnens Jydepotter eksporteredes over Hjerting, udførtes en anden Hjemmeindustri Produkter over Ringkjøbing, nemlig hjemmegjorte uldne Hoser og Vanter.

Indtil Slutningen af det 18. Aarhundrede var Vandet i Fjorden tilstrækkelig saltholdigt til, at Østers kunde leve deri, og derfor hører Østers ogsaa til Udførselsvarerne fra Ringkjøbing, i 1699 f. Eks. 88 Tønder.

Indførslen var ikke betydelig. Først og fremmest importeredes det uundværlige Salt, Kolonialvarer (som det ikke har været muligt at medtage paa Tabellen) samt en Del grove Varer, Mursten, Kalk, Tagsten, Jern, Tran og Tjære samt Tobak og Trælast.

Udførsel.

Aar	Rug Td.		Byg og Malt Td.		Flæsk Skippund		Smør Td.		Flyndere Stk.		Hvilling Td.		Kuller Td.	Sild Td.	Aal Td.	Strømper Par	Vanter Par
	Ring-kjøbing	Hjerting	Ring-kjøbing	Hjerting	Ring-kjøbing	Hjerting	Ring-kjøbing	Hjerting	Ring-kjøbing	Hjerting	Ring-kjøbing	Hjerting					
1682	8701	2305	1971	178	63 $\frac{1}{2}$	86 $\frac{1}{2}$	239	60 $\frac{1}{2}$	32000	116500	255*)	8		34	4 $\frac{1}{2}$	80	
1685	4166	1144	122		236	9	1004 $\frac{1}{2}$	8	104000	97000		37	80	9			
1686	3292	81	539		258 $\frac{1}{4}$	220	690 $\frac{1}{4}$	136	67500	111500		11	30				
1697	7982	1519	882	260	194	$\frac{3}{4}$	203	5 $\frac{1}{2}$	126000	282000		3 $\frac{3}{4}$	7		62 $\frac{1}{4}$		
1698	7672	1436	727	326	187 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	184 $\frac{3}{4}$	34	86000	39000	5 Td. + 43000 Stk.				76 $\frac{1}{2}$		
1699	7083		48		254		455 $\frac{1}{2}$		65000		10 Td. + 3000 Stk.		10 Td. + 1000 Stk.	5	74 $\frac{3}{4}$		
1723	2813		979		123 $\frac{1}{2}$		612		15000						18		
1733	5624		503		80		335 $\frac{3}{8}$		14700								
1739	7574		640		3		103		24000								
1761	7480		150		30 $\frac{3}{4}$		275 $\frac{1}{2}$										1176
1763	12002		1149		81 $\frac{1}{2}$		184		4800								84
1773	8163		405		6 $\frac{1}{4}$		181									2390	108
1774	10883		1820		47		195 $\frac{1}{2}$		28000								14
1776	9489		2836		136 $\frac{1}{2}$		97									2190	
1778	7594		833		120		282		2000							4224	244
1796	7422				238		397										

Anm. Tallene fra Hjerting er taget fra »Fra Ribe Amt« 5. B. S. 102.

1 Skippund = 160 kg.

*) Hvilling og Kuller.

Indførsel.

Aar	Salt Td.		Mursten Stk.		Kalk Læster		Tagsten Stk.		Tran Td.		Tjære Td.		Tobak Pund		Vin Ankre
	Ring-kjøbing	Hjerting	Ring-kjøbing	Hjerting	Ring-kjøbing	Hjerting	Ring-kjøbing	Hjerting	Ring-kjøbing	Hjerting	Ring-kjøbing	Hjerting	Ring-kjøbing	Hjerting	
1681	217 ¹ / ₂		8500	17200	9 Td.	20	1500	3500	18	10 ¹ / ₂	74	48	2191	3567	279
1682	173		20000	19500	3	5		2000	10 ¹ / ₂	17	52	79	2710	1804	258
1685	394	³ / ₄ Læst.	26500	13500	5	32	6500	3100	15	7 ¹ / ₂	93	32	4268	577	138
1686	180		46725	29000	13	23 ¹ / ₂	34750	12500	19 ¹ / ₂	6	79	72	1641	2445	
1696	309	86 ¹ / ₂	4500	6500		32	2500	1500	1	3 ¹ / ₂	18 Td. + 4 Læster	28	51		39
1699	344		40000		36		8700		3				210		50
1715	229		45000		15		6000		5				1674		33
1733	325		20000		12		2000		1 ¹ / ₂		25		3206		65 ¹ / ₂
1739	77		3000		240 Td.										
1761	5 ¹ / ₂ Læster		15000		50		8500								4 Ankre + 152 Flasker
1763	29 Td. + 16 Læster		8000				17000		4						27 ¹ / ₂
1773	10 Td. + 14 Læster						300								17 ¹ / ₂
1774			14500				5500		20		29				13
1776	22 ¹ / ₂ Td. + 5 Læster		15000				7000		22		12 Td. + 4 Læster				5 ¹ / ₂
1778	23 Td. + 2 ¹ / ₂ Læster		28000		100 Td.		9000		14		50				8
1796	314						8000				20		59856		66 ¹ / ₂

Anm. Tallene fra Hjerting er taget fra »Fra Ribe Amt« 5. B. S. 103.

1 Anker = ca. 40 Liter.

Handelsvejene gik dels mod Nord til Norge, dels mod Syd gennem Vadehavet inden for Ørækken langs Slesvigs og Holstens Kyst til Altona og Hamborg eller til Holland. Hovedparten af Rugen gik til Norge, ganske særligt efter 1735, da Indførsel af Korn fra fremmede Steder til Danmark og det søndenfjeldske Norge blev forbudt, hvorved den danske Købmand fik et faktisk Privilegium paa Udførsel af Korn til Norge, hvorfra der atter indførtes Bjælker og Planker til Danmark. Flæsk og Smør udførtes til Hamborg og Studene som nævnt til Holland. Fra Holland kom der Mur- og Tagsten, Tobak og en Del Kolonialvarer. Men i øvrigt kom de fleste indførte Varer fra Hamborg, der indtil Handelskrisen i 1857 og Krigen 1864 næsten var at betragte som Jyllands Hovedstad.

Undertiden gik Skibene ud paa endnu længere Togter, til England efter Kul, til Riga efter Hør, Hamp og Blaar, en enkelt Gang helt til Portugal.¹¹⁾

I 1797 købte et Selskab bestaaende af de fleste Købmænd i Ringkjøbing med *Berthel Kolbye* som drivende Kraft, Byfoged *Bork*, et Par af Omegnens Proprietærer m. fl. de to Skibe »Jacobs-havn« paa 77 Læster*) og »Prinsesse Maria« paa 71 Læster af et Selskab paa Fanø, der havde udsendt Skibene paa Fiskeri under Grønland. Samtidig erhvervedes Selskabets Pakhus og Trankogeri i Nordby, og i de følgende Par Aar sendtes Skibene paa Robbe-**) og Hvalfangst ved Grønland og Spitsbergen. Men *det grønlandske Selskab* i Ringkjøbing har nok ikke kunnet svare sig, og allerede i 1800 stillede Selskabets samtlige Ejendomme til Auktion.¹²⁾

Vanskelighederne for Handel og Skibsfart var mange. De smaa Skibe truedes stadig af Forlis. Men der var ogsaa andet at kæmpe med for Købmændene og Søens Folk.

Borgmester *Jens Olufsen* klagede i 1640 over en Skipper fra Glückstadt. Denne havde sejlet en Ladning Korn til Bremen for *Jens Olufsen*, havde her indtaget et Parti Salt til samme, men var sejlet Ringkjøbing forbi, havde solgt Ladningen i Norge og havde siden faret paa egen Haand og ikke villet gøre Regnskab.

*) 1 Kommercelæst = 2 Registertons.

**) Robbe = Sælhund.

Endelig traf Jens Olufsen ham i Rømø Havn. Han havde kun 40 Sldlr., men sagde, at han vilde rejse til Glückstadt for at hente de resterende Penge for Saltet og saa gøre Regnskab. Men han blev borte, og ved Ballum Birketing fik Jens Olufsen tildømt 468 Sldlr. Skibet blev ham tilvurderet for 350 Sldlr. Han led saaledes et Tab paa 118 Sldlr. og maatte endda ansøge Kongen om at maatte beholde Skibet, da maaske ogsaa andre havde Fordringer paa Skipperen.¹³⁾

I 1680 maatte Raadmand *Jens Nielsen Colding* føre Proces med *Peter Soet* i Hamborg, som han krævede dømt til at betale for 10 Læster Rug à 34 Rdl. pr. Læst, som Raadmanden hævdede, han havde leveret *Peter Soet*, medens denne nægtede at have modtaget en eneste Skæppe af Kornet.¹⁴⁾

Særligt store blev Vanskelighederne i Krigstid. I November 1711 under den store nordiske Krig sejlede Skipper *Anders Arentzen* fra Nymindegab, men blev af Stormen drevet til Sverrig. Her var det ikke godt at være *dansk*, og af Frygt for Fjenden udgav Skipperen, der var født i Emmerlev i Slesvig, men siden 1707 havde været Borger i Ringkjøbing, sig for Undersaat af Sverrigs Ven, Hertugen af Gottorp, blev løsgivet og slap bort fra Sverrig den 8. Juni 1712, men blot for næste Dag at blive slæbt ind til Christianssand, hvor de Danske prisedømte hans Skib som *svensk*. Med sine Folk maatte han tage af Sted fra Skib og Gods og med en Sandskude lade sig sætte over til Klitmøller, hvorfra han den 17. Juli 1712 kom hjem til Hustru og smaa Børn i Ringkjøbing.¹⁵⁾

Det var i Købstaden, Handelen skulde foregaa, ikke ude paa Landet. Men gennem Aarhundreder kæmpede Byernes Magistrater og Regeringen i København en haabløs Kamp mod entreprenante Proprietærer og virksomme Bønder og Skippere, der gjorde Borgerne Indpas i Næringen ved Landhandel, hvorved Fortjenesten blev unddraget Købmanden i Byen. Klagerne over Landhandelen er talrige, men er ikke noget ejendommeligt for Ringkjøbing. Saa-dan var Forholdene overalt.

Ser man paa Tabellerne over Ringkjøbings Ind- og Udførsel, er det paa Grund af de spredte Tal ikke muligt at blive klar over

Frem- og Tilbagegang i Ringkjøbings Handel. Et noget klarere Billede giver en Tabel over de Skibe, der besejlede Ringkjøbing fra 1679 til Slutningen af det 18. Aarhundrede. Tallene levner ikke Tvivl om, at Ringkjøbing var paa Retur i første Halvdel af det 18. Aarhundrede, ganske det samme Resultat, som en Undersøgelse af Folketallet gav (se Side 30—31).

Handel paa Torvet ca. 1860.
(Fotografi tilhørende Konsul O. Glistrup, Ringkjøbing).

Størst er Tonnagen af de Skibe, der søgte til Ringkjøbing, i 1684. Og de forholdsvis store Tal før 1700 lader ane, hvordan Forholdene maa have været før de ødelæggende Svenskekrige. I sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede er Ringkjøbing atter i Fremgang.

De Skibe, der indkom til Ringkjøbing, var ret smaa, gennemsnitlig var de paa en halv Snes Læster, lidt mere eller lidt mindre. Enkelte større Skibe var der dog imellem, i 1681 saaledes et paa 34 Læster, Aaret efter et paa 36 Læster.

Af de Skibe, der sejlede paa Ringkjøbing, var det dog kun et mindre Antal, der tilhørte Borgerne selv. Fra en Del Aar haves

Skibsfarten paa Ringkøbing.

Aar	Indkomne Skibe		
	Antal	Samlet Drægtighed. Læster	Gennemsnitlig Drægtighed. Læster
1679	76	578	7,6
1680	62	520	8,4
1681	61	634	10,4
1682	49	—	—
1683	51	—	—
1684	76	922	12,1
1691	44	393	8,9
1693	76	752	9,9
1694	54	612 ¹ / ₂	11,3
1695	59	600 ¹ / ₂	10,2
1697	44	404	9,2
1698	49	565	11,5
1699	59	597	10,1
1700	56	573 ¹ / ₂	10,2
1701	63	659 ¹ / ₂	10,5
1702	63	—	—
1703	45	516	11,5
1704	33	323	9,8
1705	26	—	—
1706	15	114	7,6
1707	33	248	7,5
1708	12	101	8,4
1709	11	126	11,5
1710	31	—	—
1715	33	287 ³ / ₄	8,7
1716	65	—	—
1717	61	459	7,5
1718	40	305	7,6
1719	33	—	—
1720	43	—	—
1721	55	450	8,2
1722	41	351 ¹ / ₂	8,6
1743	34	492 ¹ / ₂	14,5
1747	34	460	13,5
1750	38	502 ¹ / ₂	13,2
1751	27	353	12,3
1755	37	469	12,7
1756	20	261	13,1

Aar	Indkomne Skibe		
	Antal	Samlet Drægtighed Læster	Gennemsnitlig Drægtighed Læster
1757	28	353	12,6
1760	35	363 $\frac{1}{2}$	10,4
1761	37	320 $\frac{1}{2}$	8,7
1762	34	329	9,7
1764	32	363 $\frac{1}{2}$	11,4
1765	28	332 $\frac{1}{2}$	11,9
1766	20	218 $\frac{1}{2}$	10,9
1769	20	259	13
1772	22	240 $\frac{1}{2}$	10,9
1774	40	552	13,8
1775	53	648 $\frac{1}{2}$	12,2
1776	60	749 $\frac{1}{2}$	12,5
1778	38	412 $\frac{1}{2}$	10,9
1780	50	558 $\frac{1}{2}$	11,2

Skibe hjemmehørende i Ringkjøbing.

Aar	Antal	Samlet Drægtighed. Læster
1681	4	34
1685	3	34
1723	6	52
1733	7	78 $\frac{1}{2}$
1735	8	91 $\frac{1}{2}$
1761	3	47 $\frac{1}{2}$
1763	2	32
1766	4	66
1776	8	133
1777	6	104
1778	5	96 $\frac{1}{2}$
1798	3	45 $\frac{1}{2}$

der Fortegnelse over, hvor mange Skibe der var hjemmehørende i Ringkjøbing. Som det af Tabellen ses, var Tallet meget vekslende. Men nogle af de største Skibe, hedder det i en Indberetning fra 1735, »maa ofte gaa andensteds hen og søge Fragt formedelst Negotien her ved Stedets slette Tilstand, som nu paa nogle Aar mærkeligen har aftaget.«¹⁶⁾

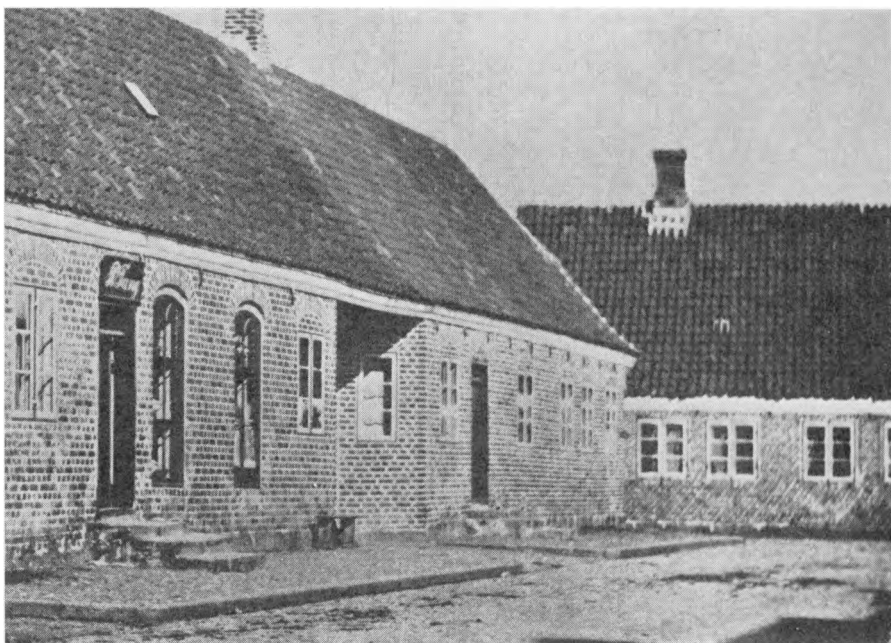
Men hvor meget kunde det nu kaste af sig at være Købmand i Ringkjøbing? Det bedste Begreb herom faar man gennem Ringkjøbings Skifteprotokoller. Her registreres og vurderes alle en Mands Efterladenskaber, og sluttelig anføres den samlede Formue efter Fradrag af Gæld. Ved Bedømmelsen af Skifteprotokollernes Materiale maa dog 2 Ting ikke lades ude af Betragtning, nemlig 1) at Pengene i ældre Tid var betydeligt mere værd end senere, og 2) at Vurderingssummerne for Gaarde og Marker, Skibe, Varer, Indbo o. s. v. sikkert er sat saa lavt som muligt.

En af Ringkjøbings rigeste Mænd i det 17. Aarhundrede var utvivlsomt Borgmester *Jens Jensen* (død 1664). Aktiverne i hans Bo udgjorde 17456 Rdl. foruden 44 Øksne og en Del Varer, der var oplagt i Hamborg. Men desværre er Passiverne ikke opgivet.

I det følgende anføres en Del fremtrædende Ringkjøbing-Købmænds Formuer (let afrundet) med vedføjet Aarstal for Skiftet efter dem selv eller deres Hustruer.

	Navn	Aar	Formue
Borgmester	Mogens Olufsen	1663	1575 Rdl.
Raadmand	Tue Jensen	1668	1330 -
—	Jens Nielsen Colding	1671	39 -
Borgmester	Morten Pedersen	1673	Aktiver: 28 -
			Passiverne ikke fuldstændigt anført. Fallit.
Raadmand	Hans Jensen	1674	÷ 153 Rdl.
—	Johan Wetzeling	1674	÷ 254 -
Borgmester	Ove Eriksen	1683	1142 -
—	Christen Winther	1690	3850 -
Raadmand	Tue Olufsen	1690	15 -
—	Jesper Urbansen	1692	192 -

Raadmand	Laurids Hansen Nyland..	1725	5543 Rdl.
Købmand	Jens Bjerg Rindom	1782	9942 -
—	Niels Rindom	1795	36200 -
—	Poul Bettenhaus	1815	6968 Rbdl. Sølv
—	Henrik Husted	1816	3600 - -

Peder Tangs Købmandsgaard.

Bredgade 4—6.

(Gammelt Fotografi tilhørende Ringkjøbing Kommune).

Købmand Peder Lauridsen Tang (1737—1826) fik 1765 Skøde paa en Gaard paa Adelgade, der tidligere havde tilhørt Borgmester Niels Olufsen Franck og Byfoged Christian Schmidt. Denne Gaard lod Tang opbygge solidt og godt (forrest til venstre paa Billedet). Efter hans egen Bestemmelse tilfaldt den efter hans Død hans Brodersøn af samme Navn, Købmand Peder Lauridsen Tang (1787—1852), medens den gamle Peder Tang allerede tidligere havde overdraget Nr. Vosborg til sin Søn Niels Kjær Tang. I 1894 deltes Købmandsgaarden i Ringkjøbing i to Halvdele, hvoraf den østlige Del var i Slægtens Eje til 1913, den vestlige til 1919.

Hertil kan endnu føjes, at da Købmand *Christen Husted* i 1794 mistede sin første Hustru, havde han en Formue paa 2000 Rdl. Men da han selv døde i 1833, udgjorde Formuen 44275 Rbdl.

Trods al Tale om Nedgang kunde der tjenes gode Penge i Ringkjøbing. Det kan ikke være tilfældigt, at ikke mindre end 5 Købmænd i Ringkjøbing i det 18. Aarhundrede hver kunde købe sig

en Herregaard. Den første var *Laurids Nielsen Rindom*, der i 1741 købte Holmgaard i Sdr. Lem, der for øvrigt i det 17. Aarhundrede havde tilhørt Borgmester Jep Jepsen Tarm. I 1751 købte *Peder Isager* Hovedgaarden Hindsels paa Thyholm. *Søren Tang* erhvervede

Lysthus i Peder Tangs Have.
(Fotografi ca. 1920. Nationalmuseet).
Set fra Vester Strand-Meldgade (Grønnegade).

1785 Timgaard og Aaret efter Nr. Vosborg sammen med Broderen *Peder Tang*, der 1793 blev Eneejer af denne Gaard, og endelig købte i 1792 Købmand *Christen Strandbygaard*, gift med en Sønnedatter af *Laurids Nielsen Rindom*, Pallesbjerg i Staby Sogn.

I 1682 var Ringkjøbing en af de 7 Stæder i Jylland, der fik *Privilegium paa Sejlads til Udlandet*. Det vil praktisk talt sige, at

disse Byer havde Eneret til udenlandsk Handel. Men denne Ret var for Ringkjøbings Vedkommende snarere et Monument over Byens tidligere Betydning end et Varsel om, hvad den skulde drive det til. Større Virkning fik Privilegiet ikke for Ringkjøbing; thi allerede 1689 fik alle Købstæder igen Ret til Sejlads paa Udlandet.

Besejlingsforholdene ved Ringkjøbing var vanskelige og blev besværligere Aar for Aar. Gabets Vandring mod Syd fortsatte. Ringkjøbing kom til at ligge i en Afkrog. »Danske Atlas« (1769) skildrer Forholdene saaledes:

»Det, som gør Sejladsen til og fra Ringkjøbing vanskelig, er Nymindegab, en smal Rende fire Mile herfra, som Naturen selv har gjort igennem Klitten eller de høje Sandbjerge, der er imellem Havet og Fjorden. Dette Gab, som Skibene altid maa passere, kan undertiden om Vinteren ved Strømmen dels forandre sit Løb, dels fyldes med Sand, saa at det er besværligt og bekosteligt at komme igennem, til hvilken Passage ogsaa visse Vinde behøves, som Skipperne maa oppebie, enten de skal ud eller ind.«

Men Aabningen ud til Vesterhavet var en Livsbetingelse for Byen. Derfor hedder det videre i »Danske Atlas«: »Skulde nogen Tid Nymindegab blive tilstoppet, da blev vel ikke Ringkjøbing mere en Købstad.«

I 1789 udbrød den store franske Revolution, og den følgende Snes Aar var en gunstig Tid for Danmarks Handel. »Sølvalderen« har man kaldt Tiden, fordi den bragte mange gode Dalere til Huse. Mens Krigen larmede uden om vort Fædreland, trivedes Handelen som aldrig før. Ringkjøbing var med i det gyldne Spil, og dets Indbyggerantal voksede fra 465 i 1787 til 771 i 1801. Det var en Fremgang paa over 65 pCt. paa blot 14 Aar.

Intet Under, at det netop var i disse gode Aar, Planerne først dukkede op om *et forbedret Udløb fra Fjorden*¹⁷⁾. Thi Forholdene var fortvivlede. Fra Gabet til Ringkjøbing var der en Afstand paa 4½ Mil; men paa Grund af de mange Bugtninger, Sejlløbet i Fjorden havde, blev Distancen 5½ Mil. I de senere Aar havde der inden for Indløbet dannet sig et Par lavvandede Grunde, nordre og søndre Pampus. For at kunne komme over dem maatte Skibene losse deres Ladninger paa den bare Strandbred og derefter, naar de var

sluppet vel over, atter indlade dem. Ca. 1 Kilometer fra Ringkjøbing By blev Varerne indladet i Baade, hvorefter de blev sejlet ind paa en Dybde af 3 Fod Vand, hvor de endelig blev læsset over paa Vogne, der kørte ud i Vandet. Noget Havnebassin var der ikke ved Ringkjøbing*), ja end ikke en Skibbro. Om Vinteren maatte Skibene oplægges ved Havrvig, hvor de ganske vist laa i Sikkerhed for Havet, men uden Tilsyn fra Ejernes Side.

Hvor vanskelige Forholdene ved Gabet var, illustreres maaske bedst af Toldinspektørens Beretning fra 1802 om et Par Skibe, der fra Midten af Oktober til ind i December maatte vente paa Lejlighed til at komme ud af Fjorden, medens 3 andre Skibe samtidig laa ved Fanø i 7—8 Uger i Haab om at kunne komme ind i Fjorden; men da de endelig ankom til Gabet, var der ikke mere end $3\frac{1}{2}$ Fod Vand, og de maatte vende tilbage igen.

Fire Ringkjøbing-Købmænd, *Berthel Kolbye*, *Christen Husted*, *Jens Simonsen Croner* og hans Svigersøn *Jens Moelberg*, androg da i 1797 Generaltoldkammeret om en Forbedring af Indsejlingen til Fjorden. Og i 1798 blev Overlodsens, Kommandørkaptajn *Løvenørn* og Pælebukkemester *Halkjær* beordret til Ringkjøbing for at tage Forholdene i Øjesyn.

Fra de fire Købmænds Side var der blot tænkt paa en Indsnævring og derved Fordybning af Indløbet ved Hjælp af Bolværker. Dette ansaa Løvenørn dog ikke for gennemførligt, da Grunden var løs Sand, som Søen let vilde kunne undergrave.

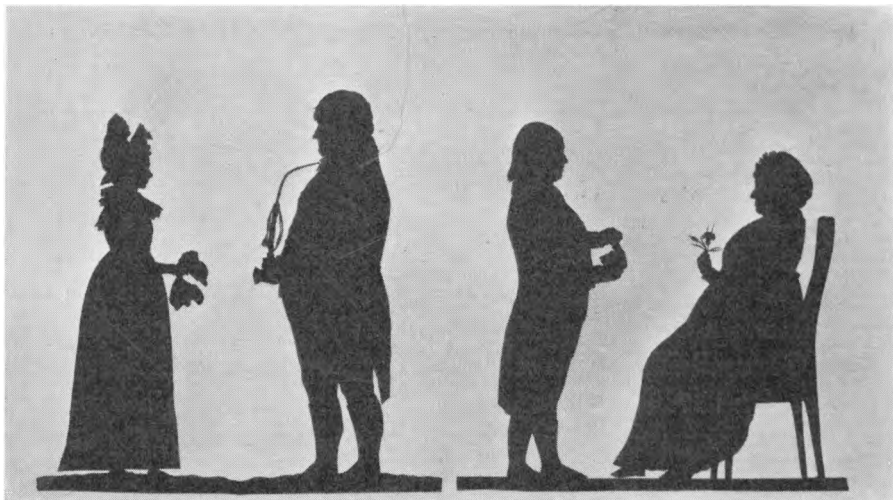
✂ Et radikalt Forslag fra Købmand *Jens Harpøth* om at grave et helt nyt Udløb lige ud for Skjern Aas Udløb i Fjorden ansaa Løvenørn for bedre.

Han var enig med Harpøth i at anbefale Gravningen af en Kanal, men vilde dog anbringe den noget længere mod Nord, altsaa nærmere ved Ringkjøbing, omtrent ved det nuværende Hvide Sande. Herfra var der til Byen kun $1\frac{1}{2}$ Mil og dybt Vand. Desuden foreslog Løvenørn Bygningen af en Skibbro med Vinterhavn ved Ringkjøbing.

*) I Fortiden forstod man ved en Havn blot det Sted, hvor Skibe plejede at lægge til, hvad enten Stedet var udbygget med Kunst, eller det kun var en jævn Strandbred, som Skibene kunde løbe op paa.

Generaltoldkammeret var stemt for at forsøge Løvenørns Projekt. Amtmand *Hansen*, Byfoged *Bork* og næsten alle Byens Købmænd sluttede sig begejstret til Planen.

Et Par af Ringkjøbings største Købmænd, *Peder Tang* og *Christen Strandbygaard*, mente dog, at denne Plan var for risikabel for de lavere Egne og Byen og protesterede mod dens Iværksættelse.

Købmand Berthel Kolbye med Familie.

(Silhouet paa Ringkjøbing Museum).

Til højre ses Købmand Berthel Kolbye, begravet $13/1$ 1808, 53 Aar gl., og hans Hustru Obel Cathrine Mork (siddende), død $28/1$ 1820, 69 $\frac{1}{2}$ Aar gl. Til venstre ses Ægteparrets Datter Ane, død $3/8$ 1859, 75 Aar gl., og hendes første Mand, Toldinspektør, Kammeraad Jens Jørgen Fæster (med Tobakspiben), død $20/7$ 1825, 79 Aar gl. Aaret efter sin første Mands Død ægtede Ane Kolbye Postmester, Krigsraad Thomas Iversen Koed, R. af Dbg., død $8/8$ 1846, 75 $\frac{1}{2}$ Aar gl.

»Aabner vi der for Havet paa dette smalleste og farligste Sted, da naar det skulde komme til den attraaende Nytte for Skibsfarten, at der blev en dyb og god Indsejling, Ebbe og Flod kom dertil at virke, Havet ved Storm og Uvejr løftede sig og i fuld Fart faldt derimod, hvem kan da sige: »Stop, det gaar for vidt!« Nej, man har sin Overmand, hvor stor, hvor dyb, hvor bred den vilde danne sig, det maatte man ganske overlade.«

De to Mands Stilling til Sagen vakte megen Harme. Havnekommissionen beskyldte dem ret utilsløret for kun at pleje deres Godsejerinteresser. Men Beboerne paa Holmsland, i Velling og Løn-

borg delte de to Mænds Frygt for Oversvømmelser. Resultatet blev, at Generaltoldkammeret fik Betænkeligheder og lod Digeinspektør *Sievers* foretage en ny Undersøgelse. Da han sejlede ud fra Ringkjøbing for at bese Lokaliteterne, nærede han godt Haab om at kunne forbedre Pampus og Gabet. Men da han med egne Øjne saa

Fra Torvet 1847.

(Farvelagt Tegning af I. Kirkegaard paa Ringkjøbing Museum).

I Baggrunden længst til højre det nuværende Hotel »Ringkjøbing« med Karnap (jfr. Side 45). Til venstre Torvets Sydside. Hvor den store Gaard i Forgrunden er afbildet, boede i 1682 Borgmester Jep Jepsen Tarm, senere hans Dattersøn, Raadmand Oluf Franck. Siden ejedes Gaarden af Købmand Berthel Kolbye, hvis Enke skødede den til Svigersønnen, Toldinspektør, Kammerraad Fæster. Paa det sydøstlige Hjørne af Torvet og Vester Strandgade boede 1779—80 den polske Gehejmerraad Johan Wilhelm Franz Friherre von Krohne.

Forholdene, udbød han: »Imod Almagten kan ingen udrette noget!« Han frygtede, at et nyt Indløb vilde sande til akkurat som det gamle. Omkostningerne ved en Kanalgravning anslog han til 60—70.000 Rdl. I Ringkjøbing antog man derimod, at Arbejdet kunde udføres for en Sjettedel heraf, ja, Byfogeden troede endog, det kunde gøres for ca. 6.000 Rdl.

Generaltoldkammeret afgjorde i 1802 Sagen saaledes, at da

Sandflugten maatte anses for Hovedulykken, og da man ifølge Sivers' Indberetning ikke kunde være sikker paa et godt Resultat af en Gennemgravning af Klitten, maatte det anses for raadeligst at indskrænke sig til at forbedre det gamle Indløb til Fjorden og søge at dæmpe Sandflugten omkring Fjorden saa vidt muligt.

Fra 1806 skærpedes den udenrigspolitiske Situation, idet England erklærede hele Kysten fra Bretagne til Elben i Blokade. Og endnu vanskeligere blev Forholdene, da Danmark i 1807 selv blev inddraget i Krigen. Engelske Krydsere og Kapere sværmede omkring i vore Farvande og opsnappede vore Handelsskibe, der bragte Korn, Gryn og Flæsk til Norge. Slap man igennem med et rigt lastet Skib, var der en Formue at tjene. Men blev Skibet opbragt, betød det maaske Ruin.

I 1808 ejede de handlende i Ringkjøbing 21 Skibe paa tilsammen 250 $\frac{1}{2}$ Læster. Det største af dem var paa 23 Læster. Men Aar for Aar svandt denne Handelsflaade ind ved Opbringning til England, Strandinger og Salg. I 1808 blev 4 Skibe paa i alt 65 Læster opbragt til England. I 1809 gik 2 Skibe samme Vej, 1810 ligeledes 2, og i 1812 og 1813 blev hvert Aar 1 Skib taget af Fjenden.¹⁸⁾

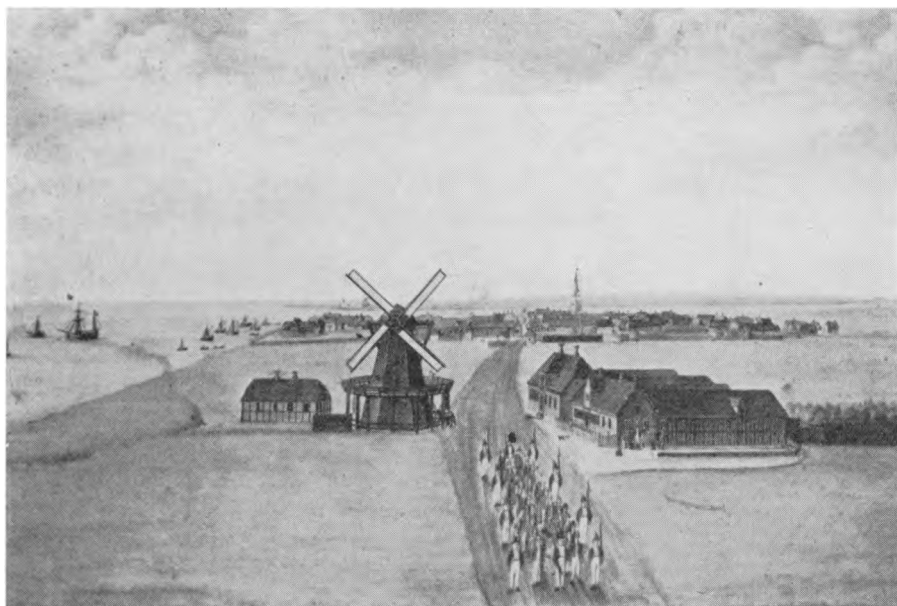
Ringkjøbing kom til at mærke Krigen paa ret nært Hold. I 1808 var der engelske Krigsfanger anbragt i Ringkjøbing i 8 Maaneder¹⁹⁾. Samtidig forefaldt der dramatiske Episoder i Nærheden af Byen.

Ti Skibe afsejlede den 3. Maj 1808 fra Hjerting med Korn til Norge. Ved Bjerregaard blev de Dagen efter angrebet af en fjendtlig Kaper, der skød efter dem og jagede 5 af Skibene op paa Stranden, medens de 5 andre flygtede mod Syd. Det fjendtlige Skib lod sin Klyverfok falde for at standse; men da en Mand i Land satte Ild til en Bavne*), hejsede Sejleren straks sin Klyverfok og satte efter de 5 andre Skibe.

Et Par Maaneder senere jagede et fjendtligt, vistnok svensk Fartøj et norsk Skib op paa Husby Strand. Besætningen forlod det,

*) I 1801 indrettedes en Væbning af Kystens Beboere til Afværgning af Plyndringer og mindre Overfald. I 1808 fik denne Kystmilits, der svarer til Borgervæbningen i Byerne, en nærmere Organisation. Til Alarmering anvendtes Antændelse af Bavner.

hvorefter Fjenden satte en Slup med 9 Mand i Søen, der blev ved at skyde op mod Land, medens de plyndrede Skibet. Storsejlet skar de ud, borttog Topsejlet og satte Ild paa Skibet. Da Kystmilitsen kom, og der blev skudt nogle Skud fra Land, fjernede Sluppen sig, og det lykkedes at faa Ilden slukket.²⁰⁾

Engelske Krigsfanger paa Vellingvej 1808.

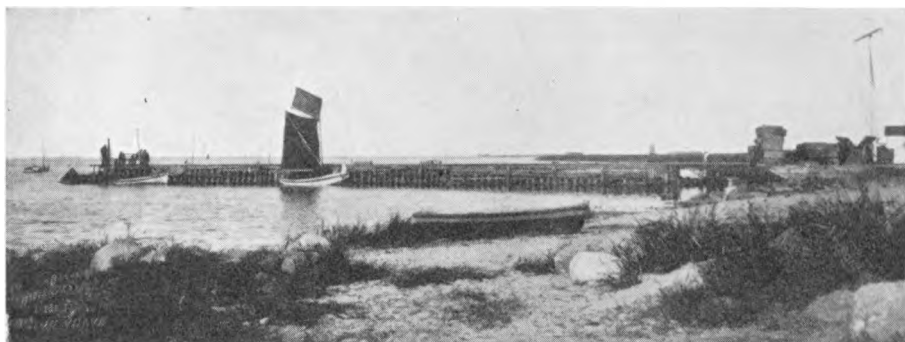
(Farvelagt Tegning af I. Kirkegaard tilhørende Overbibliothekar Tang Kristensen, Nørre-Sundby).
Paa Originalen staar der: Prospect af Kjøbstæden Ringkjøbing med Amtstuen, Møllen og Møllegaarden tilligemed en Spadseretour af de engelske Fanger.

Da Krigen sluttede i 1814, var Spørgsmaalet om en *Forbedring af Indløbet til Fjorden* stadig uløst. Bestræbelserne omkring Aarhundredskiftet havde ingen Frugt baaret ud over Anlæggelsen af en Skibbro ved Ringkjøbing samt Anskaffelsen af en Muddermaskine i 1818 og en Lægter*). Flere Gange foretog Havet selv Genembrud af Tangen. Men det ny Løb sandede snart til igen. Grundene i Fjorden blev stadig flere og større. I 1825 var der saaledes 8. Under disse Omstændigheder blev Transporten gennem Fjorden

*) Lægter = fladbundet Fartøj uden Rigning, der anvendes til Transport af Varer, til at lætte (lægte) Skibe, saa de kan komme over en Grund.

baade besværlig og dyr. Byfoged *Leuning* anfører i Begyndelsen af 1848 eksempelvis, hvilke Udgifter et Skib paa 18 Kommercelæster med en Ladning Tømmer, hvis Indkøbspris i Norge var 460 Rbdl., maatte bære:

Fragt	256 Rbdl.
Indlætning af Gabet	24 —
Skibsafgift og Told af Ladningen	86 —
Havnepenge	7 —
Transport af Ladningen i Baade fra Gabet til Ringkjøbing	48 —
I alt	421 Rbdl.

Den gamle Skibbro.

Det var et Tillæg til Indkøbsprisen paa næsten 100 pCt. Af disse Omkostninger kunde paa andre Steder spares 100 Rbdl. paa Fragten og 72 Rbdl. paa Indlætning samt Transport.

Spørgsmaalet om Gabet blev ikke mindst brændende efter 1825. I dette Aar gennembrød Havet nemlig Aggertangen og satte Limfjorden i Forbindelse med Vesterhavet, og Lemvig fik derved Muligheder som Vesterhavshavn i Konkurrence med Ringkjøbing. Baade *Frederik VI* og *Christian VIII* tog de stedlige Forhold i Øjesyn, og Planer myldrede frem til Forbedring af Udløbsforholdene ved Ringkjøbing Fjord. Den mest fantastiske, fremsat af den senere Vandbygningsdirektør *Carlsen*, gik ud paa, at der skulde graves en Kanal fra Fjorden mod Syd til Hjerting Bugt og en tilsvarende

mod Nord til Limfjorden, hvorved der vilde være skabt en »indenskærs« Vandforbindelse langs hele Vestkysten. Et saadant Kæmpeprojekt havde dog ingen Udsigt til at blive virkeliggjort.

I Sommeren 1847 skriver Amtmanden utaalmodigt til General-toldkammeret: »Kommer der ikke et nyt Udløb fra Fjorden til Havet, vil inden ganske faa Aar det gamle Sejlløb være aldeles upraktikabelt. Ringkjøbing bliver da en Landstad, som alene er henvist til at subsistere ved sine ca. 200 Td. Land, hvilket er en Umulighed. Byens Fattigdom bliver ganske bestemt saa stor, saa den maa kommes til Hjælp af Staten.«

Mere og mere samledes Interessen om en Gennemskæring af Holmslands Klit ved Hvide Sande. En Plan til et Udløb her forelaa ved Begyndelsen af Aaret 1848; men Virkeliggørelsen af den standsedes af Trearskrigen. I Begyndelsen af 1860'erne lod Kommunalbestyrelsen i Ringkjøbing udarbejde en ny Plan til et slusesikret Udløb ved Hvide Sande. Krigen 1864 standsede Udførelsen af Planen, og efter Krigen havde Staten andet at bruge Pengene til, bl. a. til Anlægget af en *Haavn ved Esbjerg* i Aarene 1868—74. Hermed var den gode Vestkysthavn skabt, som Ringkjøbing ikke kunde blive til. Samtidig blev *den vestjydske Længdebane* bygget. Men *herved gled Byens Interesse i Fjordens Udløbsforhold noget i Baggrunden*. De tidligere Projekter til Udløbets Forbedring havde først og fremmest tilsigtet at skaffe Ringkjøbing en tilfredsstillende Forbindelse med Omverdenen. Dette, som Byen ikke havde kunnet naa ad Søvejen, var nu tilvejebragt gennem Jernbanen.

Da Krigen sluttede i 1814, var der af Ringkjøbings Handelsflaade kun 5 Fartøjer tilbage. Men allerede 3 Aar efter havde Byens Købmænd 14 Skibe af 4 til 20 Læsters Drægtighed.

Men de gyldne Tider var forbi. I 1814 maatte Danmark afstaa Norge til Sverrig, og det faktiske Privilegium paa Udførsel af Korn til Norge, som den danske Købmand hidtil havde haft, ophørte, da de danske Varer nu selvfølgelig var underkastet samme Told som Varer fra andre Lande.

Efter Krigen og Statsbankerottens Ødelæggelse af det danske Pengevæsen manglede den danske Købmand Kapital. I nogen Grad

blev denne Mangel afhjulpet af hamburgske Købmænds Kreditgivning. Men derved blev Handelen afhængig af Hamborg. Forbindelsen med Hamborg var Hovedsagen for Sejladsen. Denne driftige Hanseby betød det samme for Købmændene for 100 Aar siden som København nu om Stunder. Det var her, Købmanden forsynede sig med Varer til sin Butik.

Den nødtvungne Afhængighed af Hamborg vakte ganske naturligt Uvillie, ikke mindst under den nationale Vækkelse i Fyrreerne. Denne Stemning kommer tydeligt frem, da de første Planer om *Anlæggelsen af en Jernbane* gennem Jylland dukker op. Det var Tanken, at Banen skulde gaa fra Rendsborg over Flensborg midt op gennem Halvøen følgende den jydske Højderyg over Silkeborg til Viborg og derfra til et passende Sted ved Limfjorden. Fra denne Bane skulde der saa være Sidebaner til Husum og Aarhus. I den Anledning afæskede Jernbanekommissionen i 1847 Byernes Kommunalbestyrelser, deriblandt ogsaa Ringkjøbings, Svar paa en Række Spørgsmaal²¹). Bl. a. vilde man vide, hvilken Indflydelse det maatte antages, at Anlægget af en Jernbane vilde have paa Købstædernes Handel, Skibsfart og Næring i det hele taget, og om Hensynet hertil var saa tungtvejende, at Udførelsen af det projekterede Jernbaneanlæg burde fraraades. Især ønskede man at vide, hvilken Indflydelse Anlægget af en Jernbane, som satte Nørrejylland i umiddelbar Forbindelse med Hamborg, maatte have paa Handelen og paa Provinsens Forhold til Hovedstaden og andre indenlandske Handelspladser. Og endelig blev der spurgt, hvilken Retning det maatte anses for ønskeligt, at Jernbanen gennem Nørrejylland fik, og om Sidebaner til Aarhus og Husum var tilstrækkelige, hvis Banelinien blev trukket over Nørrejyllands Højderyg.

Ringkjøbing Kommunalbestyrelse udtalte som sin Mening, at en Jernbaneforbindelse med Hamborg vilde have en skadelig Virkning og bringe de Købstæder, der var nærmest ved Jernbanen, i endnu større Afhængighedsforhold til Hamborg end hidtil og med Hensyn til flere Produkter endnu mere dræbe den direkte Handel med Udlandet. Købstædernes Eneret til Handel, der i Forvejen var indskrænket ved flere Handelskoncessioner paa Landet, vilde blive skadet, idet man maatte forudse, at Landboerne selv vilde

udføre deres Produkter og igen indføre de Nødvendighedsartikler, de ellers købte i Købstæderne, og Fordelen af Omsætningen vilde da for Størstedelen tilfalde Hamborg.

Med særlig Interesse var der blevet spurgt om Antallet af de Stykker Kvæg, der udførtes fra Ringkjøbing til Hertugdømmerne. I sit Svar kunde Kommunalbestyrelsen oplyse, at man anslog det Kvæg, der udførtes fra Ulfborg, Hind og Bølling Herreder, til ca. 1000 Stude og 200 Kvier om Aaret, intet Ungkvæg eller Kalve. Hertil kom saa nogle Tusinde gamle Svin og Grise. Alt Kvæget, der udførtes, gik til Markedspladserne Husum, Frederiksstad, Flensborg, Itzehoe og Leck. Hertil føjede Kommunalbestyrelsen følgende Bemærkninger:

»Skulde, det, som dog meget maa betvivles, en Jernbane anses ønskelig langs igennem Nørrejylland, og naar der i Særdeleshed skal tages særligt Hensyn til Kvægtransporten paa samme, saa maatte den formentlig anlægges paa Vestkysten af Jylland; thi derfra udføres som bekendt et større Antal Kvæg end fra Østkysten. — De industrielle og merkantile Interesser vil næppe nyde nogen Gavn af en saadan Jernbane, medmindre Tværbaner sættes i Forbindelse med samme, og formener vi i saa Tilfælde, at en fra Ringkjøbing og en fra Aarhus vil være de mest hensigtsmæssige, dog under Forudsætning, at den i Forslag bragte Gennemgravning af en ny og forbedret Indsejling til Ringkjøbing, hvilket Kommunalbestyrelsen forventer snarest vil blive effektueret, kan blive foretaget.«

Kommunalbestyrelsen har sikkert Ret i sin Frygt for Hamborgs Indflydelse i Jylland, hvis en Bane blev anlagt under Hamborgs dominerende Indflydelse. Og ligeledes har Kommunalbestyrelsen med Rette fremhævet Betydningen af et Sammenspil mellem Jernbanetrafikken og gode Besejlingsforhold. Det var dette Sammenspil, der faa Aar senere skulde gøre Esbjerg til en Storstad.

Men netop paa denne Tid begyndte Handelen saa smaat at vende sig fra Hamborg og søge nye Veje. Det jyske Kvæg, der udførtes til Hertugdømmerne, endte ofte ad indirekte Vej, nemlig over Hamborgs Kvægmarked, i England. Omkring 1840 begyndte man at

tænke paa en direkte Udførsel fra Jylland til England. Fra 1847 kom der en ret betydelig Kvægudførsel i Gang fra Hjerting. Transporten besørgedes hovedsagelig af Dampskibe. For at lette den blev der i 1851 dannet et Aktieselskab med det Formaal at faa bygget en Landingsbro ved Hjerting. Det er betegnende for, hvor lidt man da regnede med en snarlig Forbedring af Besejlingsforholdene ved Ringkjøbing Fjord, at to af Ringkjøbings ledende Mænd, Amtmanden, Grev *Schulin* og Konsul *Husted*, var at træffe blandt dem, der arbejdede paa at faa en Landingsbro bygget ved Hjerting.²²⁾

Treaarskrigen 1848—50 bidrog meget til at løsne Forbindelsen med Hamborg. Mere betød Handelskrisen 1857. De hamborgske Handelshuse kom i Pengevanskeligheder, inddrog deres Laan og løsgjorde derved i betydelig Grad de danske Erhverv fra Hamborg. I samme Retning virkede Krigen 1864 og Hertugdømmernes Afstaaelse. Handelsvejene drejedes nu mod Vest.

I Aarene efter 1864 byggedes de jyske Jernbaner. Man gik bort fra den urimelige Plan at lægge Jernbanen inde midt i Landet fjernt fra de fleste Byer. I Stedet for byggedes den østjydske og den vestjydske Længdebane samt Tværbanen fra Fredericia til Esbjerg. Det blev Esbjergs udmærkede Havn, der gennem Jernbanenettet trak den jyske Eksport til sig. Ringkjøbing kunde ikke konkurrere med Esbjerg. Besejlingsforholdene ved Ringkjøbing var og er ringe mod Esbjergs Muligheder for Sejlads, og Skibenes Størrelse er blevet mangedoblet siden Ringkjøbings Glansperiode i Tiden før 1650, saa at det efter moderne Forhold kun kan blive mindre Skibe, der kan gaa ind til Ringkjøbing.

Ringkjøbing fik sin Jernbane, der lettete Byens Tilførselsforhold. Den Dag i 1875, da det første Jernbanetog rullede ind til Ringkjøbing, begyndte et helt nyt Afsnit i Byens Historie. Ringkjøbing var blevet en Landstad.

I 1818 indkom der endnu 106 Fartøjer af 582¹/₂ Kommercelæsters Drægtighed til Ringkjøbing foruden 9 Smaafartøjer, hvis Drægtighed ikke opgives²³⁾. Men i 1874 indkom der kun 23 Fartøjer af 327¹/₂ Kommercelæsters Drægtighed, og der udgik 19 Fartøjer af 223 Læsters Drægtighed. Det er ikke uden Grund, det i 1874 hed-

der: Udførslen ad Søvejen til Udlandet er højst ubetydelig. Af Kornvarer udføres intet. Af andre Artikler udførtes i 1874: 67496 Pund saltet Flæsk, 12 Tønder Smør og 343 Pund Voks. Samtidig hermed udførtes der dog ad Landevejen betydelige Partier af Smør, Huder og Skind samt Uld og levende Svin²⁴). Denne Landevejs-transport blev nu overtaget af Jernbanen.

Dermed var et Kapitel afsluttet i Ringkjøbings Historie. Dog

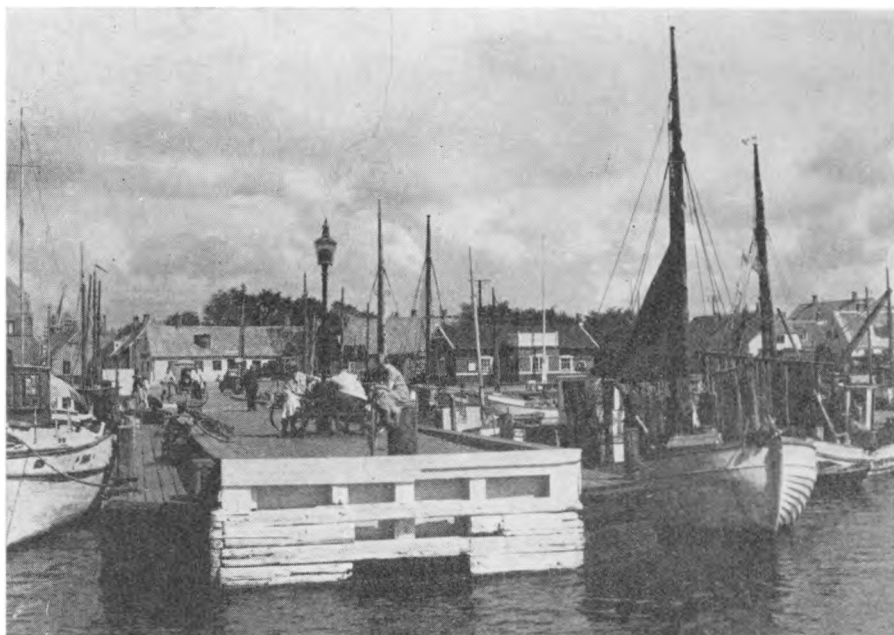

Banegaarden.
(Fotografi).

tabte Byen ikke Fjorden og dens Udløb af Sigte. Men medens man hidtil havde argumenteret ud fra besejlingsmæssige Grunde, blev Hovedsagen i de senere Planer angaaende et nyt Udløb fra Ringkjøbing Fjord det at imødekomme Landbrugets Krav om en Sikring af Jorderne mod Oversvømmelser og Fiskeriets Forlangende om Tilvejebringelse af bedre Betingelser for Fiskeriet, navnlig Havfiskeriet, der paa Grund af Gabets stadig forværrede Tilstand næsten var umuliggjort.

Løsningen af disse Problemer berørte kun Ringkjøbing indirekte. I 1931 aabnedes endelig et Udløb sikret af Sluseanlæg ved Hvide Sande. Baade Landbruget og Fiskeriet var dermed tilfredsstillet. Fra Hvide Sande har der siden stedse været drevet et udmærket Fiskeri. I 1942 indbragtes der hertil Fisk til en Værdi af over 3½ Millioner Kroner, noget, som har været af mærkbar Betydning for Ringkjøbings Handelsstand.

Direkte opnaaede Ringkjøbing gennem Hvide Sande-Udløbet at faa en nogenlunde tilfredsstillende Skibsforbindelse med Omverdenen. I 1930'erne kom der gennemsnitlig 100 Skibe om Aaret til Ringkjøbing Havn, bygget 1904—05 i Stedet for den gamle Anløbsbro og udvidet 1927 i Forbindelse med Hvide Sande-Anlægget med

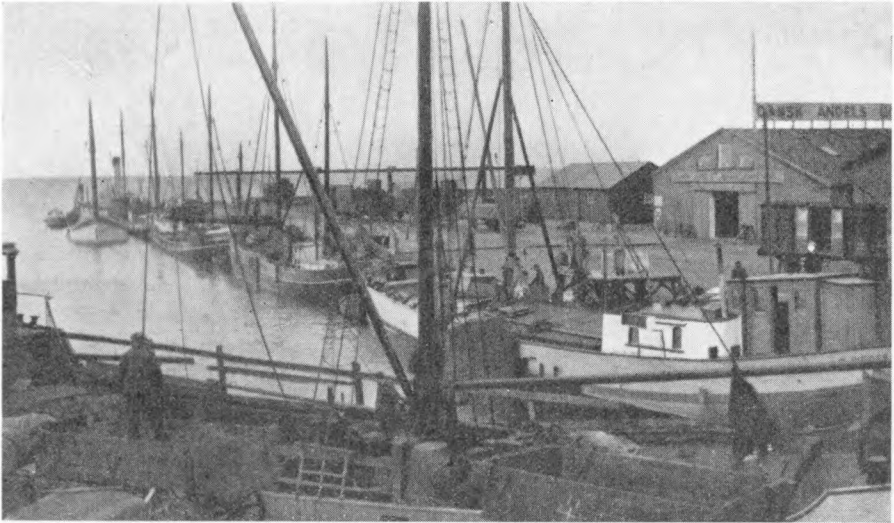

*Havnen fra Tiden mellem 1905 og 1927.
(Fotografi).*

en lille Statshavn. Hertil hjemførte Ringkjøbing Handelsstand i Aarene før den anden Verdenskrig pr. Skib Korn og Foderstoffer. Kunstgødning, Kul og Cinders, Tømmer, Cement m. m., ja Ringkjøbing Handelsforening planlagde endog en fast ugentlig Fragtrute mellem Hamborg og Ringkjøbing.

Storstadsdrømme drømmer Ringkjøbing dog ikke. Skibsfarten paa Byen vil altid kun kunne blive af lokal Betydning. Dels er Fjorden for lavvandet for store Skibe, dels er andre Havnebyer kommet til, først og fremmest Esbjerg. Heller ikke Jernbaneforbindelsen har gjort Ringkjøbing til Storstad. Ganske vist blev Ringkjøbings

Indbyggerantal næsten fordoblet i Løbet af et kvart Aarhundrede ved Jernbanens Anlæg, idet det voksede fra 1546 i 1870 til 2712 i 1901. Men det Knudepunkt for Trafikken, som Ringkjøbing ifølge sin Beliggenhed burde have været, blev Byen ikke. Forbindelsen fra Aarhus til den vestjydske Længdebane blev ikke ført over Ringkjøbing, men over Landsbyen Skjern.

Havnen i vore Dage.
(Fotografi).

HAANDVÆRK OG INDUSTRI

Berømte og berygtede Personer er det aldrig vanskeligt at skaffe Oplysninger om. Men det store Flertal af Mennesker, der har levet jævnt og skikkeligt, har næsten ingen Spor afsat sig i Historien.

Om vore Købstæders Embedsstand, Borgmestre og Raadmænd, Byfogeder og Byskrivere, Præster, Rektorer og Hørere, samt Byens Købmænd er det ikke vanskeligt at berette. Materialet er snarere for stort end for lille. Det samme gælder om Tyve og Røvere, Mordere og Horkarle, Troldkvinder og andet Skarnsfolk. Atter og atter har de været paa Kant med Loven. Hundreder af Sider i Retsprotokollerne fortæller om deres Meriter og denne unormale Side af Byens

Liv. Men om alle de brave Borgere, der har passet deres *Haandværk* og hverken gjort sig bemærket i den ene eller den anden Retning, hele denne Stand, som var og til Dels endnu er Kærnen i Bybefolkningen, ved man ikke stort andet, end at de er født, har taget Borgerkab, er blevet gift, har sat Børn i Verden og er døde. Hvad der kan fremdrages om Ringkjøbings Haandværk og Industri i ældre Tid, maa derfor blive ufuldkomment.

Saa langt man kan følge vore Købstæder tilbage i Historien, har der i dem levet Haandværkere. Kendt er Kong Niels's haanlige Foragt for »de Skindere og Skomagere« i Slesvig, da han paa sin Flugt i 1134 kom til denne By. Og i Folkevisen om Marsk Stig hedder det om de fredløse, at »de rede dennem til Ribe og lod dennem Klæder skære« hos Skrædderne der.

De ældste Haandværkere i Ringkjøbing, der kendes, er Mikkal Maler, der nævnes i 1587²⁵⁾, og Morten Snedker, der forekommer omkring 1605.²⁶⁾

En lille Statistik vil vise, hvilke Fag der til forskellige Tider er udøvet i Ringkjøbing. Af Statistikkens Tal er der særlig Grund til at lægge Mærke til dem fra 1742 og 1817, fordi man har nøjagtigt Tal paa dem, der paa det Tidspunkt havde Borgerskab i Byen. I 1742 var der i alt 82, og af disse var, som det ses, de 28 Haandværkere fordelt paa 17 Fag. Det vil sige, at godt en Trediedel af Borgerne var Haandværkere. Resten var Købmænd og Kræmmere, Baadførere, Skippere og en enkelt Fisker samt Værtshusholdere²⁷⁾. I 1817 var endog 53 af Byens 110 Borgere Haandværkere, det vil sige næsten Halvdelen. Man ser, det var saa afgjort Haandværkerstanden, der prægede Byen.

Statistik over Haandværkere i Ringkjøbing gennem Tiderne.

	1710	1735	1742	1779	1817	1867	1883	1934
Bagere		1	1		1	2	4	9
Barberer								5
Blikkenslagere						1	2	2
Bogbindere						1	1	1
Bogtrykkere						1	1	2
Transport....		1	1		1	5	8	19

	1710	1735	1742	1779	1817	1867	1883	1934
Transport....		1	1		1	5	8	19
Bødkere	1		1			1	1	
Drejere					1	3	3	3
Farvere	1		1		2	2	1	
Felberedere	1	1	1					
Fotografer								2
Gartnere							1	
Garvere					2	1	1	
Glarimestre	1	2	1	1	1			2
Grovsmede				1				
Guldsmede	2	2	2	1	2	2	2	1
Gørtlere					2	1		
Handskemagere	2		2					
Hattemagere		1	2	1	1	2	4	
Installatører								5
Jernstøbere							2	
Karetmagere						1	1	1
Klejnsmede				3				
Knapmagere					1			
Kobbersmede				1	1			
Kurvemagere						1	2	1
Malere			1	1	1	4	2	10
Mekanikere								6
Murere	1	2	1	2	3	5	3	9
Møllebyggere							1	
Rebslagere	2	3	1	2	2	2	2	
Sadelmagere	1	2	1	2	2	2	4	2
Skomagere	3	3	4	2	7	14	10	9
Skræddere	6	7	6	3	5	6	6	7
Slagtere			1		1	4	6	5
Smede	3	4	1		4	5	3	5
Snedkere	3			1	7	9	6	8
Stenhuggere	1							1
Tinstøbere				1				
Tømrere		4	1	3	6	2		6
Uhrmagere					1		5	4
Uldspindere								2
Antal Haandværkere	28	32	28	25	53	72	74	108
Antal Fag	14	12	17	15	21	23	25	25

Efter F. K. Erlang: »Ringkjøbing Haandværkerforening« 1936 Side 20—21, Tallene fra 1742 dog fra Ringkjøbing Politiprotokol 1739—98 Folio 9—11, Tallene fra 1779 fra Ringkjøbing Magistrats Kopibog 1756—98 Folio 405 og Tallene fra 1817

efter Frost Side 53. — Ifølge Statistikken fra 1779 havde Rebslagerne hver 1 Svend, den ene Tømrer og den ene Skomager havde ligeledes hver 1 Svend, medens den anden Skomager og Snedkeren hver havde 1 Dreng, saaledes at der i Ringkjøbing i alt var 4 Haandværkssvende og 2 Læredrenge.

Det er maaske ikke helt rigtigt, at Farverne er medtaget blandt Haandværkerne. Farveriet var vel nok et Haandværk. Men at ned-sætte sig som Farver krævede et kongeligt Privilegium. Farvere var

Sølvskaal udført af Poul Ottesen Kjærulff.

Fra ca. 1710. Højde 12,7 cm. Privateje.

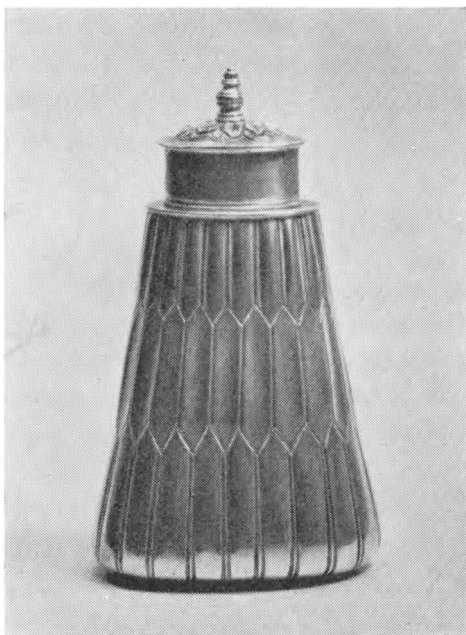
(Efter Gudmund Boesen og Chr. A. Bøje: »Gammelt dansk sølv til bordbrug«. 1948).

derfor ansete Folk. Det var ogsaa Guldsmedene. Mens de fleste Haandværkeres Produkter var dømt til hurtigt at gaa til Grunde, havde Guldsmedenes Arbejder paa Grund af det kostbare og holdbare Materiale, hvorefter de er lavet, Mulighed for at blive bevaret gennem Aarhundreder. Og netop et Par gamle Guldsmedemestre i Ringkjøbing har udmærket sig, saa at Billeder af Arbejder, de har udført, er optaget i det store Billedværk »Gammelt dansk sølv til bordbrug« af Gudmund Boesen og Chr. A. Bøje. Det gælder en smuk oval Sølvskaal udført omkring 1710 af *Poul Ottesen Kjærulff* og en Thedaase lavet noget senere i samme Aarhundrede af *Jens Isaksen Friis*. Det var ikke uden Grund, man talte om Guldsmedekunsten. Af en senere Tids Haandværkere har næppe nogen gjort sig saa kendt som Bogtrykkerne *Rasmussen*, Fader og Søn, hvis Virksom-

hed er anset over det ganske Land. Ogsaa deres Arbejde er en Kunst, *Bogtrykkerkunsten*.

Økonomisk stod Haandværkerne i gammel Tid langt under Købmændene. Disse hørte socialt sammen med Embedsmændene til Byens Overklasse. For Størstedelen rekrutteredes Embedsstanden i Byerne indtil hen imod Midten af det 18. Aarhundrede fra Købmandstanden, og de to Klassers Medlemmer var indbyrdes sammengiftet. Haandværkerne var Middelstanden. Underklassen var Daglejerne. Der var et skarpt socialt Skel mellem Købmænd og Haandværkere. Ægteskab mellem en Haandværker og en Købmandsdatter var saaledes noget ret uhørt. Først i det 18. Aarhundredes anden Halvdel begynder den gamle Forskel at udjævnnes mellem Købmand og Haandværker, og først det 19. Aarhundredes sidste Halvdel har set Kløften lukke sig. Begyndelsen til den sociale

Fremgang for Haandværkerstanden begyndte med Oprettelsen af den Institution, der kaldes de eligerede Borgere, der ikke blot som de gamle Raad var forbeholdt Købmændene, men hvori ogsaa Haandværkere blev optaget. En af de første eligerede var saaledes Guldsmed, altsaa en af de fornemste Haandværkere. Senere blev ogsaa de jævne Haandværkere repræsenteret. Samme nivellerende Tendens havde naturligvis ogsaa Borgerrepræsentationen og vore Dages Byraad. Af Kommunalvalgbestyrelsens Forhandlingsprotokol kan man faa en let Oversigt over, hvem der i de 23 Aar

Sølvthedaase udført af Jens Isaksen Friis.

Fra 18. Aarhundredes 2. Fjerdedel. Højde 11,6 cm.

Aalborg historiske Museum.

(Efter Gudmund Boesen og Chr. A. Bøje: »Gammelt dansk sølv til bordbrug«. 1948).

fra 1838 til 1860 var Borgerrepræsentanter. Af disse var der i alt 6. Ganger man de 23 Aar med 6, faar man 138. I disse 138 Borgerrepræsentantaar beklædtes Værdigheden som Borgerrepræsentanter af

Købmænd i	61 Aar	
Farvere i	13 Aar	} Haandværkere i..... 51 Aar
Bagere i	6 Aar	
Barberer i	6 Aar	
Klejnsmede i ...	6 Aar	
Uhrmagere i	6 Aar	
Skræddere i	5 Aar	
Guldsmede i	3 Aar	
Skomagere i	3 Aar	
Murmestre i	2 Aar	
Rebslagere i	1 Aar	
Restauratører i	20 Aar	
Møllere i	6 Aar	

Det interessante Resultat er, at Købmænd og Haandværkere har været omtrent ligeligt repræsenteret i denne Periode, dog med en lille Overvægt for Købmændene.

Fra sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede kom der en vis Afstand mellem Embedsmændene paa den ene Side, der fra omkring 1800 bliver akademisk uddannede og mere faatallige, og Købmændene paa den anden Side. Hertil kommer, at det 19. Aarhundredes voksende Fordringer til Luksus og Livets Behageligheder skabte Mulighed for bedre Fortjeneste og større Velstand for Haandværkerne. En Del Haandværk blev efterhaanden drevet under Former, der mere minder om Handel end Haandens Gerning. F. Eks. er i vore Dage Skomagere i stor Udstrækning *Skotøjshandlere*, først i anden Række giver de sig af med at reparere Fodtøj, og at sy Sko og Støvler er der næppe mange Skomagere, der paatager sig mere.

Alle disse Forhold bevirkede, at Forskellen i social Henseende mellem Købmand og Haandværker svandt, og de, der kun kender de demokratiske Forhold, der nu hersker i Ringkjøbing og de fleste af vore Købstæder, kunde maaske være tilbøjelige til at mene, at det

her omtalte aarhundredgamle Skel mellem Købmand og Haandværker er overdrevet, maaske konstrueret.

Det er det nu ikke. Meget oplysende om Forholdet mellem Købmænd og Haandværkere saa sent som 1840 er følgende Beretning om det kommunale Valg den 2. Januar 1840. Borgerrepræsentationen bestod af 2 Købmænd, 2 Haandværkere (1 Guldsmed og 1 Farver) samt 1 Gæstgiver og 1 Værtshusholder. Efter Tur fratraadte Gæstgiver M. Kamp, og der skulde nu vælges en Stedfortræder for ham. Desuden skulde der til Ligningskommissionen vælges Stedfortrædere for Købmand Jacob Vestergaard og Slagter Glistrup, der begge fratraadte. Efter at Byfogeden havde indledet Forhandlingen med nogle Ord om Valgets Betydning og Vigtighed, »underrettede Borgerrepræsentant [Købmand] Schou ved nogle Ord Forsamlingen om, at Borgerrepræsentanterne ansaa det for rigtigst, at der for dette Aar blev valgt en Købmand til Borgerrepræsentant og en Købmand og en Professionist til Ligningskommissærer, da det maatte anses for gavnligt, at saavel Repræsentantskabet som de forskellige Kommissioner bestod af Mænd af forskellige Stænder, og der forrige Aar blev valgt en Professionist til eligeret Borger, og fra Ligningskommissionen nu var afgaaet en af Haandværks- og en af Købmandsstanden. Men han maatte for øvrigt tilraade Selvstændighed ved Valgene, at der ikke toges Hensyn til andres, fornemmelig Borgerrepræsentanternes Valg, da det ingenlunde kunde være deres Ønske at angive Tonen for Valgene eller have anden Indflydelse paa samme som efter deres personlige Ret lige med andre Vælgere.« Købmandspartiets Kandidat til Borgerrepræsentantvalget var Købmand. Konsul Husted. Han opnaaede dog ikke Valg. Den foretrukne blev Købmand Vestergaard. Og til Ligningskommissærer blev efter Købmændenes Ønske valgt en Købmand og en Skræddermester. Ligevægtsprincippet havde sejret. Borgerrepræsentationen bestod derefter af 3 Købmænd, 1 Farver, 1 Guldsmed og 1 Værtshusholder.²⁸⁾

I nær Forbindelse med Haandværket staar Fabriksdrift eller *Industri*²⁹⁾. Før 1780 var der overhovedet ingen Virksomhed i Ringkjøbing, der kunde pynte sig med Navnet Fabrik. Den første af Arten var en *Lakfabrik*, som blev oprettet i dette Aar af Apotheker J. L.

Broager. Selv om man i Fortiden benyttede Lak i en større Udstrækning end nu, fordi man brugte Lak til at lukke Breve med, kunde en Lakfabrik dog aldrig blive nogen omfattende Virksomhed. I 1791 var der ved Fabrikationen beskæftiget en Dreng og en Haandlanger, og Produktionen var paa 120 Pund. I 1811 var den paa 500 Pund. I Juli 1787 kom den næste Fabrik, en Tobaksfabrik, anlagt af Købmændene Jens Harpøth, Peder Tang, Christen Strandbygaard, Jens Croner, Berthel Kolbye og madame Rindom.*) I det første Halvaar produceredes der 12 500 Pund, hvilket svarer til 25 000 Pund paa et Aar, af »den sorte, fede, tunge og stærke Tobak, som dels bruges at skraa, dels at røge« af Bønder og Fiskere. 3 af Byens Borgere og 1 Dreng var beskæftiget i Fabrikken. I 1790'erne produceredes der aarligt 55 000 Pund Tobak. Arbejderne var 3 Karle, 3 Dreng og 2 andre Arbejdere.

I 1805 fik denne Fabrik en Konkurrent i en Tobaksfabrik, der blev anlagt af Købmand *Laurids Buch* og snart naaede den første Fabrik i Størrelse. I 1811 var der saaledes i Fabrikken beskæftiget 2 Svende, 2 Dreng og 3 andre Arbejdere, og Produktionen var paa 60 000 Pund. Selvfølgelig skriver Ejeren om sin Tobak: »Kan til alle Tider afsættes, saa stærkt det kan fabrikeres, til Egnens Beboere.«

Nogle Aar senere anlagde Købmand *Juulsgaard* en tredie og Købmand *C. Husted* endelig i 1817 en fjerde Fabrik³⁰). I 1857 var der endnu 3 Tobaksfabrikker i Ringkjøbing, der tilsammen fabrikerede 87 570 Pund Tobak³¹). I 1879 var der 2 Tobaksfabrikker tilbage³²). Endnu ved Aarhundredskiftet var der 2, og navnlig den ene, *Mølgaards*, med 80—90 Arbejdere var ret betydelig³³). Nu er der ingen.

Den virksomme *Jens Harpøth* nøjedes ikke med at være interesseret i Tobaksfabrikationen. I 1791 anlagde han et *Garveri*. I 1811 beskæftigede det 1 Svend, 1 Dreng og 1 Daglejer, og Produktionen var paa 300 Oksehuder, 50 Hestehuder, 1000 Kalveskind og 400 Faareskind.

Men 1811 anlagde Købmændene *Juulsgaard* og *Bettenhaus* og Garver *J. Korsholm* et nyt Garveri, der snart tog Luven fra det

*) Anne Cathrine Olesdatter Berthelsen (1746—1818), enke efter købmand Jens Bjerg Rindom (1736—82).

gamle. Harpøths Garveri beskæftigede i 1814 saaledes kun 1 Arbejder, og der fabrikeredes 400 Skind og 100 Huder, medens det yngre Garveri samme Aar havde 2 Svende og 1 Daglejer og en Produktion paa 385 Oksehuder, 15 Hestehuder, 500 Kalveskind og 600 Faareskind.

Ogsaa andre Fabrikker dukker op, de fleste dog af ret kort Varighed. En *Kardefabrik*, der blev anlagt 1794 og havde en vis social Betydning ved at beskæftige op imod et Dusin fattige Børn, maatte standse efter omtrent en Snes Aars Forløb.

Et *Sukkerraffinaderi* anlagt 1811 af Købmand *Buch* blomstrede under Krigen med Englænderne, men sygnede derefter hen. En *Naalefabrik* fra 1793 var ganske ubetydelig.

Medens disse (og flere senere) Fabrikker i det store og hele kun har haft lokal Betydning, er der en enkelt Fabrik, nemlig *Joh. P. Andresens Orgelfabrik*, der er blevet landskendt.

Det er en kendt Sag, at Købstædernes Haandværkere før Loven om Næringsfrihed 1857 var organiseret i *Laug*. Laugsorganisationen kendes ikke blot i Danmark, nej, den var fælles for og nogenlunde ens i alle Europas Kulturlande. Formaalet med Sammenslutningen i Laug var at yde Medlemmerne gensidig Hjælp og give Udøverne af et bestemt Haandværk Eneret, saa at Personer, der ikke var Medlemmer af Lauget, udelukkedes fra at kunne drive vedkommende Haandværk. Samtidig fik Øvrigheden Mulighed for at kunne øve Kontrol med Haandværkerne, idet Laugenes Møder skulde overværes af en Raadmand som Bisidder, der skulde paase, at Varerne blev af en ordentlig Karakter, og at Priserne ikke blev skruet urimeligt i Vejret. En Garanti for Arbejdets gode Udførelse laa der i Bestemmelsen om en Læretid samt Aflæggelse af Svendeproeve og Mesterstykke. Samtidig var disse Bestemmelser sammen med de Igangs-penge, der krævedes ved Optagelsen i Lauget, en Hindring for stor Tilgang til et Haandværk, der kunde have uheldige Følger for den enkeltes Næring.

Haandværkerlaug kendes ikke fra Ringkjøbing. Det betyder ikke, at hvem der lystede frit kunde drive Haandværk i Byen. Nej, en Haandværker maatte have staaet i Lære, aflagt sit Svendestykke

og Mesterstykke ved et Laug i en anden By, før han kunde tage Borgerskab og nedsætte sig som Haandværksmester i Ringkjøbing.

I 1857 udkom *Loven om Næringsfrihed*. Laugstvangen forsvandt. Hvem der vilde, kunde uden Prøve af nogen Art drive hvilket som helst Haandværk, og det ikke blot i Byen, men ogsaa paa Landet. Fra Haandværkernes Side var der megen Modstand mod Loven. En Adresse med 15 000 Underskrifter havde søgt at hindre dens Vedtagelse, men fik ingen Virkning. Haandværkerne ønskede Laugene bevaret med deres Eneret paa Haandværket, og navnlig holdt de fast ved Mesterstykket. »Hos Mesteren haves et aflagt Bevis for Dygtighed«, hedder det i en Betænkning fra 1840. Man kunde derfor fra Haandværkets Side ikke se, »at der ligger nogen Nødvendighed for at admittire enhver, som kan skære en Pind, til at erhverve nogen Næringsfrihed, der ved Konkurrence altid vil geraade den dygtigere til Skade uden at gavne Publikum«³⁴). Ophævelsen af Laugsprøven vilde fremme Fuskeriet, vilde ødelægge Haandværket og i Stedet for skabe store Fabrikker med underkuede Lønslaver. »Vil man vide, hvad man gør ved at opløse Laug? Man skiller en prøvet, en selvstændig berettiget borgerlig Haandværkerstand fra sin for Samfundet gavnlige Selvstændighed; man vil med uprøvede Arbejdere og med Spekulanter splitte den i tvende skadelige Retninger, nogle faa rige Handelshaandværk og en Mangfoldighed af løse, trængende, ulykkelige Arbejdere, som de saa vil tvinge til en ussel Daglejers og Fabriksarbejders maskinmæssige Virksomhed, saa længe man behøver dem, og saa en Forskydelse over paa det offentliges Bekostning«³⁵). Meget rigtigt er der heri. Men Udviklingen lod sig ikke standse.

Til Erstatning for Laugene dannedes der rundt om i Byerne Haandværkerforeninger til Varetagelse af Haandværkernes Interesser. I 1861 fik Ringkjøbing sin *Haandværkerforening*. Den var ikke som Laugene beregnet paa et enkelt Fag, men var bestemt for alle Udøvere af Haandens Gerning. Dens Formaal var »at give den talrige Klasse af Haandværkere Lejlighed til at samles og indbyrdes udveksle Meninger og Ideer, fatte Beslutninger sigtende til Standens Vel samt fremme Enighed indbyrdes.« Paa mange Maader, navnlig ved Henvendelser til Myndighederne, har Foreningen virket

til Gavn for Standen. Der kan dog næppe være Tvivl om, at Haandværkerforeningen har haft sin største Betydning ved Oprettelsen af en *Teknisk Skole*, der i 1889 kunde rykke ind i Lokaler i Foreningens egen nyopførte Bygning.

Den ejendommeligste Indretning, Haandværkerforeningen har skabt, er »*Magasinet*«. Langt ned mod vor Tid havde Haandværkerne ikke Butik. Saa sent som i 1905 fik Ringkjøbing saaledes sin første Slagterbutik. Det var derfor ret naturligt, at Haandværkerne ønskede at skabe et fælles Udstillingslokale. I 1872 købte Haandværkerforeningen den gamle Skolebygning paa Hjørnet af Nygade og Torvet, og her kunde Foreningens Medlemmer faa deres Varer udstillet og solgt mod et lille Vederlag til »*Magasinet*«. Helt svarede »*Magasinet*« dog ikke til Forventningerne, og i 1887 blev det nedlagt.³⁶⁾

Loven om Næringsfrihed af 1857 forekom Haandværkerne som en Revolution. Forskellen mellem den gamle Tids Laugstvang og den ny Tids Næringsfrihed blev dog mindre, end man skulde have troet. De forskellige Haandværksfag er nu som i Laugstiden nøje afgrænset, og Begrænsningen bliver gennemført med omtrent samme Stramhed som før 1857. For Haandværkernes Dygtighed garanterer Svendepøverne, og Haandværkerne er atter organiseret fagvis i Arbejdsgiverforeninger. Navnene er andre, men Aanden omtrent den samme.

TILLÆG

Laug i Ringkjøbing.

Enkelte Laug har der været i Ringkjøbing. De bestod blot ikke af Haandværkere. Der kendes et *Baadførerlaug*, *Ligbærerlaug* og *Vognmandslaug*.

Det er tidligere omtalt (Side 103), at Skibe ikke kunde naa helt ind til Ringkjøbing, men at Varerne ca. 1 Kilometer fra Byen maatte indlades i Baade. Allerede 1615 nævnes Føringsbaade i Ringkjøbing³⁷⁾. I Aaret 1700 var der 6 Baade i Ringkjøbing, der kunde føre henholdsvis 60, 50, 40, 24, 20 og 16 Td. De to største havde 2 Førere,

Resten hver 1 Fører³⁹⁾. I 1733 organiseredes *Baadførerne* i et Laug, for at alle kunde faa lige Del i Arbejdet og Fortjenesten. I Spidsen stod en Oldermænd, og i Laugets Reglement, der var kgl. konfirmeret, var der truffet nøjagtige Bestemmelser om, hvorledes Laugets Medlemmer skulde skiftes til at tage deres Børt. I 1733 var der 8 Baade, hvoraf 3 havde 2 Førere, de øvrige 1 Fører hver. Baadene kunde føre fra 24 til 90 Td. Rug. Men meget karakteristisk for Forholdene i Fjorden hedder det om den største Baad, at ganske vist var den i Stand til at tage 80 à 90 Td. Rug, »men formedelst de grunde Vande her for Byen ikke kan føre over 60 à 70 Td. Rug.« Baadførerlauget bestod til ind i det 19. Aarhundrede; men det blev overflødigt, da Byen fik Skibbro og Havn, og der ved Opmudring i Fjorden skabtes en Sejlrende lige til Land.⁴⁰⁾

I 1750 oprettedes et Laug af Ligbærere, *Bæremandslauget*. Der skulde være 12 Bæremænd i alt. De valgte selv deres Oldermænd og havde Eneret paa at bære Lig. Ønskede man andre til at forrette Bæretjenesten, maatte der dog betales til Bæremændene. Bæremandstjenesten var »en Belønning for bekvemme og skikkelige Skatteborgere.« Den var et Privilegium, der gjaldt for Livstid. Gamle og skrøbelige Bæremænd havde Lov til at stille Stedfortrædere, med hvem de kunde akkordere »paa det billigste, saaledes at de selv har nogen Fordel.« Taksten var afpasset efter, om det drejede sig om Lig af Personer i Rangen, Embedsmænd og formuende Borgere, Folk af ringe Vilkaar, fattige eller Almisselemmer. Ligeledes rettede Betalingen sig efter, om Bæremændene skulde møde med lange sorte Kapper og Slør eller blot i sorte Klæder og med lidt Slør om Hatten eller tarveligst af alt blot i sorte Klæder. Man mindes ved disse Bestemmelser næsten Per Degn i Holbergs »Erasmus Montanus«. Ligene blev, som det var Skik i gammel Tid, baaret paa en Baare paa Skuldrene. Midt i det 19. Aarhundrede anskaffedes dog Ligvogn, og noget senere ophævedes Ligbærerlauget, og i Stedet for kom der faste Bærere med et aarligt Vederlag.⁴⁰⁾

Fra gammel Tid havde Øvrigheden Pligt til at sørge for Befordring til rejsende, der forlangte det. I Christian V's Danske Lov

paabydes det Øvrigheden i hver By at indrette *Vognmandslaub*. Men Virkeligheden svarede sjældent til Regeringens Bestemmelser. I Ringkjøbing blev der saaledes ikke oprettet noget Vognmandslaub, og fremmede rejsende havde derfor ofte Vanskelighed ved at forskaffe sig Befordring. I 1780 bemyndigede derfor Kongen Byfogeden i Ringkjøbing (og andre smaa Byer uden Vognmandslaub) til at tilsige de Indbyggere, som havde Købstadens Jorder i Brug og holdt Heste og Vogne, til efter Tur at befordre rejsende mod Betaling⁴¹). End ikke Embedsmænd, der plejede at være fritaget for de fleste offentlige Byrder, kunde slippe for at stille Befordring, hvis de havde noget af Byens Jord i Brug⁴²). I 1794 blev Befordringsvæsenet overtaget af Postvæsenet, og en halv Snes Aar senere blev det paa-budt, at Vognmandslaub saa vidt muligt skulde oprettes i alle Købstæder. Vognmændene skulde have Pligt til at bestride al Befordring til næste Poststation. Men til Gengæld skulde de ogsaa være eneberegtigede til at afgive Befordring⁴³). I Ringkjøbing var der blandt Borgerne ingen større Lyst til at indtræde i et Vognmandslaub og paatage sig den Byrde, Afgivelsen af Befordring var⁴⁴). Men et Vognmandslaub skulde oprettes, og der blev da indrettet et tvungent Vognmandslaub ledet af en Oldemand og bestaaende af Borgere, der havde Heste og Vogne. For at lette Byrden blev det frivilligt vedtaget, at ingen, som selv havde Heste og Vogn, maatte forlange Befordring af Lauget⁴⁵). Efterhaanden etableredes der faste Ruter med Dagvogne og Diligencer, der afgik paa bestemte Dage i Ugen. Dette medførte selvfølgelig, at Brugen af Ekstraposter aftog. Men først i 1875, da Banen kom til Ringkjøbing, blev Kørslen frigivet.⁴⁶)

LANDBRUG

I 1633 skriver Kansleren Christian Thomesen Sehested, at »i mange Købstæder her [i Jylland] ikke over to eller tre Hundrede Borgere findes, og de samme er ligesom Bønder og lever mest af deres Avl«⁴⁷). Helt ind i det 19. Aarhundrede vedblev det at være Skik, at alle Indbyggere havde Del i *Bymarken*. Det var ganske vist ret sjældent at træffe en Borger, der kun levede af sit Landbrug.

Men i alt Fald før 1800 var der næppe en eneste Indvaaner i vore Købstæder, der ikke drev Landbrug i større eller mindre Udstrækning. Som det hedder i en Indberetning fra Ringkjøbing 1744^{*)}: »Det er en meget fattig Mand, som jo haver en Ko enten til Leje eller Eje.«^{*)}

Ringkjøbing Købstads Markjorder har Form som en langstrakt Firkant. Oprindeligt maa de have udgjort en Del af Rindum Sogn. Men da Ringkjøbing omkring 1400 fik sin egen Kirke, er Jorderne skilt ud som et eget Sogn. Denne kunstige Oprettelse af et nyt Sogn er formodentlig Forklaringen både på selve Købstadens og paa Markjordernes meget paafaldende Regelmæssighed.

Af Udstrækning er Ringkjøbings Markjorder ringe, kun ca. 543 Td. Land. Til Sammenligning kan anføres, at Nabobyen Vardes Købstadjorder udgør ca. 6500 Td. Land. Størst er Udstrækningen fra Øst til Vest, godt halvfjerde Kilometer, smallest er Markjorderne i Retningen Syd—Nord, kun ca. 1 Kilometer. Størstedelen af Markjorderne ligger Øst for Byen, kun ca. en Fjerdedel Vest for Byen. Ifølge Matriklen 1688 blev Markjordernes Hartkorn ansat til 63 Td. 6 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Ved Matriklen 1844 blev Ringkjøbing Markjorders Hartkorn fastsat til 53 Td. 5 Skp.

Markjorderne ejedes dels af Byen, dels af private. Frost anfører i sin Bog om Ringkjøbing, at paa hans Tid (1817) ejede private ca. 352 Td. Land og Byens Kasse ca. 139 Td. Land. Disse sidste udlejedes til Byens Borgere. Desuden havde Kirken ca. 2 Td., Fattigvæsenet ca. 3 Td., ca. 5 Td. var Embedsjord og 42 Td. Land Grøfter og Diger.

I 1537 befalede Christian III, at Ringkjøbings Markjorder skulde rebes (opmaales) og deles, saaledes at enhver fik lige stor Lod. Selve Kongebrevet kendes ikke mere; men det nævnes i Resens utrykte Atlas fra ca. 1670. At enhver skulde have lige meget af Markjorderne, lod sig dog ikke overholde. Inden længe købte og solgte Borgerne frit, som de vilde. Den samme Mand kunde derfor til forskellige Tider eje snart meget, snart lidt af Markjorderne. Men denne Handel med Markjorderne medførte den Fare, at Jorden kunde komme i

*) I 1810 var der i Ringkjøbing ca. 150 Kvæghoveder og 50—60 Heste (Gr. Begtrup: »Agerdyrkningens Tilstand i Danmark«, 7. Bind Side 130).

udenbys Mænds Besiddelse, af hvem man kunde befrygte, at de vilde nægte at deltage i Udredelsen af Markskatterne. Hertil kom endvidere, at Markjordernes Udstrækning var saa ringe, at Byens egne Indvaanere ikke godt kunde undvære noget af dem. I 1741 klager Raadmændene Anders Andersen og Eskil Rude saaledes over, at Indvaanerne avler saa lidt, at de maa købe Korn til Føden, ja endog lade en Del af Kreaturerne føre ud paa Landet til Græsning om Sommeren, »som Marken med Enge og Græsning her til Byen er saa liden og slet, at det ikke vel Byens Høveder kan fodre og mindre græsse uden snart den halve Del«⁴⁹). Allerede i 1555 *forbyder et Kongebrev at sælge Jord til udenbys Mænd*, »da Kronens og Byens Tynge ellers forsømmes«⁵⁰). Kun fem Aar senere maa Forbuddet mod Salg til udenbys gentages, »da Byen derved ødelægges«. Kun Borgere i Byen eller saadanne, der ville bo i Ringkjøbing og gøre borgerlig Tynge, maatte eje noget af Ringkjøbings Markjorder. Hvis Forbuddet blev overtraadt, skulde det solgte og Salgssummen være forbrudt til Kronen. De allerede solgte Gaarde skulde inden Aar og Dag sælges igen eller paa anden Maade frigøres til Borgerne, i modsat Fald være forbrudt til Kronen.⁵¹)

Nogen større Strengthed i Overholdelsen af Kongebud viste Fortidens Mennesker ikke, heller ikke af denne vigtige Bestemmelse. Allerede i 1568 købte saaledes Peder Gyldenstjerne til Tim en Gaard i Ringkjøbing med tilhørende Markjorder og opnaaede endda et Par Aar senere at faa kongelig Stadfæstelse af Handelen⁵²). I det lange Løb kunde det da heller ikke undgaas, at Dele af Markjorderne, særlig ved Arv, overgik til udenbys Folks Besiddelse. Ifølge Matriklen 1688 var der i alt Fald 16 udenbys Ejere af Dele af Markjorderne. Det er oftest umuligt at se, hvorledes disse er kommet i Besiddelse af deres Jorder. Men i et enkelt Tilfælde er det ganske klart. Blandt de udenbys Ejere nævnes Præsten Niels Kjeldsen i Ulfborg. Da han var en Dattersøn af Borgmester Jens Olufsen i Ringkjøbing (jfr. Side 78), er det ikke svært at regne ud, at hans Grundbesiddelse ved Ringkjøbing har grundet sig paa Arv.

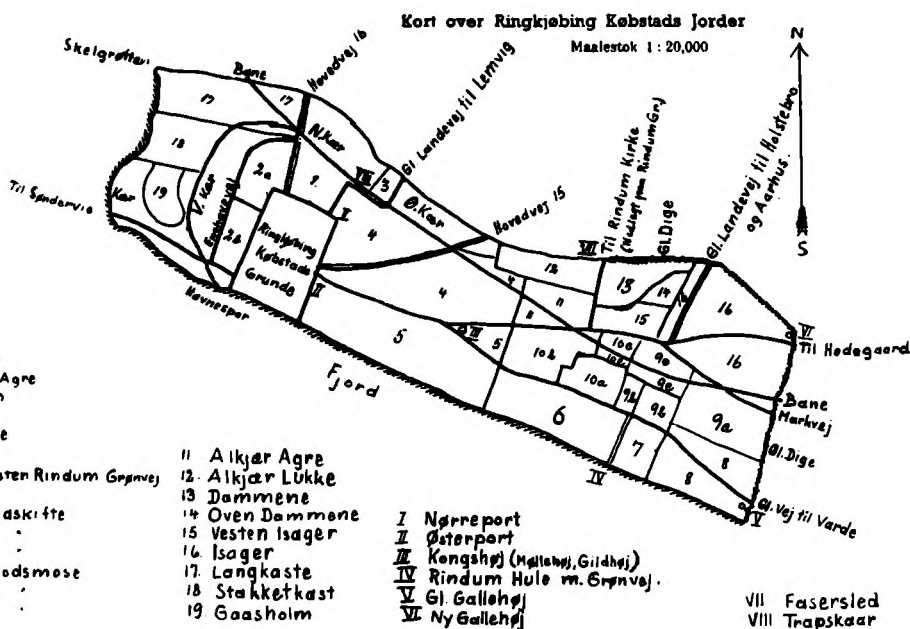
Et ejendommeligt Forhold til Ringkjøbing har den saakaldte *Hedegaards Mark* indtaget. Hedegaard ligger uden Forbindelse med

Ringkjøbing og dens Bymark. Den har tidligere været som en Enklave til Ringkjøbing, helt omgivet af Velling og Rindum Sogne et Stykke Øst for Ringkjøbing Bymark. Man maa langt tilbage i Tiden for at finde Oprindelsen til Forbindelsen mellem Hedegaard og Ringkjøbing. Indtil 1522 hørte Hedegaard til St. Annæ Alter i Ribe Domkirke. Indtægten af Gaarden tilfaldt den Præst, der læste Messe ved dette Alter, en af de saakaldte »evige Vikarer« (saaledes kaldet, fordi de læste Messe for de afdøde, dem, der var indgaaet i Evigheden). Men i 1522 solgte Vikaren Anders Sørensen Hedegaard til St. Annæ Alter i Ringkjøbing Kirke, der for Fremtiden skulde nyde Indtægten. Christian III bekræftede Salget i 1546⁵³), og i de følgende 400 Aar blev Hedegaard henregnet til Ringkjøbing, i alt Fald i gejstlig Henseende, efterhaanden ogsaa i kommunal Henseende. Ringkjøbing Kirkes Ejendomsret til Hedegaard blev dog ikke af Varrighed. Ifølge Matriklen 1688 ejede Ingeborg Pedersdatter, Enke efter Borgmester Jens Jensen og Lægen Christian Hansen Legardt^{*)}. Hedegaard, uden at det kan ses, hvorledes og hvornaar den er overgaaet til privat Eje. Først i 1943 ophævedes den gamle Forbindelse mellem Ringkjøbing og Hedegaards Mark. I 1940 var der i Distriktet 41 Beboere fordelt paa 10 Husstande. Hvad sociale Udgifter angik, var der Fællesskab med Købstaden. Derimod skulde Børnene fra Hedegaards Mark ifølge Skoleplanen af 1. Juli 1815 søge Velling Sogns Hovedskole. Men efter langvarige Forhandlinger stadfæstede Kongen den 13. Marts 1943 en Lov, ifølge hvilken Indenrigsministeriet fik Bemyndigelse »til at træffe Bestemmelse om, at Ringkjøbing Købstads Landdistrikt, kaldet Hedegaardsmarken, fra den 1. April 1943 at regne adskilles fra Ringkjøbing Købstadkommune og indlemmes i Velling Sognekommune — — — saavel i kommunal som i kirkelig Henseende.«

Ved Siden af Hedegaard ligger *Hebøltoft*. Det sidste Navn betyder Hede-bols Toft. I en fjern Fortid er formodentlig baade Hedegaard og Hede-bol blevet anlagt paa gammel Hede. Midt i det 16. Aarhundrede ønskede Borgmester og Raad i Ringkjøbing at erhverve de to Gaarde *Hebøltoft* og *Hugborg* til Overdrev, hvor Byens Krea-

*) Jfr. Side 81.

turer kunde græsse. Hugborg ejedes af Velling Kirke, og Iver Juel til Stubbergaard havde Gaarden i Forlening. Hebløft havde tidligere tilhørt Ribe Domkapitel; men i 1546 havde Iver Juel gjort »et evigt Mageskifte« med Kapitlet, hvorved han bl. a. havde erhvervet Hebløft⁵⁴⁾). Kongen befalede dog Iver Juel at stille sig velvillig

Kort over Ringkjøbing Købstads Jorder.

(Efter J. I. Bøgner: »Bidrag til Ringkjøbing Bys Historie«. 1942).

Højen mærket III er efter J. Dalgaard-Knudsens Opfattelse Mølhøj. Se Side 10.

over for Ringkjøbings Ønske⁵⁵⁾). Som Erstatning fik Iver Juel af Kongen udlagt to Gaarde i Sønderby i Ny Sogn. Ringkjøbing fik Hebløft og Hugborg. Naar Byen havde afbrudt de to Gaarde, maatte Byen beholde deres Jorder til Overdrev mod en aarlig Afgift af 9 Ørter⁵⁶⁾ Korn til Bøvling Slot⁵⁶⁾). Endnu i 1655 betalte Ringkjøbing denne Afgift⁵⁷⁾). Senere er Hebløft kommet i privat Eje; men i Modsætning til, hvad Tilfældet var med Hedegaard til 1943, be-

⁵⁵⁾ 1 Ørtug Korn var, naar det drejede sig om Rug. 10 Skp.. Byg 12 Skp. og Havre 20 Skp.

varede Ringkjøbing ikke nogen kirkelig eller kommunal Forbindelse med Hebøltoft. Navnet Hugborg er forsvundet**). Hebøltoft hører til Velling Sogn.

Fra 1803 haves der paa Ringkjøbing Museum et Kort over Ringkjøbing Bymark. Desværre er Kortet for afbleget til at kunne reproducere. Men med det som Grundlag har Overlærer *J. K. Christensen* udarbejdet et Kort, hvor man ser *den gamle Inddeling af Bymarken*. Man ser Navnene paa de mange Stykker, Bymarken har været inddelt i. Denne Inddeling hænger sammen med Jordens større eller mindre Godhed. Efter Kongebrevet af 1537 (se Side 128) har hver Borger i Byen haft lige stor Del baade af den gode og den daarlige Jord, og Jorderne har henhørt fast til Byens Gaarde og Huse paa samme Maade, som Tilfældet var paa Landet. Først senere er Handelen med Jorden blevet fri.

Hver af Bymarkens Inddelinger, Nørredige, Stagerne, Vingerne, og hvad de nu allesammen hed, var igen inddelt i lange smalle *Agre*, der ikke var indhegnet, men skilt fra hinanden ved ganske smalle græsbevoksede Strimler. Agrenes Antal var meget stort. Eksempelvis kan anføres, at Vingerne bestod af 58 Agre, Sønderdige havde 105 Agre. Frost anfører i sin Bog om Ringkjøbing, at paa hans Tid var der ikke mindre end godt og vel 800 Agre i alt⁴⁸). Det vil sige, at de allerfleste Borgere havde flere Agre, større Ejendomsbesiddere mange. I 1774 havde f. Eks. Peder Tang 22 Agre og Niels Rindom 56½ Agre⁴⁹). Det betød ikke, at de to Mænd havde deres Jord liggende paa lige saa mange forskellige Steder. Mange af Agrene stødte nemlig op til hinanden. Men endnu i 1817 havde dog Sognepræsten i Ringkjøbing sin Embedsjord liggende paa 11 forskellige Steder⁵⁰). Først i 1880 fandt der en Udskiftning af Bymarken Sted, der i nogen Grad reducerede Agrenes store Antal.⁴⁹)

Indtil de store Landbrugsreformer i Slutningen af det 18. Aarhundrede anvendte man i det østlige Danmark Trevangsbrug. En Trediedel af Marken anvendtes til Rug, en Trediedel til Vaarsæd og en Trediedel til Hvile, og hver Trediedel havde denne Anvendelse i

**) I 1792 nævnes Hugborg Kast (en Eng) og Hugborg Kær Øst for Hebøltoft østre Mark (Ringkjøbing Justitsprotokol 1774—1812 Fol. 302). Se Kortet Side 136.

3 Aar, hvorefter der skiftedes om. Denne Dyrkningsmaade kendes ikke i Vestjylland. Her anvendte man det saakaldte Græsmarksbrug, et Tomarksbrug, hvor man i en halv Snæs Aar dyrkede det samme Stykke Jord, men saa lod det hvile som Græsmark i en lige saa lang Periode, medens man dyrkede et andet Areal.

Slet saa ordnet og regelmæssigt gik det nu ikke til paa Ringkjøbing Bymark. I Videbrevet fra 1791 hedder det, at Marken ikke »er eller haver nogen Sinde været inddelt i ordentlige Tægter, saaledes at Sæden var for sig selv og Græsmarken for sig; men enhver Lods-ejer bruger sit, ihvor det ligger, hvoraf følger, at Kornagreene findes hist og her paa hele Marken imellem de Agre, som græsses, og almindelig er den enes Græsjord næst ind til den andens Kornsæd, saa at Sæden er derfor udsat for megen Skade.«

Om Byens Landbrug hedder det i en Indberetning fra 1744:

»Den største Del af Agerjorden og fornemmelig det, som ligger næst Byen, er god til alle Slags Kornsæd — — — men det, som ligger længere fra Byen, er ikke vel tjenlig uden til Rugsæd, saasom samme er skarp og sandig, hvorfor og en Del deraf — — — i sidste Krigstider formedelst de deraf gaaende Skatter af Ejerne er forladt og nu ligger øde og i Hede. Men da de allerfleste af Indvaanerne har stor Mangel og Trang for Markjorder, siden det er snart nu det eneste, de har at leve af, saa tvivles om, at samme øde Jord kunde være Umagen værd at bringe under Avlingsdrift i Henseende Kostbarheden med Gødningens Udførsel saa langt fra Byen og den deraf gaaende store Jordskyld og Tiende — — —; thi ellers var det ufejlbar for lang Tid siden prøvet af de trængende Indvaanere. — — — Her paa Byens Mark vokser alene Rug, Byg, Havre, Ærter og Vaarrug af god Mængde i frugtbare Aaringer og i Proportion af Udsæden; men det kan ikke til Tiendedel forslaa til Indvaanernes Underholdning.«⁶¹⁾

I Løbet af det 18. Aarhundredes sidste Halvdel blev Heden paa Bymarken genopdyrket⁶²⁾, og i 1817 beretter Frost om Ringkjøbings Bymark og Landbrug:

»Jordbunden er i Særdeleshed tjenlig til Byg- og Havresæd, dog avles ogsaa noget Rug, men kun lidet Hvede. Af Naturen er den sandig, men ved stærk Gødskning blevet sortmuldet. Denne Gødsk-

ning er for Størstedelen Aarsag til, at der især paa de Agre, som ligger Byen nærmest, avles Foder i største Overflødighed, men i Forhold derefter kun lidet Kærne. Græsningen paa Bymarken er i Særdeleshed til Juli Maanedes Begyndelse ganske fortræffelig. Næppe skal man paa nogen Købstadmark i Jylland, Horsens undtagen, finde den bedre. Indtræffer langvarig Tørke efter St. Hansdag, taber den sig efterhaanden. Kløver saas kun af faa, da den naturlige frivilligt fremvokser. Det Hø, som avles paa de Agre, der udlægges til Hvile, kan vel ikke sammenlignes med det kraftfulde Mærskhø, som indhøstes fra Engene, men er dog af fortrinlig Godhed. I de høje, Byen mest fraliggende, Agre saar nogle Spergel (Gjer), som tilbereder Jorden meget vel til Rugsæd. Boghvede vil formedelst Havets Nærhed her kun sjældent lykkes. Af Kartofler lægges sjældent mere i Marken end til egen Fornødenhed. Tobaksplantning har været forsøgt under Krigen i omtrent 4 Tønder Land. Det voksede meget frodigt; men Omkostningerne oversteg Fordelene, da Folk, som forstod Behandlingsmaaden, særskilt dertil maatte hentes fra Fredericia.«⁴³⁾

Opsynet med Bymarken havde Markmanden, der til Hjælp havde Hyrder. Men Samarbejdet er aabenbart ikke altid forløbet lige godt, siden det i Markmandens Instruks 1791 blev fundet nødvendigt at optage en Bestemmelse om, at hvis Hyrderne rottede sig sammen om at true eller fornærme Markmanden, skulde det straks meldes til Byfogeden, som uden Skaansel vilde lade dem straffe.

I Købstadens Videbreve fra 1611, 1698 og 1791⁴⁴⁾ findes der en Vrimmel af Bestemmelser om Bymarken. De er et tydeligt Bevis for den Interesse, hvormed Borgerne omfattede deres Landbrug.

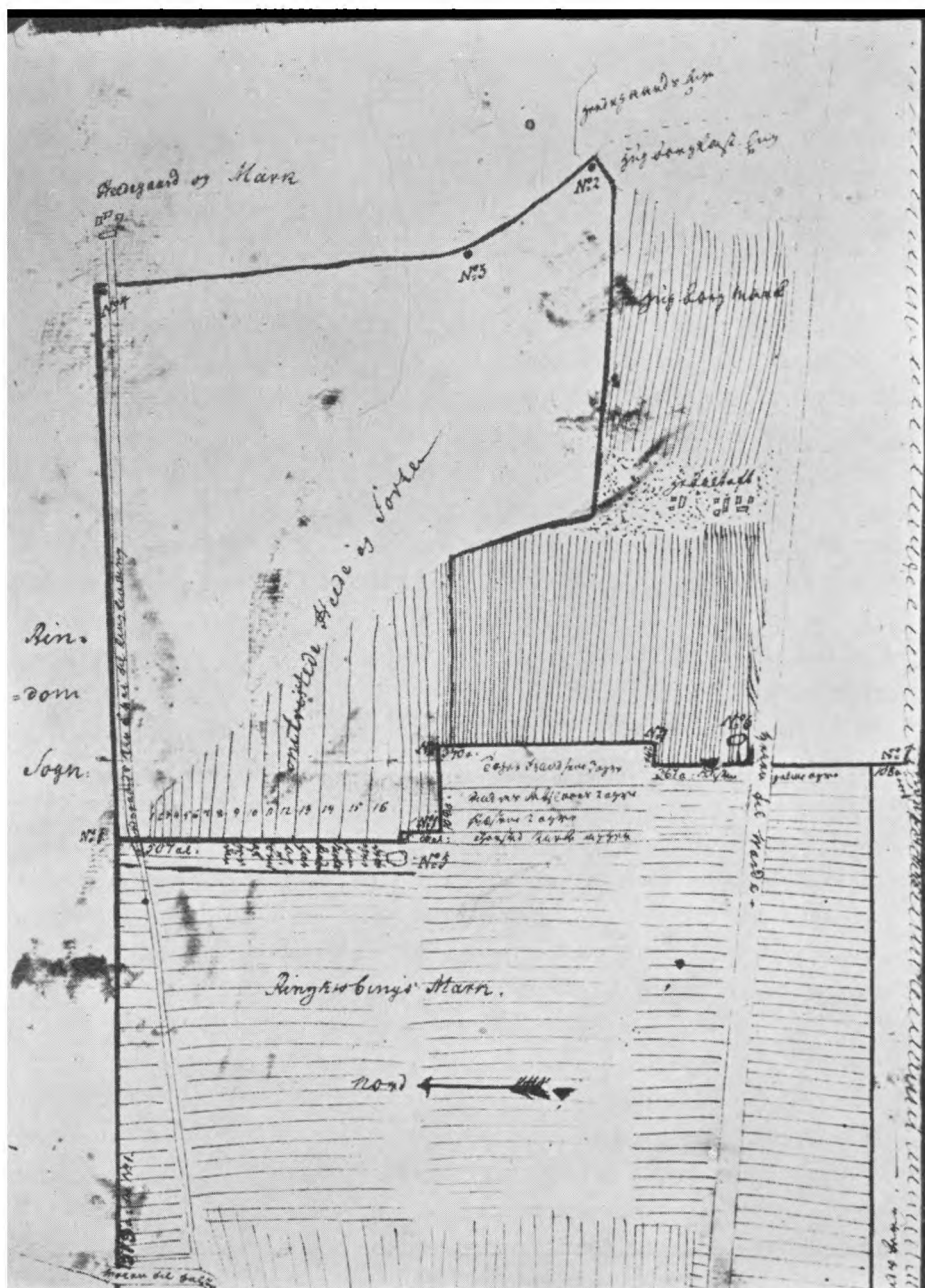
Fra 1. April og indtil man om Efteraaret ikke kunne vente at træffe Kreaturer paa Marken længere, skulde *Markmanden*, før Sol stod op, stille paa Bymarken. Tre-fire Gange i Døgnet skulde han rundt paa Bymarken og paase, at der ingen Kreaturer strejfede om, fra Byggen var saaet, til Kornet var høstet og i Hus. Omstrejfende Kreaturer skulde Markmanden tage i Hus og oppebære Indtægtspenge af dem. Kreaturer, der var tøjret paa anden Mands Jord.

skulde ogsaa tages i Hus, og Ejerne maatte betale baade Indtægtspenge og Bøde. Enkelte søgte at slippe let om ved Pasningen af deres Dyr. Det hedder herom i Viden af 1611: »Hvo som sætter Faar, Lam, Bukke, Gæs eller Gæslinger paa Kirkegaarden, enten tøjrede eller løse, skal for hver Gang bøde til Kirken en halv Mark danske.«

Byens *Hyrder* blev ligesom Markmanden antaget af Byens velvise Øvrighed. Alle Byens Kreaturer skulde følge dem, og det var ikke tilladt at holde andre Hyrder. De skulde holde Kreaturerne fra Kornet, en Opgave, der krævede megen Paapasselighed paa en Tid, da Hegn om Agrene manglede. Men naar Kornet om Efteraaret var i Hus, blev Kreaturer og Bæster slaaet løs over hele Bymarken. To Hyrder skulde da tage Vare paa Kvæget og drive det hjem i rette Tid Middag og Aften. Ved Pinsetid gjorde Byens Borgere et Gilde for Hyrderne. Men da det efterhaanden blev for livligt, og Hyrderne gjorde sig skyldige i »adskillige Uskikkeligheder paa Gaderne«, blev Pinsegildet forbudt i Viden 1698. »Og dersom nogen Hyrde sig med slig Uskikkelighed lader finde, da skal han straffes med Raadhuskældereren eller Halsjernet.«

De store Landbrugsreformer i Slutningen af det 18. Aarhundrede satte ogsaa deres Spor paa Ringkjøbing. I den nye Vide af 1791 blev optaget den vigtige Bestemmelse: »Enhver skal herefter holde sine Heste, Kreaturer og Faar *tøjret paa sit eget* saavel om Sommeren som i Foraar og Efteraaret, da al løs Drift herved fra nu af og fremdeles er ganske aflagt og forbudt, det være sig baade paa Agrene, i Engene eller paa Byens Fællede. — — — Der maa heller ingen græsse sine Kreaturer løse paa deres egne Ejendomme, saa længe de ikke er indlukkede.« Enhver skulde altsaa i Fremtiden have sin Jord i Fred, ikke blot mens Kornet var paa Marken, men hele Aaret.

Denne Bestemmelse var dog vanskelig at faa overholdt, saa længe Nabosognene lod deres Kreaturer drive frit om i Efteraarsmaanederne. Det var derfor nødvendigt at skabe solide Hegn om Ringkjøbing Bymark, hvor saadanne ikke var til Stede i Forvejen. Mod Syd var der Fjorden, mod Vest Vonaa, og Nordgrænsen dannedes for de to Trediedeles Vedkommende af en Skelgrøft. Men længst mod Nordøst samt mod Øst manglede der naturlige Grænser. Mod Nordøst havde der været et gammelt Dige; men det var nærmest kun Fo-

den af det, der var tilbage. Det maatte derfor udbedres og forhøjes. Allerede i Sommeren 1791 var Diget mod Nordøst færdigt. Det dannede Skel mellem Ringkjøbing og Rindum og staar den Dag i Dag. Det er 1 à 2 Meter højt. For oven er det et Par Meter bredt. Paa Ringkjøbing-Siden er der en Grøft, der oprindeligt har været $3\frac{1}{4}$ à $3\frac{1}{2}$ Alen bred og $1\frac{3}{4}$ à 2 Alen dyb.⁶⁶⁾

Men da man skulde til at opføre et Dige mod Øst mellem Ringkjøbing Bymark og Hebløft, gjorde en af de eligerede, Købmand Niels Rindom, Byfogeden opmærksom paa, at Ringkjøbing havde en gammel Ret paa Hebløft⁶⁶⁾. Den skulde bestaa i Ret til Indløsning af Hebløft og Fællesskab i den Hede, der kilede sig ind mellem Hedegaard og Ringkjøbing Bymarks Østgrænse ved Isager. Efter at der var ført Proces baade for By- og Landsting, maatte Hebløft anerkende Ringkjøbings Rettigheder, og det store Dige mellem Ringkjøbing og Hebløft, som findes den Dag i Dag, blev rejst, hvor Ringkjøbing ønskede det. Til Gengæld gav Ringkjøbing Afkald paa alle Krav paa Hebløft.⁶⁷⁾

De fleste Købstadejendomme har nu om Stunder solgt deres Markjorder. Længst har Vognmændene holdt fast ved deres Marker. Men efterhaanden som Automobilerne har fortrængt Heste og Vogne, har ogsaa Vognmændene skilt sig af med deres Jorder. Til Gen-

Kortskitse over Ringkjøbing Bymarks Østgrænse 1792.

(Ringkjøbing Raadstuearkiv. Pk. Diverse Dokumenter 1596—1856).

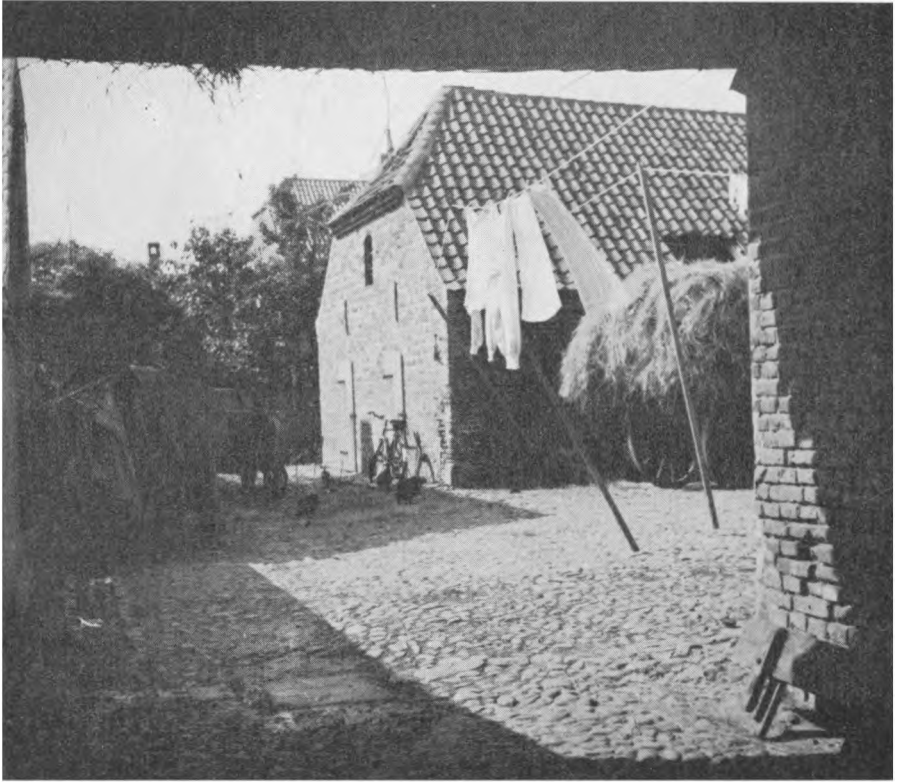
Mod Nordvest ser man den gamle Vej til Holstebro og Lemvig, mod Syd den gamle Vej til Varde. Mod Nordøst er Hedegaard afsat, og et Stykke Syd herfor ser man Hedegaards Hegn. Derefter kommer Hugborg Kast Eng, Hugborg Mark og Hebløft. Nord for Hebløft findes den Hede, som Ringkjøbing og Hebløft var fælles om («Omtvistede Heede og Forte»). Rundkredsen ved Nr. 6 betegner Gamle Galgehøj, Rundkredsen ved Nr. 5 er Ny Galgehøj. (Beliggenheden af Ny Galgehøj er her angivet anderledes end paa Kortet fra 1803. Se side 131). Disse to Høje maa have tjent som Rettersteder for Ringkjøbing i Fortiden.

Ringkjøbing paastod i 1792, at Hebløft, der havde 3 Beboere, uberettiget havde indtaget Hede til Dykning ved Gamle Galgehøj, og at de havde misbrugt den fælles Hede Nord for Hebløft, dels ved at græsse for mange Kreaturer der, dels og navnlig ved at opbryde store Strækninger af Heden. Paa den anden Side havde ganske vist Niels Rindom også opbrudt 2 Agre af Heden, afsat for oven paa Kortet lige til venstre for den tykke sorte Streg og endende mod Syd ved Ny Galgehøj (Nr. 5).

Da det Tingsvidne, der førtes ved Bytinget om Forholdene ved Ringkjøbing Bymarks Østgrænse, og som blev stadfæstet af Landstinget, gik Hebløfts Beboere imod, maatte disse gaa ind paa, at Grænsen mellem Ringkjøbing Bymark og Hebløft blev draget saaledes, at den kom til at gaa langs Østsiden af de Agre, der tilhørte Tøger Frandsen i Ringkjøbing (afsat omtrent midt paa Kortet til venstre for den tykke sorte Streg), og derfra i lige Linie mod Nord og mod Syd.

gæld er der paa Bymarken opført Bygninger og opstaaet rene Landbrugsejendomme.

Men Landbruget som Byerhverv er næsten forsøndet.

*Kig ind i en gammel Landbrugsejendoms Gaard.
(Grønnegade 12. Fotografi 1944).*

STORE NAVNE FRA RINGKJØBINGS HISTORIE

Ringkjøbing har aldrig hørt til vore mest fremragende Byer. Netop derfor er det mærkeligt at se, hvor mange betydelige Personligheder der gennem Tiderne har haft Tilknytning til Ringkjøbing. Ganske vist og meget naturligt kan Byen ikke opvise saa mange Berømtheder som Ribe, Stiftets Hovedby. Men sammenlignet med Nabobyen Varde, hvis Historie er mærkeligt fattig paa kendte Mænd, har Ringkjøbing et stort Forspring.

Ældst af Ringkjøbings store Mænd er Historikeren *Niels Krag*. Af Fødsel var han Ripenser, født 1550. Moderen hørte til den kendte Ribe-Slægt Klyn, og en Søster til ham var gift med en Broder til Biskop Hegelund i Ribe. Som Student fik han paa Grund af sine glimrende Evner straks Kosten i Helligøjsthus, en Forløber for den senere Stiftelse Kommunitetet. Men da han i 1570 i Hidsighed gav en Medalumne en Ørefigen, mens de sad ved Middagsbordet, blev han for bestandig udelukket fra Kosten. Han rejste da til Wittenberg, hvor han studerede i omtrent halvandet Aar. Ved sin Hjemkomst blev han i 1572 Rektor i Ringkjøbing. Men denne Stilling kunde ikke tilfredsstille en saa fremadstræbende Natur. I 1574 rejste han atter til Wittenberg, hvor han blev Magister, og da han kom hjem derfra, blev han i 1577 Rektor ved Vor Frue Skole i København. Ogsaa denne Stilling opgav han, formodentlig for at slippe bort fra en Kvinde, med hvem han — aabenbart i Letsindighed — havde indgaaet Ægteskab, og som han siden beskyldte for baade Tyveri og Utroskab, og hvis Børn han ikke vilde anerkende som sine. I 1582 rejste han atter til Udlandet, vandt den juridiske Doctorgrad og besøgte Frankrig, Italien, Schweiz, Tyskland og Polen. Ved sin

Hjemkomst 1586 blev han skilt fra sin Hustru, og da han nogle Aar senere kunde gifte sig igen, uden at hun var død, er han i juridisk Henseende blevet erkendt for den uskyldige Part. Hans urolige Ungdomstid var nu til Ende. Hans andet Ægteskab med Else Mule af en Odense-Slægt, hvis Medlemmer gjorde Krav paa at være adelige, var anseligt. I 1589 var han blevet Universitetets første Professor i Historie, og 5 Aar senere fik han overdraget det ærefulde Hverv at skrive Danmarks Historie fra det Punkt, hvor Saxo Grammaticus standser op til sin egen Tid, saaledes at han først skulde udarbejde Christian III's og Frederik II's Historie. Det var en Opgave, som den berømte Anders Sørensen Vedel havde arbejdet paa i 16 Aar. Vedel kendte ikke Begrænsningens Kunst. Han samlede og samlede, men fik næsten intet færdigt. Utaalmodig herover befalede Regeringen Vedel at afgive sine Samlinger til Brug for Krag. Samtidig fik adelige Personer, Domkapitler, Borgmestre og Raadmænd m. fl. Ordre til at stille Materiale til Raadighed for Niels Krag. Ogsaa fra Kongens Arkiv i Hvælvningen under Københavns Slot skulde han have Afskrifter af vigtige Dokumenter. To Haandskrivere blev stillet til hans Raadighed, og hele Værket skulde være færdigt paa seks Aar. Vedel, den store Sprogets Mester, skulde have skrevet paa Dansk. Men Krag skulde skrive paa det internationale Latin, for at Værket kunde læses i Udlandet og gøre Danmarks ærefulde Historie kendt ogsaa uden for Landets Grænser. Men heller ikke Krag fik skrevet Danmarks Historie. Han var ikke blot Historiker, men ogsaa en dygtig Diplomat, som Regeringen anvendte meget. I 1593 blev han sendt til Skotland, 1598 til Polen og derefter til London. I 1600 var han i Emden og 1601 paa ny i Polen. Det var ikke nogen daarlig Skole for en Mand, der skulde skrive Landets Historie. Men Tiden gik, og 1602 døde Niels Krag uden at have faaet andet skrevet end de 16 første Aar af Christian III's Historie, og dette Arbejde henlaa endda utrykt i næsten halvandet Hundrede Aar, indtil den lærde Hans Gram udgav det. Det er bygget paa et solidt Materiale og skrevet af en Mand med Indsigt i Udenrigspolitik og derfor med Hovedvægten lagt paa Landets ydre Historie. Men hvad hverken Vedel eller Krag naaede, udrettede Rigens Kansler Arild Huitfeldt. Paa ni Aar, der ved Siden af var optaget af Regeringsforretninger og Administration, udsendte

han sin Danmarks Riges Krønike i ni Bind fra Kong Dan til Christian III, et Værk, som stadig studeres af Historikerne.¹⁾

Som Niels Krag hørte ogsaa Grev *Wilhelm Sponneck* til i det politiske og diplomatiske Liv. Han var født i 1815 i Ringkjøbing, hvor hans Fader fra 1814 til 1826 var Byfoged, og her levede han sine første Aar. Han blev Student fra Sorø 1832, juridisk Kandidat 1836. Som Frugt af en toaarig Udenlandsrejse udgav han et Tobindsværk

»Om Toldvæsen i Almindelighed og det danske Toldvæsen i Særdeleshed«.

Det var skrevet ud fra Frihandelssynspunkter og skaffede Sponneck en hurtig Karriere i Generaltoldkammeret, hvor han allerede 1843 blev Chef for dettes 1. Sektion, der omfattede Kongerigets Toldvæsen. Nogen fast politisk Overbevisning var han ikke i Besiddelse af. Oprindelig var han i Spørgsmaalet om Slesvig og Holsten Helstatsmand, i 1848 blev han grebet af Eider-tanken, senere fattede han nogen Interesse for Slesvigs Deling, og endelig sluttede han sig atter til Helstatstanken.

I November 1848 blev han Finansminister og bevarede sin Stilling i de skiftende Ministerier lige til 1854. Som Finansminister i de første Ministerier efter Enevældens Afskaffelse havde han den store Opgave at fastlægge et Statsbudget. Hans Ministertid har store Resultater at opvise. Nævnes kan Ophævelsen af Toldgrænserne ved Kongeaaen og Eideren, Afskaffelsen af Tallotteriet og Indførelsen af Frimærket. I 1851 foretog han en Rejse til Berlin og Wien for at forhandle om Slesvigs fremtidige Stilling. Efter sin Afgang som Minister 1854 blev han Generaltolddirektør, et nyoprettet Embede med udstrakt Myndighed. Dette beklædte han til 1863, da han blev sendt til Grækenland som politisk Raadgiver for Christian IX's Søn Vilhelm, der var blevet valgt til græsk Konge under Navnet Georg I. Den vanskelige Post beholdt han til 1865, da han vendte hjem til Danmark. Hans politiske Rolle var hermed i det væsent-

Wilhelm Sponneck.

lige udspillet. Han døde i København 1888²). Historikeren Povl Engelstoft har karakteriseret den selvsikre og adelsstolte Mand saaledes: »Sponneck var utvivlsomt en af de allerførste danske Finansmænd i det 19. Aarhundrede og rager som Administrator højt i Vejret. Som Politiker var han Genstand for meget forskellig Bedømmelse, fra Forgudelse til bittert Had. Hans Svingninger i Forfatningsspørgsmaalet syntes ikke Almenheden tilstrækkeligt motive-rede; Sandheden var vistnok, at ogsaa i Politik var den reale, administrative Side den overvejende for ham, og at hans Tilknytning til forskellige Idéer mere skyldtes Magthensynet end dyb Overbevisning. Han var personlig ærgerrig, uden Respekt for Folkeforsamlinger (»der skulde lære at lystre«) og med et lynsnart Blik og en hensynsløs Villie, der, som han selv sagde, krævede Rum.«³)

Fra en senere Tid maa af Politikere knyttet til Ringkjøbing først og fremmest nævnes *J. C. Christensen* (1856—1930), Venstres Fører og Ringkjøbings Folketingsmand fra 1890 til 1924, i mange Aar et Stridens Tegn, elsket af sine Tilhængere og forkættet af mange af sine Modstandere, men i sin Alderdom Danmarks »grand old man« i Politik, som baade Tilhængere og Modstandere højagtede baade for hans fremragende politiske Evners og ikke mindre for hans menneskelige Egenskabers Skyld.

Ikke blot Niels Krag, men ogsaa en anden af Ringkjøbings store Mænd har bidraget til Udredningen af vort Lands Fortid. Det er Runeforskeren *Ludvig Wimmer*. Han blev født 1839 i Ringkjøbing som Søn af en Toldbetjent, senere Toldassistent. Allerede i Wimmers første Leveaar blev Faderen forflyttet til Kolding. Her oplevede han som tiaarig Kampen om Kolding og Byens Bombardement, og disse Begivenheder, fortæller Wimmer senere, »virkede naturligvis stærkt paa det barnlige Sind og vakte tidlig en Kærlighed til Fædreland, dets Sprog og dets Minder, som senere ikke har været uden Indflydelse paa mine Studiers Retning.« Allerede som trettenaarig Dreng gjorde han sin første runologiske Optegnelse, idet han aftegnede Indskriften paa en Runesten, men formaaede dog ikke at tolke den. I 1857 blev han Student fra Ribe og kastede sig derefter over Sprogstudiet, som han afsluttede i 1866 med Magisterkonferens i de nordiske Sprog, og 2 Aar senere blev han Doctor. Hans første viden-

I. C. Christensen

paa Valgtribunen foran Ringkjøbing Raadhus 1906.

(Fotografi tilhørende »Ringkjøbing Amts Dagblad«).

skabelige Arbejder drejede sig om de indisk-østerlandske Sprog, og endnu saa sent som 1878 søgte han om at blive Professor i indisk Filologi; men det blev inden for de nordiske Sprogs Omraade, han øvede sin Manddoms Gerning. I 1871 blev han Docent ved Universitetet i sammenlignende Sprogvidenskab. I 1876 blev han Docent i nordisk Filologi, og fra 1886 til 1910 var han Professor i samme Fag.

Fra Midten af 70'erne kastede han sig over det Arbejde, der blev hans Hovedværk. De allerfleste Runestene var kendt i Forvejen og Indskrifterne afskrevet. Men dette Arbejde var i de fleste Tilfælde udført af Mænd, der kun havde ringe eller intet Kendskab til Runer og Oldsproget, og Afskrifterne var derfor behæftet med mange Fejl og uanvendelige til videnskabeligt Brug. Wimmer tog sig nu for personligt at undersøge hver eneste Runeindskrift i Landet. Hans egen

Ludvig F. A. Wimmer

Beretning om Arbejdet er spændende⁴).

I Aarene 1876—79 berejste han sammen med den arkæologiske Tegner Magnus Petersen Landet. Magnus Petersen aftegnede Runemindesmærkerne. Men Wimmer nøjedes ikke hermed. Af hver Indskrift vilde han have et Aftryk, og efter mange Forsøg havde han fundet noget svært, blødt Papir, der i opblødt Tilstand lod sig indbanke i alle Stenenes Furer. Naar Papiret var tørt, var det saa sejt, at det kunde fjernes fra Stenen og rulles sammen. Paa denne Maade fik Wimmer paalidelige Gengivelser af alle danske Runemindes-

mærker. I adskillige Tilfælde maatte han foretage supplerende Rejser; men omsider var Arbejdet afsluttet, og i Aarene 1895—1908 udsendtes i 4 monumentale Bind »De danske Runemindesmærker« med Gengivelse og Fortolkninger af alle danske Runeindskrifter. Værket udmærker sig ved stor Nøjagtighed, og kun i mindre Grad har en senere Tid ved Fotografiens Hjælp kunnet korrigere Wimmers Arbejde. Fire Aarhundreder har Wimmer lagt til vort Sprogs og vor aandelige Kulturs Historie, og han har ogsaa givet den politiske Historie en Række Holdepunkter af stor Betydning. Med god Grund hædredes han ved sin Afgang fra Universitetet med Storkorset af Dannebrog. Han døde 1920.²)

Et Par Aar ældre end Wimmer er Forfatterinden *Cornelia Levetzow*, født 1836 i Ringkjøbing, død 1921 i Lyngby, af en gammel meklenborgsk Adelsslægt. Som Wimmers Fader var Cornelia Levetzows

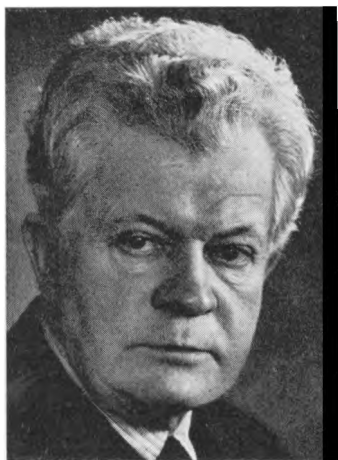
Fader ansat ved Toldvæsenet. Men medens Wimmers Fader hørte til den nederste Ende, havde Cornelia Levetzows Fader hjemme i Toppen. Han var Toldkasserer og fik i 1844 samme Stilling i Aarhus, hvor han døde 1849 som Kammerherre. Familien flyttede derefter til København og fem Aar senere til Lyngby, hvor Frøken Levetzow kom til at leve det meste af sit Liv. I Hjemmet læstes megen Skønlitteratur, især af H. C. Andersen og Dickens. Tidligt begyndte den unge Pige selv at skrive, og 1860 udsendte hun sin første Bog »En ung Piges Historie«, en idealiseret Skildring af en selvopofrende Kvinde. Bogen var underholdende og vandt megen Yndest. I 1916 var den trykt i 20 000 Eksemplarer og oversat til Svensk, Tysk, Hollandsk og Fransk. I Aarenes Løb udsendte Forfatterinden en lang Række Bøger, Solstraalefortællinger, som nu næppe læses mere.⁵⁾

Af betydeligt større Format er Forfatteren *Harry Søiberg*. Han er født 1880 i Ringkjøbing som Son af en Buntmager af vestjysk Bondeslæggt og en Moder af gammel tysk Adel. Faderen var oprindelig velstaaende, en Tid endog Byens største Skatteyder, senere gik det ned ad Bakke med ham, og i 1892 flyttede han med Familien til Aarhus, hvor han maatte arbejde som Svend. Barndomsaarene i Ringkjøbing og Aarhus har Harry Søiberg meget levende skildret i sin store Roman »En Kvindes Kamp«. Efter Konfirmationen var Harry Søiberg først til Søs et Aars Tid, men Moderens Ængstelse for Søen tillod ikke Sønnen at gaa den Vej. Han maatte tage fat paa Bogbinderiet i Aarhus, hvor han blev paavirket af Socialismen, holdt Brandtaler og efterhaanden gjorde sig saa ilde lidt, at ingen Mester vilde give ham Arbejde. Han rejste saa til København, hvor han arbejdede ved Faget et Aars Tid. Men nu meldte Trangen til Kundskaber sig. Han begyndte at læse til Studentereksamen, som han dog ikke bestod, og da han samtidig var begyndt at skrive, opgav han

Cornelia v. Levetzow.

Læsningen. Under et omstrejfende Liv gennem Jylland genoplevede han de Egne, han kendte fra sin vestjydske Barndom og fik derved Stof til sin første Samling Fortællinger »Øde Egne« (1906), der blev en Sejr for ham. Ringkjøbing og Ringkjøbing-Egnen har sat sit uudslettelige Præg paa Harry Søiberg. Hans Hovedværker er foruden den allerede nævnte »En Kvindes Kamp« de store Romaner »De levendes Land« og »Søkongen«. Hovedpersonen i »De levendes Land«

Harry Søiberg.

er »den gale Præst«, der ganske uortodoks prædiker Kærlighedens og Godhedens lyse Evangelium i Modsætning til Missionens mørke Strengthed, som Søiberg langer ud efter. I »Søkongen« er det den gamle Sognekonge Ole Skærpe, der er Hovedpersonen, og Bogen skildrer hans Modstand mod, at Datteren gifter sig med sin udvalgte, hendes deraf følgende Drukkenskab og Ole Skærpes sørgelige Endeligt. Der er ingen Tvivl om Harry Søibergs gode Anlæg for Romanskrivningens Kunst. Hans Skildringer er levende, og Personerne indpræger sig i Hukommelsen.

Naar han alligevel aldrig er naaet helt frem i første Række som Romanforfatter, skyldes det nok, at hans Emner er for smaa, Handlingen, der holder Romanen sammen, for spinkel, og endelig og mest afgørende mangler Søiberg den Lidenskab, som f. Eks. en Sigrid Undset besad, og uden hvilken man ikke naar det helt store.⁶⁾

En Jyllands Elsker som Harry Søiberg var ogsaa *Mylius-Erichsen*. Han var født 1872 i Viborg, men flyttede i sin Barndom til Ringkjøbing, hvor hans Fader blev Politibetjent. Mylius-Erichsen fik kun almindelig Skoleuddannelse, men som Korrekturlæser og Journalist i København læste han til Studentereksamen, som han bestod 1895. Næste Aar blev han cand. phil., men fortsatte i øvrigt sin journalistiske Virksomhed ved »Dannebrog« og »Politiken«. Omtrent samtidig kastede han sig over skønlitterært Arbejde. I 1898 udkom hans Skuespil »Tatere«, der et Par Aar senere efterfulgtes af en

Række Skitser »Vestjyder« (1900) og »Strandingshistorier« (1901). De er baaret af Mylius-Erichsens indgaaende Kendskab til jydsk Natur- og Kulturliv og Kærlighed til det primitive Folkeliv. noget, der altsammen træder endnu tydeligere frem i hans litterære Hovedværk »Den jydsk Hede før og nu« (1903), en statelig Bog paa over 500 Sider, tilegnet Mindet om Steen Steensen Blicher, Hedens Digter, og Enrico Mylius Dalgas, Hedens Dyrker, og illustreret af Maleren Valdemar Neiiendam. Udelt Beundring og Tilslutning vakte Mylius-Erichsens Journalistik og Forfatterskab ikke. Dertil er hans Standpunkter i religiøs Henseende for skarpe og fremsat uden Skaansel. I »Vestjyder« skildrer han den gamle Tro og den nye Tro. »Den gamle Gud, der dyrkedes ved Havet, var en fjærn og mildt overbærende, en god og mægtig Herre, der var tilfreds, blot han fik, hvad ham tilkom — Offer til Præsten efter Egnens Skik og Brug, Kirkegang ved Aarets store Højtider, et Fadervor, naar man skulde gennem en stiv Brænding, eller det kneb ude paa Havet, og saa den hellige Nådver betids nok, lige inden man gik herfra. Saadan var Troen. Den var ikke videre bevendt. Saadan var Fiskerne — de var *Mennesker*.« Men saa kom Missionen. »Før kivedes Fiskerne i Fuldskab om Strandingsgods, nu bagtaler og æreskænder de hinanden, naar den hellige Aand kommer over dem. Den Fisker, der i mange Aar var en haardhændet Vantro, tog ikke blidere fat, blev ikke finere, fordi han annammede Troen. Var det i gamle Dage Brændevinen, der bragte Spektakel ind i Hjemmene, saa stammer Ufreden nu fra Helligheden, baade den oprigtige og den hyklede. Det er unægtelig et Fremskridt, men Hjemmekampen mellem Hellige og Vantro har ofte formet sig stygt og umenneskeligt, *skilt* Forældre og Børn, Mand og Hustru.« Men Missionen er efter Mylius-Erichsens Mening blot en Overgangsform. Den har vakt et vist aandeligt Liv; men den nye Tro er dødsdømt, »naar der er bygget Havne langs Ky-

L. Mylius-Erichsen.

sten, og Befolkningen derved faar færre ledige Stunder mellem Fiske-tiderne, mere Forbindelse med en broget Omverden, friskere Liv, bedre Udkomme, flere Kundskaber, friere Syn — med andre Ord: kommer med i en moderne Erhvervskamp.« Det var ikke gennem den Slags Forfatterskab, Mylius-Erichsen vandt sit Navn som Ringkjøbings store Søn. I 1896 havde han deltaget i et Togt paa den finske Bugt, og hans Interesse var derved blevet vendt mod Nord. Fra Jyllands øde Heder til Grønlands Ismarker, fra Jyllands Tatere til Grønlands Eskimoer er Springet ikke saa stort. Det primitive, det spændende, en Grønlandsrejses friske Zigeunerliv drog Mylius-Erichsen uimodstaaeligt, og da han traf sammen med den lige saa begejstrede Knud Rasmussen, fik de i 1902 en Grønlandsekspedition i Stand, hvori bl. a. ogsaa Maleren Harald Moltke deltog. Ekspeditionen naaede til de nordligst boende Eskimoer i Verden. De var Hedninger, og Ekspeditionen overvintrede hos dem, delte deres Liv og lærte deres Kaar og Tankegang at kende til Bunds. I 1904 vendte Ekspeditionen hjem. Men medens Mylius-Erichsen tidligere havde anset de hedenske Grønlanderes Kaar for lykkeligere end de Kristnes, havde han nu helt slaaet om, og i 1905 holdt den tidligere Spotter et Foredrag i »Bethesda«, hvor han stærkt slog til Lyd for Optagelse af en Missionsgerning og Kolonisering hos Polar-Eskimoerne. Som litterær Frugt af Rejsen udsendte Mylius-Erichsen en Digtsamling »Isblink« (der blev anmeldt med Anerkendelse af ingen ringere end Georg Brandes) og sammen med Harald Moltke en Bog »Grønland«. I 1906 drog Mylius-Erichsen atter til Grønland, denne Gang til Østkysten; men paa denne Ekspedition fandt Mylius-Erichsen og to af hans Ledsagere Døden i Isen. Mylius-Erichsen er vel mere kendt for sit tragiske Endeligt end for de Resultater, han opnaaede. Men han har dog ogsaa bidraget sit til at gøre Ringkjøbings Navn kendt. Paa Ringkjøbing Museum opbevares den Dragt, han har paa sin sidste Rejse, og forskellige andre Minder fra hans sidste Ekspedition, og paa Pladsen foran Museumsbygningen blev der i 1916 afsløret en Bronzestatue af Mylius-Erichsen. En Sned Aar senere blev den flyttet op paa Torvet for i 1945 atter at blive tilbageført til sin gamle Plads foran Museet.⁷⁾

Denne Statue skyldes en anden Ringkjøbingenser, Billedhuggeren

Chresten Skikkild. Han blev født 1885 som Søn af Købmand Christian Carl Skikkild. Chresten Skikkild skulde egentlig have studeret Medicin: men allerede i Løbet af sit Rusaar fik han Lov til at ombytte Videnskaben med Kunsten. Han blev som saa mange andre Kunstnere radikal Fritænkter. Da rejste han midt i en dyb aandelig Krise til det tyske Benediktinerkloster Beuron, et Midtpunkt for den rige liturgiske Bevægelse, der gik gennem store Dele af Europa og prægede Kirkesang, Billedkunst og Gudstjenestens Form. Her blev Skikkild ikke blot grebet af Munkenes kunstneriske Frembringelser, men endnu mere af den katholske Tro. Han lod sig undervise i Religionen, blev derefter i 1914 optaget i den katholske Kirke, og fra nu af har hans Liv faaet en helt ny Retning. Det er den kirkelige Kunst, der bliver Midtpunktet i Skikkilds Arbejder, ikke religiøs Kunst. Den religiøse Kunst vil virke paa Beskueren — den sakrale, liturgiske, kirkelige Kunst vil saa at sige indvirke paa Gud. Den religiøse Kunstner søger ved sin Kunst at opbygge Beskueren — den liturgiske Kunstner vil ved sin Kunst love og prise Himlens og Jordens Herre. I det ene Tilfælde hænger man Billeder i Rammer op paa Væggen, men uden organisk Sammenhæng med Væggen, for at de skal tale til de forsamlede Gæster. I det andet Tilfælde smykker man Stenene, selve Væggen med Relief, Ornamentik, Mosaik og Fresco, fordi det er Guds Væg, og Stenene skal lovsynge den allerhøjeste Beboer. Skikkilds Hovedværk er Højalteret i Klosterkirken paa Jagtvejen i København, det gyldne Alter, der er smykket med henved halvtredsindstyve mesterlige Relieffer med de gamle danske gyldne Altre fra Middelalderen, f. Eks. Altrene i Stadil Kirke ved Ringkjøbing og i Sal ved Holstebro, som Forbillede. Desuden har han udsmykket et Par andre katholske Kirker, St. Nicolai i Esbjerg, hvor der bl. a. findes en dejlig Pietá (den døde Kristus paa sin Moders Skød), og

Chresten Skikkild.

St. Bendt i Rudkøbing. Men Skikkild vilde mere. Han vilde danne en hel Kunstscole som de gamle Middelaldermestre. Da overmandes han helt af sit overvældende Arbejde, økonomiske Bekymringer og Chikanerier. Han bryder sammen. bringes fra Italien hjem til Danmark, og som et sjæleligt udslukt Menneske døde han paa Oringe faa Maaneder efter (1927).⁸⁾

Det er en smuk Buket af store Navne, der kan plukkes i Ringkjøbings Historie. Tilknytningen til Byen er ikke lige intim for alles Vedkommende. Men ingen af de her omtalte kan nævnes, uden at Ringkjøbings Navn maa med, og derfor kan heller ikke Ringkjøbings Historie skrives, uden at deres Navne drages frem.

SOCIALE FORHOLD

Fattige har I altid iblandt eder«, siger Skriften. De Former, hvorunder man har søgt at mildne de fattiges Kaar, har skiftet og ligeledes den Maade, hvorpaa man gennem Tiderne har set paa Fattigdommen.¹⁾

I *Middelalderen* var det dels Kirken, dels private, der understøttede de fattige. Den selvvalgte Fattigdom i Klostrene var en af de Veje, ad hvilke man efterfulgte den fattige Kristus. At give Almisse var en god Gerning. Ved hver god Gerning kunde man formindske den Straf i Skærsilden, man havde fortjent ved sine onde Gerninger. Rundt om i Byerne skød derfor St. Jørgens Huse og Helligaands Huse og Hospitaler op. Middelalderens Hospitaler var ikke Sygehuse i vor Tids Forstand: Anstalter, hvor man for Betaling kan søge Helbredelse. Et Hospital var en Stiftelse for gamle, svage og arbejdsudygtige Mennesker. Der optoges kun fattige syge. En velstaaende Mand kunde ikke lade sig indlægge for at søge Helbredelse. Og medens Nutidens Sygehuse ikke optager uhelbredeligt syge som lamme, blinde o. lign., stod Fortidens Hospitaler netop aabne for saadanne. Det var altsaa nærmest en Slags Fattiggaarde, men med et ganske anderledes mildt og menneskekærligt Præg over sig end en senere Tids Fattiggaarde. Helt ind i det 18. Aarhundrede vedblev Ordet Hospital at have den gamle Betydning.

Ved *Reformationen* inddrog Staten Kirkegodset og berøvede dermed Kirken Evnen til at øve Fattigpleje. Samtidig havde Reformatørernes Prædiken grundigt gjort det af med den gamle Forestilling, at det havde Værdi for Gud at give Almisse.

Konsekvensen heraf, skulde man synes, maatte være den, at Staten overtog Fattigforsørgelsen. Men her holdt Staten sig forsigtigt

tilbage. Kirkeordinansens Forfattere foreslog, at man i hver Købstad skulde oprette en Kiste for de fattige, hvis Indtægter skulde komme af frivillige Gaver. Det er ikke svært at regne ud, at denne Kiste altid var meget slunken. Recessen af 1537 fastslog, at der skulde skelnes mellem arbejdsuvillige og dem, der af Alderdom eller Sygdom var uduelige til at arbejde. De første skulde tvinges til at bestille noget. De, der ikke var arbejdsføre, kunde faa et Tegn, der gav dem Ret til at tigge.

De Penge, der normalt tilflød Fattigvæsenet i Ringkjøbing, var Smaaskillinger, der blev indsamlet i *Fattigblokken* i Kirken. Hertil kom saa en aarlig Afgift paa 6 Rdl. af *Accisen*.*)

Der findes endnu bevaret Regnskaber over, hvad der var i Blokken omkring Midten af det 17. Aarhundrede, og hvorledes Pengene blev anvendt. St. Thomæ Dag den 21. December, lige før Jul, var i Ringkjøbing som i andre Byer den Dag, da Uddeling fandt Sted. I 1636 var der 28 Sldlr. i Blokken, Aaret efter var der 25 Sldlr., i 1638 fandtes der 30 Sldlr., og i adskillige Aar svinger Beløbet nogenlunde konstant mellem 25 og 30 Sldlr. I det ulykkelige Krigsjaar 1644 var der dog kun 16 Sldlr. Til Gengæld var der i 1651 ikke mindre end 51 Sldlr., »hvoriblandt fandtes 11 Rdl. in specie, ufejlbar af en oprigtig god Kristen, som ikke haver søgt Ære og Ros for Menneskene, udi Løndom derudi lagt.« I den følgende halve Snes Aar var der hver Jul 50—60 Sldlr. i Blokken.

De indkomne Penge blev anvendt til Understøttelse af fattige og syge, Skolebørnene og Jordemoderen. Eksempelvis kan anføres, at af de 28 Sldlr., der i 1636 var i Blokken, fik Skolebørnene 6 Sldlr., og Resten deltes i ikke mindre end 40 Portioner varierende i Størrelse fra 1 Mk. til 1 Sldlr. I 1651 fik Skolebørnene 12 Sldlr., Jordemoderen 2 Sldlr., og Resten blev delt i 51 Portioner af forskellig Størrelse fra 8 Sk. til 1 Sldlr.

Men slog de Penge ikke til, som Fattigvæsenet havde til Raadighed, var der endnu en Udvej tilbage til at hjælpe de fattige. Det var *Tiggeriet*, der var et af Staten organiseret lovligt Erhverv. I 1698 var der saaledes ikke mindre end 15 Personer, der mødte paa Raad-

*) Se S. 50.

stuen og blev forsynet med Byens Tegn. »hvorpaa de kunde kendes at være Byens Almisselemmer«, der havde Ret til at »besøge Godtfolk om Almisse.«²⁾

Et klækkeligt Tilskud til sine sparsomme Indtægter fik Ringkjøbing Fattigvæsen i 1652. *Anders Lange* til Vennergaard ønskede at indgaa Ægteskab med Jomfru *Karen Pogwisch* fra Skrumsager. hvis Moder var *Anders Langes* Kusine. Ægteskab mellem saa nært beslægtede var ganske vist forbudt. Men hvis *Anders Lange* vilde betale 1000 Rdl., vilde Kongen alligevel give Tilladelsen. Det vilde *Anders Lange*, og Kong *Frederik III* henlagde af Pengene 400 Rdl. til de fattige i Ringkjøbing, lige saa meget til de fattige i Lemvig og 200 Rdl. til Hee Sogns fattige.³⁾

Paa den Tid var 400 Rdl. et betydeligt Beløb. At drage Sammenligninger mellem Fortidens og Nutidens økonomiske Forhold er næsten umuligt. Men at det ikke var nogen Klatskilling, faar man et Indtryk af, naar man hører, at Prisen for en Tønde Hartkorn i 1664 var 40 Rdl.⁴⁾, saa at man altsaa for *Frederik III's* Gave kunde købe en Gaard paa 10 Td. Hartkorn.

Banker var i det 17. Aarhundrede ukendte i Danmark. Skulde Penge gøres frugtbringende, maatte de enten anbringes i Jordegods eller laanes ud til private. I Ringkjøbing greb man til den sidste Udvej. En Tid var Pengene udlaant til *Hans Juul* til Staarupgaard, der i Enevældens Tid havde været Lensmand og Ejer af 600 Td. Hartkorn. Men paa hans gamle Dage gik det sørgeligt tilbage for ham. I 1688 udeblev han med Renterne, og Raadmand *Tue Olufsen* tog sig for ved Proces at indfordre Kapital og Renter. I 1691 fik *Hans Juul* den mærkelige Idé, at *Tue Olufsen* kunde rejse til Norge og der indkræve nogle Penge. *Hans Juul* havde til Gode, og dermed betale Gælden til Ringkjøbings fattige. Kancelliet afslog Andragendet⁵⁾, og efter Landstingets Dom blev der gjort Indførsel i *Hans Juuls* Ejendomme for Kapital og Renter, i alt 530 Rdl. 5 Mk. 12 Sk.⁶⁾

Et endnu betydeligere Beløb fik Ringkjøbing til de fattige faa Aar efter *Frederik III's* Gave. I Slutningen af 1656 laa den enarmede Lensmand over Bøvling Len *Mogens Sehested* for Døden paa

sin Gaard Holmgaard mellem Lemvig og Holstebro, og paa sit Dødsleje skriver han til Borgmester *Mogens Olufsen* i Ringkjøbing:

Næst min venlig Hilsen, Taksigelse og Erbydelse til alt godt! Kære Mogens Olufsen! Beder jeg eder, at I med denne Post ville lade mig vide, om der er noget Hospital udi Ringkjøbing eller nogle Penge der til de fattiges Underholdning. Thi jeg vilde gerne udi Jesu Navn stifte der udi Byen et lidet Hospital til nogle ret vedtørfte fattiges Underholdning og Ophold. Hertil vil jeg give udi Jesu Navn et Tusinde Rigsdaler in Specie, som altid skal blive staaende paa Rente hos mig og mine Børn og deres Arvinger, og skal Renten deraf regnes fra Nytaarsdag 1656 til 1657, paa det man kan have noget at begynde med til et lidet Hus dertil med Ved og Ildebrand at indkøbe, med hvis mere dertil kan gøres fornødent, hvorpaa jeg næst Guds Hjælp skal gøre en liden kristelig og uryggelig Fundats og videre vil tale med eder selv derom næst Guds Hjælp. Jeg kan for Svaghed ikke skrive mere denne Gang, men vil have eder udi Guds Beskærmelse befalet.

Holmgaard, d. 1. December 1656.

Mogens Sehested.

Den 15. februar 1657 døde Mogens Sehested, og det blev hans Søn *Aksel Sehested* til Timgaard, der skulde fuldbyrde Faderens Villie. I mange Aar blev der dog ikke betalt Renter af Kapitalen. I 1679 var Renterne (6 pCt.) vokset til 1400 Rdl. Herfra gik dog 100 Rdl., som Aksel Sehested havde leveret Borgmester *Jens Bredal*, og som Aksel Sehested gav dennes Enke og »hyldestløse« Børn Lov til at beholde, som om »de allerede til de fattige var anvendt og udlagt.« Endnu var der 1300 Rdl. Renter tilbage. Magistraten i Ringkjøbing gik nu ind paa den Overenskomst med Aksel Sehested, at de skyldige Renter, 1300 Rdl., skulde slettes mod, at den rentebærende Kapital til Gengæld blev forøget med 1000 Rdl. til 2000 Rdl. Kapitalen skulde blive staaende hos Aksel Sehested og hans Arvinger. Renterne skulde for den ene Halvdels Vedkommende betales i rede Penge og Resten i Varer. Halvdelen af Pladserne i det Hospital, der agtedes oprettet, skulde besættes med fattige fra Ringkjøbing, medens Aksel Sehested selv skulde raade over den anden Halvdel. For at spare Lønnen til en Forstander lovede Magistratens Medlemmer skiftevis for et Aar ad Gangen at overtage Forvaltningen af Hospitalet. Da Kapellaniet i Ringkjøbing var af ringe Indkomst, skulde Kapellanen aarlig have 12 Sldr. og til Gengæld prædike hver Fredag i Hospitalet.

For saa vidt var alt godt. Seks pCt. Renter af 2000 Rdl. var mange

Penge paa den Tid. Aksel Sehested købte for 370 Sldlr. (= 246 Rdl. 4 Mk.) 2 Gaarde til Indrettelse af et Hospital nordligst i Vestergade, lige Syd for Nørretoften. Men de aarlige Renter af de 2000 Rdl., som var nødvendige, for at Hospitalet kunde træde i Virksomhed, saa Ringkjøbing ikke noget til, og i 1684 opnaaede Aksel Sehested Kongens Tilladelse til at stifte Hospitalet ved sin Sognekirke i Tim i Stedet for i Ringkjøbing. En Trediedel af Lemmerne i dette Hospital i Tim skulde tages af Ringkjøbings fattige, og Ringkjøbing skulde have overdraget Aksel Sehesteds 2 Gaarde i Vestergade, »hvorimod alt, hvis som imellem hannem og Borgmester og Raad i Ringkjøbing haver været sluttet og contraheret bemeldte Hospital angaaende, hermed skal være ophævet.«

Ved Tim Kirke lod Aksel Sehested opsætte et Hus: men længere kom han ikke med Hospitalets Indrettelse, da han snart efter blev indviklet i en Proces med Generalmajor *H. F. Levetzow*, der truede med helt at ruinere ham. Timgaard maatte han sælge, og Planen om at oprette et Hospital i Tim var dermed skrinlagt.

Med denne Udvikling kunde Magistraten i Ringkjøbing ikke være tilfreds. De to Gaarde i Ringkjøbing, som Aksel Sehested tilskødede Byen, indbragte ved Auktion i 1686 efter Fradrag af Omkostningerne kun 100 Rdl. Det er disse 100 Rdl., som i Fortegnelser over Legater ukorrekt kaldes Aksel Sehesteds Gave*). Det var aldeles ingen Gave fra Aksel Sehested, der næppe har haft Lyst og maaske paa den Tid ogsaa daarligt nok Raad til at forære noget bort. Det var en tarvelig Erstatning for forfaldne Renter, der for Aarene 1679—84 androg det seksdobbelte Beløb.

Men Magistraten kunde ikke se roligt paa, at der efter Timgaards Salg helt skulde slaas en Streg over Mogens Sehesteds Gave. Den driftige Raadmand og senere Borgmester *Tue Olufsen* tog sig med stor Energi af Sagen. Aksel Sehested kom til Kræfter igen i økonomisk Henseende og blev 1693 Ejer af Nøragergaard ved Hobro. I 1699 opnaaede Tue Olufsen, at Kongen befalede Aksel Sehested at resolve, hvorledes der skulde forholdes med hans Faders Gave.

*) Saaledes i »Samling af kommunale Vedtægter, Regulativer, Instruxer, Fundatser m. m. for Ringkjøbing Kjøbstad. Udgivet efter Foranstaltning af Ringkjøbing Byraad 1893« S. 150.

Aksel Sehesteds Erklæring af 22. Februar 1699 gik ud paa, at han var tilfreds med, at de 1000 Rdl., som hans Fader skænkede, skulde komme de fattige i Ringkjøbing til gode. Tue Olufsen havde dermed opnaaet at sikre de 1000 Rdl. for Ringkjøbing. Dog forbeholdt Aksel Sehested sig at beholde Kapitalen, saa længe Renterne blev rigtigt betalt.

Men det kom det ogsaa i Fremtiden til at knibe med. I 1702 befalede derfor Kongen, at Aksel Sehested skulde betale Renterne og stille Sikkerhed for Kapitalen. Den 11. Marts 1703 udstedte Aksel Sehested en simpel Obligation for Kapitalen og forsikrede heri, at hvis Renterne ikke blev betalt senest 4 Uger efter Forfaldsdag den 11. Marts, skulde Kapitalen være forfalden til Udbetaling. Og denne Gang kom Renterne. Allerede den 18. Marts 1703 betalte Aksel Sehested 200 Rdl. som Renter for Tiden fra 1699 til 1703.*)

Men hermed var Tue Olufsen ikke tilfreds. Dels forlangte han, at Aksel Sehested skulde stille Pant for Kapitalen, og dels vilde han have Renter lige fra 1656, hvilket kunde blive et Beløb mellem to og tre Tusinde Rdl.

Aksel Sehested protesterede. Han paastod, at ved Ordningen i 1684, da det blev ham tilladt at bygge Hospitalet i Tim, var Planen om et Hospital i Ringkjøbing helt blevet annulleret, og Byen havde mistet ethvert Krav paa Aksel Sehested. Retten til de 1000 Rdl. havde Byen først faaet igen i 1699, da Aksel Sehested erklærede, at han efter Timgaards Salg var tilfreds med, at de 1000 Rdl. kom de fattige i Ringkjøbing til gode. Han kunde derfor kun være pligtig at betale Renter fra 1699, og det havde han gjort.

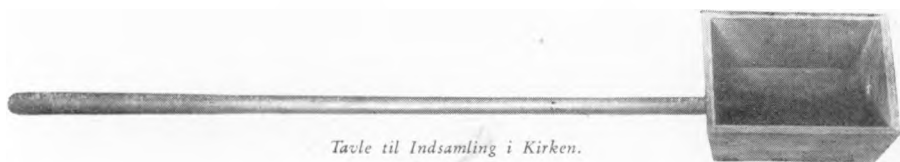
I 1705 gik Sagen til Retten, først Gislum Herredsting*), hvor Aksel Sehested tilbød at udbetale de 1000 Rdl. og yderligere Renter for 2 Aar. Retten gav Aksel Sehested Medhold i, at han kun skulde betale Renter fra 1699. Det samme Resultat kom Viborg Landsting til, og denne Dom stadfæstede Højesteret i 1706. Og i Foraaret 1707 fik Ringkjøbing endelig efter over et halvt Aarhundredes Forløb udbetalt Mogens Sehesteds Gave til Ringkjøbings fattige.†)

*) Ved Forordning af 19. Februar 1695 var den lovlige Rente blevet nedsat fra 6 til 5 pCt.

**) Aksel Sehesteds Hovedgaard Nøragergaard laa i Gislum Herred.

Men et Hospital fik Ringkjøbing ikke. Kun Renterne af Pengene blev aarligt uddelt til de fattige.

I denne Fattigordning, der var baseret paa Legater og frivillige Gaver samt et statsanerkendt Tiggeri, skete der en *afgørende Endring ved Forordningen af 24. September 1708*. Det nye i denne var, at der nu blev anvist Fattigvæsenet *faste Indtægter*. Alle Embedsmænd skulde give 1 pCt. af deres Gage til de fattige. Andre Indvaanere i Købstaden skulde tegne sig for en aarlig »frivillig Gave«.

Tavle til Indsamling i Kirken.

(Ringkjøbing Museum).

Tavlen stammer sandsynligvis fra Ringkjøbing Kirke. Kassen maaler foroven 15×12 cm, i Bunden 13×10 cm. Skaftets Længde er 57½ cm.

Men med »Frivilligheden« var det saa som saa. Udeblev man med Betalingen, risikerede man at faa sit Navn oplæst fra Prædikestolen, senere (1734) ændredes det til, at der kunde foretages Udpantning for det skyldige, og samtidig blev det bestemt, at hvis Borgerne ikke selv tegnede sig for tilstrækkeligt store Beløb, maatte Magistraten fastsætte, hvad der skulde betales. Hermed var i Virkeligheden Frivillighedens Princip forladt og Grunden lagt til en moderne social Forsorg med sikre Indtægter. Disse Indtægter blev suppleret med, hvad der kunde indsamles i Fattigblokken i Kirken. Under Guds-tjenesten blev en Tavle baaret om, d. v. s. en lille Kasse paa et Skaft, hvori Menigheden lagde Gaver til de fattige. I Værtshusene og paa Toldboden var opstillet Sparebøsser, og ved Bryllupper og Daabsgilder gik en Bøsse omkring, og heri blev indsamlet Gaver til de nødlidende. Ret til Understøttelse havde kun helt eller delvis arbejdsudygtige samt forældreløse Børn. Arbejdsføre skulde derimod sættes til Arbejde. Ledelsen af Fattigvæsenet i Byerne fik de saakaldte *Fattiginspektører*, nemlig Sognepræsten, et Medlem af Magistraten (eller Byfogeden, hvor der ingen Magistrat var) samt et Par Borgere.

Denne Fattigordnings Formaals var at afskaffe *Tiggeriet*. Det lykkedes dog ikke. Der var dengang, som der er nu, arbejdssky Personer, som søgte at skaffe sig Føden uden Arbejde og uden Fattigunderstøttelse, d. v. s. ved Betleri. Men det var ikke længere tilladt at løbe Landet rundt og bede om Almissee. Kun Personer, der havde lidt Skibbrud eller mistet deres Ejendom ved Ildsvaade, kunde faa udstedt et særligt Brev, der gav dem Tilladelse til at indsamle Almisse paa *fremmede* Steder; men en saadan Tilladelses Varighed var begrænset til et Aar.

Det *indenbys* Tiggeri betragtede man derimod som et nødvendigt Onde. I en Indberetning fra Ringkjøbing 1787 hedder det:

»Her vides ingen bedre Middel til at anskaffe de arbejdsføre fattige saa meget at forrette, at de derved kan fortjene deres Underholdning, end det, de selv kan udfinde ved at spinde og arbejde for andre her i Byen, og de, som intet med Hænderne kan fortjene, maa nødes til at søge Godtfolk her i Byen om det, som de mangler, naar den Almisse, som de er tillagt, ej tilstrækker.«²⁾

Fra 1787 haves en god Oversigt over Fattigvæsenets Tilstand²⁾. Der var i alt 32 fattige, nemlig

Krøblinge	8
Sengeliggende	4
Gamle	12
Børn, især faderløse	8

Heraf nød de 18 Almisse fordelt i 5 Klasser, hvoraf Lemmerne i 1. Klasse fik 24 Rdl. 28 Sk. om Aaret og de i 5. Klasse 4 Rdl. 80 Sk.

Fattigvæsenets Indtægter var:

Renter af Kapitaler	89 Rdl.	..	Sk.
Afgift af Fattigvæsenets Ejendomme*)	7	—	32 —
Tavlepenge	7	—	48 —

*) Fattigvæsenet havde i 1775 faaet 2 Agre paa i alt 1 Td. 4 Skp. Land paa Bymarken som Gave af Christen Holms Enke Kirsten Jensdatter Stauning. I 1792 skænkede Ole Berthelsen yderligere 5 Agre paa tilsammen 3 Td. 1 Skp. Land.

Fattigblokken og de fattiges Bøsser	8	—	58	—
Aarlig Indsamling	45	—	30	—
Uvisse Indkomster (især fra Bryllupper)	47	—	6	—

I alt....204 Rdl. 78 Sk.

Disse Penge blev anvendt saaledes:

Til gamles Underholdning	150	Rdl.	92	Sk.
Til syge	9	—	38	—
Til dødes Begravelse	5	—	48	—
Til Klæder til Børn	30	—	92	—
Til Skrivematerialer	4	—	„	—
Til Indkrævning af Fattigbidrag	4	—	„	—

I Slutningen af det 18. Aarhundrede gjorde Fattiginspektionen i Ringkjøbing et alvorligt Forsøg paa fuldstændigt at afskaffe Tiggeriet ved Oprettelsen af en *Spindeskole*. Spindeskoler var paa den Tid i høj Kurs. Kancelliet opmuntrede til Oprettelsen af den Slags Skoler, og Fattiginspektørerne i Ringkjøbing blev stærkt tilskyndet af Stiftamtmanden i Ribe til at gøre et Forsøg. Der blev lejet nogle Værelser i en Gaard paa Vestergade. Fattigvæsenet skulde levere den nødvendige Uld, og det var saa Meningen, at nogenlunde arbejdsdygtige fattige, der dog ikke kunde overkomme strengere Arbejde (Børn og Kvinder), her under en Læremesterindes Vejledning skulde lære at spinde. Det færdige Garn blev aftaget af Fattigvæsenet, der udbetalte Arbejds løn for Spindingen. Herved skulde de fattige kunne tjene saa meget, at de i Forbindelse med lidt Understøttelse kunde klare sig uden at gribe til Tiggeri. Men inden Spindeskolen traadte i Virksomhed, blev alle Byens Indvaanere gennemgaaet, og de, der allerede nød Almisse af Fattigkassen eller havde givet sig af med at tigge, eller som kunde befrygtes at ville falde Byen til Byrde, blev indkaldt til at møde paa Raadstuen den 22. December 1791. De Kvinder, der kunde spinde, fik Lov at spinde Uld i deres Hjem. De fattige Børn skulde gaa i Læseskole om Formiddagen og i Spindeskole om Eftermiddagen, og det baade Dreng og Piger. Kvinder, der ikke havde fast Tjeneste, fik Besked paa snarest at skaffe sig Arbejde eller søge Spindeskolen. En enkelt var kæphøj

og erklærede, »hun ikke kan spinde og vil ej heller.« Hun fik Tilhold om at søge fast Tjeneste og ellers forlade Byen.

Ved Nytaarstid 1792 kom Spindeskolen i Gang, og Fattiginspektørerne nærede nu den forfængelige Mening — mere har det næppe været — at Betleriet var afskaffet i Ringkjøbing. Ret længe blev dog Spindeskolen ikke i Kraft. Paa omtrent samme Tid var den første *Tobaksfabrik* blevet anlagt i Ringkjøbing, og i 1794 kom *Kardefabrikken*. Her kunde Drengene tjene mere end ved Spinderiet, og da de Piger, der var i Byen ved Skolens Oprettelse, nu havde udlært og havde faaet fast Tjeneste, og da de fleste Indvaanere var misfornøjet med Spindeskolen, hvis Drift ikke var gratis, da der baade maatte betales Husleje, Brændsel og Lys samt Løn til Læremesterinden m. m., gik Skolen ind til Paaske 1795, noget, som Frost endnu i 1817 beklager. Dog skulde Fattigkassereren stadig have Forraad af Uld til Udlevering til fattige, der ønskede at spinde i deres Hjem. Fattigvæsenet vilde som hidtil tage imod det færdige Garn og betale de fattige Arbejdsløn, og de kunde ogsaa faa Garn udleveret til deraf at binde Strømper.

En *Nyordning af Fattigvæsenet* fandt Sted ved en Lov af 5. Juli 1805. Bestyrelsen af Fattigvæsenet fik en *Fattigkommission* bestaaende af Sognepræsten, Byfogeden og et Par Borgere. Ret til Understøttelse havde fattige, som i de sidste 3 Aar havde haft stadigt Ophold i Byen. Fattigkassens Indtægter skulde bestaa af frivillige Bidrag eller udskrevet Fattigskat (det sidste blev snart det almindelige), en vis Grundafgift, $\frac{1}{4}$ pCt. af Indkomsten ved Løsøreauktioner, visse Retsbøder, Indtægten af de fattiges Tavle m. m.

Principielle Nydannelser er der ikke i denne Lov. Alligevel har den haft stor Betydning, dels ved at lægge Fattigvæsenets Indtægter i fastere Rammer, dels ved nøje at fastslaa, hvem der havde Pligt til at yde Fattigforsørgelsen, nemlig det Sogn, der havde nydt godt af den fattiges Arbejdskraft, saa længe han havde kunnet bestille noget.

Omtrent paa denne Tid fik Ringkjøbing endelig en Stiftelse til trængende Ringkjøbing-Borgere og Borgerenker. Den kaldtes ikke Hospital, som den vilde være blevet kaldt halvandet Hundrede Aar

tidligere. men det *Cronerske Legathus*. Navnet har Stiftelsen efter Købmand *Jens Croner*, død 1799. Inden sin Død havde han ytrret Ønske om, at et Hus, han ejede i Ringkjøbing, maatte blive indrettet til en Fribolig. Dette Ønske opfyldte hans Datter og Svigersøn, Købmand *Jens Moelberg* og Hustru *Anna Cathrina Croner* ved Gavebrev af 26. Juni 1804. Huset laa paa den vestlige Side af Øster Strand-Meldgade (den nuværende Smedegade) i det sydligste Hjørne af det senere Matr. Nr. 19. Det bestod af 16 Fag af 40 $\frac{1}{2}$ alens Længde. Der var 5 Lejligheder i Huset, hver med 1 Kakkellovn. Den sydligste af Lejlighederne forbeholdtes Legatstifterens Familie, hvis nogen af den skulde komme i trængende Omstændigheder.

Legathuset blev administreret af Fattigkommissionen, men var en særegen Stiftelse uden for det almindelige Fattigvæsen. Men desuden kom Fattigvæsenet Tid efter anden i Besiddelse af flere andre Huse i Byen, dels ved at trængende Personer overdrog dem til Fattigvæsenet mod at faa Fattighjælp, dels ved Køb. Disse Huse blev beboet af fattige og kaldtes *Fattighuse*.

Da det Cronerske Legathus i Tidens Løb blev meget brøstfældigt, blev det i 1854 tilladt at sælge det til Nedbrydelse. Stiftelsen skulde dog vedblive at bestaa og fik i Stedet for overdraget Fattighuset Matr. Nr. 86 i Øster Strandgade, der for Fremtiden blev kaldt det Cronerske Legathus. Ved Salget af Grund og Bygninger i Øster Strand-Meldgade indkom der 585 Rdl., der som et Legat til Fordel for Legathuset skulde bestyres af Fattigkommissionen, der ogsaa skulde uddele Renterne⁹). I Stedet for Fattighuset i Øster Strandgade blev der opført en *Fattiggaard* ved Reberbanen.

Senere er der kommet adskillige Legater og Friboliger til. Nævnes maa *Ringkjøbings Friboliger*, *Haandværkerforeningens Stiftelse* samt de to kommunale stiftelser *Aldershoile* og *Aldersly*. Legater har paa Grund af Pengenes stadig synkende Værdi den sørgelige Skæbne efterhaanden at blive til lidt og ingenting. Friboligerne er derimod af varig Betydning, men kan kun afhjælpe en enkelt Side af den menneskelige Trang.

Det er svært for et Nutidsmenneske at sætte sig ind i, hvor forfærdeligt Fattigdommen kunde knuge og ødelægge et Menneske i

Fortiden. Man maa forestille sig et Samfund uden Sygekasser, uden ordnet Understøttelse til Invalider og gamle, uden Arbejdsløshedsforsikring og Ulykkesforsikring, som det er organiseret ved *Social-reformen* 1933, ja endog uden Brandforsikring. Alene en *Brand* var nok til at bringe en Mand til Tiggerstaven. Den 18. Januar 1639 er saaledes Borger *Matthias Knudsen* mødt for Borgmester og Raad og har »vemodeligen tilkendegivet, at hannem Torsdagen for næst forleden St. Andrei Dag*) er paakommen en meget stor ubodelig Skade af Ildebrand, som Huset, han her i Byen iboede, da efter Middagstide desværre er optændt, og udi samme Ildebrand mestendel al sin Formue forloret og medgaaet, saa han derover er kommen fra sin Næring og Bjæring samt udi Armød geraadet.« Han begærede og fik derfor Magistratens Anbefaling til at besøge »gode, fromme Kristne om nogen Hjælp og Undsætning«¹⁰⁾. Saa ødelæggende kunde en Brand være i Fortiden.

Det officielle Forsorgsvæsens Historie kan man følge fra Middelalderens gode Gerninger ved Bortgivelse af Almisser for Guds Skyld til vor moderne Tids Krav paa og Ret til Understøttelse. Trods alle Fremskridt staar det gamle Ord stadig ved Magt: »Fattige har I altid iblandt eder.« Men hvad der er gjort af godt i det skjulte af de »gode, fromme Kristne«, som *Matthias Knudsen* og Magistraten i Ringkjøbing taler om, og hvad der stadig gøres i Løndom, og hvor megen menneskelig Nød der kun lader sig afhjælpe ad privat Vej, forbliver hyllet i Taager. Men den *private Godgørenheds* Betydning maa ikke glemmes ved Siden af vor Tids lovfæstede, i Virkeligheden ganske ubarmhjertige, kolde og mekaniske Socialvæsen.

*) St. Andreas Dag er 30. November.

FORSKELLIGE TRÆK AF BYENS HISTORIE

STORMFLODER

Naboskabet til Kræn Vester (Vesterhavet) har ikke altid været behageligt.

Størst har den Katastrofe været, der indtraf ved *den store Vandflod den 1. December 1615*. Ikke mindre end 34 Gaarde og Huse led større eller mindre Skade. Væggene blev trykket ind. Tagene blæste af, Boskabet blev slaaet i Stykker, Kaalgaardene ødelagt, Lyng og Tørv, Korn og Hø fordærvet. I en Gaard, der synes at have tilhørt Byfogeden, var Laden med Hø og Korn borttaget af Vandfloden med Tag, Tømmer og alt Tilbehør. Af Raadmand Niels Pedersens Gaard var Salshuset øde uden nogle faa Stolper. Panel, Sengesteder og øvrige Bohave sønderslaaet og udflydt af Husene. Det vestre, søndre og østre Hus var ganske borttaget, og det var med Nød og næppe, han selv med Hustru og Børn slap med Livet. Af en anden Gaard var Salshusets søndre Ende sønderslaaet og det vestre og nordre Hus helt borttaget. Og saaledes fortsættes der i Synsforretningen over Skaden. Af Føringshaadene var kun 2 tilbage, Resten var sønderslaaet. Paa Marken var Agrene saa fordærvet af Havsand, at de ikke syntes tjenlige at saa Korn i i flere Aar. Digerne om Markerne var borte, og af nogle Agre var en Del bortskyllet af Vandet.¹⁾

Kongen bevilgede dem, der havde lidt Skade ved dette forfærdelige Uvejr, 3 Aars Skattefrihed. Dog skulde Borgerne være forpligtet til at genopbygge deres Huse, og Lensmanden skulde nøje paase, at kun de, der havde lidt Skade, blev forskaanet for Skat.²⁾ Af et Skattemandtæl fra 1616 ses, at der var 43 Personer, der blev fritaget for Skat. Samtidig var der i Byen 52 Personer, der ingen synderlig Skade havde lidt ved Vandfloden og derfor maatte udrede Skat.³⁾

Det vil sige, at denne Naturkatastrofe har ramt næsten Halvdelen af Byen.

Et lille Hundrede Aar senere klager Byfoged *Jens Nielsen Haas*, der boede ved Stranden, over, at »jeg fattige Mand desværre« ved uformodentlig paakommende *Vandflod Natten mellem 16. og 17. Oktober 1701* havde mistet Hus og Ejendom, og hans Boskab var blevet ødelagt og bortført af Vandfloden, og han, hans Hustru og Børn havde været i største Livsfare og var kun ved fremmede Menneskers Hjælp kommet derfra med Livet.⁴⁾

HEKSEPROCESSER

»Hver By har sin Heks og hvert Sogn sine Trolde.« siger Digteren, og det er bogstaveligt sandt, mere sandt maaske, end Drachmann egentlig havde tænkt sig. Der vil næppe kunne findes et Sogn i Danmark, der ikke har haft en eller flere Hekseprocesser. I Vardeegnen er Hekseprocesserne blevet særlig grundigt undersøgt. Fra Skadst Herred kendes 23 Processer med 10 Dødsdomme, Øster Horne Herred havde henholdsvis 10 og 4, Vester Horne Herred 26 og 15 og Varde By 9 og 4. Alene fra Aal Sogn er der 11 Processer og 6 dødsdømte.⁵⁾

Det var i Tiden efter Reformationen, da Evangelii klare Lys ret skulde skinne for Menneskene, at Hekseprocesserne havde deres Blomstringstid her i Danmark. En gammel Kone, der gav sig af med at kurere syge, som maaske var noget rapmundet og havde let ved at true den med ondt, som kom hende paa tværs, risikerede let at blive anset for en Heks. Og hvis det saa virkelig traf sig saadan, at det gik den anden Part ilde — det gjorde ikke noget, om det maaske var mange Aar, efter at Truslen var udslynget — ja, saa var det klart bevist, at Konen var en Heks, og Baalet var hende vis. —

Fra Ringkjøbing kendes kun 2 Hekseprocesser. Den første er fra 1551—52. *Anne Peders*, en Borgerske i Ringkjøbing, blev af Borgeren *Villads Christensen* anklaget for at have forgjort hans Hustru. og

Nævningene svor Anne Peders skyldig i Trolddom. Sagen blev indstævnet for Landstinget, men dettes Dom kendes ikke.^{o)}

Meget bedre Besked ved man om den næste Trolddomssag i Ringkjøbing.

Det var den 5. December 1617. Den Dag stod der for Bytinget i Ringkjøbing en Kone *Kirsten*, gift med *Thade Richardsen* i Ringkjøbing. Og med oprakte Fingre og Helligaands Ed bekendte hun, at for 13—14 Aar siden kom hun ind til Byfoged *Mads Christensen* en Morgen tidlig, medens han endnu laa i sin Seng, og skæmtede med ham. Da hun igen gik bort, mødte hun en anden Kvinde, *Maren Poulsdatter*, og da hun vidste, at Byfogeden ikke led slige Folk, bad hun i Løjer Maren gaa ind til Byfogeden, han vilde tale med hende. Maren gik ind til Mads Christensen og spurgte, hvad han vilde. Men denne svarede, at han havde ikke haft Bud efter hende paa nogen Maade. Ærgerlig udbrød Maren Poulsdatter, at Kirsten Thades skulde faa Skam for sin Løgn. Og ganske rigtigt! Et Par Aftener senere kom hendes Mand Thade Richardsen i Klammeri i selve Byfogedens Hus og stak en Karl næsten til Døde med sin Kniv. Og hendes Husbond maatte udgive det meste af sit Gods for den Skade. — Det er let at forstaa, at det maatte være Maren Poulsdatters Skyld!

En anden Gang var Maren Poulsdatter kommet til Kirsten og havde bedt om en Almissee. Kirsten stod netop ved Vaskebaljen og havde ikke Stunder at give Almissee, og saa gik Maren Poulsdatter knurrende bort. I det samme slog Kirsten en Spand Vand efter Maren, der vendte sig om og spurgte, hvorfor hun slog Vand efter hende. Kirsten svarede, at hun maatte slaa Vand, hvor hun vilde, og saa gik Maren Poulsdatter bort og gav onde Ord af sig. Og inden Aften slog Kirsten sin Arm af Led, da hun vilde give sit Barn en »Vinge«. Ogsaa det var Maren Poulsdatter Aarsag til ved sine Trolddomskunster.

Derfor stod Kirsten Thades den Dag for Tings Dom inden alle fire Stokke, og med Helligaands Ed og oprakte Fingre og ved den Lod og Part, hun haabede paa i Guds Rige, lagde hun sin Haand paa Maren Poulsdatters Hovede, sigtede og beskyldte hende for at

være en vitterlig Troldkone og for at bruge og omgaas med Trolddomskunster og forlangte Maren anholdt.

Fire Dage senere, altsaa den 9. December, gik Byfogeden sammen med 3 Borgere til Maren Poulsdatters Bolig for at paagribe hende. Men da hun mærkede, det var Alvor, at hun skulde fængsles, raabte hun til sin Søn Poul Nielsen, at han skulde fly hende en Kniv, hun vilde stikke sig ihjel. Det fik hun dog ikke Lejlighed til: men hendes Hensigt at begaa Selvmord maatte naturligvis udtydes som en Indrømmelse af, at hun var en Troldkone.

Næste Dag blev Hekseboet registreret. Der var nok, der kunde nære Mistanken. Over Døren hang der i et Klæde 2 Flintesten og et Stykke Staal, der klingrede som en Klokke. Ved Marens Seng laa der en Svøbe og i en anden Seng et Stykke Hampereb under Hovedpuden. I Kister og Skrin, Kander og Krukker var der adskillige Punge med Staal i hver Pung. Desuden fandtes der Staal, Jern, Hægter, Naale, Bjælder, Søm, Hesteko og mange andre mistænkelige Genstande. Og da Kirsten Thades Dagen efter, den 11. December, var nede i Raadhuskælderen hos Maren Poulsdatter, trak hun frem fra dennes Klæder en Pose, hvori der fandtes 4 Punge med Staal i hver; desuden var der i Posen Mel, Pudder, Løg, Hægter, Urter, Lakrids, Staal m. m.

De følgende Dage var optaget af Forhør.

Maren tog sit Skudsmaal af 24 Dannemænd; men det var hende ikke gunstigt. De 24 Mænd svor, at lige siden Maren Poulsdatter kom til Byen, havde hun haft et ondt Rygte paa sig for Trolddomskunster, og man havde frygtet hende og givet hende Almisser for hendes Ondskabs Skyld, at hun ikke skulde gøre ondt med sine djævelske Kunster, og hun havde altid faret med Signelser over Folk og Kvæg.

Vidneudsagnene bekræftede Skudsmaalet.

Saaledes forklarede *Jens Olufsen*, at for omtrent 6 Aar siden havde Maren Poulsdatter en Dag været hos ham. Imens havde de skælske Piger i Køkkenet aftalt, at da Maren Poulsdatter kunde Trolddom, vilde de lægge en Kost ved Dørtræet for at se, om hun kunde komme over den, da en Heks som bekendt ikke kan gaa over en Kost, der ligger i Døren. Som sagt saa gjort! En af Pigerne, *Dorrit*

Jensdatter, fik Kosten anbragt, og da Maren vilde af Sted hjem, stod hun og trippede i Døren og kunde ikke komme over Kosten; til sidst tog hun den op og sagde, at den, som havde lagt den for hende, skulde faa en ond Færd inden en stakket Tid. Og kort Tid efter blev Dorrit *Jensdatter* en Krøbling.

Paaske Pedersen havde for 4 Aar siden ved St. Hansdag sendt Maren Poulsdatter to Knipper Langhalm, som hun skulde sno Simer (Reb) af; men da de var færdige, blev de uenige om Betalingen, idet Maren vilde have 1 Skilling mere, end *Paaske* vilde give hende, og hun lovede da, at Simerne aldrig skulde komme paa hans Hus, og ved Mortensdag derefter faldt samme ny Hus ned i stille Vejr.

Karen Christensdatter var blevet signet af Maren Poulsdatter for Gulsot, Hvidsot, Blodsot, Mavesot og Sortsot. Et andet Vidne havde faaet samme Kur, men havde ikke haft godt af det, men havde faaet det værre derefter.

Gunder Nielsdatter havde en Tid været i Hus med Maren. Hun forklarede, hvordan Maren havde en Kat staaende bundet, men hvad det havde at betyde, vidste hun ikke. Naar andre gik i Seng, stod Maren op og gjorde Ild, og naar hun siden atter var kommet i Seng, sad hun op i Sengen og bandede: »Du skal faa Skam, din ful' Gast, din ful' Gast, din slem' Ting, din slem' Ting!« Og hun repeterede Ordene, slog om sig med en Svøbe og læste nogle sælsomme Bønner, og om saa *Gunder* skulde steges og brændes, kunne hun ikke forstaa dem.

Maren Poulsdatter indrømmede, at hun ikke var gaaet over Kosten i Jens Olufsens Dør; hun havde ikke gidet gaa over den og havde derfor taget den op. Det havde ogsaa sin Rigtighed, at hun havde haft en Kat bunden hos sig, og det var ligeledes sandt, at hun kunde signe Svolskhed bort. Hun kunde signe dem, der havde ondt i Benene, at det hverken skulde svie eller værke, bolle eller bløde, men heles uden alt Værk eller Ondt.

Men det interessanteste er Marens Forklaring af, hvad det var for Bønner, hun læste om Natten. »Det var Sankt Hans Læst, som brugtes for Alter i gamle Dage,« siger hun selv, altsaa Begyndelsen til Johannes-Evangeliets, som det i Danmarks katholske Tid læstes efter Messen. og som det endnu læses som Afslutning paa enhver katholsk

Messe. Og hun gengiver ganske rigtigt Ordene, oven i Købet paa Latin, saaledes som de lyder den Dag i Dag. Først Indledningen: »Initium sancti Evangelii secundum Joannem.« [Paa Dansk: »Begyndelsen af det hellige Evangelium efter Johannes.«]. Og Svaret: »Gloria tibi, Domine.« [»Ære være dig, Herre.«]. Og derefter selve Evangelieteksten: »In principio erat verbum« etc. [»I Begyndelsen var Ordet« o. s. v.]. Hun gengiver ikke Teksten fejlfrit. Ordene er slemt forvanskede, og ind imellem de latinske Ord smutter der et: »Lovet være Jesus, Mariæ Søn!« Men Meningen er tydelig nok, og Marens forklaring afgiver et interessant Vidnesbyrd om, at endnu et lille Hundrede Aar efter Reformationen var den gamle Gudstjeneste ikke glempt, selv om de hellige Ord nu brugtes i Overtroens Tjeneste.

For øvrigt var Maren Poulsdatter ikke helt tabt bag af en Vogn. Kæphøj spørger hun sin Fjende Kirsten Thades, af hvilken Aarsag hun gik til hende og gav hende 2 Skilling, om hun gik ind til hende for at lære Trolddomskunster, efterdi hun vidste, at hun var en Troldkvinde, eller gik hun til hende for at frastjæle hende hendes Gods?

Kirstens Svar paa disse nærgaaende og ubehagelige Spørgsmaal er ikke bevaret.

Men Vidnesbyrdene mod Maren var for mange og for vægtige. Den 16. Januar 1618 svor Nævningene i Ringkjøbing hende fuldt Kirkenævn og Trolddom over, som det hed. Og da det for Viborg Landsting bevistes Maren Poulsdatter at have lovet Folk ondt og det dennem derefter at være vederfaret, stadfæstede Landstinget den 31. Januar 1618 Nævningenes Kendelse.⁷⁾

Derpaa er Turen gaaet til Baalet.

GADER OG GADELIV

KONGEBESØG

Nutidens Mennesker gør sig næppe nogen Forestilling om det Svineri, der i Fortiden herskede i vore Købstæders Gader. Et lille Indblik i Forholdene faar man fra en Raadstueforsamling i Ringkjøbing 1790. Man drøftede her Forholdene paa Byens Torv. Det var

ujævnt, de fleste Steder dækket med Jord og til Vansir for Byen. Man var ikke klar over, om der var *Brolægning under Jorden eller ikke*. Byfogeden og de eligerede var enige om, at Torvet skulde gøres rent og om fornødent brolægges. Kæmneren skulde ved lejede Folk undersøge, om der var Stenbro under Jorddyngerne, hvorefter Byfogeden vilde føje »de fornødne Anstalter for, hvad der maatte fattes til Torvets sirlige Istandsættelse.«⁸⁾

Men et lystigt Liv kunde udfolde sig midt i Rodet dækket af Gadernes Bælgmørke, hvor ingen ubarmhjertige Gadelygter afslørede Nattens Gerninger. Malende har en Forfatter skildret Nattelivet saaledes: »Særlig yndet var *Grassatgang*, alle Gadebassers kære Tidsfordriv. Navnet kommer af det latinske grassari, strejfe om og gøre Optøjer, og dobbelt festlig blev Morskaben, naar den iværksattes til Fløjters og Trompeters Lyd, saa de sovende vaktes og ret kunde ærgre sig over Processionen. — — — Lød der Toner i de mørke Gader, tolkede de ikke en smægtende Elskers Kval, men averterede forsinkede Bedsteborgere om snarest muligt at søge hus; thi da var et Optog af glade Sviregaster under Opsejling gennem Gyderne. I den stille Nat slingrede Processionen fremad med Posepibere og Spillemand og en Skare drukne Kompaner i Flok med Vaaben og Værge, Raaben og Skraalen — »som andre vilde Bæster og Gaster.«⁹⁾

Saadan et Leben har der ogsaa nu og da hersket i Ringkjøbing. Lillejuleaften 1684 finder Stiftamtmanden sig derfor foranlediget til at skrive til Borgmester og Raad, at »mig er kommen for Ørene, at udi Deres By en stor Uskikkelighed at skulle gaa i Svang, ikke aleneste med Vinduers Indslaaelse, *Grassatgang*, Udskælden og Slagsmaal, mens endogsaa med Drikkevarers Udtapning og Drikning samt Arbejde under Prædiken paa Søndagen saavel som paa Bededagene.« Stiftamtmanden befaler derfor Magistraten saadant at remedere. Ærgerlig tilføjer Raadstueskriveren i Byens Kopibog: »NB! Den, det androg, faa Skam i Næse, han maatte anklaget de skyldige Personer og ikke en hel Menighed.«¹⁰⁾

Paa selve Juleaften 1774 havde en fattig Skomager *Laust Hollænder* med sin Søn fundet paa at gaa rundt i Byen med en Fiolin og Bas og benytte sig af den glade Julestemning til at indsamle milde

Gaver til sig selv. Selve Stiftamtmanden maatte ulejliges i Anledning af et saadant Brud paa Ro og Orden. Raadmand Montagne og Byskriver Hviid fik Ordre til at give de to Musikanter en passende lrettesættelse og Advarsel »sig for saadant efterdags at vogte, item at entholde sig fra al Omløben med Musik.« Desuden maatte Laust Hollænder betale 2 Mark i Mulkt til de fattige. »hvorved det for denne Gang kan bero«¹¹⁾. Lykkelige Tider, hvor de Begivenheder, der satte Sindene i Bevægelse, ikke var større!

Men ikke blot Svir og Sværmen, Larmen og Leben har Ringkjøbings Gader været Vidne til. Ogsaa festlige Dage har Ringkjøbing kendt. Ikke mindst har *Kongebesøgene* bragt alle Byens Indvaanere paa Benene, i Fortiden som nu. Men hvilken Forskel er der ikke paa et Kongebesøg nu, hvor Kongen kommer i Bil sammen med Dronningen, blot ledsaget af en Adjudant og en Hofdame, og et Kongebesøg for et Par Hundrede Aar siden!

Den 17. Juli 1680 mødte Hoffourer Lange paa Ringkjøbing Raadstue og forkyndte *Christian V's* Ankomst til Byen den 20. Juli. Han vilde have et Følge med paa 96 Personer, 34 Forspand, 24 Borger- og 70 Bøndervogne. Og nu blev der Travlhed med at bringe Kvarterlisterne i Orden. Kongen, Overkammerjunker von Knuth og Kongens Kammertjener skulde bo hos Sognepræsten Hr. Søren Anchersen Kolding. Overkammerjunkerens 3 Tjenere og Kammertjenerens 2 Tjenere hos Raadmand Jens Colding. Raadmand Peder Jensen skulde have 6 Personer indkvarteret, deriblandt Kongens Halvbroder Ulrik Frederik Gyldenløve. Hos den velhavende Borger Christen Hansen Ronum skulde der bo 14, deriblandt den franske Ambassadør. Borgmester Ove Eriksen skulde huse Kammersekretær Matthias Moth, en Broder til Kongens Elskerinde, 2 andre Kammersekretærer. Hoffourer Lange m. fl., i alt 11 Personer. En Mængde andre mere eller mindre fornemme Personer med klingende Titler var i Kongens Følge: Generalmajor Levetzow, 2 Kammerjunkere. 1 Hofjunker, Vinskænken, Sølvpoppen, Livkarlen i Kongens Postvogn, Overkøgemesteren, 4 Bagere, 1 Barber, Jørgen Fyrbøder, 6 Lakajer, Kongens Mundkok, Køkkenskriverens Fuldmægtig og mange flere.

Den 20. Juli ved Syvtiden om Aftenen ankom Kongen fra Varde,

og allerede næste Morgen mellem 5 og 6 rejste han videre til Viborg. Men han var saa naadig ved sin Nærværelse i Byen at eftergive 500 Rdl. af de Skatter, som Byen stod i Restance med for næst afvigte Aar, dog mod at Resten straks blev betalt.¹²⁾

EN EVENTYRER

En Eventyrer var han, den polske Gehejmeraad *Johan Wilhelm Franz Friherre von Krohne*, som i Aarene 1779—80 meget mod sin Villie saa sig henvist til at tage Ophold i Ringkjøbing.

Han var født 1738 som Søn af en kurpfalzisk Major. Han studerede Jura i Heidelberg, fungerede en Tid som Krigskommissær i Braunschweig og blev senere Hofmarskal hos Prinsesse *Henriette Marie* af Preussen. Med Storkorset af den røde Ørn forlod han 1768 Berlin og rejste til Warschau, hvor han med et Skrift om Polens økonomiske Opkomst indyndede sig hos Kong *Stanislaus August*, der gjorde ham til Gehejmeraad. Men de urolige Forhold lige før Polens første Deling tvang ham snart bort fra Landet. I 1770 kom han til den danske Udenrigsminister *Johan Hartvig Ernst Bernstorff* med Anbefaling af *Heinrich IX af Reuss*. Han fik Løfte om Ansættelse og blev præsenteret ved Hoffet, men gik Glip af Ansættelsen, da Bernstorff blev styrtet samme Aar. I Begyndelsen af 1773 traadte han i Forbindelse med den forviste danske Dronning *Caroline Mathilde*, der levede i Byen Celle i Nordtyskland. Dette Bekendskab gav Anledning til, at Krohne udgav et Skrift, der forudsagde *Caroline Mathildes* snarlige Tilbagevenden til Danmark. Det gik dog ikke, som Krohne havde ventet, idet *Caroline Mathilde* døde i 1775. Og Krohne slog nu om og gav sig til at arbejde for det regerende Parti i Danmark. Kredsen omkring *Guldberg*, Enkedronning *Juliane Marie* og Arveprins *Frederik*. Han skrev et Skrift, der skulde vise, at Danmark aldrig havde været underkastet det tyske Rige eller været skatskyldigt til dette, og et andet, der priste Løven om Indfødsret. Derved vandt han de styrendes Yndest, og 1777 træffes den polske Gehejmeraad i Danmark.

En samtidig karakteriserer ham spydigt saaledes: »En tysk Ba-

ron og Avanturier, polsk Gehejmeraad og Ridder af et Par Ordener, som man kan faa for Penge, og som han havde forskaffet sig selv ved at afsætte for vedkommende et vist Antal deraf for en vis Pris, omtrent ligesom den, der efter Prænumeration afsætter 10 Eksemplarer af en Bog, faar det ellefte for intet.«

Gehejmeraaden, der var skilt fra sin første Illustru, født Baronesse *v. Plotho*, forelskede sig i København i en Frøken *Grambow*, der hverken var ung eller smuk, men ejede nogle Tusinde Rigsdaler. Hvad enten det nu var af virkelig Omhu for Pigens Vel eller af Attraa efter at beholde hendes Midler i Familien, klagede Frøken Grambows Morbroder Gehejmeraad *v. d. Lühe* til Kongen over, at hans Niece uden hans Vidende og Villie, skønt han var hendes fødte Værge, vilde gifte sig med Gehejmeraad *v. Krohne*, der ikke kunde forsørge hende. Som Følge af denne Besværing udgik der den 9. September 1777 en Kabinetsordre til Københavns Politimester om at forbyde *v. Krohne* dette Parti som ulovligt og at vaage over, at det ikke kom i Stand, samt en Ordre til *v. d. Lühe*, at han til denne Sags Forhindring maatte tage med sin Niece de bedst tjenlige Anstalter. Men *Krohne*, der hverken manglede Forstand eller Dristighed, svarede ganske kort, da Politimesteren forkyndte ham Kongens Villie, at denne Ordre var ugyldig, fordi den ikke var forelagt Statsraadet, hvorfor han ikke fandt sig pligtig at adlyde, men havde Grund til at anse den for en paa ulovlig Maade tilsnegen Befaling.

Dette sidste maatte irritere Guldberg, og Sagen mod *Krohne* fik nu en politisk Karakter. Den 8. Oktober 1777 blev han arresteret og indsat i Kastellet. En Kommission blev nedsat for at undersøge, om han havde udtrykt sig »ublu« mod Kongens Ordre og uindskrænkede Magt. Og Resultatet blev, at *Krohne* skulde sættes i Forvaring paa Kongens Naade.

Krohne sad i Kastellet i over halvandet Aar og gjorde sig i den Tid uheldigt bemærket ved at føre en hemmelig Korrespondance ved Hjælp af Skildvagten, hvilket blev opdaget. Markgreven af Ansbach forlangte den Orden tilbage, som han havde tildelt Gehejmeraaden, og *Krohne* maatte føje sig. Flere Gange søgte han om Benaadning, og endelig blev han i 1779 sluppet ud af Kastellet og forvist til *Ringkjøbing*, som han ikke maatte fjerne sig mere end 2 Mil fra. Til Un-

derhold tilstod Kongen ham en aarlig Understøttelse paa 400 Rdl. uden Afkortning. Til Gengæld maatte Gehejmeraaden den 7. Juli 1779 afgive et højtideligt skriftligt Løfte om ikke at forlade Landet uden Kongens Tilladelse. Endvidere forbandt han sig til hverken mundtligt eller skriftligt, hemmeligt eller aabenbart, hverken i Ord eller Gerning, hverken selv eller ved Hjælp af andre at foretage sig noget, som kunde være til Skade for Hans kongelige Majestæt eller Staten, eller som kunde være ærerørigt eller nærgaaende for de kongelige Embedsmænd og Kongens Undersaatte. I lige Maade lovede han paa det helligste at afholde sig, baade i Samtale, Brevveksling og Skrifter, fra ethvert Ræsonnement og enhver Dom over Hans Majestæts Regering, men handle og leve efter Landets Love, kort sagt i alt opføre sig saadan, at Hans Majestæt ikke skulde faa den ringeste Aarsag til at angre sin Naade. Skulde han nogen Sinde handle mod dette edelige Løfte, vilde han være at holde for en æreløs Meneder.

Stiftamtmand *Levetzau* i Ribe fik Ordre til at holde et vaagent Øje med Gehejmeraad Krohnes Opførsel og 2 Gange om Aaret at indgive Indberetning om ham. Amtmand *Hansen* i Ringkjøbing fik ligeledes Befaling til at have Opsigt med Krohne, en Befaling, Stiftamtmanden og Amtmanden lod gaa videre til Byfogeden, Raadmand *Montagne*, Herredsfoged *Fuglsang* og Byskriver *Hviid*.

Allerede den 21. Juli 1779 sluttede Baron Krohne en Købekontrakt med *Anne Marie sl. Brøllunds* i Ringkjøbing om Købet af 2 Gaarde paa det sydøstlige Hjørne af Torvet og Vester Strandgade*) for 640 Rdl., hvoraf Krohne straks betalte 100 Rdl., hvorimod Udstedelsen af Skødet blev udsat, til Købesummen var helt betalt. Og her indrettede den polske Gehejmeraad sig nu med Husholderske, en Tjener og en Pige.

Da Krohne havde faaet tillagt 400 Rdl. »uden Afkortning«, var Magistraten i Ringkjøbing i Tvivl, om der kunde paalægges Gehejmeraaden Ekstra-, Rang- og Procentskat. Kongen resolverede, at Krohne skulde være fritaget for at svare disse Skatter. Men da Gehejmeraaden vilde udstrække denne Skattefrihed til ogsaa at gælde for sine Tjenestefolk, resolverede Rentekammeret, at Krohne skulde

*) Jfr. Billedet S. 105.

tilsvare Ekstraskatten for Tjenestefolkene, men kunde til Gengæld afkorte den i Folkenes Løn.

Tilfreds med de snævre Grænser, der var sat for hans Bevægelser, var Baron Krohne ikke. Han ansøgte Kongen om Tilladelse til at besøge nogle bekendte i og ved Holstebro og Ribe, og da han med Attest kunde bevise, at hans Opførsel hidtil havde været ulastelig, gav Kongen ham den 5. Januar 1780 ikke blot den ansøgte Tilladelse, men tillod ham tillige at besøge, hvem i Ribe Stift han vilde.

Der skulde netop paa den Tid holdes et stort Bal i Byen. vistnok hos Amtsforvalter *Lütken*, der ejede den store Gaard paa Torvet. der nu er delt i to. den gamle Borgmestergaard og Hotel Ringkjøbing*). Men til dette Bal var Gehejmeraad Krohne ikke indbudt.

Den 17. Januar om Formiddagen blev Organistens Datter *Maren Oppenhagen* set kaste et Brev ind i Konsumptionsforvalter Müllertz' Forstue. Deri fandtes et Par paa Tysk affattede Skandskrifter, som dels indeholdt de skammeligste Løgne om adskillige brave Folk, dels truede med at forgive hele Balselskabet med Arsenik og antænde Byen ved at sætte Ild til en Fustage med Krudt, som for nogen Tid siden var blevet konfiskeret og indsat i Tolderens Pakhus tæt ved Amtstuens store Rugmagasiner.

Konsumptionskontoret var et offentligt Sted, og snart var Sagen kendt over hele Byen. Byfogeden blev alarmeret og holdt Politiforhør samme Aften og fortsatte det de to næste Dage. Og Amtsforvalteren, der var blevet foruroliget ved Truslerne om Ildspaaagtelse, saa sig nødsaget til at forlange en Skildvagt fra Garnisonen anbragt ved Magasinerne.

Til Forhøret den 19. Januar var indstævnet Gehejmeraad v. Krohnes Husholderske Madame *Anna Margretha Leiting*, Tjeneren *Friederich Bartels* og Pigen *Sidsel Jensdatter Post*, ligesom ogsaa Gehejmeraaden selv indfandt sig.

Men Husholdersken og Tjeneren forstod ligesom Gehejmeraaden kun daarligt Dansk, og Byfogeden. Raadmand *Montagne* kunde ikke tale Tysk, hvorfor Amtsforvalter Lütken fungerede som Tolk.

Under Forhøret blev det opklaret, at Madame Leiting havde fundet Brevet i sin Forstue. Det havde ligget i en Kuvert med en lille

*) Jfr. S. 45.

Seddel, hvorpaa der med en Skrift, der mere lignede den polske Gehejmraads Haand end nogen andens, var skrevet en Anmodning til hende om at besørge Brevet, og hun havde da lejet Maren Oppenhagen til at kaste det ind i Konsumptionsforvalterens Forstue.

Allerede flere Gange havde Gehejmraaden, der denne Dag mod Sædvane bar Sabel ved siden, hidsigt protesteret mod Amtsforvalter Lützens Virksomhed som Tolk, og Byfogeden havde maattet bede Gehejmraaden være stille og føre sig honnet op for Retten. Men da nu Amtsforvalteren spurgte Madammen, hvorfor hun vilde forføre Maren Oppenhagen ved at give hende Penge, forbød Baron Krohne sin Husholderske at svare og begyndte at gøre Klammeri og Alarm, og da Byfogeden befalede Gehejmraaden at være stille og slog med den flade Haand paa en Bog, der laa paa Bordet, tog Baron en uden videre sin Husholderske ved Haanden og gik bort og paastod senere, at han var blevet vist ud.

Gehejmraadens mærkelige Opførsel i Retten, Ligheden mellem hans Skrift og Skriften paa Brevet og den vedlagte Seddel i Forbindelse med, at han den første Nat, Skildvagten stod ved Amtsforvalterens Kornmagasiner, var kommet ud med noget i et Glas, som han vilde overtale Soldaten til at drikke, og endvidere den Omstændighed, at han havde været temmelig uvillig til at lade sine Folk komme i Forhør og senere nægtede at udtale sig om Sagen, gjorde, at Mistanken vedblev at bestaa, at han maatte have Del i Affattelsen af Brevet i Konsumptionsforvalterens Forstue eller i det mindste var vidende om, hvorfra det var kommet. Man kan vist roligt sige, at der ikke kan være nogen fornuftig tvivl om, at det var Baron v. Krohne, der var Ophavsmanden til det famøse Brev.

Men det var ikke alt, hvad der kom frem i disse Januardage. Under Forhøret var Madame Leiting blevet spurgt, om hun var eller havde været gift. Hertil svarede hun rapt, at hun var Gehejmraad v. Krohnes Husholderske og var ingen Regnskab pligtig for, enten hun var gift eller ikke. Men et Vidne kunde forklare, at de to Børn. Madammen havde medbragt fra Holsten til Ringkjøbing, kaldte hende for Moder og Gehejmraaden Fader!

Det var naturligvis nogle kedelige Afsløringer for Gehejmraaden, der nu for Alvor blev ked af Byen. Sin Husholderske og Bør-

nene, som hun havde avlet med ham, sendte han bort. Han ophævede sin Husholdning, solgte sine faa Møbler og stillede sine to Gaarde til Auktion. Den 30. Marts 1780 skulde Auktionen finde Sted. Men her mødte Madam *Brøllunds* Sagfører op og nedlagde Protest mod Salget, fordi Krohne ikke havde betalt Købesummen endnu og ikke havde lovformeligt Skøde paa Gaardene. I Stedet for at slippe af med dem maatte Gehejmerraaden udstede en Panteobligation paa 540 Rdl. til Madam Brøllund og tage Skøde paa Gaardene.

Det var den 1. April 1780. To Dage senere rystede Baronen Ringkjøbings Støv af sine Fødder, og ved Afskeden forsikrede han, at han ikke agtede at vende tilbage.

Det gjorde han heller ikke, da det lykkedes ham at faa Kongens Tilladelse til at opholde sig, hvor han vilde i Ribe Stift. Sagen om Mordbranden slap han let fra. Amtmand *Hansen* i Ringkjøbing havde indstillet, at Krohne skulde advares alvorligt om herefter at moderere sig, og at en øvrighedsperson skulde bemyndiges til at inhibere*) ham, saa snart der mærkedes tvivlsomme Skridt fra hans Side. Herpaa vilde Kancelliet dog ikke indlade sig, men resolverede den 20. Juni 1780: »Forbliver ved Lands Lov og Ret,« hvorefter der ikke ses at være kommet mere ud af Sagen.

Men til Ro var Baron v. Krohne ikke kommet. En Tid var han Besidder af den lille Hovedgaard Søndersthoved i Give Sogn ved Vejle, som han havde købt uden egentlig at have Penge at købe for. Han blev gift med en Præstedatter *Charlotte Amalie Lehmeier*, der var et Par Aar ældre end han selv. Han laa i Proces, laante Penge og var snart i en haabløs Situation. I et Andragende til Kongen af 21. Januar 1785 beretter han, at han i 3 Maaneder havde levet paa Søndersthoved af muggent Brød. Kammerherre Lüttichau paa Engesholm havde givet ham et Par Favne Brænde. En Datter, der var blevet opdraget ved Hoffet i Neustrelitz af Prinsesse Christine, men var blevet husvild ved dennes Død, kunde han ikke godt lade komme til sig, da han ikke gerne vilde, at hun skulde se sin Fader sulte og sin Stifmoder gaa uden Sko.

*) D. v. s. bruge Magt imod.

I 1783 solgte han sine to Gaarde i Ringkjøbing; men da han endnu ikke havde betalt dem, var det Madam *Brøllund*, der indkasserede Pengene. Næste Aar, 1784, kom Turen til Søndersthoved, og endelig fik Baron Krohne i 1785 lov at forlade Danmark. I 1787 afsluttede han sit eventyrlige Liv i Berlin, endnu ikke 50 Aar gammel.

Hans Enke døde 1804 i København.¹⁸⁾

KRIGE OG KRIGSKARLE

Lige til Begyndelsen af det 19. Aarhundrede var den danske Hær broget sammensat af internationale, professionelle, hvervede Soldater og hjemlige danske Bønderkarle. Navnlig de hvervede Soldater var tit nogle slemme Børster, og det var ikke blot de Byer, der havde fast Garnison, der stiftede Bekendtskab med dem. Efter fransk Mønster brugte man nemlig ofte *Indkvartering af Ryttere som Straffemiddel*.

I 1678 laa der saaledes to hvervede Ryttere, *Jesper og Jonas*, i Ringkjøbing for at foretage *Eksekution for manglende Betaling af Skatter*. Det var baade dyre og besværlige Gæster. Mange Gange havde Markmanden befaleet dem at holde deres Heste af Godtfolks Korn og Enge; men de truede ham blot til Svar med Hug og Slag. Da Borgmester *Jep Jepsen Tarm* den 7. Juni 1678 kom kørende hjem til Ringkjøbing, bemærkede han, at en af Eksekutionsrytterne havde tøjret sin Hest i Kornet. Paa Vejen til Byen traf Borgmesteren de to Ryttere og spurgte dem, hvorfor de tøjrede deres Heste i Godtfolks Korn; Fattigfolk havde ikke andet at skatte og nære sig af; men de fik deres Eksekutionsgebyr. Til Svar gav de blot en hel Hoben Ukvemsord. Men ikke nok med det. Om Aftenen Klokken 10, efter at Borgmesteren var gaaet i Seng, kom *Jesper og Jonas* ind i Borgmesterens Hus og Sengekammer, den ene med en Karabin, den anden med en Pistol under Armen og begge med Degen*) ved Siden. De spurgte Borgmesterens Hustru, som stod og vilde gaa til Sengs, om Borgmesteren havde ladet deres Heste tage i Hus, hvortil hun svarede nej, men det fortrød ham, at deres Heste stod tøjret i Godtfolks Korn. Herpaa gav de paa deres svenske Sprog mange og unyt-

*) Kaarde.

tige Ord, hvorover Borgmesteren blev vaagen og spurgte, om han ved Nattetide ikke maatte have Fred i sit Hus. Han vilde af Sengen og forlangte, at der skulde hentes Folk fra Byen. Men hans Hustru løb til og bad ham blive liggende. De to Ryttere gav fremdeles adskillige unyttige og ubeskedne Ord, og Borgmesteren vilde atter have været af Sengen. Omsider gik Jonas ud ad Døren. Men Jesper pegede med sin Pistol mod Sengen, hvor Borgmesteren laa, som om han vilde skyde ham. Til sidst gik dog ogsaa Jesper. Uden for Gadedøren skød han sin Pistol af og ladede den igen uden for Borgmesterens Vinduer.¹⁾

I Modsætning til det 17. Aarhundrede var det 18. Aarhundrede en fredelig Tid. I den første Snese Aar førtes ganske vist den store nordiske Krig. Men Krigshandlingerne foregik næsten alle langt borte fra Danmark, i Norge og Nordtyskland. Dog mærkedes Krigens Dønninger ogsaa i det afsides Ringkjøbing, ikke blot i Form af svære Skatter, men Byens Borgere fik ogsaa Lejlighed til at se Fjenden inden for sine Porte, dog kun som Fanger. I 1712 var der 41 *svenske* Officerer som *Krigsfanger* i Ringkjøbing, og i 1719 var der i 2—3 Maaneder 71 svenske Fanger i Byen.²⁾

I Aarene 1779—85 var Ringkjøbing *Garnisonsby*. Men forud for denne Periode gik der et Forspil.

De Byer, der ingen Indkvartering havde, maatte betale en Indkvarteringshjælpe-skat til de Købstæder, der havde Garnison. Denne Skat var meget tyngende for Ringkjøbing, og i Begyndelsen af 1774 blev det besluttet at søge om enten at faa Beløbet nedsat eller Indkvartering paalagt Byen og dermed Befrielse for Indkvarteringshjælpe-skatten. Men paa Andragendet indløb der kun den lakoniske Resolution: Herved er intet at gøre.³⁾

Men netop i 1774 var der sket en afgørende Ændring i den danske Hærs Struktur. Hidtil havde den for Størstedelen bestaaet af hvervede Tropper foruden en Landmilitz bestaaende af Bønderkarle, der skulde holde Øvelse nogle Søndage om Aaret. For Fremtiden skulde kun den ene Trediedel af hvert Kompagni være hvervede, medens Resten skulde bestaa af udskrevne Bønderkarle. Med eet

Slag blev Hæren saaledes omskabt fra en hovedsagelig hvervet, af Udlændinge bestaaende Hær til en hovedsagelig national, udskrevet Hær. De hvervede skulde holdes sammen i Garnison, medens de nationale Soldater blev i deres Hjemstavn og her kun skulde eksercere et Par Timer hver Søndag i de første 2 Aar af deres Tjenestetid. Men hertil kom som noget nyt og meget væsentligt, at der hvert Aar skulde holdes omtrent 3 *Ugers Øvelser* med dem i deres Regimentsdistrikt.

Til Øvelsessted for det slesvigske Infanteriregiment med Garnison i Rendsborg, hvis nationale Soldater blev udskrevet af Riberhus, Lundenæs, Bøvling og Silkeborg Amter, *blev i 1775 udset Ringkjøbingegnen*⁴⁾. Regimentets nationale Mandskab var paa 980 Mand, hvortil kom Befalingsmændene. Heraf blev der i selve Ringkjøbing indkvarteret Chefen, Generalmajor *Lehmann*, de til Staben hørende Officerer og deres Domestikker, 14 Underofficerer, 3 Tamburer og Soldaterne fra 3 Kompagnier, i alt 294 gemene. Det øvrige Mandskab blev indkvarteret i Rindum, Hee, No og Velling. Til Eksercerplads blev udlagt et Stykke af Rindum Hede. Byfoged *Montagne* og byskriver *Niels Hviid* maatte skaffe Husrum til Soldaterne og deres Mundering, leje Kvarterer til Officererne, indrette et Sygehus og laane Sengeklæder hertil. Det kneb at skaffe Plads til de mange Mennesker i den lille By i de 3 Uger, Øvelserne varede. De kongelige Embedsmænd, f. Eks. Amtmanden, Amtsforvalteren, Byfogeden, Byskriveren, Tolderen, Præsterne m. fl., var fritaget for Indkvartering. Men *Montagne* og *Hviid* saa sig nødsaget til at anmode dem om alligevel at tage imod Indkvartering. Een af dem sagde blankt nej, nemlig Amtmand *Hansen*, der dog ellers var ivrig nok for at faa Øvelserne henlagt til Ringkjøbings Omegn. Til Gengæld for den Ulejlighed og Bekostning, som det havde voldt at skaffe fri Kvarterer til Officererne, Plads til Munderingen, Sygehus m. m., ansøgte Byen Stiftamtmanden om at faa en Godtgørelse fra andre Købstæder, som havde været fri for denne Bekostning. Men Kancelliet resolverede, at det var en Byrde, som Ringkjøbing selv maatte bære; desuden havde Byen haft Fordelen af at sælge, hvad Mandskabet havde fortæret, mens det var forsamlet ved Ringkjøbing.

Denne Indtægt vurderede *Montagne* og *Hviid* dog ikke højt.

Det er i Almindelighed, erklærer de, »hver Mand til Tab og Bekostning at forsyne Mandskabet med behøvende Fødevarer for den Betaling, en Soldat kan taale at give, og ingen anden kan af saadan Indkvartering have nogen Fordel end de alene, som sælger Øl og Brændevin i Værtshuse og paa Eksercerpladsen, som ikkuns er faa.«

Grundigt ked af Indkvarteringen i Øvelsestiden var Byens Øvrighed, Byfogeden og Byskriveren, og deres Stemning skulde naturligvis ikke blive bedre, da det viste sig, at Byen ikke som haabet kunde faa nogen Pengehjælp fra andre Byer til Bestridelse af Udgifterne ved Indkvarteringen. Da Generalmajor Lehmann ytrede Ønske om i Øvelsestiden 1776 at faa 5 Kompagnier indkvarteret i Ringkjøbing, erklærede Montagne og Hviid det for »en pur Umulighed,« »saafremt Borgerskabet selv skal forblive i Byen.«

Amtmand *Hansen* saa anderledes paa Indkvarteringen. Byen sorterede ganske vist ikke under ham — indtil 1794 hørte Købstæderne under Stiftamtmandene, for Ringkjøbings Vedkommende vil det sige Stiftamtmanden i Ribe. Amtmand *Hansen* var Landsognenes Øvrighed, og hans Syn paa Indkvarteringen i Ringkjøbing har vel ikke været helt upaavirket af, at han gerne saa Landsognene forskaanet for Indkvartering. I Begyndelsen af 1776 erklærer han, at det »er en artig Fordel for den Købstad, som faar Lejlighed til at afsætte saadan Mængde Øl og Brændevin foruden andre Fødevarer, som 1200 Mand i 3 Uger kan behøve. Jeg skulde snart tro, at en saadan Fordel holdt Borgeren skadesløs for den Ulejlighed, Indkvarteringen aarsagede, da han lige saa vel som Landmanden paa den Aarstid har sine lader tomme.«

Men *Montagne* og *Hviid*, der blev støttet af de eligerede Borgere, holdt stift paa, at der kunde ikke være Tale om at modtage 5 Kompagnier. Tre Kompagnier som i 1775 var allerede for meget. For Fremtiden kunde Ringkjøbing ikke modtage mere end 2 Kompagnier à 98 Mand foruden Officerer, Underofficerer, Tamburer og de til Staben hørende Officerer og deres Domestikker. Helst saa Byen sig helt befriet for Indkvartering, naar der ikke kunde tilstaa den Pengeunderstøttelse fra Byer, der slap fri for Indkvartering.

Men Militæret gav ikke tabt. Gentagne Gange blev der gjort Forsøg paa at faa mere end 3 Kompagnier indkvarteret i Ringkjøbing

i Øvelsestiden 1776, og Amtmand *Hansen* faldt Borgerskabet i Ryggen ved at støtte de militære Myndigheders Ønsker med en Erklæring om, at Byen godt kunde taale en større Indkvartering, end den havde haft i 1775. Irriteret svarer *Montagne* og *Hviid*: »Maa vi underdanig tilstaa den Beundring, vi faldt udi over hosfulgte Erklæring fra Hr. Justitsraad og Amtmand Hansen, allerhelst at højbeholdte Herre vel bor her i Byen*), men har aldeles ingen Kundskab om Borgernes og Byens Tilstand, tilstaar og gerne, han ikke behøver det som ham uvedkommende.«**) Og nu følger der en Tak for sidst, fordi Amtmanden i 1775 ikke vilde tage mod Indkvartering: »Dette aleneste maatte vi underdanig forespørge os, om ikke Hr. Justitsraad Hansen, der foruden sin egen store Gaard har købt en anden og indbygget under samme, kan fritages for personel Indkvartering for mere end af det ene Sted.« Stiftamtmanden gav *Montagne* og *Hviid* Medhold i, at Amtmanden kun kunde fritages for Indkvartering for den ene Gaard, og for Fremtiden maatte Amtmanden tage mod Indkvartering for den anden Gaards Vedkommende.

Øvelserne ved Ringkjøbing skulde i 1776 finde Sted fra 30. Maj til 17. Juni. Endnu saa sent som den 22. Maj Kl. 4 Eftermiddag ankom der med Posten en Skrivelse fra Stiftamtmanden, hvori denne skriver, at han gerne saa, at Byen modtog 3 Kompagnier i Indkvartering, og at Kancelliet havde meddelt, at Byen skulde modtage saa mange Kompagnier som muligt. Klokken 7 samme Dags Aften traadte Byfogeden, Byskriveren og de eligerede Borgere sammen. De eligerede Borgere skriver i deres Betænkning, at »vi nødes til paa egne og vores fattige Medborgeres Vegne, naar Mønstringen er forbi, at supplicere om naadigst Befrielse, siden vi frygter, det ellers bliver en aarlig Byrde. — — Vi kan ikke forstaa, hvorfor de høje Officerer og Amtets Øvrighed vil kvæle og udmatte denne By med saa stor Indkvartering.« *Montagne* og *Hviid* recommenderer paa det bedste de eligeredes Forestilling og benytter Lejligheden til at slaa paa, at Ringkjøbing bør have Understøttelse af Varde, Hol-

*) Amtmand Hansens Gaard laa i Adelgade (Bredgade 13), hvor nu Højskolehjemmet har til Huse.

**) Ringkjøbing hørte som før bemærket ikke under Amtmanden, men under Stiftamtmanden.

stebro og Lemvig, hvis den aarlige Mønstring fremdeles skal holdes ved Ringkjøbing.⁵⁾

Det blev altsaa et Nej fra Ringkjøbing til mere end 2 Kompagnier, og herved blev det. Men de kongelige Embedsmænd vilde ikke mere tage Del i Indkvarteringsbyrden. Borgerne maatte bære den alene.

Øvelsestiden 1776 fik et Efterspil.

Ved Nyordningen af Hæren 1774 blev det indskærpet, at Regimentschefen skulde drage al mulig Omsorg for, at de indrullerede saavel ved Mønstringen som ellers med Lemfældighed blev undervist i Eksercits, og det blev under haard vilkaarlig Straf Officerer og Underofficerer forbudt at begegne dem med Haardhed. Det slesvigske Regiments Chef, Generalmajor Lehmann, var en af Hærens dygtigste og intelligenteste Officerer, og han havde som Regimentschef altid vist sig som en energisk Talsmand for sine undergivne af alle Klasser. Men netop over hans Optræden under Øvelserne ved Ringkjøbing 1776 indløb der en Klage fra nogle Godsejere i Vestjylland. Det hed heri, at han personlig pryglede Mandskabet under Eksercitsen, at hans undergivne ogsaa pryglede, at hans Underofficerer talte Tysk til de danske Bønderkarle, at Lehmann svor og bandede og bl. a. skulde have raabt: »Fanden tage mig, om jeg sover roligt nogen Nat, naar jeg om Dagen ej har set Soldaterblod.«

Uden først at lade Sagen undersøge udstedte Kongen (d. v. s. Guldberg) en Kabinetsordre til Generalitets- og Kommissariatskollegiet, at han med yderste Misfornøjelse havde erfaret om Lehmanns Optræden, der stred »mod vores menneskelige og landsfaderlige Tænkemaade og al sund og klog Indretning. — — — Thi haver vores Kollegium straks at skrive til vores Generalmajor Lehmann, at vi anser disse Forbrydelser, medmindre han lovligen kan fralægge sig dem, for saa formastelige, at vi behøver al vores Naade for denne eneste Gang at overse dem.« En Løjtnant, der særlig havde forbrudt sig, skulde straks fjernes fra Distriktet og saadanne Officerer bruges, »som vide at være Mennesker og omgaas Mennesker.«

Regeringen benyttede Lejligheden til at indskærpe Bestemmel-

serne mod haard Behandling af Soldaterne, og at det danske Sprog skulde bruges i Hæren.

Lehmann nægtede ikke, at hvor Eksercitsen ikke gik hurtigt nok, havde han givet nogle af Karlene nogle Slag, dog med »al Skønsomhed og Ømhed.« Som Bevis for, at Folkene selv ikke havde følt sig særlig brøstholdne, anførte Lehmann, at den sidste Dag, da hver Mand for sig blev spurgt, om han havde noget at klage over eller kræve, havde alle med høj Røst raabt: Længe leve Kongen! Længe leve det kongelige Hus! Vi har intet at kræve eller klage! Vi takker enhver Officer! Men, tilføjer Lehmann, Godsejerne søger enhver Lejlighed til at skabe Stemning mod Militæret. Kollegiet skønnede, at Klagerne over Lehmann var stærkt overdrevne og indstillede, at han slap med en »Formaning«, hvilket ogsaa blev approberet.⁶⁾

Tovtrækkeriet om, hvor mange Kompagnier der kunde indkvarteres i Ringkjøbing gentog sig, saa snart Øvelserne i 1776 var til Ende. Amtmand *Hansen* var, som det kunde ventes, ikke blid. Han holdt paa, at Byen godt kunde tage 5 Kompagnier og tilraadete Generalmajor Lehmann at udvirke en *Ordre* til Ringkjøbing om at modtage 5 Kompagnier i Indkvartering. Dette lykkedes dog ikke, selv om der blev klaget over, at de 8 af Regimentets Kompagnier havde ligget saa langt fra Eksercerpladsen, at Soldaterne havde haft 4—6 Timers daglig March og derfor kun var lidet skikket til Eksercits. Ogsaa over Eksercerpladsen blev der klaget; men *Montagne* og *Hviid* erklærede, at de ikke vidste nogen bedre. Og med Hensyn til Indkvarterings Størrelse gav *Montagne* og *Hviid* sig ikke.

Med Magt var det ikke lykkedes Generalmajor *Lehmann* at sætte sin Villie igennem. Under Øvelserne ved Ringkjøbing i Sommeren 1777 forsøger han med det gode. Han beder meget høfligt, næsten ydmygt Ringkjøbing om for Fremtiden i det mindste at tage imod 3 Kompagnier og lover, at han ikke skal glemme at rose en saadan Befordring af den kongelige Tjeneste. *Montagne* og *Hviid* lod de eligerede Borgere udtale sig om Generalens Ønske. Af de 12

eligerede borgere var de 11 enige om at sige nej. Kun Konsumptionsforpagteren *H. C. Iversen* var af en anden Mening. Han erklærer, »at de formuende her i Byen som forhen vil afværge Indkvartering, som jeg dog har hørt, at kønne smaa Borgere sig har ønsket og min Pligt ej at fortie. — — — Om de befriede Købstæder, nemlig Varde, Holstebro og Lemvig, maatte komme denne By til nogen Hjælp af Bekostning, er jeg paa de Tanker, Byens Indvaanere bestræber at imodtage de forlangte 3 Afdelinger.« Men et Par af de andre eligerede var ikke sene til at opdage, hvad der stak under. »Se, ligger der ikke Egennytte under denne sin Iver?« spørger Købmand *Niels Rindom* paa uforfalsket Jydsk. »Se, ligger der ikke Selvegennytte i de kønne smaa Borgeres Sigende, han melder at have hørt (jeg har det aldrig hørt)?« Og Købmand *Peder Tang* erklærer: »Mig er det for Fremtiden ikke gørligt uden stor Skade at tage saa mange, jeg sidste Aar havde, især da Iversen med flere ikke fik nok. Naar jeg havde vidst nogen i Byen, der vilde have modtaget dem, havde jeg takket og givet Penge til. Derfor er det fornødent at faa at vide, hvem det er, og til hvor mange de vil erklære sig. Thi det er skjult for os andre, da enhver har beklaget sig over dem, han havde.« »Nej, det er ham om Fordelen af Konsumptionen at gøre.« Og deri havde *Peder Tang* vel næppe Uret, at Konsumptionsforvalterens Iver for at faa en større Indkvartering blot skyldtes Udsigten til i saa Tilfælde at kunne indkræve saa meget større Konsumptionsafgift af den større Mængde Fødevarer, der nødvendigvis maatte tilføres Byen.

Det blev ved de 2 Kompagnier.

1777 og 1778 gik til Ende. Kort efter Nytaar 1779 kom der Besked fra Stiftamtmanden om, at Ringkjøbing for Fremtiden skulde være *Garnisonsby*. Saa længe den staaende Hær blev opretholdt ved Hvervning, var der ikke nogen større Ulempe forbundet med, at næsten hele Infanteriet var sammenhobet i København og Rendsborg. Men efter at Regimenternes Mandskab hovedsagelig var blevet udskrevne Folk, blev det altfor upraktisk. Regimenterne blev derfor trukket ud fra deres hidtidige Garnison og indkvarteret i de Byer, fra hvis Omegn Hovedparten af Styrken blev udskrevet. Saa-

ledes blev det slesvigske Infanteriregiment forlagt til Vestjylland. Der skulde indkvarteres 6 Kompagnier i Ribe, 3 i Varde og 3 i Ringkjøbing. Generalmajor Lehmann havde ønsket at faa hele Regimentet indkvarteret i een By; men det lod sig ikke gøre. Dertil var de vestjydske Byer for smaa.

Inden Soldaternes Ankomst havde Byfogeden og Byskriveren en travl Tid.

For det første skulde der skaffes *Kvarterer*. Efter Indkvarteringsreglementet skulde en Major have 2 Kamre med Alkove i det ene, Kompagnichefer 1 Kammer med Alkove, subalterne Officerer 1 Kammer. I hvert Kammer skal foruden Gardiner i Vinduerne, »hvor Værten dem haver,« være en Kakkelovn, Ildskuffe og Ildtang, 1 Bord og 3 Stole. Desuden skal Kommandøren, naar han har egen Husholdning, have et Køkken, Spisekammer og Kælder og hver Officer Staldrum til 1 à 2 Heste og Rum til Tjenestefolk. Officerer, der ikke var tilfreds med de Kvarterer, de fik anvist, havde Ret til selv at skaffe sig Kvarter og fik da udbetalt Kvarterpenge, en Major 50 Rdl., Kompagnichefer 40 Rdl. og saaledes nedefter. Underofficerer og gemene kunde derimod ikke faa Kvarterpenge, men maatte tage mod de Kvarterer, der anvistes. Dog maatte fugtige og mørke Kældere eller Loftet ikke anvises. Underofficererne og de gemene skulde nyde fælles Ild og Lys med Værten, medmindre han hellere vilde anvise dem en varm Stue og Lejlighed med Ildebrændsel til at koge for sig selv.

Dernæst skulde der indrettes et *Sygehus* med 9 Senge. *Vagstue* blev indrettet paa det nybyggede Raadhus. Der skulde skaffes *Munderingskamre*, et til hvert Kompagni. Der skulde fastsættes *Takster* for Kød, Flæsk, Smør, Ost, Øl, Brændevin, Tobak m. m., at Soldaterne ikke skulde »lide Mangel paa Subsistence.« Der blev truffet Aftale med 3 Bagere om at *levere Brød* à 6½ Pund for 8 Sk. pr. Stk.

Og saa kom endelig den 3. Maj 1779, da 8., 9. og 10. Kompagni af det slesvigske Infanteriregiment rykkede ind i Ringkjøbing i farvestraalende Uniformer, trekantede Hatte, røde Kjoler med blaa

Opslag, Rabatter og Krave, gule Knapper og Hattebaand, hvide Bukser og hvid Vest.

Da den aarlige Mønstring stod for Døren, ankom alle Kompagnierne i komplet Stand. En Del af Officererne, Underofficererne og de hvervede Soldater var gift, saa det var en anselig Styrke, der krævedes Plads til, nemlig 1 Stabsofficer som Kommandant med Familie, 1 Major med Familie, 1 gift Kompagnifeltskær, 3 Kaptajner, de 2 med Familie, 3 Premierløjtnanter, 3 Sekondløjtnanter, 21 Officerer med 6 Koner og 9 Børn og endelig 156 Menige med 30 Koner og 29 Børn, i alt vel ca. 275 Mennesker. Men efter Mønstringstidens Afslutning drog de nationale Soldater til deres Hjem, og man kunde da kun regne med ca. 150 Militærpersoner, hvilket dog ogsaa var en anselig Forøgelse af Antallet af Ringkjøbings Indbyggere, nemlig med omtrent en Trediedel eller en Fjerdedel.

Den første Kommandant var Major *von Bettau*. Til ham havde Byen lejet Bolig i Tolder *Krags* Gaard ved Torvet paa Hjørnet af Vester Strandgade og Holmensgade (nu Matrikelsnummer 191 a). Den tilfredsstillede dog ikke Majoren, der i Stedet for selv lejede sig en Bolig hos Apotheker *Broagger*. Han døde allerede 1780. En kortere Tid virkede Kaptajn *Sommer* som Kommandant. Han afløstes af Major *von Böhmer*, der i 1783 blev fremmet til Oberstløjtnant. Byfogeden og Byskriveren saa sig derved foranlediget til »at gratulere Hr. Majoren til hans Avancement, som inderligen glæder os, med Ønske, at Deres Højvelbaarenhed maatte som en meriteret Herre fremdeles nyde al Velgaaende og Avantage.«

Soldat af Slesvigske
Infanteriregiment.

(Tøjhuset i København. Dansk-norsk
Hærs Uniformer 1766—1808.
3. Bd. Pl 63).

Hvert Kompagni skulde have sine *Kvarterer* adskilt fra de andre Kompagnier. Byen blev derfor inddelt i 3 Indkvarteringsdistrikter: Øster Meldgade for 8. Kompagni, Vester Strandgade for 9. og Østergade for 10. Kompagni. Men Kvartererne omskiftedes, saa at alle Borgere efter Tur kunde faa Indkvartering.

Selv om Byfogeden og Byskriveren havde gjort sig al mulig Ulejlighed, inden Soldaterne rykkede ind i Byen, var det ikke at vente, at alt skulde klappe.

Der var ikke gaaet mere end en halv Snes Dage efter Indtoget, før der *klagedes* over, at Bagerenken *Else Hansdatter* leverede undervægtigt Brød, hvorfor hun maatte betale baade Mulkt og Erstatning.

Saa jamrede Kompagnifeltskær *Hennings* over Sygehuset. Loftet kunde man se igennem, og Taget var saa utæt, at »de syge ej kan ligge tørre i deres Senge.« Køkkenet var i en saadan Tilstand, at man ikke alene kunde se gennem Murene, men endog krybe igennem dem, »og er det ogsaa skadeligt imod Køkkenredskabets Forvarelse.« Mellem Epidemistuen og det andet Sygeværelse var der ingen ordentlig Adskillelse. Der var ikke Plads til at opstille en Natstol, der var nødvendig, »eftersom de syge kan ej hver Gang gaa fra Stuen i Gaarden, og er dertil i Køkkenet ikke heller nogen Plads.«

Alt dette maatte naturligvis bringes i Orden. Men ogsaa Byfogeden og Byskriveren havde et og andet at bemærke, og som et godt Bystyre var det over de store Udgifter, de klagede. Militæret forlangte et Krudthus bygget, og at Byen skulde bekoste Skilderhuse til Vagtposterne. *Montagne* og *Hviid* vred sig, og Sagen gik lige til Kancelliet, der resolverede, at et Krudthus var Byen ikke forpligtet til at bygge; men derimod maatte Ringkjøbing betale de Skilderhuse, der var uomgængeligt nødvendige. Det blev i alt seks, to ved Vagten paa Raadhuset, et ved Østerport, et ved Nørreport, et ved Stranden og et ved Kommandantens Bolig.

Da Efteraaret meldte sig, forlangte Militæret Lygte uden for Vagten paa Torvet. *Montagne* indsaa vel »den Nytte, deraf kunde flyde, i Særdeleshed, det Gud forbyde, Ildebrand skulde komme

om Nattetide, da — — — et eneste skødesløst Menneske kunde forårsage større Skade, end den Bekostning med Lyset kunde være.« Men Byens vise Fædre forstod dog at slippe uden om Fordringen.

Selv om der saaledes kunde være lidt Surmuleri over Udgifterne, er det sikkert, at *den faste Garnison betød en stor økonomisk For-*

Gaard ved Tørvet.

Hjørnet af Vester Strandgade og Holmensgade. Matr. Nr. 191 a.

Tegning af I. Kierkegaard 1847 paa Ringkjøbing Raadhus.

Bygningen i 2 Etager paa Hjørnet og Fløjen i 1 Etage til højre herfor langs Holmensgade er opført mellem 1801 og 1806. Fløjen til venstre i 1 Etage er ældre. — Paa dette Sted boede i 1682 Sognepræsten Hr. Søren Anchersen. Gaarden har ligeledes tilhørt de følgende Sognepræster Eilertz, Allerup og Meinich. Derefter ejede og beboede Borgmester Niels Bjerg en kort Tid Gaarden. Senere tilhørte den Sognepræsten Hans Jacob Buch, efter hvis død den kom i Tolderen, Løjtnant Krag's Besiddelse. Som Ejer afløstes han af Landvæsenkommissær Petersen, der omkring 1806 gav Gaarden den Skikkelse, hvori den fremtræder paa Billedet. Ca. 1811 købte Købmand Christen Høj Husted Gaarden. Hans og hans Hustrus Navne samt Aarsallet 1811 ses paa Gavlen. Deres Søn Konsul A. C. Husted ejede Gaarden til sin død 1883, hvorefter hans Svingersøn Overretssagfører Christen Husted solgte Gaarden. Den er nu helt ombygget og tilhører Automobilforhandler Niels Hansens Enke.

del for Byen. Ringkjøbing slap for de aarlige Mønstringer, hvortil Byen ikke havde faaet noget Tilskud. Kun i 1782 var de udskrevne Landsoldater samlet ved Ringkjøbing til Eksercits og Mønstring i 3 Uger. Det betød en ekstra Indkvartering paa 103 Soldater og 6

Underofficerer. Montagne og Hviid androg Amtmand *Hansen* om, at 50 Mand maatte blive indkvarteret i Rindum, men med den Indstilling, Amtmanden havde, kunde det ikke blive til andet end et Afslag og en Bemærkning om, at det var »Byen i Almindelighed en væsentlig Forbedring i Næringen at indtage Folk.«

I denne Betragtning kunde Montagne og Hviid ikke være helt enige med Amtmanden. Men med den faste Garnison var det en helt anden Sag.

I de Aar, Ringkjøbing ikke havde fast Garnison, maatte Byen betale Indkvarteringshjælpskat til andre Byer, der havde Indkvartering in natura. For Ringkjøbings Vedkommende kan anføres følgende tal:

1769	1221 Rdl. 1 Mk. 15 Sk.
1773	795 - 5 - » -
1775	760 - 4 - 15 -
1776	309 - 3 - 11 -

Efter den Tids Forhold var det slet ikke Smaabeløb. Og da Ringkjøbing kun havde ca. 50 Skatteborgere, var det en tung Byrde, der var lagt paa Byen. Eksempelvis kan det anføres, at Byens Kasse i 1775 havde en samlet Indtægt paa 1496 Rdl. 2 Mk. Det vil sige, at Indkvarteringshjælpskatten det Aar slugte over Halvdelen af Indtægten. I 1777 og 1778 betaltes der kun 150 Rdl. i Indkvarteringshjælpskat af Ringkjøbing; men det var dog Penge, der gik ud af Byen.

Efter at Ringkjøbing i 1779 havde faaet Indkvartering in natura, bortfaldt Udredelsen af Indkvarteringshjælpskatten til andre Byer. De Udgifter, som Indkvarteringen medførte, blev lignet som en Skat paa alle Byens Indvaanere. Af denne Skat betaltes de Udgifter, Byen havde haft i Anledning af Indkvarteringen i Aarets Løb, og desuden fik hver af de Borgere, der havde haft Soldater i Indkvartering, en Godtgørelse herfor. De, der ingen Soldater havde haft, fik ingen Godtgørelse, de skulde blot betale. Det er derfor let at forstaa, at Borgerne ligefrem reves om at faa Soldater indkvarteret for at faa Del i Godtgørelsen.

Ikke blot for den enkelte Borger, men ogsaa for Byens Kasse

var Indkvarteringen in natura en økonomisk Fordel. Det kan f. Eks. anføres, at hele Udgiften ved Indkvarteringen i 1781 beløb sig til 720 Rdl. Heraf var de 677 Rdl. Godtgørelse til dem, der havde haft Indkvartering. De 43 Rdl. medgik til at betale Vask af Lagner og Haandklæder i Sygehuset, Tørv og Olie til Vagten og Sygehuset samt forskellige Smaating. Til Betaling af de 720 Rdl. paalignedes der Borgerne 653 Rdl., og samtidig indkom der i Indkvarteringshjælpeskat 118 Rdl. fra andre Byer, i alt 781 Rdl. Her var altsaa et Overskud paa 61 Rdl. I 1782 var de samlede Udgifter 837 Rdl. Heraf var 757 Rdl. Godtgørelse for Indkvartering. Det vil sige, at Byens Kasse havde en reel Udgift paa 80 Rdl. for Vask af Lagner og Haandklæder paa Sygehuset, Reparation af Sengene sammesteds, Tørv og Olie til Sygehuset og Vagten m. m. Til Betaling heraf blev der paalignet Borgerne 633 Rdl. I Indkvarteringshjælpeskat indkom 118 Rdl. Fra det foregaaende Aar var der et Overskud paa 61 Rdl. I alt bliver det 812 Rdl. Det gav et Underskud paa 25 Rdl., der udlignedes næste Aar o. s. v. Fordelen var indlysende: Borgerne betalte ganske vist Indkvarteringsskat, men fik Pengene igen, naar de havde Soldater i Kvarter, ingen Penge gik ud af Byen, og Byens Kasse fik sine Udgifter dækket gennem Indkvarteringshjælpeskatten fra andre Byer.⁷⁾

Nu maa det dog ikke forstaas saadan, at Indkvarteringen ingen *Ulemper* medførte.⁸⁾

Ringkjøbing var en lille fredelig By. For Aarene 1739—98, altsaa næsten 60 Aar, kunde Byen nøjes med een lille Politiprotokol paa 372 Sider. Men af disse 372 Sider optages en Femtedel af Sager fra de 6 Aar, da Byen havde fast Garnison, og i en stor Del af disse Sager var Soldater indblandet.

Thi det kan ikke nægtes, *det var et lebendigt Folkefærd, der havde taget Byen i Besiddelse*. De hvervede Soldater var tit noget slemt Skrabsammen. Slagsmaal, Desertering og Tyveri var kendte Fænomener. Og det 6. Bud var ikke det, der blev overholdt med størst Punktlighed. Anderledes kunde det heller ikke være. Godtfolk maatte betale Bøder, naar de forsaa sig, men Soldater var fritaget for at betale, første Gang de begik Lejermaal.

Heller ikke Officererne var altid gode Børn. Under Mønstringen ved Ringkjøbing 1777 forefaldt der saaledes en slem Skandale, idet 38 Soldater af Regimentets 4. Kompagni anklagede Premierløjtnant *Johann Heinrich v. Töpker* for at have modtaget *Bestikkelse* i stor Udstrækning. Det var Landsoldaterne, der klagede. En havde givet Løjtnanten 2 Læs Hø for at blive fri for Søndagseksercitsen nogle Gange, en anden havde givet Løjtnantens Frue 2 Mk. i Løjtnantens Nærværelse for at faa Tilladelse til at eksercere paa en anden Eksercerplads, flere havde givet Løjtnanten 1 Rdl. for et Rejseпас, en havde leveret Fruen 2 Kokkyllinger, af en Soldat havde Løjtnanten faaet 2 Par Karlestrømper og 4½ Mk. og Fruen 1 Fjerdingkar Gryn, af en anden var der leveret Torsk, af en tredie Smør, Æg og Penge o. s. v. Det blev en alvorlig Sag for Løjtnanten, der dømtes til Tab af Ære og Charge for at have modtaget Skænk og Gave af sine Landsoldater.⁹⁾

Slagsmaal var ikke sjældne. En Gang var det Betalingen for Reparation af en Paryk, det drejede sig om. En anden Gang gav en Borger en Soldaterkone et Par Lussinger. I Januar 1780 var Musketer *Henrik Gerhardt* indkvarteret hos Værtshusholder *Peder Poulsen Holm*, »den for Liderlighed og Drukkenskab velbekendte Peder Poulsen Holm«, som han kaldes i Politiprotokollen. I December 1779 var der Klammeri mellem Peder Poulsen Holm og Sønnen *Poul*. Faderen slog Poul to Steder i Hovedet med en Lysestage, hvorefter denne lod Vagten gribe Faderen og tage ham i Forvaring til næste Dag, da han blev sluppet ud. En Maanedes Tid efter var det Soldatens Tur til at blive slaaet i Hovedet med Lysestagen. Peder Poulsen Holm og hans Søn havde skældt Soldaten ud for en Spidsbue og en Kanalje, og Peder Poulsen havde oven i Købet sagt, at dersom han slog Henrik Gerhardt ihjel, »kunde han betale ham.« Saadan forklarede Soldaten. Poul Holm gav en helt anden Forklaring. Soldaten havde ikke set ud til at være hverken ædru eller fornuftig. Han havde forlangt for 2 Skilling Brændevin til sig selv og en Kammerat, og da det blev nægtet ham, sprang han omkring, bandede og skældte paa Tysk, ragede Maden ned af Bordet, overhældte Peder Holms Hustru med Olie fra Lampen og overdryppede hende med Tælle af Lyset, som han sprang rundt med i Haanden.

Her var det tydeligt nok Brændevin, der var Skyld i Slagsmaalet. Ved en anden Lejlighed var det Kvinder, der var Aarsag til Spektakler. En Underofficer var blevet Kæreste med en Pige *Anne Marie Jensdatter*, der boede hos sin Bedstemoder. Men da Underofficeren samtidig holdt Forbindelsen vedlige med en anden Pige i Byen, blev det Anne Marie for meget. Hun udraabte ham for en liderlig Karl, og i Raseri herover slog Underofficeren en Aften Ruderne ind hos Pigens Bedstemoder. Ved Forhøret fandt *Montagne*, at vel var det forkert af Underofficeren at hævne sig paa Pigens Bedstemoder; »men naar saadant tages i den nøjeste Betragtning, og Kærlighed forvandles til Vrede, kunde lettelig saadant Onde ved en Kvinde foraarsages, og derhos formodede Raadmanden samt gav sig den underdanigste Frihed at forestille den berømmelige Hr. Generalmajor von Lehmann som Underofficerens Regimentschef, at Underofficerens Straf kan ikke gælde saa højt, som Loven befaler, da en Dalila kan let forføre en Samson, skulde derfor være Raadmanden overmaade behageligt,« om Underofficeren kunde slippe med en taalelig Straf. Det hjalp dog ikke. Underofficeren blev dømt til Degradation, Krumslutning i 48 Timer og Erstatning af Ruderne.¹⁰⁾

En anden Pige *Christiane Larsdatter*, der tjente hos Jomfru *Johanne Dorteia Bølling*, blev jaget af sin Tjeneste, fordi hun løb ude om Natten. Forinden havde hun dog naaet at stjæle en Del Tøj fra sit Herskab, og en Del af det forærede hun til sin Galan Musketeren *Sebastian Oster*. Musketeren var saa forsigtig ikke at spørge Pigen, hvor hun havde det fra, saa han var formelt sagesløs. Og paa *Christiane* blev der taget meget lempeligt. Jomfru *Bølling* vilde ikke have Pigen beskæmmet, og ved et henrivende Juristeri kom man til det Resultat, at det ikke kunde bevises, at *Christiane* havde stjålet Tøjet. »Saa bliver bemeldte *Christiane Larsdatter* med 4 Dages Arrest paa Vand og Brød frikendt, dog saaledes, at hun ikke maa indfinde sig eller opholde sig her i Byen heller her tage Tjeneste, førend hun med troværdige Vidnesbyrd afbeviser at have ført et bedre og skikkeligere Levned.«¹¹⁾

¹⁰⁾ Det vil sige, at hun blev frikendt for Tyverisigtelsen, men dømt for Forseelse mod det 6. Bud. Jfr. Danske Lov 6-13-3.

Tyverier var i det hele taget ikke sjældne. Med de smaa Lønninger, Soldaterne fik, var det i alt Fald forstaaeligt, at de kunde fristes til at forsyne sig hos dem, der var bedre stillet.

Undertiden gik Tyverierne dog ogsaa ud over Soldaterne. I 1783 stjal *Maren Lodberg* saaledes et Lam fra en Underofficer *Köster*. Bagefter havde hun den Morsomhed at gaa til Underofficeren og sige, at hun havde hørt, der var blevet frastjaalet ham et Lam; det samme var sket for hende; hun skulde til Rindum for at lede efter sit eget og tilbød samtidig at lede efter hans. Da *Köster* senere opdagede, at *Maren* ikke havde forhørt sig om hans Lam, fattede han Mistanke og fandt i hendes Hus Skindet af sit Lam med de Kendetegn i Ørene, han havde givet det.

Men der var ogsaa andet i Vejen med *Maren*. Helt artig var hun ikke. Hun havde et Par uægte Børn. I 1780 var hun i København blevet gift med en Matros; men det Ægteskab skjulte hun paa bedste Maade i Ringkjøbing, for at Ægteskabet ikke skulde gøre »noget Skaar i den Omgang, som hun paa en letfærdig Maade søgte.« Hendes *Leben* kunde naturligvis ikke gaa upaaagtet hen i en lille By som Ringkjøbing, og et Par Gange blev hendes Ruder slaaet ind.

En af hendes Galaner var Musketeren *Gottlieb Walter*. Han var baade blevet formanet og truet og havde endog faaet udtrykkelig Befaling til »at ophæve al skødesløst og forargeligt Samkvem med bemeldte Kvinde.« Men intet hjalp. Endnu om Aftenen den 21. Marts 1783 besøgte han *Maren*; men Besøget endte med højkrøstet Skænderi og Slagsmaal, og dermed forlod *Walter* *Marens* Hus for bestandig. Næste Morgen skød han sig i Forstuen til sit Kvarter.

At faa *Maren* dømt for Mord af den Grund lod sig nu ikke gøre, selv om der under Tyveriprocessen mod hende ogsaa blev slaaet paa den Streng. Men for sin Langfingrethed blev hun dømt til ved Ris at miste sin Hud, og paa Grund af Horeri skulde hun rømme Byen inden 24 Timer efter udstaaet Straf.

Men *Maren Lodberg* havde ikke mindste Lyst til at forlade Ringkjøbing. Hun blev simpelthen. Byfoged *Montagne* formanede hende til at forføje sig ud af Byen. Men om Aftenen derefter fandt Byfogeden hende alligevel i et Hus, »hvor hun havde indesluttet sig i en Kiste med Laag.« Denne Gang blev Straffen 6 Aars Ophold i

Viborg Tugthus, hvortil den kun 27-aarige Kvinde vel blev afleveret, men hvorfra hun ogsaa forstod at undslippe igen.

Af og til *deserterede* de hvervede Soldater bort fra den stramme Disciplin, det bestandige Tilsyn, den dræbende kedsommelige Vagt-tjeneste, de smaa Kaar og Gældsforholdet til Gud og Hvermand. I November 1783 stod saaledes en kun 21-aarig Deserter for Retten i Ringkjøbing. Som 12-aarig var han kommet til det sjællandske Regiment. Mens det laa i Viborg, blev han holdt i Skole paa Regimentets Bekostning, og her blev han konfirmeret. Dagen efter blev han indrulleret og aflagde sin Ed. Nu var han deserteret fra det sjællandske Regiment og havde haft Frimodighed nok til at lade sig hverve af det slesvigske Infanteriregiment og tage mod 12 Rdl. i Hvervepenge.

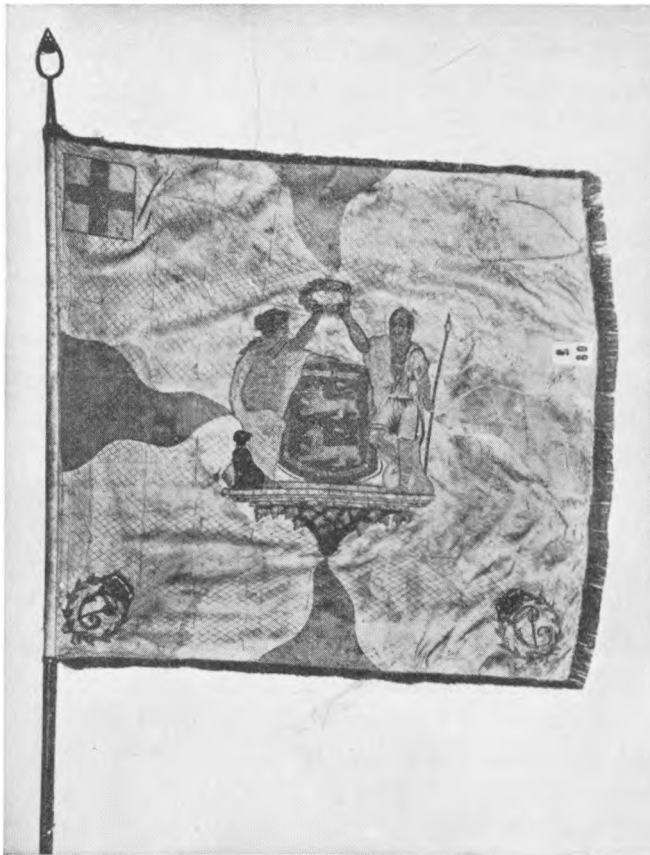
Befolkningen saa med Sympati paa dem, der søgte at frigøre sig for Soldaterlivets snærende Baand. Da der saaledes i 1780 blev sendt et Par Soldater ud for at lede efter nogle Desertører, fik de af Bønder paa Klitten den Besked, at de behøvede ikke at lede efter Deserter hos dem; »thi om den hele Garnison kom til dem og vilde flygte, vilde de hjælpe dem alle dertil, som de ogsaa i Efteraaret havde borthjulpet ved Skibsløjlighed en her fra Garnisonen deserteret.«

Dødeligheden var ret betydelig inden for Regimentet, der laa i Vestjylland. Generalmajor Lehmann mente, at Aarsagen hertil var det barske, blæsende og fugtige Klima og den i disse Egne almindelige Kost: tør, saltet Fisk, stærkt saltet Kød og Flæsk samt den megen Brændevin, der gik med til at skylle alt det salte ned med. Og hvad *Sundhedsforholdene* angaar afgav Regimentsfeltskæren i 1781 Attest om, »at det her [i Vestjylland] fast er umuligen at holde Soldaterne frie for Fnat.«⁽¹¹⁾

I 1785 fik det slesvigske Regiment Navneforandring til det riberske Infanteriregiment, og samtidig *mistede Ringkjøbing sin Garnison* og kunde igen begynde at betale Indkvarteringshjæpeskat til andre Byer. Men den slap dog i Fremtiden for den aarlige Mønstring.

Først godt en Snes Aar senere kom der atter Soldater til Ringkjøbing. Under *Krigen med England 1807—14* laa Hovedstyrken af den danske Hær i Jylland. Ogsaa i Ringkjøbing laa der nogle Afdelinger, undertiden ca. 100 Mand. Generalmajor *Frederik Rubeck*

Christian Bülow (1744—1819) havde som Distriktskommandør fast Kvarter i Byen. En særlig stor Indkvartering havde Byen i Sommeren og Efteraaret 1814, ikke mindre end 584 Mand.¹²⁾

Slesvigske Regiments Fane.

(Fotografi i Tøjhusmuseet i København efter Originalen i Hærmuseet, Akershus, Oslo).

En særlig Opgave havde Soldaterne i Forening med Borgervæbningen i 1808. Efter Englands Overfald paa Danmark i 1807 var der Krig mellem de to Lande. Under denne blev der opbragt en Del engelske Handelsskibe, og de ombordværende engelske Sømænd blev Fanger. Da Spanien i Foraaret 1808 rykkede ind i Jylland, besluttede man at *flytte de Englændere, der var Fanger i et Par øst-*

kydske Byer, til Vestkysten. Saaledes skulde Ringkjøbing modtage 120.

En af de første Dage i April kom Budskabet herom til Ringkjøbing, og det kom meget ubelejligt, da Byfogeden ikke var hjemme og Amtmanden vistnok heller ikke. Byens største Lodsejere, 23 i Tallet, maatte da tage Affære for at finde et Sted, hvor de mange Mennesker kunde anbringes. De vedtog paa Byens Kasses Vegne at købe Købmand *Anders Tangs* Gaard, en trefløjet Ejendom paa østre Side af Øster Strandgade (nuværende Matrikelsnummer 85 og 86) *) nærmest ved Fjorden. Det var den 7. April, og Sælgeren forpligtede sig til allerede den 9. April at have Gaarden ryddeliggjort. Forsigtigt fik de 23 Mænd indføjet en Bestemmelse om, at Købet kun skulde staa ved Magt, hvis Øvrigheden billigede det. Allerede den 10. April indløb Amtmand *Rosenørns* Approbation af Købet. Der har næppe været noget Valg.

Men naturligvis forlangte *Anders Tang* under disse Omstændigheder sin Gaard godt betalt, og det fik han ogsaa. Købesummen blev fastsat til 2280 Rdl. Der skulde straks betales 580 Rdl., den 16. Juni 1808 700 Rdl. og den 16. Juni 1809 de sidste 1000 Rdl. Det var mere, end Byens Kasse kunde udrede. Formanden for de elige-rede Købmand *Peder Tang* maatte komme Ringkjøbing til Hjælp med et Laan paa 1000 Rdl., og *Borgerkaptajn, Købmand Jens Harpoth* forstrakte Byen med 1280 Rdl. Til Gengæld fik de to Mænd Pant i forskellige Grunde, der tilhørte Byen.

Og bagefter maatte Byen til at tage fat paa Reparationen af Fangegaarden. Det kostede 726 Rdl. 5 Mk., saa at hele Gaarden kom til at staa Byen i den nette Sum af godt 3000 Rdl., og hvor meget af dette Beløb Ringkjøbing kunde vente Godtgørelse for, var der foreløbig ingen, der vidste.¹³⁾

Bevogtningstjenesten blev dels overtaget af Soldaterne, dels af Borgervæbningens 2. Afdeling (se Side 75). I Fangegaarden blev der baade indrettet en militær Vagtstue og en Borgervagtstue. I og ved Gaarden var det Soldaterne, der sørgede for Vagten. Borgervæbningens Opgave var at holde Vagt ved Stranden neden for

*) Nordfløjen med Gavlen mod Gaden (Matr. Nr. 86) anvendtes fra Midten af 1850'erne af det Croneske Legathus (se Side 161).

Gaarden. Til Vagtposterne skulde der laves Skilderhuse. Men det kneb for Snedkeren at faa dem færdige.

Natten mellem den 18. og 19. Maj 1808 var det et ondt Vejr med stærk Blæst og Regn. Ved Midnatstid *saa 5 Englændere Lejlighed til at flygte*, og de kunde gøre det ganske ubemærket, fordi Vagterne ved Fangegaarden paa Grund af det haarde Vejrlig og de manglende Skilderhuse havde søgt Tilflugt i Gaardens Forstue. De to Vagtposter ved Stranden lagde heller ikke Mærke til Flugten. De havde kun deres Opmærksomhed henvendt paa de Baade, der laa lige neden for Gaarden. En Baad, der laa ca. 1300 Alen længere mod Øst neden for Møllen, havde de ikke faaet Ordre til at holde under Observation (selv om de senere maatte indrømme, at de ikke ligefrem havde faaet Ordre til ikke at bekymre sig om den). Denne Baad bemægtigede Englænderne sig derfor og styrede ud paa Fjorden. Men da de var kommet af Sted, som de gik og stod, maatte de i Land og skaffe sig Proviant og fortsatte derefter Flugten. Denne blev først opdaget om Morgenenen. Vagten satte efter de flygtende og fangede dem ude paa Fjorden.¹⁴⁾

Det var ikke det eneste Flugtforsøg, der fandt Sted. Fangegaardens nære Beliggenhed ved Vandet maatte virke fristende paa Søfolk. Men ingen af Flugtforsøgene kronedes dog med Held.¹⁵⁾

De engelske Krigsfangers Ophold i Ringkjøbing blev af kortere Varighed end beregnet. I Oktober 1808 afgik et Par Bøndervogne med frigivne Fanger fra Ringkjøbing over Kolding til Grænsen¹⁶⁾, og et Par Maaneder senere blev de sidste Fanger flyttet til Viborg.¹⁷⁾

Og nu gjaldt det for Ringkjøbing om at komme af med Fangegaarden. Solgt blev den ogsaa, men med et stort Tab. Den blev købt af Herredsfoged *Grønlund*, der kun gav 1330 Rdl. for Ejendommen. Gaardens Inventar indbragte godt 442 Rdl. Hvad der endnu manglede i de godt 3000 Rdl., Gaarden stod Ringkjøbing i, blev udredet af den kongelige Kasse, saa at Byen slap vel fra den haarde ekstra Indkvarteringsbyrde.¹⁸⁾

Daavel her i Amtet, som andet Steds i Landet, har Folket besluttet at væbne sig, navnlig for at forsvare Liv og Eiendom mod de muligen fra Syden indtrængende Skarer af Vagabønder, som Urolighederne i Thykland og Hertugdømmerne maatte give Lyst til: at gjaae Sylland. Saaledes tegnede sig allerede i Aftes et efter Folkemængdens Størvælse betydeligt Antal Borgere og unge Mennsker i Ringkjøbing til en frivillig Væbning. For at hiint Forsvar kan blive saa kraftigt som fornødent gjøres, og for at det kan erholdes ved saa liden Opoffrelse, som efter Omstændighederne er muligt, hvilket bedst kan skee ved at Forsvaret concentreres samlet paa de enkelte Steder, som først maatte blive truede, har Stiftamtmand Grev Spønneff og jeg besluttet at combinere Forsvaret for begge Amter og med begge Amters Kræfter, og i det Hele at ordne hvad i denne Anledning Tidens Alvor fordrer.

Vi have foreløbigen besluttet, at lade saabanne Haandvaaben forfarbiges som her kunne gjøres, at anskaffe Krudt og anden Ammunition.

Fremdeles lade vi udgaae til samtlige Sogne lignende Indbydelses som denne for at opfordre Enhver, som nogenlunde er istand dertil, til paa nærmere givne Ordre, og paa nærmere bestemmende Sted, at møde til det fælleds Forsvar.

For at Mænd, som ellers maatte have Mob og Kraft til at deeltage i dette Forsvar, ikke skulle lade sig afholde fra at melde sig som Landets frivillige Forsvarere ved den Betænkelse, at de ikke kunne være hjemme fra, for egen Families eller eget Huses Forsvars Skyld, eller for hjemlige Forretningers Skyld, bemærkes, at vor Forsvarsplan er saaledes saa det enkelte Huus og Hjem bedst forsvares ved den fælleds Hjælp, og at disse Frivillige kun i allerhøjeste Nød ville blive sammenkaldte, og da med Guds Hjælp kun nogle Dage ville blive holdte fra Hjemmet.

Sogneforstanderskabet anmodes derfor om uophølgelig efter denne Skrivelses Modtagelse at ville samle hele Sognets mandlige Befolkning, og opfordre saamange som vil og kunne tage Deel i det fælleds Forsvar, at tegne deres Navne paa en fremlagt Liste.

Enhver som er istand dertil, anmodes om at forberede sig paa at kunne give Møde med Skydegevær eller andet Vaaben.

Enhver som ikke selv vil møde, men som er i Besiddelse af Skydegevær, bedes om at udlaaene dette til en Mødende.

Paa ovenomhandlede Liste bedes ved hvert Navn paategnet, hvem der vil møde med Vaaben og med hvilke Vaaben.

Naar Listen er forfattet bedes den mig uophølgelig tilstillet, for at jeg derefter kan bestemme nogle for de forskjellige Dele af Amtet betseilig beliggende Steder, hvor jeg da paa en nærmere bestemte Dag vil indfinde mig for med de mødende Frivillige, at ordne hvad videre maatte være fornødent.

Jeg behøver ikke at opfordre Sogneforstanderskabet til Iver og Ridfærdighed i dette farefulde Dieblif. Sogneforstanderskabet vil, derom er jeg overbevist, gjøre Sognets Mænd begribeligt, at Sammenhold, Mod og Uleggenyttighed nu er fornødent. Jeg for min Part skal ikke holdes mig tilbage, men gjøre hvad jeg kan for Amtets og Landets Vel.

Ringkjøbing Amtshuus, den 29de Martz 1848. **Schulin.**

Ogsaa senere var der engelske Krigsfanger i Ringkjøbing, saaledes i Januar 1812. De var da anbragt paa Raadhuset.¹⁹⁾

De sidste Aar af Krigen var haarde og trange. Det kneb med *Smaapenge*, og den altid driftige *Jens Harpøth* udstedte da for at afhjælpe Manglen 1-Markssedler under sin Haand og Segl, naturligvis med det Resultat, at Sedlerne blev eftergjort.²⁰⁾

Omsider kom dog i Januar 1814 den længselsfuldt ventede *Fred*. Soldaterne forsvandt fra Ringkjøbing, og i en Menneskealder kunde Byen atter glæde sig ved stille og fredelige Forhold.

Med en vidunderlig Hast bredte sig i Slutningen af Marts Maaned 1848 Rygtet om *Oprøret i Hertugdømmerne* og vakte i Grænseegnene en feberagtig Spænding og Forventning om umiddelbart forestaaende Overfald. Navnlig var der en levende Frygt for de rendsborgske Slaver (Tugthusfangerne), som skulde være blevet løsladt af Oprørerne og plyndrende og brændende drog op gennem Landet. Virkningen af denne Frygt var dog intetsteds Raadvildhed eller Modløshed, men tværtimod Ønsket om at slutte sig sammen for at afværge en Invasion.

Allerede om Aftenen den 28. Marts dannedes der en *frivillig Væbning* af Borgere og unge Mennesker i Ringkjøbing, og Dagen efter udsendte Ringkjøbings Amtmand Grev *Schulin* en Proklamation, hvori han opfordrede hele Amtets Befolkning til at »forsvare Liv og Ejendom mod de muligen fra Syden indtrængende Skarer af Vagabønder, som Urolighederne i Tyskland og Hertugdømmerne maatte give Lyst til at gæste Jylland.«²¹⁾

Meget snart viste det sig dog, at de mange Meldinger om Rendsborg-Slavernes Togt intet havde paa sig. De var kun fremkaldt af en opskræmt Fantasi.

Den hurtigt dannede Folkevæbning opløstes dog ikke af den Grund, men fik et længere Sigte²²⁾. Allerede den 28. Marts havde *Frederik VII* opfordret til Dannelsen af frivillige Korps, der skulde slutte sig til Hæren²³⁾. General *Moltke* skulde berejse Nørrejylland og organisere Folkevæbningen. Han skulde stadfæste Valget af Be-

falingsmænd og derved tage mere Hensyn til deres moralske Værdi og borgerlige Anseelse end til deres militære Dygtighed. Efterhaanden som Korpsene blev uddannet, skulde de dirigeres hen til Egnen mellem Fredericia og Varde.

Folkevæbningen skulde altsaa ikke blot have det snævert lokale Maal at værgе Hus og Hjem mod Voldsmænd, men der var tiltænkt den et Samarbejde med Hæren, omtrent som Hjemmeværnet i vore Dage.

Men efter det ulykkelige Slag ved Slesvig den 23. April rykkede den preussiske General *Wrangel* i Begyndelsen af Maj over Konge-

Sabel fra »Slavekrigen».

(Ringkjøbing Museum).

Længde: 75,5 cm. — Har tilhørt politikeren Christen Berg (1829—91), der i marts 1848 var biskolelærer i Ulfborg.

aaen ind i Nørrejylland og udsendte samtidig et Opraab, hvori det hedder: »Jyllændere! modtager gjæstfri mine Tropper; I saavel som eders Kone og Børn ville da være lige saa trygge midt iblandt de ædle tyske Krigsfolk, jeg er saa lykkelig at anføre, som iblandt eders egne Brødre.«

Naturligvis kunde der efter en saa kort Uddannelse ikke være Tale om at anvende Folkevæbningen mod Fjenden. Øvelserne standse de fleste Steder, dog ikke i Ringkjøbing Amt, der i 1848 helt slap for at faa Fjenden at se. Allerede i Slutningen af Maj maatte Wrangel paa den russiske Kejsers Bud trække sig tilbage Syd for Kongeaaen. I Holstebro dannedes der et Jægerkorps bestaaende af frivillige fra Holstebro, Skive, Lemvig og Ringkjøbing, og hen mod Slutningen af Juni kunde Korpset slutte sig til Hæren.

Nogen virkelig Interesse nærede Regeringen dog ikke for Folkevæbningen. Den fik mere og mere Øjnene op for den Fare, som saadanne irregulære Tropper kunde betyde, og den 17. Marts 1849 blev der sat Punktum for Bevægelsen ved Regeringens Erklæring om, at Folkevæbningen ikke vilde kunne afvise et fjendtligt An-

greb af en mindre Styrke, men blot give Fjenden en Lejlighed til at hærge Landet og udøve en Streghed, som ved en rolig Holdning muligvis kunde undgaas.

Efter en Vaabenhvile begyndte Krigen igen i Begyndelsen af April 1849, og den 21. Maj drog 30—40 kurhessiske Kavallerister gennem Ringkjøbing ud til Amtmandsboligen Rindumgaard, hvor Anføreren, en Løjtnant, forlangte, at der daglig skulde leveres 300 Td. Havre fra Amtet til Kolding. I Overensstemmelse med Regeringens Forskrifter nægtede Amtmanden imidlertid at foretage den forlangte Udskrivning. Det modsatte vilde have været at sætte Fjenden i Stand til at tilegne sig alle en fuldstændig Okkupations Fordele uden at udsætte sig for den Fare, der var forbundet med at sprede Kræfterne. Løjtnanten havde Ordre til at arrestere Amtmanden, hvis han nægtede at efterkomme Fjendens Forlangende. Han vovede dog ikke at gøre Alvor heraf, da en Mængde af Byens Indvaanere havde samlet sig ved Amtmandsboligen og indtog en truende Holdning. Med uforrettet Sag maatte de fjendtlige Soldater drage bort.

Men den 1. Juli kom Fjenden igen, 150 slesvig-holstenske Dragoner. De forlangte og fik de nødvendige Fødemidler; men Fordringen om Udskrivning af en større Leverance af Fourage og Fødemidler af Amtet blev atter afslaaet. Dragonerne tog nu Amtmanden med sig; men han blev dog hurtigt atter sluppet løs.²⁴⁾

En halv Snes Dage efter blev der sluttet Vaabenstilstand. Krigsbegivenhederne 1850 foregik langt fra Ringkjøbing.

Begivenhederne i Ringkjøbing under *den næste Krig, 1864*, blev ikke mindre dramatiske²⁵⁾. Efter at Dybbøl var faldet den 18. April, blev Jylland oversvømmet af preussiske og østrigske Tropper. Endnu den 29. April skrev Byens Avis: »Vi lever her for Øjeblikket i idyllisk Ro. Fjenden har vi Gud ske Lov ikke set til endnu.« Men den 1. Maj ankom der uventet en Styrke paa 5—600 Østrigere til Byen. Foruden en Leverance af Fødemidler forlangte de en Brandskat af Byen paa 20.000 preussiske Daler (= ca. 26.667 danske Rdl.). Da Kommunalbestyrelsen erklærede, at Byen hverken kunde eller vilde

betale Pengene, hvorimod man ansaa sig forpligtet til at udrede de forlangte Naturalier for at undgaa Selvtægt, blev *samtliges Medlemmer af Kommunalbestyrelsen**) *samt Amtmand Grev J. D. Trampe (1807—68) og Prokurator, Kammerraad E. Møller (1819—95) arresteret* som Gidsler for Pengene.

De fjendtlige Soldater, der havde besat Ringkjøbing, indkvarterede sig under Kommunalbestyrelsens Arrestation, hvor de vilde, og rekvirerede Levnedsmidler. Fra Holmsland blev 20 Vogne tilsagt til at befordre fjendtlig Bagage. En Del af Vognene fra Gammelsogn havde allerede passeret Broen over Vonaa. Omtrent ved Midnat ankom Nysogns 10 Vogne. Idet de vilde køre frem over Broen, blev de anraabt af Skildvagten med et: »Wer da?« Kusken paa den forreste Vogn holdt stille og svarede: »Transportvogne«. Tilraabet blev gentaget to Gange og besvaret paa samme Maade, uden at Kusken kørte frem. Alligevel faldt der Skud efter det tredie Tilraab. Herover blev Hestene urolige og gik nogle Skridt frem. Der fulgte da omtrent 10—12 Skud fra hele Vagten, hvorved en Kugle strejfede Brystet paa den Mand, der sad paa den forreste Vogn, og dræbte en af hans Heste. Ved Skuddene blev Soldaterne i Byen alarmeret. De troede, at de danske Dragoner var nær, og under Forvirringen stak Fjenden Ild paa Broen over Vonaa, der blev en Del ødelagt.

Næste Morgen blev Gidslerne ført bort, og længere op paa Formiddagen forlod hele den fjendtlige Styrke atter Ringkjøbing. For Gidslerne gik Turen først til Kolding og derfra videre til Flensborg. Behandlingen var under hele Rejsen uanstændig. Befordringen skete i simple Ægtvogne under Militærbevogtning. Mad og Drikke maatte Fangerne selv betale, og i Flensborg, hvor Pladskommandanten var en Preusser, fik de anvist et Par usle Huller paa et Loft med Halm til Natteteje under saa streng Bevogtning, at de ikke maatte gaa ud, men en Bøtte eller Spand blev sat ind til dem til nødvendigt Brug²⁶). Fra Flensborg gik Rejsen videre til Rendsborg. Men umiddelbart efter Ankomsten hertil blev det betydet Fangerne, at nu kunde de

*) Kommunalbestyrelsens Medlemmer var i 1864: Byfoged Carl Georg Leuning (død 1872), Fysikus, dr. med. Erik Begtrup Holst (1828—1907), Købmand Christen Christensen (1818—92), Købmand L. Lange (død 1868), Købmand P. Dalgaard (1822—1911), Murer M. Rosengaard (født 1819), Karetmager Mads Jensen Ellerbek (1826—1913) og Bødker Knud Lyhne (1824—1906).

godt rejse hjem igen, uden at der blev givet nogen som helst Grund til denne pludselige Løsladelse.

Ogsaa senere kom der ubehagelige Gæster. Fra 13. til 17. Maj var der et fjendtligt Strejfkorps, der forlangte Forplejning leveret til 450 Mand. Dagen efter at disse Soldater havde forladt Byen, ankom der et helt Regiment Østrigere til Ringkjøbing og Omegn. I Byen blev der indkvarteret 33 Officerer og 380 Mand med 70 Heste. »Troppernes Forhold var i det hele mønsterværdigt,« hedder det i Byraadets Forhandlingsprotokol. De rekvirerede Levnedsmidler og forlod den 22. atter Byen. Den 7. Juli overraskedes Byen igen ved Ankomsten af en 3—400 Mand stærk østrigsk Troppstyrke, dels Infanteri, dels Kavalleri. De forlangte fuld Naturalforplejning og forskellige Kontributioner. Efter at have rekvireret omtrent 250 Ægtvogne forlod Styrken den 11. Juli atter Byen og kørte til Holstebro. Det var sidste Gang, Fjenden gæstede Ringkjøbing. I Begyndelsen af Oktober kom der ganske vist Ordre til at holde Kvarterer i Beredskab til 2 Eskadroner Husarer og Staldrum til ca. 250 Heste. Byen havde ikke Staldrum til saa mange Heste og maatte i en Fart opføre en Bræddebygning med Plads til 150 Heste; men efter at Freden i Wien var undertegnet den 30. Oktober, blev denne Stald atter nedbrudt uden at være kommet til Anvendelse.

I de næste 2 Menneskealdre var Ringkjøbing forskaanet for det forhadte Syn af Fjender inden for Byens Grænser.

RAADHUS

Langt ned i Tiden holdtes Tingene, baade By- og Herredsting, under Laaben Himmel. Tingstedet var en firkantet Plads indrammet af store Sten. Over Stenene blev der lagt Bjælker (de fire Stokke eller Tingstokkene kaldtes de). Her sad Fogeden, Skriveren og Tinghørerne eller Stokkemændene, der skulde kunde bevidne, hvad der var foregaaet paa Tinget. Inden for Kredsen var Parternes Plads, udenom stod Tingalmuen, Tilhørerne.

Af Ringkjøbings Kæmnerregnskab ser man, at der saa sent som 1648 blev købt Egebjælker og Stolper til *Bytinget* at forfærdige. Der blev lagt Stenbro »paa Tinget, som var omkast.« Der var en Karl til at hjælpe Tømmermanden med at løfte Bjælkerne og kaste Hullerne i Jorden til Stolperne og fylde dem igen. De anvendte Udtryk tyder paa, at Bytinget i Ringkjøbing endnu paa dette Tidspunkt er holdt under aaben Himmel. I Løbet af Aarhundredet er det dog vel kommet under Tag. I 1744 holdtes det i hvert Tilfælde paa Raadhuset.¹⁾

Thi et *Rådhus* havde Ringkjøbing fra gammel Tid. Det var et Tegn paa Byens Værdighed som Købstad. Her forsamledes velvise Borgmestre og Raad for at overveje og træffe Beslutning i Byens Sager, her holdtes Raadstueretten, og her holdtes Misdædere i Fængsel.

Saa langt tilbage man kan komme, har Raadhuset med ubetydelige Forskydninger ligget, hvor det ligger nu, mellem Torvet og Kirken. Det nævnes første Gang omkring 1600²⁾. Det var en lerklinet Bygning med Gavlene mod Øst og Vest, med Udskud, og tækket med Rør³⁾ eller Tang²⁾.

I 1629 fik Byen et nyt Raadhus. Det var en teglhængt Bygning

af 8 Fag Mur og Bindingsværk¹⁾, et Par og tyve Alen lang, 10 Alen bred og 5—6 Alen høj⁴⁾. Inden Døre var der Gulvsten⁵⁾, ikke nogen Luksus som Brædegulv. Pengene til Nybygningen havde Byen ikke; men et Par Aar i Forvejen havde Fogeden *Iver Christensen* paa Voldbjerg skænket 300 Slettedaler til den latinske Skole. Dem brugte Borgmester og Raad til Byggeriet og maatte derefter betale Rente af Kapitalen til Skolen.⁶⁾ Desuden laante Byen 100 Slettedaler af Borgmesteren.⁷⁾

I 1744 kaldes dette Raadhus forfaldent.¹⁾ Men endnu en Menne-skealder maatte det holde Stand. Men saa kunde det heller ikke længere. Arrestkamrene og Kældrene var saa slette, at Arrestanter ikke kunde forvares sikkert der, uden at der var Vagt ved dem. I Raadstuen var der sat Støtter under Loftet, for at det ikke skulde synke sammen. Kort sagt, Raadhuset var faldefærdigt.

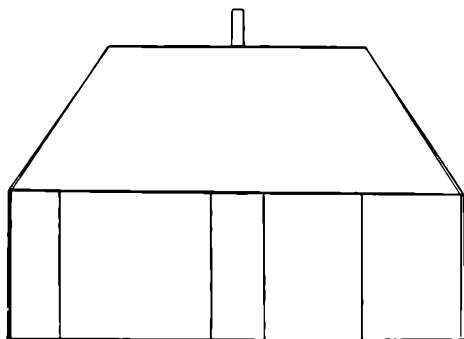
Men naturligvis vaandede Byens sparsommelige Øvrighed sig ved Tanken om de store Summer, som Opførelsen af et nyt Raadhus vilde sluge. Byfoged *Montagne* og Byskriver *Niels Hviid* ud-pønskede da den geniale Plan at vælte Størstedelen af Bekostningen over paa de omliggende Herreders Beboere. Ifølge et Overslag vilde Materialerne koste 822 Rdl. 4 Mk. 8 Sk. Hertil kom Arbejdslønnen. I alt skønnede *Montagne* og *Hviid* vilde et nyt Raadhus koste ca. 1000 Rdl.

Men da Ulfborg-Hind og Bølling Herreder ikke havde Ting- og Arresthuse, og det vilde blive dem bekosteligt at bygge saadanne Huse og tillige lønne Arrestforvarer, og da Herredsfogeden for Ulfborg-Hind Herreder boede i Ringkjøbing, og Herredsfogedembedet i Bølling Herred var forenet med Byfogedembedet i Ringkjøbing, fandt *Montagne* og *Hviid*, at det kunde blive en Lettelse baade for Byen og Herrederne, naar de tre Herreders Tingsted for Fremtiden blev Ringkjøbing Raadhus. Til Raadhusets Opbygning kunde da de 5570 Td. Hartkorn Bøndergods, der fandtes i Herrederne, bidrage ved at svare 8 Sk. pr. Tønde Hartkorn i 2 Aar. Det vilde blive en Sum paa rundt regnet 928 Rdl., og Ringkjøbing vilde kunde slippe med 72 Rdl. til Raadhusbyggeriet samt den fremtidige Vedligeholdelse af Bygningen.

Denne smukke Plan opnaaede baade Amtmandens og Stiftamt-

mandens Velsignelse og blev konfirmeret af Kongen den 23. April 1777. Men desværre blev Raadhuset dyrere end beregnet. Ved Licitation paatog Købmændene Peder Tang, Jens Bjerg Rindom og Søren Tang sig at opføre det nye Raadhus for 1450 Rdl. Det blev en Udgift for Byen paa 522 Rdl. i Stedet for de beregnede 72 Rdl., hvortil kom Vedligeholdelsen.

Men herved var der intet at gøre. Raadhuset, det tredie i Rækken, blev rejst paa samme Plads som sine Forgængere, og i 1778

Raadhuset fra 1777.

(Rids i Pakken Diverse Dokumenter 1596—1864 i Ringkjøbing Raadstuearkiv).

stod det færdigt. Et groft Rids i Ringkjøbing Raadstuearkiv viser Bygningens lidet imponerende Ydre. Til Grundplanen findes der forskellige Udkast; men ingen af dem synes at være blevet anvendt.⁸⁾ Den invendige Indretning kendes derfor ikke i Enkeltheder, men kun i sine Hovedtræk.

Det var en grundmuret, teglhængt Bygning i een Etage paa 9 Fag. Dens Længde var 23 Alen, altsaa lige saa lang som det foregaaende Raadhus, men over halvanden Gang saa bred, nemlig 16 Alen. Raadhuset kom derfor til at springe frem foran Nabohusene og rage 5—6 Alen ind paa Torvet.

Facaden vendte mod Syd. Op til Indgangsdøren førte en Sten-trappe med Jerngelænder. Ud mod Torvet var der 4 trekarms Vinduer, og over Fløjdøren, der førte ind i Huset, et rundt Øje til at skaffe Lys i Forstuen.

Rådhusbygningen rummede først og fremmest en Raadstue og

en Tingstue. I Raadstuen var der et rundt Bord med to Fløje, en Lænestol og seks andre Stole med ruslæders Sæder, et langt Bord med en lang og en kort Bænk, et Hjørneskab med to Døre og Laase, en ny Jernbilæggerovn, ja endog to Par Gardiner af grønt Rask*). I denne Stue holdtes Raadstueretten om Mandagen og Bytinget om Fredagen samt Sessioner.

Herredernes Tingstue var udstyret med et langt Bord, en Træstol, tre Bænke, et Hjørneskab med to Døre og Laase og en ny Jernbilæggerovn. Men en Luksus som Gardiner var der ikke Tale om. Her holdtes Bølling Herredsting om Tirsdagen og Ulfborg-Hind Herredsting om Onsdagen.

Desuden var der to Arrester med Brikser til Malefikanter, en Arrest med Briks til Arrestanter, der kun havde gjort sig skyldige i smaa Forseelser, samt et Kammer til Arrestforvareren med en ny Jernbilægger, et Bord og en Bænk.

Paa Loftet var den uhyggelige Daarekiste (et Aflukke for sindsyge) samt Arkivet med Kongeloven i Folio i en Kasse, en Kiste og et Par Skrin fulde af Dokumenter samt et Skab til Protokoller. Desuden var der et Skab til Kirkens og Fattigvæsenets Dokumenter.⁹⁾

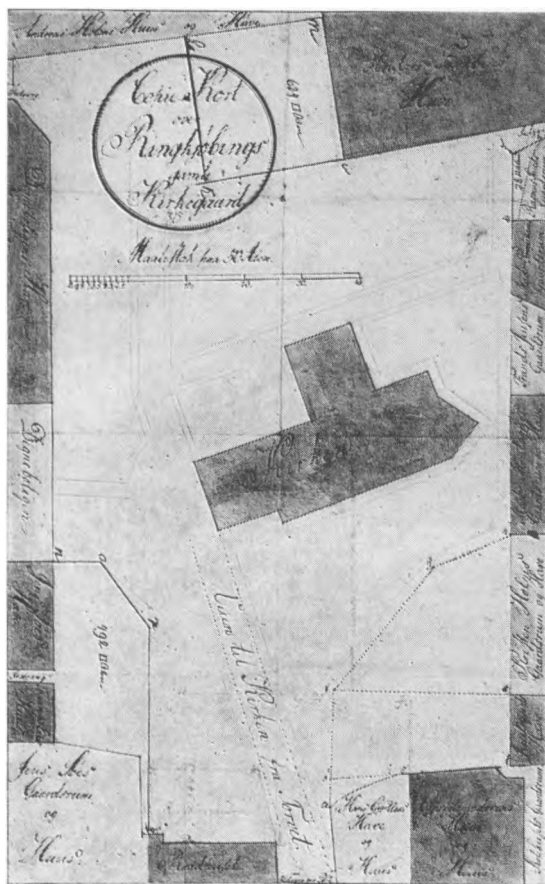
Megen Sparsommelighed havde Byens vise Fædre udvist, og hvad forsigtig Omgang med Skatteborgernes Penge angaar givet et Eksempel, som mangt et Byraad i vore Dage kunde lære meget af.

Men sandt at sige var det nu heller ikke nogen Pragtbygning, der rejste sig paa Torvet i 1777—78, ja, den var vel næppe Byen værdig, en Askepot maa den have været ved Siden af sine Naboer paa Torvet, solide Borgerhuse som det senere Hotel »Ringkjøbing« og den gamle Borgmestergaard, da den blev opført.

Allerede efter et Par Menneskealdres Forløb var Raadhuset da ogsaa blevet for ringe og for lille. I Foraaret 1843 rettedes der Henvendelse til arkitekt *N. S. Nebelong*, der var beskæftiget med Restaurering af Ribe Domkirke, om dels at udarbejde Tegninger til en Udvidelse af Raadhuset, dels give Tegning til et helt nyt. Ved Slutningen af Aaret forelaa Nebelongs Tegninger; men da hans Planer var for dyre, blev de hurtigt lagt til Side.

*) Tyndt, groft vævet uldent Stof.

Forhenværende Byskriver *Thorlacius* foreslog sin Gaard (den gamle Borgmestergaard, se Side 46) til Raadhus: men dette Forslag vandt ikke Bifald.

Kort over Ringkjøbings gamle Kirkegaard 1815.
(Ringkjøbing Museum).

Det blev Murermeister *Rosengård* i Ringkjøbing, der paa Borgerrepræsentanternes Opfordring udarbejdede Tegning og Over-
slag til et nyt Raadhus.

For at forstaa *Rosengårds* Forslag er det nødvendigt at kaste et Blik paa hosstaaende Kort fra 1815 over Ringkjøbing gamle Kirkegaard. Sydligst ses det gamle Raadhus. Øst derfor er afsat

Hans Gørtlers Have og Hus. Derimellem gik Vejen skraat fra Torvet hen til Kirken. Rosengaards Forslag gik ud paa, at Raadhuset skulde flyttes lidt mod Øst, saa det kom til at ligge omtrent midt paa Torvets Nordside. Hertil udkrævedes 1) Nedlægning af den gamle Tilkørsel til Kirken, der i Stedet for skulde henlægges til Vestenden af det planlagte Raadhus, og 2) Erhvervelse af den Grund, der paa Kortet kaldes Hans Gørtlers Have og Hus, og som laa Øst for Vejen og i 1840'erne tilhørte Værtshusholder *Christen Trasborg*. Hertil føjede Borgerrepræsentanterne Ønsket om at faa det nye Raadhus rykket de 5 Alen tilbage, som det gamle stod ud paa Torvet, saa at den nye Bygning, der skulde have samme Bredde som den gamle, kom i Flugt med Nabohusene. Det vilde da ogsaa være nødvendigt at erhverve et Stykke af den gamle Kirkegaard omkring Kirken til Arrestgaard. Da Kirkegaarden allerede var nedlagt i 1807, og der ikke var blevet begravet i den siden, voldte det ingen Vanskelighed at erhverve Stiftsøvrighedens Samtykke til at inddrage et Stykke af Kirkegaarden til Arrestgaard.

Derimod voldte det stort Besvær at komme i Besiddelse af *Christen Trasborgs* Ejendom. Ejeren var i og for sig villig til at sælge; men han havde forpligtet sig til at give den forrige Ejer *Hans Gadberg* og dennes Kone Bopæl i Huset, saa længe de levede, og de var ikke til Sinds at give Afkald paa denne Ret.

Dermed gik Sagen for en Tid i Staa. Men omsider indvilgede *Hans Gadberg* og Kone dog i at flytte mod, at Sælgeren skaffede dem en fri Lejlighed et andet Sted i Byen. Derefter solgte *Christen Trasborg* sin Ejendom for 900 Rbd. rede Sølv. Arbejdet med Opførelsen af det ny Raadhus blev bortliciteret til Murermester *Rosengaard*, Snedkermester *Bork* og Købmand *Lange* for 8.985 Rbd. Mens Byggearbejdet stod paa, lejede Byen en Sal og to Værelser i den gamle Borgmestergaard med særlig Indgang fra Torvet til Rettens Pleje, Arkivets Opbevaring, Møder i Kommunens Anliggender, Amsraadssamlinger, Sessioner m. m.

De endelige Tegninger til det nye Raadhus var udarbejdet af Arkitekt *Brunstrøm*. Efter Borgerrepræsentanternes Ønske skulde der et Uhr paa Raadhuset. Den 17. Marts 1849 blev Grundstenen lagt, og den 28. November 1849 blev den færdige Raadstuebygning

afleveret og indviet den 4. December. Det var en statelig grundmuret Bygning i 2 Etager, lige saa bred som sin Forgænger (10 Alen), men halvanden Gange saa lang (36 Alen). Midten af Bygningen ligger paa den gamle Vej til Kirken.¹⁰⁾ I 1918 opførtes et Ting- og Arresthus paa Vellingvej (nu Kongevejen), og siden den Tid har Raadhuset udelukkende været Sædet for Byens Administration og afgivet Lokaler for Amtsraadets Møder.

De ældre Raadhuse i Ringkjøbing har udelukkende været Købstadens Ejendom. Men siden 1777 har der været Fællesskab mellem By og Land om Raadhuset. Amtet ejer de to Trediedele, Byen kun een Trediedel.

Da Købstaden i 1943 fejrede sit 500 Aars Jubilæum, skænkede dens Borgere Raadhuset et Klokkespil.*)

*) Som en Fortsættelse af denne Borgergave blev der i 1945 opstillet en Bypumpe paa Torvets Vestside ud for Hotel »Ringkjøbing«, en fornyet Udgave af den hyggelige gamle Pumpe, som i gammel Tid havde staaet paa Torvet (se Billedet Side 45). — I 1952 blev der yderligere anbragt en Bronzestatue paa Torvet af I. C. Christensen, rejst af Venstres Landsforening og udført af Billedhuggeren Johannes Bjerg.

Ringkjøbing Kirke.
I Baggrunden Realskolen.
(Fotografi ca. 1945).

KIRKEN

DENS TILBLIVELSESHISTORIE OG YDRE

Mens Slægt har fulgt efter Slægt, og Gaarde og Huse er faldet for Tidens Tand og afløst af nye, har een Bygning staaet fast gennem Aarhundreder. Det er *Ringkjøbing Kirke*, Byens eneste Bygning fra Middelalderen.

I Middelalderen var det Skik at give en Kirke Navn efter en Helgen, til hvis Forbøn og Beskyttelse man anbefalede Kirken. Ifølge »Danske Atlas« 1769 siges Ringkjøbing Kirke »fordum at være kaldet *St. Jørgens Kirke*, hvilken Helgens Billede endnu findes paa Pulpituret.« Dette gentager Frost i sin Bog om Ringkjøbing. Men her maa foreligge en Misforstaaelse. Billedet eksisterer den Dag i Dag. Det er en Statue, der nu findes paa Ringkjøbing Museum. Den forestiller blot ikke St. Jørgen, der var en Ridder, men en Biskop i fuldt Skrud. Nej, det er nok rigtigere, hvad Magistraten i Ringkjøbing skriver blot 25 Aar tidligere i en Indberetning fra 1744: »Udi Ringkiøbing er ikkuns een Kirke, *har ingen anden Navn end kaldes Ringkiøbings Kirke.*«¹⁾ Det vil sige, at man i Tiden efter Reformationen har glemt Navnet paa Kirken, fordi der kun var den ene. Forklaringen i »Danske Atlas« maa opfattes som en Konstruktion ud fra et Billede, man oven i Købet har misforstaaet.

Ingen Beretning og intet Dokument fortæller, hvornaar Kirken blev paabegyndt. Paa een Gang er den ikke blevet til, men har udviklet sig stykkevis. Kun for den alleryngste Tilbygning, nemlig Sydfløjens Vedkommende kan man opgive helt nøjagtigt Byggeaar. De ældre Deles Alder kan kun fastslaaes saa nogenlunde ud fra Sti-

len og det Materiale, der er anvendt, samt ved Hjælp af Vink i de skrevne Kilder.

I det store og hele maa man sige, at Ringkjøbing Kirkes Bygningshistorie i Middelalderen ligger i det dunkle. Naar det store Værk om Danmarks Kirker, som Nationalmuseet udgiver, er skredet saa langt frem, at Turen kommer til Ringkjøbing Amt, er det muligt, at Nationalmuseets Undersøgelser vil kunne kaste Lys over Kirkebygningens Udvikling i Middelalderen.

Bispefigur fra Ringkjøbing Kirke.
(Ringkjøbing Museum).

Det er i hvert Fald sikkert, at Kirkens ældste Partier er Koret og Skibet.

Byggematerialet, *Munkesten*, fortæller lidt om Alderen. Paa en Blyplade, der er fundet i Valdemar den Stores Grav i Ringsted, fremhæves mellem Kongens Størværker, at han »som den første af brændte Tegl til hele Rigets Værn byggede den Mur, der i Folkemunde kaldes Dannevirke, og et Taarn paa Sprogø.« Den stærke Fremhævelse af Materialet er et utvivlsomt Bevis paa, at dette paa den Tid maa have været nyt og ukendt. Deraf kan man slutte, at Ringkjøbing Kirkes Kor og Skib i hvert Fald ikke kan være ældre

end Valdemarernes Dage, det vil sige ca. 1200.

Men hvor sen maa da Bygningen antages at være?

Her melder det Spørgsmaal sig, hvor de *Granitkvadre* stammer fra, der er anvendt nederst i Korafslutningen og Korets Sydmur.

Endnu i 1892 laa der ved Havnen et Par Granitkvadre samt en profileret Sokkelsten, 17 Tommer høj og 14 Tommer bred. Paa samme Tid kunde man i en Havemur i Grønnegade se to Halvdele af Overliggersten til et rundbuet Vindue. Alt dette maa opfattes som stammende fra en gammel Granitstenskirke.²⁾ Men hvad er

det for en Kirke? Er det en Kirke, der er blevet afløst af den nuværende Murstensbygning paa samme Sted? Eller har der i Ringkjøbing paa et helt andet Sted ligget endnu en Kirke, der er blevet brækket ned i Middelalderen, og hvis Materiale til dels har fundet Anvendelse i den nuværende Kirkebygning?

Arkitekt *Hother Paludan*, der ledede det store Byggearbejde ved Kirken i 1930'erne, har gjort opmærksom paa, at Kirkens Fundamenter er betydeligt tykkere end de Mure, de nu bærer. Dette Forhold forklarer han saaledes, at der oprindelig maa have ligget en romansk Kirke med svære Mure paa Stedet, og at den nuværende Kirke med tyndere Teglstensmure og spidsbuede Hvælvinger er opført oven paa de gamle Fundamenter.

Hvis Paludan har Ret, vil det sige, at den ældste Kirke i Ringkjøbing har været en Granitkirke fra Tiden før 1200, medens den nuværende Murstenskirke er bygget ret sent i Middelalderen, vel omkring Aar 1400.³⁾

Redaktionen af *Nationalmuseets* store Værk »Danmarks Kirker« mener imidlertid ikke, at Paludans Opmaalings- og Restaurerings-tegninger giver noget Holdepunkt for en Afgørelse af Spørgsmaalet om, hvorvidt Dele af Kirken kan være ældre end 1200'erne. Derimod finder Redaktionen, at et lille rundbuet Vindue, Paludan fandt i Skibets Sydside, tyder paa, at i hvert Fald Skibet maa tilhøre 1200'erne og vel den første Halvdel, hvorimod det polygonale Korparti maa være adskilligt yngre. Paludan tyder det fundne Vindue paa en helt anden Maade, nemlig som en Del af den gamle romanske Kirke, der er indgaaet i den nye gotiske.

Der er saaledes to Opfattelser. Den ene gaar ud paa, at en romansk Kirke ca. 1400 er blevet afløst af den nuværende Murstenskirke i gotisk Stil, saaledes at der i Skibet findes Dele af den ældste Kirke. Den anden Opfattelse er den, at den nuværende Kirkes Kor og Skib stammer fra ca. 1200, dog saaledes at Koret paa et vist Tidspunkt er blevet ombygget.

Nationalmuseet betoner meget stærkt, at noget sikkert ikke kan siges. Kun en indgaaende Bygningsundersøgelse kan maaske skaffe Klarhed.⁴⁾

Hermed maa man slaa sig til Taals. Dog maa det vist tilføjes,

at en stor Vanskelighed ved Nationalmuseets overmaade forsigtige Antydninger af en Løsning af Spørgsmaalet om Kirkens Ælde er de Rester af en romansk Kirkebygning, der vitterlig findes eller fandtes i Ringkjøbing, da man intet kender til, at Ringkjøbing nogen sinde skulde have haft 2 Kirker.⁵⁾

Murstenskirken, kun bestaaende af Kor og Skib, tilsammen 22 Meter i Længden, har ikke synet meget. Men i Tidens Løb har Kirken faaet forskellige Tilbygninger.

Først kom *Taarnet*.

Oprindelig har Ringkjøbing Kirke som saa mange andre Guds Huse manglet Taarn. Det fremgaar af den Omstændighed, at Taarnets Fundamenter ikke ligger saa dybt som Korets og Skibets. Det viser, at Taarnet er bygget paa et andet Tidspunkt end Kirkens centrale Dele. Formentlig er det opført kort før Reformationen og er bygget paa den ejendommelige Maade, at det bliver bredere op-efter. Mere end noget andet har Taarnet bidraget til at højne og fremhæve Kirken. Øverst er der 4 Spidsgavle og et lavt firesidet Spir. Spidsgavlene i deres nuværende Form stammer fra 1866. De blev da hævet ca. 27 Tommer ved Toppunktet.⁶⁾ Men de var der, om end lavere, i Forvejen. Man ser den samme Afslutning paa Taarnet som nu paa Billeder af Ringkjøbing af den gamle Maler Jesper Kirkegaard fra Begyndelsen af det 19. Aarhundrede (se Side 83) og paa Prospektet af Ringkjøbing i »Danske Atlas« 1769 (se Side 36). Om Taarnet tidligere kan have haft en anden Afslutning, vides ikke.⁷⁾

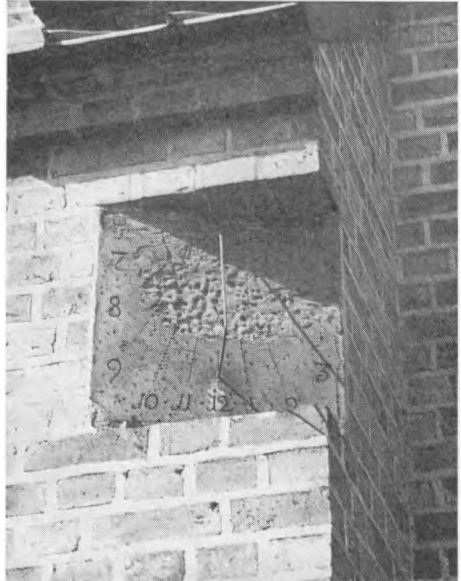
I Kirketaarnet findes et *Uhr* med Uhrskive paa Taarnets Sydside. Det nuværende Uhr stammer fra 1866 og kostede 520 Rdl.⁸⁾ Dets Forgænger nævnes allerede 1587⁹⁾ og er formodentlig jævngammelt med Taarnet. Det gamle Uhrværk er underligt nok havnet i det mærkelige Museum »Mands Samling« i Assens.¹⁰⁾ Paa en Støttepille til Skibet mod Syd lige ved Taarnet sidder et *Soluhr*, der blev anbragt i 1728 til at stille Sejerværket efter.¹¹⁾

Den næste Udvidelse af Kirken var Opførelsen af Nordfløjen, *Korskirken*, som den altid kaldtes. Den siges almindeligvis at være

bygget af Sognepræsten *Jens Iversen Bork*. Denne Antagelse træffes første Gang i »Danske Atlas« 1769; men den er ikke rigtig. Maa-ske skyldes den den Omstændighed, at Præstens Epitafium den Gang hang i Korskirken (nu i Koret). Jens Iversen Bork blev Præst i Ringkjøbing 1602; men Korskirken er fra 1592—93. Det fremgaar af Kirkeregnskabet 1592—96, og fra Sommeren 1593 har man et Kongebrev om Ydelse af Hjælp til Ringkjøbing fra Omegnens Kirker, der havde Formue, da Borgmestre, Raad og menige Almue i Ringkjøbing havde paabegyndt et storlig fornødent Byggearbejde ved deres Kirke, som de imidlertid ikke kunde fuldende ved Kirkens egne midler.¹²⁾

I 1848 undergik Korskirken en stor Ombygning, hvorved Murene blev forhøjet en halv Alen.¹³⁾

Den sidste Udvidelse kom i 1934—35, da en *Sydfløj* blev tilbygget svarende til Nordfløjen, hvorved Korsformen blev fuldendt. Den nye Korsfløj blev tækket med Bly, som den øvrige Kirke er det med Undtagelse af den nordlige Korsfløj, der altid har haft Tegltag.¹⁴⁾

Soluhur faa Kirkens Sydside.
(Fotografi).

En enkelt af de Tilbygninger, Kirken har faaet, er atter forsvundet, nemlig et *Kapel*, som Amtsforvalter *Villads Andersen* i 1693 fik Tilladelse til at opføre til sin Begravelse i Krogen mellem Korskirken og Korets Nordmur med Indgang fra Koret.¹⁵⁾ Villads Andersen døde 1697, og hans Hustrus Brodersøn Peder Stephansen i Varde overlod i 1750 Begravelsen til sin Fætter Peder Bagges Enke Johanne Nielsdatter Colding, der var Ejer af Søgaard i Nysogn.¹⁶⁾

Hendes Svigersøn Krigsraad Henrik Ammitzbøl arvede Søgaard og Kapellet i Ringkjøbing og efter ham hans Søn Kancelliassessor Hans Peter Ammitzbøl. Men da denne var død i 1821, vilde Enken Susanne Elisabeth Taftteberg ikke mere holde Begravelsen vedlige, og 1823 blev Kapellet brudt ned.¹⁷⁾

Oprindelig har Kirken i det ydre været rød. Først i 1830'erne synes Kirken at være blevet kalket hvid udvendig¹⁸⁾, og denne Farve beholdt den i de følgende 100 Aar. I 1873—75 blev Murene dækket med et tykt Lag Cementpuds¹⁹⁾, der dog havde Tilbøjelighed til at skalle af og i hvert Fald slørede Kirkens Former, hvorfor Cementpudsen ved Restaureringen 1934—35 blev hugget af og Kirken skalmuret med røde Munkesten¹⁴⁾, saa den herefter staar i sin oprindelige røde Farve.

KIRKENS INDRE

Koret.

I enhver Kirke søger den besøgendes Blik straks op mod *Alteret*. Det var i Middelalderen det vigtigste i Kirken. Her foregik Guds-Dyrkelsen, og man nøjedes ikke med eet, men rejste flere Altre. I Ringkjøbing Kirke har der været et Alter til Ære for St. Anna. Jomfru Marias Moder (se Side 130), og det er næsten utænkeligt, at Kirken ikke ogsaa skulde have haft et Alter for Guds Moder, Jomfru Maria, og der kan have været flere Altre. Der var Plads nok i Kirken. Der var ingen Prædikestol, og der var ingen Stole til Menigheden at sidde i. Kirken var ikke beregnet til Godtfolks Bekvemmelighed, men rejst til Guds Ære, og hans Tjeneste overværede man ikke mageligt siddende. Man stod, eller man knælede.

Et Alter fra Middelalderen er altid af Sten. Det er det nuværende Alter i Ringkjøbing Kirke ikke. Det er et Træbord, sidste Gang fornyet ved Restaureringen 1934—35.

Kirkens ældste *Altartable* har i Stil og Tid svaret godt til Kirkens øvrige Inventar 3: Renæssancestilen fra Christian IV's Tid. I Begyndelsen af 1840'erne trængte Tavlen stærkt til Opmaling. Men

Ringkjøbing Kirkes Indre.
(Fotografi ca. 1945).

da Kong Christian VIII den 3. August 1845 overværede Gudstjenesten i Kirken, lovede han i Stedet for at skænke en helt ny Altertavle. Det trak imidlertid ud med Opfyldelsen af det kongelige

*Altertavle i No Kirke, tidligere i Ringkjøbing.
Maleriet af nyere Dato.
(Fotografi).*

Løfte. Kongen døde, og Kirkeinspektionen saa sig i Sommeren 1848 i den ubehagelige Situation allerunderdanigst at maatte minde den nye Konge om hans Faders Løfte. Men Treaarskrigen gik til Ende, før der i 1851 endelig kom Skrivelse fra Ministeriet om, at en ny Altertavle vilde blive skænket af Kongen til Kirken. Kort efter blev den nye Tavle stillet op med et Maleri af Sophus Schack fore-

Alterparti og Døbefont i Ringkjøbing Kirke.
(I fotografi ca. 1945).

stillende Bjergprædikenen.²⁰⁾ Billedet fik ved Restaureringen af Kirken 1934—35 en ny Indfatning. Den gamle Altertavle (med nyt Billede) findes nu i No Kirke.

Kirkens ældste *Kalk* er fra 1694. Den opbevares nu i Kirkens Boks. Den *Kalk*, der bruges ved Altergang i Kirken, er forsynet med Hældetud og maa være anskaffet, da man gik over fra Fælles-

Vinkande fra Ringkjøbing Kirke.
Fremstillet 1777.
(Ringkjøbing Museum).

kalk til Særkalke. Den *Disk*, der bruges, er formentlig samtidig med den gamle *Kalk* fra 1694. Den før nævnte Amtsforsvalter *Villads Andersens Enke Maria Pedersdatter**) skænkede i sin Enkestand sidst i 1690'erne en forgyldt *Sølvvinkande* til Alteret. I 1711 skænkede Borgeren *Spænd Mortensen* i Fredericia og hans Hustru *Else Jørgensdatter Torsk* af en gammel Ringkjøbing-Slægt en *Sølvoblatæske*.²¹⁾ Hverken Vinkanden eller Oblatæsken eksisterer mere. I 1777 anskaffede Kirken, uvist af hvilken Grund, en ny Vinkande og en ny Oblatæske af Sølv, fremstillet af Guldsmed Matthias Clausen, der fra 1775 til 1782 virkede i Ringkjøbing, derefter i Randers.²²⁾ Kanden og

Æsken fra 1777 findes endnu. Kanden er deponeret paa Museet og afløst i Kirken af en ny Vinkande fra 1899. Oblatæsken bruges den Dag i Dag i Kirken. Til Sygeberettelse findes 2 Sæt. Sognepræstens *Kalk* og *Disk* er, som Guldsmedemærkerne viser, fremstillet af Guldsmed Jørgen Stilche i København, der virkede fra ca. 1644 til sin Død 1683. En ganske lille Oblatæske hos Sognepræsten skyldes Pierre Jean Stoundre, der tog Borgerskab som Juveler i København 1791 og døde 1826. Kaldskapellanens *Kalk* og *Disk* til Hjemmealtergang er anskaffet ved Kaldskapellaniets Oprettelse i 1946.

Paa Alteret staar 2 *Lysestager* af Messing uden Aarstal eller Inskription. Desuden har de Haandværkere, der udførte den store

*) Datter af Provstiskriver Peder Nielsen til Lunderup ved Varde.

Restaurering af Kirken 1934—35 skænket en syvarmet Lysestage til Alteret.

Alteret er omgivet af et smukt *Smedejernsgitter* med Messingknapper og Givernes Navnetræk W. A. S. og M. P. D., d. v. s. Amtsforvalter *Villads Andersen* og Hustru *Maria Pedersdatter*.

Døbefonten, der staar i Koret foran Alteret, er en Kopi i bronceret Zink af Døbefonten i Frue Kirke i København, en Engel, der holder en Muslingeskal. En Plade paa Bagsiden oplyser, at den skyldes en Gave fra Konsul *Christen Husted* og Hustru og er anbragt i Kirken 1884. Den gamle Døbefont af Granit stod mod Nord i Koret med en Himmel over. Himlen, der er fra ca. 1600²⁴), findes nu paa Museet. Men Fontens oprindelige Plads har ikke været Koret. Som Daaben er Begyndelsen til det kristne Liv, har Døbefonten oprindeligt haft sin Plads ved Indgangen til Kirken. Saaledes var det i Middelalderen, og saaledes var det i den første Tid efter Reforma-

Fontehimmel fra Ringkjøbing Kirke.
(Ringkjøbing Museum).

tionen. Peder Palladius siger i sin Visitatsbog: »Fonten neden i Kirken og Alteret oven i Kirken og Prædikestolen midt imellem, at naar eders Sognepræst prædiker eder Vor Herre Jesum Kristum rent og klart til eders Salighed, da — — — slar han den ene Haand ned til Fonten og den anden op til Alteret, at de staar paa begge Sider ved Prædikestolen, som de tvende Kerubim stod omkring Ar-

ken.« Hvornaar Døbefonten er flyttet op i Koret, vides ikke. Den stod der i hvert Fald 1776.²⁵⁾

Paa Korets Nordvæg hænger Præsten *Jens Iversen Borks Epitafium*, der oprindeligt havde sin Plads i den nordre Korsfløj, hvor det endnu hang i 1817²⁶⁾, og hvorfra det først i det 19. Aarhundrede er flyttet til sin nuværende Plads. Strengt taget er det et Mindesmærke, som Præsten har sat over sin afdøde Hustru *Anna Nielsdatter*; men paa Tavlen har han ikke blot anbragt den afdødes Billede, men ogsaa et Portræt af sig selv, begge efter Tidens Skik med Pibekrave om Halsen. Under Billederne staar der paa Latin:

Jens Iversen Bork, Sognepræst i Ringkjøbing, satte med Suk dette Minde over sin længselsfuldt savnede Hustru Anna D. [Dorothea?] Nielsdatter, der blidt blev kaldt herfra til Abrahams Skød 10. Juni 1614, 28 Aar gammel.

Vor Frelser Sød / Ved Blod hin Rød / har giort Oss Reene Oc Klare.
Effter vor Død / i Abrahams Skiød / Kand wi huile Vden fare.

Øverst staar et Skriftsted (Johannes Aabenbaring 2,7), og der efter taler den afdøde Hustru til sin efterlevende Mand paa Latin til venstre paa Tavlen med dansk Oversættelse til højre:

Min Tiende Fødzels store Smerte
Gick mig kier Hosbond / nest til Hierte.
Det Kierist der effter / ieg Satte til /
Det maa saa skee i Huad Gud vil.
Vor fem smaa Børn har ieg hoss mig /
De andre fem Beffalis dig.
Jeg i Glæde met disse Mine /
Foruenter dig Oc alle Dine.
Naar wi her samlis effter Guds villie /
Tratz døden skal oss meer atskillie.
Du haffde mig vel aff Hiertet Kiær /
Men Jesus elskte mig Meget meer.
Vær trøst, oc kom, at wi tilsammen /

Kand leffue met Christ i Ro oc gammen
 Oc vor Kierlighed Renouere /
 I Christ vor broder oc brudgom kiære.

Hertil siger Enkemanden »ved sin honningsøde Hustrus Grav« paa Latin: »Kær var du din Fader, dine Børn og din Mand, kær for alle gode; men kærere var Anna for Gud.« Han slutter med at anføre Navnene paa deres 10 Børn (NB! Hustruen var 28 Aar, da hun døde): to af Navnet Mette, Peder, to af Navnet Maren, to af Navnet Hans, Iver, Kjeld og Christen.

Dagslyset i Koret kommer hovedsagelig ind gennem to høje Vinduer i Apsis. Disse blev i 1951 forsynet med *Glasmosaikruder*, skænket af Direktør *H. L. Hansen* og Hustru, Ringkjøbing Uldspinderi og Tæppefabrik, til Minde om deres to afdøde Sønner. Motivet er taget fra den bibelske Fortælling om Enkens Søn i Nain. Det ene Billede forestiller Jesus, der siger til Moderen: Græd ikke! Paa det andet siger Jesus til den unge Mand: Jeg siger dig, staa op!

Den kunstige Belysning af Koret bestod i ældre Tid foruden af de to Lys paa Alteret af en »stor puklet Messing Lysearm«. Den er nu forsvundet. I Stedet for var der stillet en Kandelaber paa hver Side af Alteret; men disse blev fjernet ved Glasmaleriernes Anbringelse i 1951. Under Hvælvingen hænger en Lysekrone med 9 Arme, der ifølge Inskriptionen er skænket til Kirken 1692 af Borgeren *Christen Hansen Ronum*, død 1699, og Hustru *Johanne Mikkelsdatter*. Denne Krone hang oprindelig vestligst i Skibet, men er ved Restaureringen 1934—35 blevet anbragt i Koret. Anledningen til Gaven skal have været Christen Hansen Ronums Taknemmelighed over ved en Karls Indgriben at være blevet afholdt fra under økonomiske Vanskeligheder at forgrube sig paa sig selv.*) Hans Ar-

*) Beretningen ser ud til at stamme fra Raadmand Oluf Frank, hvis Moder var Christen Hansen Ronums anden Hustru, inden hun Aaret efter dennes Død blev gift med den senere Borgmester Niels Olufsen Frank, Oluf Franks Fader. Beretningen findes i Hans de Hofmans Værk »Samlinger af publice og private Stiftelser og Foundationer« 9. Bind 1763, »Appendix til Riiber Stifts Foundationer« Side 30, hvor Oluf Frank nævnes. Paa Grund af det nære Forhold mellem den sandsynlige Kilde for Hofmans Beretning og Giveren af Lysekronen er der Grund til at fæste Lid til Fortællingen.

vinger skænkede en Ager til Kirken til Lysekronens Vedligeholdelse med Lys.

Tidligere har der været et *Gitterværk* med drejede Piller og to *Døre mellem Koret og Skibet*, som man stadig kan se det i visse Kirker. Endnu saa sent som 1731—32 blev det fornyet.²⁷⁾

Skibet.

Fra Koret er en Dør til Trappen op til *Prædikestolen*. »Gaaer bort i all verden, og prædiker Evangelium for alle Creature«, staar der paa Døren som en Formaning til Præsten oven over Billedet af en Præst, der prædiker for en forsamlet Menighed.

I vore Dage staar Prædikestolen i Skibets sydøstlige Hjørne; men der havde den ikke sin Plads fra første Færd. Prædikestolen er samtidig med Korskirken og stod oprindelig mod Nord og ikke mod Syd saadan som nu. Den nævnes første Gang, da Ringkjøbing Kirkes Regnskab blev »hørt«, som det kaldtes, det vil sige revideret den 19. Oktober 1597. Giveren var Borgmester *Frederik Busk*. I alt kostede Stolen 200 Rdl. Til Gengæld for Gaven betingede Frederik Busk sig, at der skulde slaas en Streg over eventuelt Mellemværende mellem Kirken og hans afdøde Svigerfader Borgmester Iver Nielsen.⁹⁾ Ikke uden Grund blev Frederik Busks Epitafium efter hans Død 1602—03 ophængt i Koret, hvor det endnu hang i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. I Løbet af Aarhundredet er Kirkens Mindesmærker blevet omordnet og Borgmester Frederik Busks Mindesmærke desværre forsvundet, maaske i 1841, da der ved Auktion bl. a. blev solgt et gammelt Epitafium, som Søren Harpøth købte for 4 Mk. 14 Sk.²⁸⁾ En Gang i Tidsrummet mellem 1627 og 1700, hvor Kirkeregnskaberne for Ringkjøbing mangler, er Prædikestolen blevet flyttet til Sydsiden af Kirken.

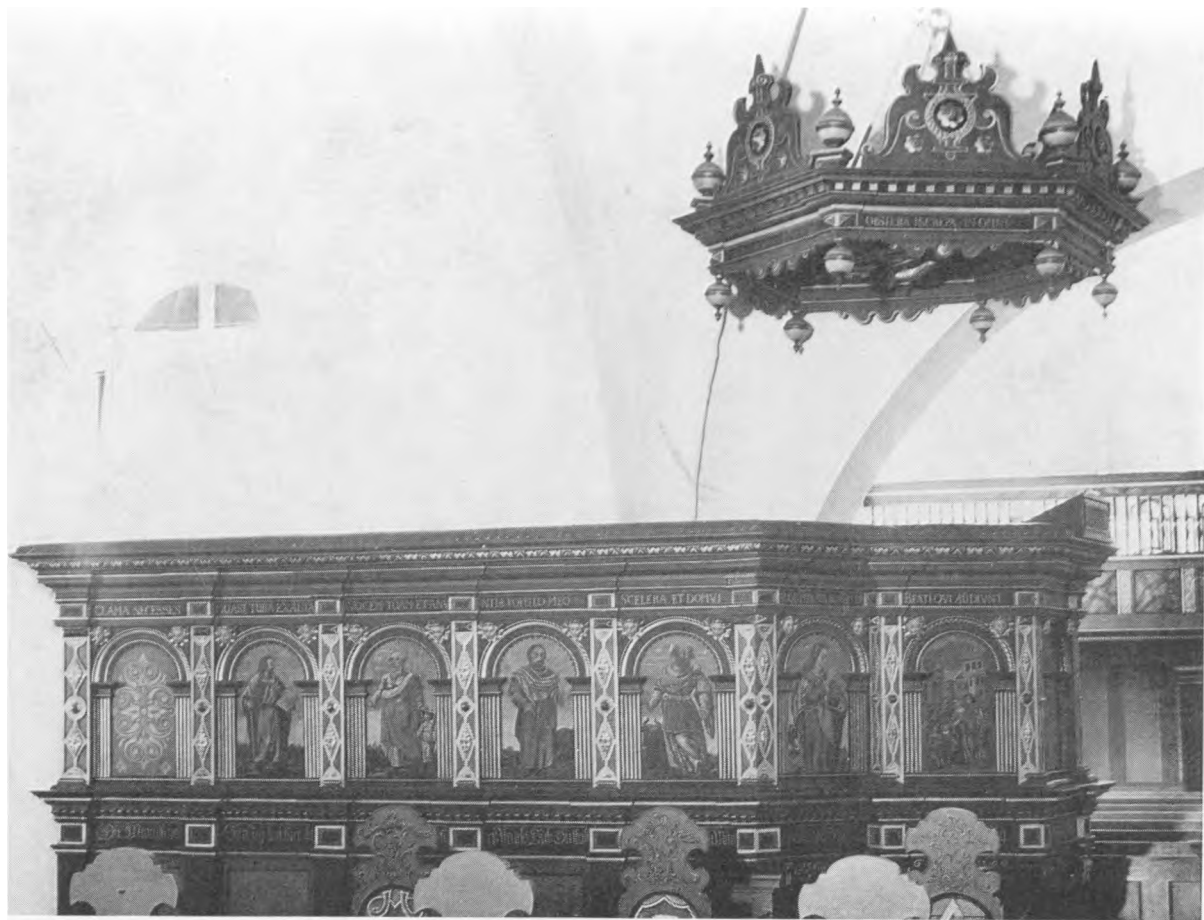
Den Kunstner, som har skabt Prædikestolen i Ringkjøbing, har som Læremester haft Tidens dygtigste Billedskærer *Mikkel van Groningen*, hvis mest bekendte Arbejder er Prædikestolen i Aarhus Domkirke og det berømte store Skab paa Skaføgaard. Ogsaa i andre vestjydske Kirker kan man spore Mikkel van Groningens Stil

og Elever, saaledes paa Prædikestolene i He, Brejning, Gudum og Gimsing, i sidstnævnte Kirke ogsaa paa Altertavlen.

Oprindelig har Prædikestolen staaet i Renæssancens hele farveglade Pragt. Af den første Farvelægning er kun faa Spor tilbage; men ved en Opmaling i 1733 fik Prædikestolen dog omtrent de samme Farver, som den fra Begyndelsen havde haft. Saaledes stod Prædikestolen til 1841, da den blev oversmurt med en kedelig graa Farve, senere i Aarhundredet afløst af Egetræsmaling, lige smagløst begge Dele. Men i 1931 blev Prædikestolen omhyggeligt restaureret af konservator *Peter Kr. Andersen* fra Nationalmuseet, der fremdrog de gamle Farver fra 1733, hvor rødt, grønt og guld dominerer, samt Billederne i Fyldingerne. Disse forestiller Jesu Fødsel, Fremstilling i Templet og Daab og de fire Evangelister, hvortil er føjet Apostlen Paulus. Billederne fra Jesu Liv menes at være fra 1733, hvorimod Evangelisternes Billeder synes at være ældre, og under dem er endda svage Spor af endnu ældre Billeder.²⁹⁾ Billedet af Apostlen Paulus er malet af Konservator Andersen i Stil med Prædikestolens øvrige Billeder.

Ogsaa de gamle Skriftsteder paa Prædikestolen blev fremdraget ved Restaureringen. Paa Lydhimlen, hvorunder Helligaandens Due svæver, staar der paa Latin: Forkynd Ordet, træng paa i Tide og Utide, bønfold og irttesæt med al Taalmodighed og Belæring (2. Timoteus 4, 2). Ogsaa de øvrige Skriftsteder over og under Billederne, mest paa Latin, er Formaninger til Præsten om at hæve Røsten som en Trompet og advare de ugudelige, og endelig Løftet til Tilhørerne: Salige er de, som hører Guds Ord og bevarer det. Ved Bygningen af den nye Korsfløj mod Syd blev det nødvendigt at rykke Prædikestolen et Stykke mod Vest, for at Prædikanten bedre kunde ses og høres i den nybyggede Del af Kirken. To nye Felter blev ved denne Lejlighed indsat paa Prædikestolen ud mod Sydfløjen og udfyldt med Fadervor, Pater noster, paa Latin.³⁰⁾

Det er ikke svært at se, at *Pulpituret mod Vest* i Skibet er af omtrent samme Alder som Prædikestolen. I Fyldingerne ses i Midten Salvator mundi, Verdens Frelser, med Jordkuglen i Haanden omgivet af Apostlene. Disse Billeder har i Modsætning til Prædike-

Prædikestolen.
(Fotografi ca. 1945).

stolens aldrig været overmalet. Inskriptionen er meget passende den apostoliske Trosbekendelse. Dette Pulpitur var beregnet til Kirkegængere. Endnu i 1817 var Pulpituret inddelt i 4 »Loger«, som Frost udtrykker sig, med Plads i hver til 3 à 4 Personer.³¹⁾

Først i 1841 fik *Orglet* sin Plads her.³²⁾ Da var det allerede over 200 Aar gammelt. Det er Sognepræsten *Hans Hansen Kjær*, der har staaet for Orglets Anskaffelse og Opstilling, om end han ikke har bekostet det.³³⁾ Paa Orgelfacaden ser man derfor hans Navnetræk udskaaret: M. H. H. K., d. v. s. Magister Hans Hansen Kjær, og Aars-tallet 1633. Ogsaa Aarstallet 1734 staar paa Orgelfacaden. Det betegner Aaret for en Opmaling af Orglet, i det store og hele med de gamle Farver. Men i det 19. Aarhundrede blev Facaden let og billigt, men smagløst oversmurt først med Nøddetræs-, senere med Egetræsmaling. Først i 1931 er den gamle Farvepragt fra 1734, der harmonerer godt med Prædikestolens, igen blevet fremdraget. Øverst oppe ser man Kong David med Harpen og to musicerende Engle samt Inskriptionen »Omnia ad Dei gloriam«, Alt til Guds Ære, og under Orgelpiberne et Citat paa Latin fra Davids 115. Psalme, der i 1931 er gentaget paa Dansk nedenunder: De Døde love ikke Herren, ei heller nogen af dem, som nedfarer til det stille. Men vi, vi ville love Herren fra nu af og indtil evig Tid.³⁴⁾

Ved en Omordning af Epitafierne i det 19. Aarhundrede blev den anelige *Table over Præsten Hans Hansen Kjær* flyttet fra Korret, hvor den hidtil havde haft sin Plads³⁵⁾, til Skibets Nordvæg nær ved det Orgel, hvis Anskaffelse var hans Værk. I Midten er han selv afbildet med sin Hustru og deres Børn, det hele indfattet i en udskaaret Ramme i den Stilart, der var den fremherskende i det 17. Aarhundredes Midte, Bruskbarokken, med Moses med Lovens Tavler til venstre og Johannes Døberen til højre og øverst Forsikringen paa Latin: Vivo ego, vos etiam vivetis, Jeg lever og ogsaa I skulle leve. Mærkeligt nok er der paa Maleriet 12 Børn, men ifølge Inskriptionen forneden havde Præsten kun 11. Blandt Efterkommerne af Præsten Hans Hansen Kjær eller, som han hed paa Latin, Paludan var Arkitekt *Hother Paludan*, der ledede Kirkens Ombygning

*Pulpitur og Orgel i Kirkens Skib.
(Fotografi ca. 1945).*

i 1930'erne og gav Tegning til de *Kirkestole*, der nu findes i Skibet og passer godt i Stilen til Kirkens øvrige Træværk.

Indtil 1957 hang der i Skibet et Orlogsfartøj med Indskriften »Erindring 1845«.*) Giveren var Skipper *Simon Brorstrup*.³⁶⁾ Det er nu udskiftet og findes paa Museet. I Stedet for lod forhenværende Borgmester, Redaktør *Vilhelm Nielsen* den 22. December 1957 op-hænge en anden og mere holdbar Skibsmodel forestillende den ame-rikanske Fuldrigger »Surprise«. Dette Skib var paa 1360 Register-tons, havde en Besætning paa 52 Mand og maalte 190 Fod i Læng-den, 38 i Bredden. Den nøjagtige Model er bygget i 1928 af den 70-aarige forhenværende Skibsfører *Bertel Clausen Jensen* i Ribe. Ar-bejdet tog ham omtrent 2500 Timer.

Der hænger to *Lysekroner* under Skibets to Hvælvinger. Den øst-ligste med 12 Arme er Kirkens ældste Lysekrone, en Gave fra Borg-mester *Jens Olufsen*, død 1646. Dennes Arvinger skænkede yderli-gere 50 Rdl. til Kirken til Kronens Vedligeholdelse med Lys. Vest-ligst i Skibet hang indtil 1934—35 *Christen Hansen Ronums* Lyse-krone (nu i Koret). Ved Restaureringen i nævnte Aar blev den er-stattet med en Messinglysekrone med 12 Arme, der i Begyndelsen af 1890'erne var givet til Kirken og ophængt i den nordre Korsfløj.

Korsfløjene.

Indtil 1930'erne stod Kirken i usymmetrisk Form som en halv-færdig Korskirke. Efter at Menighedsraadet i en Række Aar havde arbejdet med Planer om en Udvidelse af Kirken, blev denne gen-nemført i Aarene 1934—35 under Ledelse af Arkitekt Hother Palu-dan. En ny *Korsfløj* blev tilbygget mod Syd, saa at Kirkens Kors-form blev fuldstændig. Samtidig skete der en betydelig Ændring af Forholdene i Nordfløjen.

Efter dennes Opførelse 1592—93 blev der her bygget et *Pulpitur* 1611 eller 1612.⁹⁾ Det blev placeret langs Korskirkens Vestmur og prydet med Billeder, hvoraf man fandt Spor i 1928.³⁷⁾ Men paa et tidligt Tidspunkt i det 17. Aarhundrede er de blevet erstattet med

*) Det ses paa Billederne Side 219 og 231.

Sognepræst, Magister Hans Hansen Kjær's Epitafium.
(Fotografi).

de nuværende, 13 i alt. Naar der er 13 Fyldinger til Raadighed til Dekoration, vil man paa Forhaand vente, at de maa blive udfyldt med Billeder af Jesus og de 12 Apostle. Naar det ikke er sket her, maa det skyldes, at Apostelbillederne allerede var anbragt i Kirken. Det vil sige, at Billederne af de 12 Apostle paa Pulpituret i Skibets Vestende er ældre end Billederne paa Korskirkens Pulpitur. Disse sidste forestiller Jesus og de 12 smaa Profeter. Ser man nøjere efter, kan man ogsaa let se Forskel i Stil. Personerne paa Korskirkens Pulpitur har livlige Gebærder og slaar ud med Hænderne, medens derimod Figurerne paa Pulpituret i Skibet indtager meget rolige Stillinger.

Paa Korskirkens Pulpitur blev *Orglet* anbragt i 1633, og her havde det sin Plads i godt 200 Aar, indtil det som nævnt i 1841 blev flyttet til Pulpituret i Skibets Vestende. Inskriptionerne paa Korskirkens Pulpitur er betinget af Orglets Tilstedeværelse. Over Billederne staar Davids 150. Psalme og under den den 134. Psalme — i den sædvanlige danske Oversættelse, siger den meget hebraiskkyndige Frost let nedsættende. Det er to ganske korte Psalmer med Opfordring til alle Herrens Tjenere om at love Herren i hans Helighed med Basuner, med Psalter og Harpe, med Trommer og Dans, med Streng og Piber, en Opfordring, der har sit Modstykke i Inskriptionen paa Orgelfacaden, at det ikke er dem, som nedfarer »til det stille«, der lover Herren. »Men vi, vi ville love Herren«. Man har vist Lov heraf at drage den Slutning, at Malerarbejdet paa dette Pulpitur er samtidigt med Orglets Bygning, det vil sige, at det maa være fra ca. 1636, da Orgelfacaden blev malet.⁹⁸⁾

Ogsaa mod dette Pulpitur for det 19. Aarhundredes Barbarer frem og dækkede baade Billeder og Inskriptioner med Datidens moderne Egetræsmaling.

I 1922 foretog Malermester *Hans Nørgaard Noe* i Ringkjøbing Undersøgelser af Kirkens Træværk og afdækkede og restaurerede 5 af Profetbillederne. Da Nationalmuseet ønskede selv at have Haand i Hanke med Arbejdet, blev dette fortsat i 1928 af Konservator *P. Kr. Andersen*, der fremdrog de øvrige Profetbilleder. Og endelig blev saa i 1934—35 Pulpituret flyttet fra sin gamle Plads til sin nuværende Plads ved den nordre Korsfløjs Nordende. Her var

der i Forvejen et mindre Pulpitur fra 1841, som nu blev fjernet. For at faa Plads til Pulpiturets lange Billedrække paa den korte Gavlvæg blev det nødvendigt at give Gelænderet, der hidtil havde løbet i en ret Linie, en Bugt udad. Samtidig hermed blev der bygget et Pulpitur ved den nyopførte Sydfløjs Gavllende.³⁹⁾

Det eneste Minde fra Middelalderen, som Kirken rummer, er et *Krucifiks* fra ca. 1500, der indtil den store Istandsættelse 1934—35 hang i Nordfløjen, hvorfra det ved den Lejlighed blev flyttet til den søndre Korsfløj, medens et andet *Krucifiks*, der fandtes paa Kirkeloftet, blev ophængt i den gamle Korskirke.⁴⁰⁾

Middelalderligt *Krucifiks*
i Kirkens Sydfløj.
(Fotografi).

Korskirken, det vil sige den nordre Korsfløj, *oplystes* i ældre Tid af en Olielampe, som Borgeren *Peder Pedersen* og Hustru *Anna Pedersdatter Plovsgaard* havde skænket Kirken. Han skænkede yderligere i 1695 Kirken to Agre, hvis Indtægter var beregnet til Olie til Lampen.⁴¹⁾ I Begyndelsen af 1890'erne fik den nordre Korsfløj som Gave en Messinglysekrone, der ved Restaureringen 1934—35 blev flyttet hen i Skibets Vestende, medens der nu hænger to ottearmede Lysekroner anskaffet af Kirken 1934—35 ned fra det flade Loft i de to Korsfløje.

I en Avisartikel fra 1931³⁴⁾ hedder det: »Ringkjøbing Kirke har tidligere været en af de tarveligste og fattigst virkende Købstadkirker i Jylland.« De store Restaureringer 1928, 1931 og 1934—35 har helt forandret dette. Kirken fremtræder nu overordentlig smukt med de gamle stærke Farver, og navnlig hersker der en vidunderlig Harmoni, fordi næsten hele Inventaret stort set er i samme Stilart. næsten altsammen skabt i Løbet af et halvt Aarhundrede, rundt regnet mellem 1600 og 1650, og hvad der er kommet til senere som Altertavle og Kirkestole, er afstemt efter det gamle Inventar. Baade

de gamle Mestre og de nye Kunstnere og Haandværkere kunde med Grund have anbragt som Inskription i Kirken Kong Davids gamle Ord: Domine, dilexi decorem domus tuæ, Herre, jeg har elsket dit Huses Skønhed!

Taarnet.

Oprindelig maa *Indgangen til Kirken* have været gennem en Dør i Skibets Sydmur for Mænd og gennem en tilsvarende Dør mod Nord for Kvinder. Men allerede paa et tidligt Tidspunkt er der blevet indrettet en Indgang gennem Taarnet, hvis nederste Etage danner en Forhal til Kirken afsluttet foroven af en høj spidsbuet Hvælving. Paa et vist Tidspunkt er Hvælvingen blevet skjult af et Bræddeloft. Det er senest sket i 1841, da Trappen til Pulpituret, hvor Orglet da kom til at staa, blev flyttet fra Kirkerummet ud i Vaabenhuset.⁴²⁾

Til Taarnets øverste Etager var der Adgang ved et *Trappetaarn* paa Kirketaarnets Nordside. Det stod helt til 1866, da »den vansirende Udbygning ved Taarnets nordre Side«, som det hedder i Kirkeregnskabet, blev brudt ned. Adgangen til Kirketaarnet var herefter fra Kirkens Forhal.⁴³⁾ Men i 1934—35 opførte man atter Trappetaarnet, Trappen til Pulpituret blev atter rykket ind i Skibet, det skæmmende Bræddeloft i Forhallen forsvandt, og dens ranke Hvælving kom igen til sin Ret. Under den blev der ophængt en haandsmedet Jernlysekrone, forarbejdet og skænket af en af Byens Smedemestre efter Tegning af Arkitekt Paludan. Nogle Aar senere blev der i Forhallen anbragt en Tavle med Navnene paa Kirkens Sognepræster saa langt tilbage, som man kender dem.

I Kirketaarnet hænger, set af de færreste, men hørt af alle, Kirkens to *Klokker*. Saa langt tilbage som der er bevaret Kirkeregnskaber fra Ringkjøbing, d. v. s. 1584, nævnes der to Kirkeklokker, en større og en mindre. Men det er ikke de samme, som nu hænger i Taarnet. I 1611 eller 1612 blev den store Klokke sejlet til Hamborg og omstøbt.⁴⁴⁾ Hundrede Aar efter var det galt igen. I Januar 1714 blev den taget ned, nødtørftigt repareret og atter hængt op; men det

bemærkes udtrykkeligt i Regnskabet, at i Løbet af nogle Aar maatte den repareres igen. Ikke 10 Aar efter var den revnet⁴⁵⁾ og maatte i 1728 støbes om for anden Gang i Hamborg. Siden har den holdt. Inskriptionen paa Klokken lyder saaledes:

Johann Valentin Mvller omstøbte mig in Hambvrg 1728.

Ære være den treenige almægtige Gvdt i det høje. Fred paa Jorden.

R. N.

K. W.

Naar jeg lyder,
jeg indbyder
Herrens Hjord
til Naadens Bord.

Bogstaverne R. N. er kirkeværgen *Rasmus Nøhrings**) Initialer. Derimod er Betydningen af Bogstaverne K. W. dunkel.

I 1755 var det den lille Klokkes Tur til at blive støbt om, efter at den var revnet. Denne Gang kunde Arbejdet foregaa her i Landet, da en tysk Klokkestøber Caspar König havde slaaet sig ned i Viborg efter den store Brand der i 1726. Inskriptionen paa den lille Klokke lyder saaledes:

Convoco Rincopiæ populum, cum pulsor, in ædem, qvam sibi vult summum numen habere sacram.

Ch: Worgod, cur: templi. Casparus König me fecit Wiburgi.

Paa Dansk:

Naar jeg ringer, kalder jeg Menigheden sammen i Ringkjøbing til det Hus, som den højeste Guddom vil have sig helliget.

Ch. Worgod, Kirkeværge. Caspar König gjorde mig i Viborg.

I Kirkeregnskabet for 1587 nævnes foruden den store og den lille Klokke tillige *Primklokken*. Det maa være den, der senere kaldes

*) Købmand. Begravet i Randers 16/9 1757.

Kvarterklokken. Den hang til sidst inde i Kirken over Pulpituret i Korskirken og blev i 1728 smeltet sammen med den store Klokke ved dennes Omstøbning.¹¹⁾

De dødes Grave.

Man skulde næsten tro, at Ordet om at sætte sig paa den nederste Plads ikke var taget med i Fortidens Bibeloversættelser. Man reves om de bedste Pladser i Kirken, visse Steder kom det til regulerende Slagsmaal i selve Guds Hus, navnlig mellem de kvindelige Kirkegængere, om at faa de øverste Pladser. Allerfornemst var det at have en saakaldt indlukt Stol, en Slags Loge i selve Kirken. Men ellers vilde alle saa nær til Alteret som muligt. I hver Stol var den yderste Plads ved Gangen den bedste og den inderste ved Væggen den ringeste. Men hellere den inderste Plads i en Stol end den yderste Plads i Stolen bagved. Der maatte en veritabel Færdselslov, et saakaldt Stolestadereglement til, der anviste enhver Kirkegænger sin faste Plads.

Denne honnorte Ambition standsede ikke ved Afskeden fra den Verden. Ogsaa de døde skulde have deres standsmæssige »Lejested«, Præster, Borgmestre, Raadmænd, Byfogeder, velhavende Købmænd og andre ansete Personer inde i Kirken og her ogsaa efter Fornemhed. Allerfinest var det at have sit eget Kapel som Amtsforvalter Villads Andersen (se Side 217), men ellers var Rangforordningen i de dødes Rige: Præsterne under Koret, andre efter Stand og Formue saa nær Alteret som muligt. Ydmyghed blev saa vist ikke regnet for en Dyd. Hellere den ringeste Plads i Kirken, hvad enten det var i Gangen eller under Stolestaderne, end den bedste udenfor.

De fleste af Menigheden maatte imidlertid tage til Takke med at faa deres sidste Hvilested paa Kirkegaarden, der oprindelig laa rundt om Kirken. Og her var de bedste Pladser saa nær Kirken som muligt. Uden for Kirkegaarden blev Selvmorderne gravet ned som en alvorlig Paamindelse om Selvmordets Grufuldhed.

Inde i Kirken blev Mindet om de dér begravede holdt levende

ved prægtige Epitafier med Portrætter og rosende Inskriptioner eller ved Ligsten i Gulvet med ophøjede Figurer og lange Indskrifter. Paa Kirkegaarden var Ligsten sjældnere. Det almindeligste var nok, at det eneste Minde var det, der var indgravet i de efterlevendes Hjerter.

Og de efterladtes Erindring var kort. I hvert Fald vist der en paafaldende Mangel paa Pietet over for de afdødes sidste Hvilested. Det var ikke uden Grund, der flere Gange blev fastsat Bøder for den, der brugte Kirkegaarden til Græsning for Faar, Lam, Gæs eller Kreaturer, tøjrede eller utøjrede.⁴⁶⁾ Endnu saa sent som 1827 maatte endog Kirkeværgen vedgaa, at han brugte Kirkegaarden til at tøjre sine Faar paa.⁴⁷⁾

Men ogsaa over for Mindesmærkerne i og uden for Kirken er Tiden faret haardt frem. Gentagne Gange blev der holdt Udsalg af kasserede Ligsten, i 1747 saaledes 17 Sten, der indbragte 89 Rdl. 4 Mk. 6 Sk.⁴⁸⁾ En særlig stor Mængde af disse Minder om fremtrædende Borgere i Ringkjøbing blev fjernet i 1816, og der blev solgt Ligsten for 360 Rdl. 4 Sk.⁴⁹⁾ De var meget anvendelige til Trappesten, og den Dag i Dag anvendes et itulugget Gravmæle af graa-blaa Sandsten som Trin op til den gamle Toldkammerbygning ved Havnen. Endnu kan man skelne Bogstaver og et Par af Evangelisternes Attributter, Ørnen (Johannes) og Løven (Marcus).⁵⁰⁾

I 1805 blev »den fra mindre oplyste Tider nedarvede Skik at begrave de døde i Kirkerne« forbudt, da det ikke var »sømmeligt, at Bygninger indviede til det højeste Væsens Dyrkelse tillige afbenyttes som Gemmesteder for Legemer, der overgives til Forraadnelse.« Samtidig blev det bestemt, at hver Købstadkirke skulde have sin Kirkegaard uden for Byen. I 1807 blev den nuværende Kirkegaard derfor indrettet, og samme Aar blev det første Lig begravet der.⁵¹⁾

Som Gribbe kastede Naboerne sig over den nedlagte Kirkegaard. Allerede tidligere havde de haft et godt Øje til Grunden og søgt at faa deres Havepladser udvidet paa Bekostning af de dødes Have. For enkelte var det lykkedes. Men efter 1807 tog Udviklingen Fart. I 1813, 1816, 1817, 1821 og 1828 blev Kirkegaarden beklippet paa alle Kanter. I 1829 blev Halvdelen af Stykket Nord for Kirken ud-

lagt til Gymnastikplads. Tyve Aar senere tog det nye Raadhus et Stykke til Arrestgaard.⁵²⁾ I 1926 blev Resten af Kirkegaarden omkring Kirken beplantet som Haveanlæg.

GEJSTLIGHEDEN

Begrebet Gejstlighed var i ældre Tid mere vidtfavnende end nu. Herunder hørte ikke blot Præsterne, Sognepræsten og Kapellanen, men ogsaa Kordegn og Klokke, Latinskolens Rektor, Hører og Disciple samt Organisten. Alle fungerede de paa mere eller mindre fremtrædende Plads ved Kirkens Gudstjenester.

Førstepladsen indtog da som nu *Sognepræsten*. Han var ikke blot Sognepræst i Ringkjøbing, men ogsaa i Rindum. Helt tilbage til ca. 1325 kan Forbindelsen mellem disse to Sogne spores.⁵³⁾ Oprindelig var Forholdet det, at Ringkjøbing Kirke var Anneks til Rindum⁵⁴⁾, som Ringkjøbing er skaaret ud af engang i Middelalderen i Form af en regelmæssig Firkant. Først Reformationen vendte Forholdet om og gjorde Ringkjøbing til Hovedsognet. Sammenknytningen mellem de to Sogne varede lige til 1928.

En anden Forbindelse var derimod af kortere Varighed. Den blev bragt i Stand i 1685, da Sognepræsten i Ringkjøbing tillige blev Sognepræst til Bølling og Sædding. Men det var kun et »Fornuftægteskab«, en formel Ordning med det Formaal at skaffe bedre Indtægter for Sognepræsten i Ringkjøbing, der skulde holde en Kapellan i Bølling og Sædding, men ellers hæve Indtægterne af de to Sogne. I 1745 blev denne kunstige Forbindelse atter hævet.⁵⁵⁾

Den gamle *Præstegaard* laa i Øster Meldgade, nu Mellemgade 10. Den var beregnet til Bolig baade for Sognepræsten og Kapellanen, men ringe. I 1684 boede hverken Sognepræsten eller Kapellanen i Præstegaarden, men havde selv købt Gaarde i Byen til Beboelse.⁵⁶⁾ Hr. Christen Andersen Agerholm, der blev Kapellan Aaret efter, tog dog til Takke med Præstegaarden.⁵⁷⁾ Men en stolt Bolig var den unægtelig ikke. I 1730 klagede Sognepræsten over den. Den bestod kun af 14 Fag Salshus og 2 Fag Tørvehus af Lervægge og

med Straatag, intet til Korn, Hø eller Kvæg, ubekvem til een for slet ikke at tale om to, og saa laa den langt fra Kirken! I to Aar havde den staaet tom, da ingen vilde bo der. Vedligeholdes skulde den alligevel af Sognepræsten, der tillige maatte betale Kapellanen 10 Sldr. om Aaret i Residenspenge. Selv om der til den gamle Præstegaards Vedligeholdelse var henlagt Lejeindtægten af 4 smaa Lejevaaninger i Østergade og en Kornafgift fra Kirken, virkede Klagen dog saadan, at der blev givet Tilladelse til at sælge baade Præstegaard og Lejevaaninger. Men da saa Auktionsdagen kom i Efteraaret 1730, viste det sig, at ingen vilde købe. Først i 1734 slap Sognepræsten af med Præstegaarden og Lejevaaningerne og Pligten til at vedligeholde disse Bygninger. Det gik altsammen over paa Kirken, og først efter 13 Aars Forløb blev ogsaa Kirken befriet for denne Byrde.⁵⁸⁾ Efter at Sognepræsterne i ca. 200 Aar selv havde maattet sørge for Bolig, blev der endelig i 1877 atter opført en Præstegaard i Ringkjøbing paa Herningvej. Denne blev i 1961 afløst af den nuværende Præstegaard mellem Fjorden og Museumspladsen.⁵⁹⁾

Kapellanen var Sognepræstens Medhjælper. Saa tidligt som 1474 nævnes en Kapellan.⁶⁰⁾ Om der ogsaa har været Kapellan i Ringkjøbing i den første Tid efter Reformationen, vides ikke. I hvert Fald kendes ingen efter Kirkebruddet førend i 1594.⁶¹⁾ Derefter har man nogenlunde rede paa Rækken af disse Sognekapellaner, som de kaldtes, fra 1742 residerende Kapellaner. I mange Byer var Kapellanen tillige Rektor ved Latinskolen. I Ringkjøbing har kun en enkelt Kapellan, Christen Andersen Agerholm, haft denne Dobbeltstilling 1692—1711. Da man ved det 19. Aarhundredes Begyndelse saa sig om efter Indtægter til Folkeskolen, der blev organiseret ved Skoleloven af 1814, kom det til at gaa ud over de residerende Kapellanier, hvorefter de fleste blev nedlagt, Ringkjøbings saaledes i 1811, og de derved frigjorte Indtægter blev henlagt til Skolevæsenet.

I Stedet for Kapellan fik Ringkjøbing i 1815 en *Kateket*. Han var nok en ordineret Mand, men først og fremmest Førstelærer ved Skolen. Kun nogle faa Dage om Aaret skulde han prædike i Kirken.

Hans Embedsbolig blev den gamle Degnebolig, den tidligere Latinskole, lige vest for Kirketaarnet. Først i 1874 ophørte Kateketordningen. Et Par bekendte Mænd har beklædt dette Embede, *Vilhelm Birkedal*, den senere Valgmenighedspræst i Ryslinge, og *H. J. M. Svendsen*, senere Præst og Seminarieforstander i Jelling.

Et Embede som *Kaldskapellan* blev oprettet i 1946.

*Kordegne*n skulde forestaa Sungen ved Gudstjenesten. Oprindeligt maa Degnetjenesten være blevet besørget skiftevis af Latinskolens Rektor og Hører, da de endnu ved Midten af det 17. Aarhundrede hver fik Halvdelen af Degnerenten af Ringkjøbing, ved Paasketid af hver Husstand 2 Skilling, der tilfaldt Skolemesteren, ved Mikkelstdag lige saa meget, der denne Gang var Hørerens Andel.⁶²⁾

Høreren var tillige *Klokker* og skulde som saadan ringe med Klokkerne og stille Sejerværket.

Men kort efter det 17. Aarhundredes Midte er Klokker- og Kordegnebestillingen blevet slaaet sammen og skilt fra de to Skoleembeder. I 1666 nævnes Erik Klokker⁶³⁾, og ved sin Død 50 Aar senere kaldes han Klokker, Kordegn og — Klejnsmed. Hans Søn Thomas Eriksen Colding arvede sin Faders Embede, ogsaa Klejnsmedehaandværket⁶⁴⁾, der kunde bøde noget paa de overmaade smaa Indtægter, det kirkelige Embede kastede af sig.

Oprettelsen af et særligt Klokker- og Kordegneembede betød ikke, at Latinskolens Rektor, Hører og Disciple var udelukket fra Medvirkning ved Gudstjenesterne. To Gange daglig vandrede de alle over i Kirken til Korsang. Til Barnedaab, Bryllupper og Begravelser var det Skolen, der leverede Sungen. Og hver anden Søndag prædikede Rektor, hver anden Søndag Høreren til Aftensang.

I 1740 blev Latinskolen nedlagt, og for at Høreren *Henrik Broholm* kunde faa et Levebrød, bestemte Kongen, at han for Fremtiden skulde være Kordegn.

Forgæves forestillede Sognepræsten hr. *Hans Allerup*, »hvor bebrøvet og aldeles utrøstelig — — — vor arme Kordegn og Klokker *Thomas Eriksen Colding*« var ved at se sig skilt fra Kordegneembedet og skulle nøjes med at være Klokker. Det hjalp ikke. Thomas

Eriksen Colding maatte vige sin Degnestol, som Henrik Broholm derefter indtog.⁶⁵⁾

Knap halvandet Aar havde han virket ved Latinskolen, før han blev Kordegn, og havde paa denne korte Tid naaet at lægge sig ud med sin fredsommelige Rektor.⁶⁵⁾

Det var Synd at sige, at Sognepræsten hr. Hans Allerup ligefrem saa med forelskede Blikke paa den nye Kordegn. Thi Tone i Livet havde han ikke og maatte derfor lade en Dreng synge for i Kirken.⁵⁸⁾

Men holde over sin Værdighed forstod han. Saadan noget som at iføre Præsten Messeklæderne, hente Vin og Brød til Alteret, tænde Lysene, maje Kirken, gaa med Tavlen o. l. kunde Kordegnen ikke have med at gøre. Det var Klokkerens Bestilling.⁶⁵⁾ Først da Klokkeren Thomas Eriksen Colding var død sidst paa Aaret 1743, overtog Henrik Broholm ogsaa dennes Embede og — naturligvis — tilige Klokkeriets Indtægter.

Nøjereegnende var Broholm med sine Indkomster, og han var vel nødt til at være det. I 1747 havde saaledes Sognepræsten hr. *Rasmus Møinich* aftalt med Magistraten, at Korsang for Fremtiden skulde holdes ved Dagens Lys, og det betød om Vinteren Klokken 2 om Eftermiddagen. Alligevel blev Broholm ufortrødent ved at ringe til Bøn til sædvanlig Tid, nemlig Klokken 4⁴¹⁾, da han ellers ville miste de Lysestumper, der blev til Rest fra Gudstjenesten, og som han var vant til at tilegne sig. Den alt andet end stridbare Sognepræst saa sig nødsaget til at klage til Biskoppen over den opsætsige Degn. Medens man ventede paa Svaret fra Biskoppen, fandt Kordegnen flere Lejligheder til at drille sin Sognepræst, ja han drev det efter Præstens Fremstilling til at tage Alterbogen hjem og nægte at levere den til Præsten, da han skulde holde Højmesse, saa at han maatte klare sig med en Psalmebog og prise sig lykkelig over, at der den Dag hverken var Altergang eller Daab, som han ikke havde kunnet forrette uden Alterbog.⁶⁶⁾ Broholms Egenraadighed med Hensyn til Korsangen indbragte ham en skarp Irettesættelse fra Biskop *Brorson* om, »at han præcise holder Korsang ved den Tid og Time, som Deres Velærværdighed tilsiger og befaler ham, da jeg i Mangel af hans Forbedring agter at give ham Prøver paa, at jeg

er hans Øvrighed, som han under hans Embeds Fortabelse bør og skal være hørig og lydig.«⁶⁷⁾

Den sidste Kordegn døde 1812. Klokker- og Kordegneembedet blev derefter forenet med Embedet som ordineret Kateket, dog saaledes, at denne ikke personligt skulde udføre »den Klokkeren forhen paaliggende Kirkeopvartning, som det ei bør ansees passende for ordineret Embedsmand selv at besørge.«⁶⁸⁾

KIRKE- OG MENIGHEDSLIV

Kirkehusets Mure har dannet Rammen om Gudstjenesten fra Middelalderen til vore Dage. Men meget forskellig har dens Form og Indhold været gennem de skiftende Aarhundreder.

I Middelalderen var det *Messen*, der lød. Det er ikke, som det ofte menes, en bestemt Maade at synge paa. En Messe kunde synges, og det er det, man kalder en Højmesse. Men de fleste Messer blev og bliver læst stille, og det kaldes paa gammel Dansk tiende Messe. Derfor kunde der i en Kirke være mange Altre, og der kunde læses Messe ved flere af dem paa een Gang, uden at den ene Præst forstyrrede den anden.

Messen var paa Latin, men derfor ikke uforstaaelig for Menigmand. Ved Messen kom det ikke først og fremmest an paa at forstaa de Ord, der blev brugt, men paa at følge det Drama, der udspillede sig paa Alteret, og det var muligt uden at kunne Latin ved at agte paa de faste og bestemte Ceremonier, der ledsagede Handlingen.

Messen var (og er) efter katholsk Tankegang Korsofferets Fornyelse. Som Kristus ofrede sig selv paa blodig Vis paa Korsets Alter Langfredag, ofrer han sig paa ublodig Maade under Brødets og Vinens Skikkelser paa Kirkens Alter. Messen er en Reproduktion af den første Langfredag. Ved den bliver Korsofferet gjort levende og nærværende for alle Mennesker og til alle Tider. Ved Messen bliver der frembaaret en Offergave til den Almægtige, den højeste Gave, man kan give ham, nemlig hans egen Søn, der bliver nærværende paa Alteret med sit Kød og sit Blod, med Legeme og Sjæl,

som Gud og som Menneske, naar den retteligt viede Præst udtaler Indstiftelsesordene over Offergaverne, Brød og Vin. Ved dette Offer vises der Gud den størst mulige Ære. Som en Kirkelærer har udtrykt det: »Eet eneste Messeoffer bringer Gud større Ære end alle Helgeners Bønner, alle Apostlenes Arbejder, alle Martyrernes Pinsler, alle Engles Tilbedelse, ja selve Guds Moders Kærlighed.«

Det var Middelalderens og er stadig den katholske Tankegang om Messen.

Reformatorerne forkastede Messeofret og Troen paa Forvandlingen af Brød og Vin til Kristi Legeme og Blod. Nu blev det *Prædiken*, der traadte i Forgrunden. Der blev ogsaa prædiken i Middelalderen og det paa dansk — kun Tjenesten for Alteret var paa Latin. Men Prædiken havde indtaget en mere tilbagetrædende Plads. Nu kom Præstens Prædiken mere og mere til at dominere Gudstjenesten sammen med de *danske Psalmer*.

Helt forsvandt *Latinen* dog ikke med det samme, og visse Former fra den gamle Gudstjeneste holdt sig. Paa de store Højtider lød stadig paa Latin Englenes Lovsang Gloria in excelsis (Ære være Gud i det høje) med mere, og derfor skulde Forsangeren, Degnen, være en Student, der kunde Latin. Ja, den Dag i Dag kan man i hvert Fald i en enkelt af Danmarks Domkirker høre »Kom Skaberaand« (Veni Creator Spiritus) blive sunget paa Latin ved Ordination. De Epistler og Evangelier efter den første Tekstrække, der bruges i den danske Folkekirke, er i det væsentlige de samme, som blev anvendt allerede for 1000 Aar siden, og paa samme Maade er Alterdragten, den hvide Messeskjorte og den kulørte Messehagel, som den, Præsten har baaret i Aarhundreder før Reformationen.

En særlig Form for Gudstjeneste var *Korsangen*. Det var en Rest fra Middelalderen, der i omdannet Skikkelse reddede sig gennem Reformationen. Alle Præster havde i Middelalderen (som katholske Præster har det den Dag i Dag) den Pligt ikke blot at fejre Messen, men ogsaa at bede deres »Tider«, det vil sige de af Kirken foreskrevne Bønner, der skulde læses paa bestemte Tidspunkter, og hvis Hovedindhold var Davids Psalmer, suppleret med andre Afsnit af

det gamle og nye Testamente, Stykker af Kirkefædrenes Skrifter, bibelske Lovsange og senere digtede Hymner. I Domkirker og Klosterkirker blev Tidebønnerne sunget eller reciteret i Koret, hvor man endnu mange Steder ser Kannikernes og Munkenes Stole. Efter Reformationen blev det de latinske Skoledrenge, der under Ledelse af Rektor og Hørere overtog Korsangen. To Gange om Dagen, Morgen og Aften, gik Skolen i Kor. I Kirken var Disciplene delt i to Halvdele, der vekselvis sang en Del af Davids lange 119. Psalme *Beati immaculati in via*, Salige er de fuldkomne i Vandel, og derefter den athanasianske Trosbekendelse *Quicumque vult salvus esse*, Den, som vil være salig, maa først og fremmest holde den katholske Tro. Derefter læste et af Skolebørnene, stadig paa Latin, et Stykke af Skriften, eventuelt to eller tre Stykker, hvoraf det ene dog skulde være paa dansk. Læsningen fulgtes af en dansk Sang. Siden skulde Børnene falde paa Knæ og synge *Kyrie eleison* (Herre, forbarm dig) og læse *Pater noster* (Fader vor). Efter en Bøn sluttede Børnene med at synge *Benedicamus Domino*, Lover Herren.

Korsangen var særlig yndet i Ringkjøbing.

En gammel Foged paa Voldbjerg *Iver Christensen* skænkede saaledes i 1626 det betydelige Beløb af 300 Sldr. (200 Rdl.) til Korsangen. Han ønskede, at denne skulde være paa Dansk, og det blev gennemført overalt i Landet fra 1640.⁶⁹⁾ Renten af *Iver Christensens* Kapital blev delt mellem Rektor, Hører og Disciple, og en af Disciplene fik som yderligere Opmuntring Renten af et lille Legat paa 20 Rdl., som Raadmand, senere Borgmester *Tue Olufsen* oprettede i 1716.⁷⁰⁾

Hovedsagen efter Reformationen var dog Præstens *Prædiken*. Der blev prædiket i en Udstrækning, som Nutiden ikke kender Mågen til, og det baade hvad Antal og Længde angaar. Der blev prædiket til Højmesse og Aftensang paa Søn- og Helligdage, og af Helligdage var der flere den Gang end nu, idet adskillige blev afskaffet af Struensee som f. Eks. Mariæ Renselse og Mariæ Besøgelsesdag, St. Hansdag og Mikkelsdag, Allehelgensdag m. fl. Hver Fredag var Bededag i Købstæderne. Hver Onsdag i Fastetiden mellem Fastelavn og Paaske var beregnet til Prædiken.

Ganske vist bestemmer Danske Lov (2-4-11) i Fortsættelse af en Bestemmelse i Kirkeordinansen af 1539, at Præsterne ej skulde »giøre deris Prædikener alt for vitløftige og ej dem over een Time forlænge den gemeene Mand til Kiedsommelighed og dis mindre Opbyggelse, som alt for meget paa een gang ikke fatte og beholde kand.« Men overholdt blev Bestemmelsen ikke, selv om der blev sat et Sanduhr paa Prædikestolen — ogsaa i Ringkjøbing — for at Præsten kunde holde op i Tide. Endnu om Brorson hedder det i en samtidig Optegnelse, at Biskoppen prædikede i 3 Timer, fordi han paa Grund af en Halskatarr ikke kunde prædike længere. Ikke underligt, at snart den ene, snart den anden af Menigheden slumrede ind, mens Præsten vidtløftigt fremstillede den rene Lære. Til at vække de sovende havde man i det 17. Aarhundrede en Mand, der gik rundt i Kirken og pirrede til de sovende med en Kæp.⁷¹⁾

Meget andet havde en Præst at tage sig til. Der var unge, der skulde troloves, og det var en Handling, der betragtedes som den egentlig bindende, og meget hyppigt vil man finde, at det første Barn er født nøjagtigt 9 Maaneder efter Trolovelsen. Der var Brudevielse og Barnedaab. Barselkonen skulde indledes efter Barnefødslen. Naar hun holdt sin første Kirkegang efter Barnefødsel, blev hun modtaget ved Kirkedøren af Præsten, der holdt en Tale til hende og ledte hende til hendes Plads, hvorefter der ofredes til Præsten. Var en Kone saa uheldig at ligge et Barn ihjel — og det skete tit i de tætpakkede Senge — maatte hun staa offentlig Skrifte og bekende sin Forseelse for Menigheden. Det samme var Tilfældet, naar et Par havde forsyndet sig imod det 6. Bud. Og havde en Præst forset sig ved Uddelingen af Alterets Sakramente, uddelt Vinen før Brødet eller glemt at uddele det ene af Nadverelementerne — det hændte ogsaa i Ringkjøbing — var det en naadig Straf at slippe med Suspension, Mulkt og offentlig Afbedelse af Forargelsen i Kirken.

Men een Ting kendte Fortidens Præster ikke til, de mange Møder, som nu optager saa meget af en Præsts Tid. Gudstjenesten foregik i Kirken, ikke andre Steder. Først med Vækkelsesretningerne i

det 18. Aarhundrede, Pietismen og Herrnhutismen, kom de gudelige Forsamlinger.

Som en Modvægt mod *Ortodoksiens* ensidige læggen Vægt paa den rene Lære vilde *Pietismen*, der gør sig gældende i Danmark i første Halvdel af det 18. Aarhundrede, lægge Hovedvægten paa et fromt Levned. Et brat Brud med Fortiden, en kvalfuld Omvendelse og et nyt Liv næret ved Bibelstudium i smaa Kredse var nødvendigt. Og fra smaa maatte Børnene ledes frem til ret Oplysning om, hvordan en ret Tro skal ytre sig i et gudfrygtigt Liv. »*Oplys* enhver i Sjæl og Sind at finde Vejen til dig ind,« siger den pietistiske Biskop Brorson i sin Psalme »Her kommer, Jesus, dine smaa.« Derfor er det Pietismen, der faar indført Konfirmationen 1736 og organiseret Almueskolevæsenet paa Landet i 1739 med Religion som vigtigste Fag.

I Slægt med Pietismen er den saakaldte *Herrnhutisme*, *Brødre-menigheden*. Den er som Pietismen en Vækkelsesretning. Men medens den egentlige Pietisme ofte var præget af et strengt og krævende »du skal«, var Herrnhutismens Forkyndelse en glad og mild Indbydelse. Pietisten saa mere paa sin egen Elendighed end paa Jesu Vunder, medens Broderen saa mere paa Jesu Vunder end sin egen Elendighed. For Pietisten var det Vanskelighederne før Omvendelsen, der var de største, for den milde Herrnhutisme kom Vanskelighederne efter Omvendelsen, naar denne skulde bære Frugt i Livet.

Pietismens Virkninger var forbigaaende. Til Gengæld vandt Herrnhutismen stor og varig Tilslutning paa Ringkjøbing-Egnen fra Skjern til Ulfborg og i selve Ringkjøbing By. Det hænger sammen med, at Pietismen var en Præstebevægelse, der tabte sig, naar en pietistisk Præst døde eller blev forflyttet, og en Præst af en anden Aandsretning kom i hans Sted, hvorimod Herrnhutismen var en udpræget Lægmandsbevægelse, hvis enkelte »Societeter« stod i Forbindelse med hverandre gennem »Emissærer«, Udsendinge fra de større Centrer som Stepping eller senere Christiansfeld. I Ringkjøbing var Sognepræsten *Rasmus Møinich* (1745—62) Pietist og

Kapellanerne *Milner Andersen* (1739—41) og *Jens Hansen Bøgvad* (1742—55) Herrnhuter, sidstnævntes Enke bosatte sig endog i Christiansfeld efter sin Mands Død. Milner Andersen vakte i Ringkjøbing Købmand *Peder Nielsen Isager* (1709—78), der sluttede sig til Brødremenigheden ligesom hans Svoger Købmand *Christen Iversen Noe* (1723—99). Peder Nielsen Isager nedlagde i 1750 sin Handel, fordi han mente, den ikke kunde drives med god Samvittighed, og købte Aaret efter Godset Hindsels paa Thyholm. Herfra flyttede han i 1775 med sin Hustru til Christiansfeld, ved hvis Anlæggelse Peder Isagers Formue havde dannet Grundlaget. Svogeren Christen Noe afstod 1761 sin Købmandsforretning til Peder Tang (1737—1826), der var fra et herrnhutisk Hjem i Ulfborg. Peder Tangs Søster *Anna* (1733—1808) var gift med *Peder Christensen Harpøth* (1717—78), først Fæstebonde, siden Ejer af Herregaarden Ulfsum i Nes Sogn. Hun døde i Christiansfeld. Af deres Børn var *Søren Harpøth* (1761—1852) Købmand i Ringkjøbing og tilhørte Brødremenigheden. Hans Søn *Poul Harpøth* (1792—1882) var i Christiansfeld i 22 Aar, og her lærte han sin Hustru at kende. Senere flyttede han til Ringkjøbing, men Forbindelsen med Christiansfeld holdt. Hans Søn *Søren Anton Harpøth* (1836—55) lærte Handelen i Christiansfeld, og hans Datter *Anna Elise* (født 1838), gift med Karetmager *Mads Jensen Ellerbek* (1826—1913), gik til de gudelige Forsamlinger. En af Ellerbeks Sønner blev Lægmissionær i Mantschuriet. Gennem 200 Aar har saaledes den herrnhutiske Vækkelse virket.⁷²⁾

I det 19. Aarhundrede kom der nye Vækkelsesretninger, *Grundtvigianismen* og *Indre Mission*.

Flere af den grundtvigske Bevægelses store Navne har haft deres Virke i Ringkjøbing. Den første var *Vilhelm Birkedal*, der var Kateket 1837—40. Store Spor satte hans præstelige Virksomhed ikke i Ringkjøbing, uafklaret som han endnu var. Derimod fik Opholdet i Ringkjøbing stor Betydning for ham personlig gennem Bekendtskabet med Præsten i Velling Carl Frederik Hassenfeldt, der paa-virkede Birkedal i grundtvigsk Retning. I skolen var Birkedal ikke ret paa sin Plads. Her slog han i Hidsighed en lille Pige, saa hun

blev syg af det. Hans Stilling blev derved umulig i Ringkjøbing, og han søgte om Forflyttelse, som han opnaaede i 1840, da han blev Sognepræst i Sdr. Omme. I sin rimede Selvbiografi »En Livsførelse« mindes han den gamle Kateketbolig: »Du lille Huus med den røde Muur og for Døren med tvende Linde,« »Du lille Huus med din Udsigt til den hvidklædte Ringkjøbing Kirke.«

Et lidt nærgaaende Billede af sin Sognepræst *Peter Brandt*, der som ung havde været til Søs, faar han med i Biografien:

I sin Ungdom den fejre
 Var han »Skibs-Kokkedreng«;
 Han endte med at lejre
 Sig i Præstekaldets Seng;
 En Præst han blev, desværre,
 Ja, Provst hans Titel var,
 En »højærværdig Herre«,
 Som strunk Kalotten bar.

Han præked, som han kunde,
 Men trods hans Prækens Vand
 Han var udi sit Kammer
 En venlig gammel Mand.
 Han skulde være »Præsten«,
 Deri stak Fejlen nok;
 Langt bedre, han i Blæsten
 Var bleven Skibets »Kok«!

Større Betydning for Ringkjøbing fik *H. J. M. Svendsen*, der i 8 Aar, fra 1848 til 1856, virkede som Kateket i Ringkjøbing og satte dybe Spor i det kirkelige og folkelige Liv. Derfra blev han kaldet til Sognepræst i Jelling og Forstander for Seminariet og satte sit Præg paa en Skare grundtvigske Lærere.

De grundtvigske Tanker bevarede deres Livskraft i Ringkjøbing. Men i mange Aar var det Indre Mission, der havde det stærkeste Tag i den vestjydske Befolkning. Megen Lighed er der mellem Pie-

tismen og Nutidens Indre Mission. Det aandelige Slægtskab kan Indre Mission vedkende sig, men en direkte Forbindelse mellem de to Vækkelsesretninger er der ikke.

I Ringkjøbing som saa mange andre Steder dannede Grundtvigianerne en *Valgmenighed*, hvis første Præst var den landskendte *Nicolai Clausen-Bagge* (1868—1948), der betjente Menigheden fra 1914—38 og ved sin Begejstring for de grundtvigske Frihedstanker førte Valgmenigheden over i *Frimenigheden*. Kort efter at Clausen-Bagge havde trukket sig tilbage, vendte Frimenigheden tilbage til *Valgmenighedsformen*, nu med *Elith Helmig* (født 1908) som Præst. Efter at han i 1952 var blevet Præst i Aarhus, blev Valgmenigheden betjent af Præster fra Nabosognene og endelig helt *opløst*, da den første grundtvigsk prægede Sognepræst i Ringkjøbing, *Einer Hillersborg* (født 1917), var kaldet. Den 8. juni 1958 blev han indsat i sit Embede, og Dagen efter holdt Valgmenigheden sit sidste Møde.⁵⁹⁾

SKOLEVÆSEN

LATINSKOLEN

Wdi huer Kiøbsted skal være alleniste een Schole,« siger Kirkeordinansen af 1539. Skoler havde der i Middelalderen været ved Klostre og Domkirker, f. Eks. Ribe Latinscole. Men nu skulde hver eneste By have sin Skole, og der har i de første to Aarhundreder efter Reformationen næppe været en By saa lille og ubetydelig, at den ikke har haft sin lærde Skole.

»Icke skal der helder andet læres y dennom end Latine,« fortsætter Kirkeordinansen. Det var de lærdes Sprog, Kirkens Sprog, Theologernes Sprog, de unge skulde lære at læse, skrive og tale.

Thi Skolen er Kirkens Datter. Baade Rektor, Hørere og Disciple havde deres Funktioner ved Gudstjenesten og regnedes med til Gejstligheden. Mange af dem endte som Præster, og det var netop Skolens Formaal at uddanne vordende Præster.

De fleste Skoler var smaa, kun forsynet med en Rektor og en Hører. For de fleste af dem var Skolegerningen blot noget midlertidigt, hvorfra de haabede snarest muligt at blive befordret til Præstekald. Navnlig ved de smaa Skoler var Lærernes Indtægter ringe. Til Gengæld maatte Skolerne tage til Takke med Lærere, der kun kunde give en meget tarvelig Undervisning.

Ogsaa Ringkjøbing har haft en lille *Latinscole* med en Rektor og en Hører. Den nævnes første Gang 1547.¹⁾ Som Kirkens Datter laa den over for Indgangen til Kirken paa Kirkegaarden, saaledes som Latinskolens Placering var i de fleste Byer. Det var en straa-tækt, lerklinet, hvidkalket Bindingsværksbygning med Gavle i Nord og Syd.²⁾

I Skolen har der kun været *een Skolestue*, hvor de to Lærere og

Eleverne har kappedes om, hvem der kunde raabe højest, og hvor latinske Gloser, Skældsord, Prygl og Skrig har udgjort eet forvirret Sammensurium. Der var i Skolen et Katheder for Rektor og et for Høreren, to Borde, de nødvendige Bænke til Disciplene samt et Skab til Skolebøger.³⁾ Gulvet bestod af Kampesten, og først i 1713 blev der lagt en smal Gang af gule hollandske Klinker, »som Rektoren nødvendig behøvede til at gaa paa i Stedet for de haarde Kampesten, som tilforn laa der, og Skolen foruden des overalt er belagt med.« Kakkellovn var der ikke.⁴⁾

Om Vinteren er Undervisningen sikkert her som i andre Skoler foregaaet inde hos Rektoren og Høreren. Thi *de to Lærere havde Bolig paa Skolen*, og de havde hver en Kakkellovn. Hos Rektor bestod Inventaret, der hørte til Boligen, desuden af tre smaa Borde, et Sengested og syv Hylder, medens der hos Høreren stod et Bord med Skuffe og Fod, et Sengested med Bund og Himmelramme, fire smaa Hylder til Bøger og et Par Bænke.³⁾

Disciplenes Antal har aldrig været stort. Fra Tidsrummet 1680—1740 haves en Protokol over de Understøttelser, der er tildelt Eleverne, og da praktisk talt alle, ja maaske alle, fik Del i Uddelingen. der her som andre Steder som Regel foregik paa St. Thomæ Dag den 21. December lige før Jul, kan man af det Antal, der fik Understøttelse, slutte sig til Skolens omtrentlige Elevantal. I 1685 var det størst: 17 i Rektors Lektie og 18 i Hørerens. I 1720 var det lavest: 3 i Rektors Lektie og 1 i Hørerens. Ved Skolens Nedlæggelse 1740 nævner Protokollen 10 Disciple.⁵⁾

I en Indberetning fra 1732 giver Skolens Rektor Oplysning om *Undervisningen*. Disciplene begyndte i Hørerens Lektie med Aurora og Donat, to Bøger, der er velkendt fra Holbergs Komædie »Erasmus Montanus«. Aurora var en Glosesamling fra 1638 med de mest benyttede latinske Ord ordnet efter Ordklasser og Bøjningsmaade, en Bog, som endnu Blicher som 8 Aars Dreng maatte tage fat paa. Donat var den latinske Grammatik. Hertil sluttede sig Stephen Stephanius's Nomenclator fra 1638, en Slags latinsk-dansk Ordbog. Forfatterlæsningen begyndte med Æsops Fabler og fortsatte »efter capacité« med Historieskriveren Cornelius Nepos. Og saa naturligvis Katekismus.

I Rektors Lektie var Fordringerne større. Til Luthers Katekismus føjedes en lille dogmatisk Lærebog fra 1716 af Hans Bartholin. De latinske Forfattere, der blev »tydet«, var Historikerne Cornelius Nepos og Curtius samt Taleren Cicero og Poeterne Horats, Virgil og Ovid. Desuden brugte man en græsk Grammatik af Hollænderen Jacob Golius (død 1667) og læste i det græske nye Testamente. Af Sprog begyndte man desuden paa Hebraisk. Men hverken Modersmaalet, moderne Sprog eller den danske Historie stod paa Læseplanen. Derimod skulde Disciplene lære Astronomiens Begyndelsesgrunde, Søren Pedersen Gluds Logik og Retorik fra 1701, Caspar Bartholins (død 1629) *Philosophia naturalis* (omtrent hvad vi vilde kalde Fysik) og samme Forfatters Lærebøger i Metafysik og Etik.⁶⁾

Til Befordring af Lærdommen havde Skolen et lille *Bibliothek*, der ved Skolens Ophævelse talte 72 Numre, deriblandt ikke een eneste Bog paa Dansk.⁷⁾

De færreste af Latinskolens Elever er blevet *dimitteret* fra Ringkjøbing. De fleste foretrak, naar de i nogle Aar havde faaet indbanket (rent bogstaveligt at forstaa) de Kundskaber, som den hjemlige Latinskoles ofte meget ringe Lærere kunde bibringe dem, at søge til en større og bedre Skole, inden de lod sig dimittere til Universitetet, hvor Examen artium blev taget lige til 1850, for ikke at risikere med Skam at gaa reject paa Grund af mangelfulde Kundskaber. *Nogle* blev dimitteret fra Ringkjøbing Skole; men der kunde gaa adskillige Aar imellem, at det skete.

Baade i Skolen og siden ved Universitetet var det *Latinen*, der sad i Højsædet. Vil man nu undersøge, hvor meget Latin de unge saa kunde, kan man gennemgaa de Vitaprotokoller, hvori Præsterne ved deres Ordination har skrevet deres latinske Selvbiografi. Der kan næppe være Tvivl om, at Fortidens Students Forstaaelse af latinske Tekster var større end Nutidens Students. Paa den anden Side er det paafaldende, hvor tungt det er faldet Hovedparten at udtrykke sig skriftligt i Sproget. De fleste har fattet sig meget kort og i en ubehjælpssom Skoledrengestil med stereotype Vendinger. Kun ganske enkelte har tilegnet sig Sproget, saa de kan anvende det let og elegant.

Latinterperiet var den ene Side af Latinskolelivet. Den anden hed *Kirketjenesten*. Og det vil for Disciplene sige daglig Korsang Morgen og Aften, Opvartning med Sang i Kirken til Barnedaab, Bryllupper og Begravelser og saa naturligvis Deltagelse i de normale Gudstjenester Søn- og Helligdage. Hertil kom for Lærernes Vedkommende Prædiken til Aftensang hver Søndag, skiftevis af Rektor og Hører. Rektor var endvidere Degn i Rindum lige til Latinskolens Ophævelse. Han forrettede ikke selv Degnetjenesten, men lod denne besørge af en Skolediscipel som Substitut.⁶⁾ Paa samme Maade havde Høreren været Degn i Hee, indtil Sognet i 1652, misfornøjet med denne Ordning, fik sin egen Sædedegn.⁷⁾ Og endelig var de store Skoledisciple Løbedegne i de nærmeste Kirker i Omegnen af Ringkjøbing. I alt Slags Vejr skulde de ud til Tjenesten i deres Kirker. Derfra stammer Ordsproget: Degne og Duer giver skidne Stuer. En kærkommen Adspredelse har Turene ud paa Landet sikkert ofte været for Drengene, baade paa Grund af den Indtægt, de gav, og Lejligheden til at deltage i Bøndernes Gilder ved Bryllupper, Barnedaab og Begravelser. Men megen kostbar Tid gik tabt for Disciplene paa den Maade. Var Vejret for slemt, var Vandløbene, de skulde passere, svulmet for stærkt op, kom der ingen Degn. I Sognene var man derfor ikke tilfreds med Løbedegninstitutionen. Allerede i 1593 havde Stadil faaet nok af sin Løbedegn og fik Aaret efter af Kongen bevilget en Sædedegn.⁸⁾ Endelig afskaffede Christian V's Danske Lov 1683 (2-15-13) Løbedegnene. I Stedet for skulde Sædedegnene »pensere« den femte Part af deres Kornindkomst til Latinskolerne.

I 1730'erne besluttede Regeringen at søge det lærde Skolevæsen forbedret. Midlet skulde være *Nedlæggelse af de smaa Latinskoler* og Overførelse af deres Indtægter til de større Skoler, hvorved man haabede at skaffe disse et bedre Personale. Den 17. April 1739 kom den kongelige Forordning, ifølge hvilken 29 af Danmarks 49 Latinskoler blev ophævet fra Nytaar 1740. Af Sjællands 15 Latinskoler blev 8 tilbage, af Fyns og Lolland-Falsters 10 blev 4 skaanet, medens der af Jyllands 24 Skoler kun blev bevaret 8. I Ribe Stift ophævedes Holstebro, Lemvig, Ringkjøbing, Varde og Vejle Skoler, medens

Ribe, Kolding og Fredericia Latinskoler fik Lov at fortsætte. Det vil sige, at der paa hele Jyllands Vestkyst for Fremtiden kun skulde være een eneste Latinskole, nemlig Ribe Skole. Biskop *Matthias Anchersen* og Stiftamtmand *Gabel* udtrykte deres Bekymring over, at »der nu paa hele Vesterkanten af Jylland fra Ribe til Aalborg, henved 40 Mile, ikke er en eneste latinsk Skole, og det for de fleste af Indbyggerne udi bemeldte Distrikt vil falde alt for kostbart og til Dels umuligt at lade deres Børn frekventere en af disse dennem alt for langt fraliggende Skoler, da Forældrene derimod, naar Skolen laa dennem nærmere, kunde hjælpe deres Børn med Korn og Viktualier til deres Kost og Underholdning uden nogen synderlig Incommoditet i Stedet for, de nu skal betale med rede Penge, hvilket de fleste ikke formaar, følgelig betages dennem Lejligheden til at lade deres Børn studere, hvorved mangen et godt Subjectum, som kunde blive til Opbyggelse i Guds Menighed eller til Tjeneste for fæderne Landet, vilde blive hindret fra det, han ellers kunde blive bekvem til.« Biskoppen udvikler endvidere, at der er Eksempler paa brave og lærde Folk, som i de smaa Skoler er opdragne. »Vel er det sandt, at deslige Poder falder rare og tynde ved de smaa Skoler; men fattige Folk — — har dog den Nytte og Fordel deraf, at deres Børn udi de umyndige Aar, da de behøver mest Omsorg, kan uden Bekostning hos dem selv blive saa vidt oplærte, at de siden til de større Skoler kan forsendes og derfra udi kort Tid absolvere deres Studia til Academiet. Ikke engang at nævne de mange fattige Studentere, som dog hidindtil ved saadanne Skoler har haft Levebrød og imidlertid ved idelig Øvelse og Læsning gjort sig bekvemme til at blive forfremmet fra de ringere til de bedre Stationer i de større Skoler.« Biskoppen og Stiftamtmanden lader deres Betæneligheder ved den kraftige Reduktion af Skolernes Antal munde ud i et Forslag, »om ikke udi Ringkjøbing By som det bekvæmmeste Sted og næsten midt i denne Distrikt maatte indrettes en latinsk Skole, hvorudi kunde beskikkes en Rektor og 3 Hørere.« Det hjalp ikke. Ringkjøbing Skole maatte lukke.

I den Anledning blev der foretaget en nøjagtig Opgørelse baade af Lærernes og Disciplenes Indtægter. Disse bestod for Størstedelen af Renter af Kapitaler og af Kornafgifter, der ved Opgørelsen blev

omregnet til Penge efter Kapitelstaksten. De var sammensat af mange Smaabeløb af meget forskellig Oprindelse.

Rektors Hovedindtægt var Kongetienden af Rindum Sogn, der allerede var lagt til Embedet i 1547. I 1739 indbragte den 48 Rdl. 3 Mk. 6 Sk. Hertil kom en Indtægt paa 2 Rdl. 3 Mk. 4 Sk. af Degnebolet i Rindum, hvor Rektor var Degn. En anden gammel Indtægt, Rektoratet havde, var 2 Rdl. af noget Alter- og Gildegods paa Ringkjøbing Mark, der maa være blevet henlagt til Latinskolens Rektor kort efter Reformationen, formodentlig ved Skolens Oprettelse. Af Hedegaard*) havde Rektor en lille Indtægt på 4 Mk. 8 Sk. Den halve Degnerente af Ringkjøbing By indbragte 2 Rdl. Af de 10 Rigsdalers Rente, som Iver Christensens Legat til Korsangens Fremme kastede af sig, nød Rektor de 4. Og endelig var der Afgiften af Enge og Agre, der paa forskellige Tidspunkter var henlagt til Skolemeisteren. I alt beløb Rektors *visse* Indkomster sig til 71 Rdl. 5 Mk. 4 Sk. Hertil kom de *uvisse* Indtægter, som Rektor — sikkert ikke for højt vurderet — anslog til at beløbe sig til:

1) Af Barnedaab og Barselskoners Indledning ..	4 Rdl.
2) Halvdelen af Skolens Indtægt for Sang ved Bryllup og Begravelse	2 -
3) Halvdelen af Skolens Diskantpenge til Jul og Helligtrekonger	6 -

I alt.... 12 Rdl.

Diskantpenge var de Beløb, Disciple og Lærere indsamlede ved at synge for Godtfolks Døre. Af lignende Art var nogle ældre Indtægter, som nævnes forrest i »Skolebogen« fra 1678, nemlig *Majgrevepengene* fra Majgrevefesten paa skøn Valborgs Dag den 1. Maj, hvoraf Rektor fik de to Trediedele, *Markedspenge* for Sang ved Markederne paa St. Bodils og St. Ægidii Dag (17. Juni og 1. September), af hvilke der tilkom Rektor en »Foræring«, og endelig *Skolegæld*, Skolepenge ville vi sige, til Jul og St. Hans, der deltes mellem Rektor og Hører. Men de tre sidstnævnte Arter af Indtægter var ved Skolens Nedlæggelse for længst ophørt.⁶⁾ »Paaskeæg giver

*) Se Side 129—30.

hver Dannekvinde i Ringkjøbing Skolemester saa mange, som de vil.« Naar de Agre og Enge, der hørte til Rektoratet, blev fæstledige, fik Rektor en Afgift, Indfæstning, ved Udstedelse af Fæstebrev til ny Bruger.

Endelig var der en Indtægtskilde, der ikke kunde kontrolleres. Den var velkendt ogsaa andre Steder. Blicher fortæller om den i sin Novelle »Juleferierne«. Naar Disciplene fra 5. Lektie i den der omtalte Latinskole kom fra deres Hjem efter Ferierne, maatte de stedse melde sig hos Qvintus, 5. Lektie-Høreren.

»Men den, der kom tomhændet, blev ikke vel modtaget: »Har du ellers intet Bud til mig fra din Moer?« spurgte han, naar Disciplen ikke mindede sig selv. — »Nej!« — »Har hun slet intet Smør flyet dig med?« — »Nej!« — »Ingen Ost?« — »Nej!« — »Heller ingen Kyllinger?« — »Nej!« — »Go din Vej, din doven Slog!« brummede han da. »Jeg gider ikke sit dæ for mine Øun.«

Metoden har aabenbart ogsaa været kendt i Ringkjøbing. Fri-modigt beklager Høreren *Henrik Broholm* sig i 1739 bl. a. over, at han kunde faa Lov at beholde de fattige Børn i sin Lektie (medens Rektor praktiserede Børn fra mere velstaaende Hjem over i sin Lektie), hvortil Rektor *Iver Hemmet* i sit Svar ikke mindre ublu-færdigt forsikrer, at Broholm »kunde maaske allerede haft en Del Disciple fra fornemme Folk udenbys, dersom Forældrene ikke derfra ved hans utidige Strengthed havde været afskrækket.«⁸⁾

I alt havde Ringkjøbing Skoles Rektor saaledes en aarlig Indtægt paa 83 Rdl. 5 Mk. 4 Sk.

*Høreren*s Løn var ligeledes af sammensat Karakter. Bedst skæppede Rentepengene, ikke mindre end 27 Rdl. 4 Mk. De hidrørte 1) fra en Kapital paa 300 Rdl., som blev tillagt Høreren, da han i 1652 maatte afstaa Hee Degnekald⁹⁾, 2) fra 100 Rdl., som fru *Christence Bryske* (død 1611), Enke efter *Thomas Fasti* til Vennergaard, havde skænket Skolen, 3) fra andre 100 Rdl., som *Otte Kaas* til Søgaard i Nysogn i 1609 maatte betale til Ringkjøbing Skole som en Bod, fordi hans Hustru *Regitze Vesteni* flere Søndage i Rad havde lukket Kirkedøren for sin Sognepræst⁹⁾, og endelig var der 4) Høreren's Andel (2 Rdl. 4 Mk.) i Renterne af gamle Iver Christensens Kapital. Hertil kom Halvdelen af Degnerenten af Ringkjøbing, 2 Rdl., samt en Afgift paa 2 Rdl. af Degnebolet i Velling. Høreren's

visse Indtægter var saaledes 31 Rdl. 4 Mk. Hertil maa lægges de *uvisse* Indkomster:

1) En Fjerdedel af Indtægten for Sang ved Bryllup og Begravelse	1 Rdl.
2) En Fjerdedel af Diskantpengene	3 -
Tilsammen....	4 Rdl.

I alt fik Hørerer 35 Rdl. 4 Mk.

I ældre Tid havde han tillige haft Andel i *Skolegælden*, Trediedelen af *Majgrevepengene* samt Halvdelen af *Markedspengene*, hvis han selv gik med Disciplene ud at synge. Disse Indtægter kendtes dog som sagt ikke mere i 1739.

Disciplenes faste Indtægter bestod af Degnepensionerne fra Stavning, Dejbjerg, Velling, Lem, Ølstrup, Holmsland og Stadil, i alt 5 Rdl. 3 Mk. 8 Sk., en Afgift paa 12 Sk. af en Ager paa Ringkjøbing Mark, som Borgeren *Peder Pedersen* skænkede Kirken 1694 efter sin afdøde Hustru *Anna Pedersdatter Plovsgaards* Ønske, 3 Rdl. 2 Mk. af Renten af Iver Christensens Penge og endelig Renten af Tue Olufsens Legat til Fordel for Korsangen, 1 Rdl. Endvidere nød en Discipel som Rektors Substitut i Rindum Degnekald Offer og Accidenser af Sognet; men Størrelsen heraf er ikke oplyst. De *visse* Indtægter, der var til Raadighed for Disciplene, beløb sig saaledes til 10 Rdl. 4 Sk. (foruden Indtægten som Substitut i Rindum). De *uvisse* Indkomster var:

1) En Fjerdedel af Diskantpengene til Jul og Helligtrekonger	3 Rdl.
2) En Fjerdedel af Indtægten for Sang ved Bryllupper og Begravelser	1 -
3) Sang for Borgernes Døre Mortensaften og Tirsdag efter Fastelavns-Søndag	8 -
4) En »Tavle«) ved Barnedaab og Altergang ..	4 -
5) En Sparebøsse, som de fattige Disciple gik om med hver Søndag	5 -
Tilsammen....	21 Rdl.

*) Se Side 157.

I ældre Tid var hertil kommet Halvdelen af *Markedspengene*, efter at en »Foræring« til Rektor var taget fra.

Med Forsigtighed kan Disciplenes samlede Indtægter saaledes anslaaes til mindst 31 Rdl. 4 Sk.

Disse Tal siger ikke Nutiden meget. Det er nødvendigt at prøve at finde et Sammenligningsgrundlag.

Man kan for Eksempel tage Rektorgagen til Udgangspunkt. Den var paa mindst 83 Rdl. 5 Mk. 4 Sk. eller i vore Penge 268 Kr. 40 Øre. Men hvad kunde man i 1739 købe for disse Penge? I 1739 kostede en Tønde Rug i Ringkjøbing Amt 5,42 Kr. efter Kapitelstaksten. Det vil sige, at man for Rektors Aarsløn kunde købe et halvt Hundrede Tønder Rug. Værdien af dette Korn er i 1961 beregnet efter Kapitelstaksten rundt regnet 2150 Kr. eller omtrent, hvad en Lektor paa Begyndelsesløn i 1961 faar pr. Maaned.

Sammenligningen halter utvivlsomt. Det er i hvert Fald nødvendigt at tage med i Betragtning, at de offentlige Skatter og Afgifter, der i vore Dage virker saa knugende, den Gang udgjorde en forsvindende Brøkdels af en Mands Indkomst. Men selv under Hensyntagen hertil kan der ikke være mindste Tvivl om, at de smaa Skolers Lærere var usselt aflagt.

Bedre stod det til ved de store Skoler. Ribe Latinskoles Rektor, der oppebar baade Rektoratets og Conrektoratets Indtægter, havde en Indtægt paa 541 Rdl. 5 Mk. 11 Sk. (hvoraf han dog selv skulde lønne en Subrektor), 6—7 Gange saa meget som hans Embedsbroder i Ringkjøbing, efter vore Forhold svarende til ca. 14.000 Kroner.

Da Ringkjøbing Skole blev ophævet, blev der tillagt den sidste Rektor *Iver Hemmet* en aarlig Pension paa 40 Rdl. af Skolens Indtægter. Den sidste Hører *Henrik Broholm* blev *Kordegner* i Ringkjøbing og de fattiges Skoleholder og skulde som saadan med sin Skole fortsætte Korsangen. Han fik Bolig i den gamle Latinskole, skulde nyde Degnerenten af Byen og Renten af Iver Christensens og Tue Olufsens Legater. Rindum Sogn fik en Sædedegn.⁹⁾ I øvrigt blev alle *Ringkjøbing Skoles Indtægter henlagt til Ribe Latinskole*. Ribe Skoles Rektor skulde nyde de Indtægter, Lærerne havde haft,

derunder de 40 Rdl., Rektor Hemmet fik i Pension, naar denne engang døde (og det skete 1751). Desuden skulde Rektor i Ribe have de Indtægter, som Lærerne ved de nu nedlagte Skoler i Lemvig og Holstebro tidligere havde haft. I alt blev det 340 Rdl. 1 Sk. fra de 3 Skoler. Samtidig hermed genoprettedes Conrektoratet i Ribe, hvis Indtægter Rektor derefter maatte give Afkald paa, men slap til Gengæld for at have og lønne en Subrektor. For Fremtiden havde Rektoren med Indtægten fra Rektoratet i Ribe og Lærerlønningerne fra de 3 nedlagte vestjydske Latinskoler en aarlig Indtægt paa 525 Rdl. 3 Mk. 1 Sk., rundt regnet det samme som før Skolereduktionen, men nu uden Afkortning. Disciplenes Indkomster i de nedlagte Skoler i Ringkjøbing, Lemvig og Holstebro, i alt 99 Rdl. 12 Sk., skulde tilfalde Disciplene i Ribe Skole, hvis samlede Indtægter herved kom op paa 522 Rdl. 2 Mk. 2 Sk.¹⁰⁾

Der er ingen Tvivl om, at Skolereformen 1739 har haft en meget heldig Virkning paa de Latinskoler, der blev tilbage efter Reduktionen, ved at øge Lærernes Indtægter og ved at gøre det muligt at være mere kræsen ved Valget af nye Lærere, fordi det samlede Antal Latinskolelærere i Landet formindskedes. Men det er lige saa sikkert, at Reduktionen gik for vidt ved kun at skaane een eneste Skole paa hele Vestkysten, og at Regeringen vilde have gjort vel i at lytte til Ribe Stiftsøvrigheds Forslag om at bevare og udvide Ringkjøbing Latinskole. Først Oprettelsen af mange nye Gymnasieskoler i vort Aarhundrede har til Dels gjort godt, hvad der i 1739 blev syndet mod »det mørke Vestjylland«.

DEN DANSKE SKOLE

Af Stadsskoleinspektør *J. I. Bøgner*

Efter Latinskolens Nedlæggelse i 1739 var Ringkjøbing dog ikke uden et Skolevæsen, idet der som i de fleste andre Købstæder foruden en Latinskole ogsaa havde været en saakaldt »Dansk Skole«, hvor Børn kunde faa en nødtørftig Undervisning. Den danske Skole i Ringkjøbing omtales allerede i 1653. Der har næppe været nogen egentlig Bygning til denne Skole, snarere et lejet Lokale,

hvilket i hvert Fald var Tilfældet senere, hvor det af et Dokument fra ca. 1760 fremgaar, at Skolestuen fandtes et Sted i lejet Lokale.

Da Latinskolen blev nedlagt, blev det bestemt, at den sidste Hører foruden at være Kordegn gratis skulde undervise de fattige Børn, medens Undervisningen af bedre stillede Elever udførtes af Skoleholderen mod en vis Betaling; det synes, som om Kordegnene ret hurtigt efter 1740 har befriet sig for al Undervisning, og at denne kun udførtes af Skoleholderen. Iøvrigt hører Tiden fra 1740 og en lille Menneskealder frem til den ringeste Periode i Byen skolemæssigt set. Der foreligger mange Klager baade fra Myndigheder, Forældre og Lærere fra denne Tid.

Første Gang, man kan faa nøjere Oplysninger om Skolens Fag og Skoleholderens Løn, er i 1752 ved Skoleholder Jeppe Thygesen Gandrups Ansættelse. Hans Kaldsbrev gør det paa en Maade ud for vor Tids Skoleplan, idet det indeholder Vilkaar om Løn, og hvilke Fag der skulde undervises i. Fagene var: Dansk, Tysk, Religion, Skrivning og Regning, og Lønbestemmelserne var følgende:

1. »Ugentlig af hvert Barn, som regner og skriver, 4 Sk. danske, de, som skriver og læser, 3 Sk. og af dem, som alene læser, 2 Sk., der udregnes enten Fjerding-, Halv- eller Helaarsbetaling af vedkommende. Saa og aflægges den fornødne Ildebrand til Kakkelovnen og Skolen af Byens Forældre og andre efter Sædvane.
2. nyder han ligesom hans Formænd til Husleje af Byen aarlig 5 Rdl. 2 Mark, som Kæmnerne betaler i 2 Terminer.
3. betales ham af de Fattiges Kasse paa Raadstuen som Skriver ved de Fattiges Væsen aarligt i 4 Kvartaler hver Gang 1 Rdl., er 4 Rdl. for hele Aaret.
4. bliver han befriet for alle Byens ordinære Tynger og Udgifter.

Og maa ingen anden understaa sig her i Byen at holde enten dansk eller tysk Skole under Straf af 4 Rdl. for hver Gang (undtagen den allernaadigst beskikkede Skoleholder for de fattige Børn), og hvem som af Sognepræsten og Magistraten bliver approberet og autoriseret at læse for smaa Børn, til de bliver 6 Aar gamle; men naar de er 6 Aar, skal Forældrene være pligtige under Mulkt til de Fattige at lade deres Børn søge den almindelige danske og tyske

Skole, dog er hermed ikke ment de, som holder Præceptor i Huset for deres egne Børn, og de, som lader deres Børn lære Latin.«¹¹⁾

Disse Lønbestemmelser gaar igen i de følgende Aar. I Begyndelsen af 1790'erne, mens Provst Jordhøj var Sognepræst, skete der en Forbedring med den offentlige Skole, idet der nu blev indrettet en særlig Skolebygning. Denne laa paa Hjørnet af Torvet og Nygade (Vester Meldgade), der hvor Landbobanken nu ligger; denne Bygning gjorde Tjeneste som Skole i henved 80 Aar. Samtidig steg Læreren Løn betydeligt, idet Byens Tilskud blev 40 Rdl. aarlig og af Kirkens Kasse 20 Rdl., senere forhøjet til 40. Fagenes Antal blev ogsaa udvidet, idet de foruden de før nævnte Fag ogsaa skulde omfatte Begyndelsesgrundene i Navigation, samt Naturhistorie, Geografi og Fædrelandshistorie.¹²⁾

Det er ikke muligt at give en fuldstændig og helt nøjagtig Liste over de Mænd, der har virket som, man kan sige, Enelærere fra den Tid, da den danske Skole i Ringkjøbing nævnes første Gang i 1653 og indtil 1815, da der blev 2 Lærere. Det nøjagtige Aaremaal for hver Skoleholder kan heller ikke oplyses førend fra 1722. Om enkelte kan der gives ret interessante Oplysninger. Listen over Skoleholdere¹³⁾ ser saaledes ud:

1. Christen Lauridsen, nævnes 1666, død 1668.¹⁴⁾
2. Christen Christensen, nævnes 1684, agtede 1695 at fraflytte Byen.¹⁵⁾
3. Laurids Pedersen Tarm, nævnes 1686 og 1710.
4. Peder Balvig, ca. 1722—46.¹⁶⁾
5. Johan Nicolaus Hansen, 1746—50.
6. Severin Christian Lindenblad, 1750—51, cand. theol., død 1804 som Degn i Vemmelev.
7. Jeppe Thygesen Gandrup, 1752—63, derefter Degn i Gaverslund.
8. Didrik Søltoft, 1763—65, Student, Søn af Tolder, Kammerraad Poul Søltoft i Ringkjøbing. Død 31.5. 1765.
9. Oluf Boochius, 1765—68, Student, død 9.10. 1795 som Kordegner i Varde, 56 Aar.

10. Jens Bang, 1768—71, død 1801 som Sognepræst i Dejbjerg-Hanning.
11. Hans Vilhelm Horn, 1773—79. Degn i Mejrup 1779—1824, død 11.2. 1830.
12. Hans Paludan, 1779—81, cand. theol., død 1798 som Degn i Nørre Nissum.
13. Frederik Bendixen, 1781—84, Degn i Ulfborg 1784—1818, død 18.12. 1822.
14. Niels Espensen, 1784—93, født i Vostrup, Lønborg Sogn, Degn i Brejning 1793—1816, død 12.3. 1816.
15. Ole Vind, 1794—99, derefter Kordegner i Ringkjøbing, begravet 27.10. 1812, 48 Aar.
16. Clemen Nødkou, 1799—1803, begravet 7.2. 1803, 42 Aar.
17. Johan Caspar Laurentius Müllertz, 1803.
18. Hans Christensen, 1803—36, død 1851.

Nogen bestemt Uddannelse krævedes ikke af den Tids Lærere. De blev prøvet af Sognepræsten og, hvis Prøven faldt tilfredsstillende ud, derefter beskikket af Sognepræsten og Magistraten. En Del af dem var, som det fremgaar af Listen, Studenter eller theologiske Kandidater. Clemen Nødkou havde været Smed. Sognepræst og Magistrat havde Tilsynet med Lærer og Skole.

Om enkelte fra ovenstaaende Liste kan der som nævnt gives ret interessante Oplysninger. Om Christen Christensen hedder det, at han var Prokurator og Skoleholder, og at han 1695 forlod Byen, da »han ej med Hustru og Børn kunde sig ernære og agtede sig til andre Steder«¹⁵). Peder Balvig synes at have været meget dygtig; i hvert Fald foreligger der en meget fin Anbefaling af Provst Allerup dateret 30.12. 1739¹⁶). Johan Nicolaus Hansen sluttede sig til Brødremenigheden¹⁷). Severin Christian Lindenblad faar den værste Salut; om ham hedder det, at »han forsømte Skolen og var borte i halve, ja fast hele Dage, er idelig kommet til et Fruentimmer, med hvis Omgængelse han ofte havde forarget baade gamle og unge og til sidst paa Trediedag rejst omkring med dette Fruentimmer her og der paa Landet. Derved er Skolen geraadet i Decadence.« Der var vist derfor ikke noget at sige til, at Byfoged og Magistrat afske-

diger ham ved Skrivelse af 22.10. 1751¹¹⁾. Jens Bang var en af de theologiske Kandidater; han blev kaldet til Skoleholder 1768, »hvilket Embede han tvunget af Nødvendigheden forlod efter at have beklædt det i 3 Aar, da Indkomsterne ikke var tilstrækkelige til Livets Ophold.« Han blev derefter Huslærer paa Søgaard i 5 Aar (1771—76) og endte som Kapellan og til sidst Sognepræst til Dejbjerg og Hanning.¹⁸⁾

Fra 1740 ved Latinskolens Nedlæggelse og til langt ind i 1800-Tallet var der ikke Tale om nogen højere offentlig Undervisning; denne var privat, og som saadan Privatlærer, der forberedte til Optagelse paa Latinskolerne i Stiftsbyerne, kan især nævnes en Kapellan Giørtz i 1790erne.

Omkring Aar 1800 blev der fra Regeringens Side taget Initiativ til at forbedre Skolevæsenet rundt om i Landet, og Aar 1805 var Kancellipræsident (Statsminister) Kaas til Stede i Ringkjøbing og besigtigede Skoleforholdene, som han synes at have kritiseret ret stærkt. Han stillede Krav om, at Skolebygningen straks blev udvidet til at omfatte 2 Klasseværelser, hvert paa 64 Kvadratalen, foruden et Særlokale til praktiske Fag, samt at der blev ansat en Lærer til. Kaas foreslog at opføre en helt ny Skolebygning paa den gamle Kirkegaard ved Kirken, idet man i de Aar stod over for at skulle anlægge en ny. (Den første Begravelse paa den ny Kirkegaard fandt Sted 1807, den sidste Jordefærd paa den gamle ved Kirken 1811).

Kancellipræsidentens Ønsker blev dog ikke fulgt omgaaende. Først umiddelbart efter den ny store Skolelov af 1814 blev der for Ringkjøbing udarbejdet en ny Skoleplan, der ret hurtigt blev godkendt, og fra 1. Juli 1815 har det offentlige Skolevæsen haft faste Rammer.

Der blev efter Skoleplanen af 1815 2 Lærere ved Ringkjøbing Skole, en Førstelærer og en Andenlærer. Førstelæreren benævntes Kateket; han skulde være theologisk Kandidat og skulde fungere som Kordegn samt forrette Gudstjenesten under Sognepræstens Forfald. Kordegneboligen — muligvis den gamle Latinskele, i hvert Fald beliggende paa dens Plads — overgik fra Kirken til Byen, og der blev indrettet en 3-Fags Skolestue og blev ellers Bolig for Kateketen. Andenlæreren fik Skolestue og Bolig i den omkring 1790 ind-

rettede Skole paa Hjørnet af Torvet og Vester Meldgade (Nygade). Den første Andenlærer blev Skoleholder Hans Christensen. Børneantallet i Skolen var i 1815 80, og Skolens Budget 1815—16 balancerede med 1511 Rdl., et relativt højt Tal, som skyldtes en større Re-

Kateketboligen.

paration af den gamle Kordegnebolig, herefter betegnet som Kateketbolig¹⁹).

Omkring 1840 var Elevantallet steget til henved 150²⁰). Fra 1841 og fremefter er endnu bevaret de gamle Eksamensprotokoller i Skolens Arkiv, og man kan deraf se, hvorledes Skolens Rammer nu var lagt. Skolevæsenet deltes dengang i en Betalingsskole og en Friskole, hver med 2 Klasser, en Ordning, der bestod til 1869. Den sidste Skoleform — Friskolen — benævntes ofte i daglig Tale »Lancasterskolen«. Lancaster var en engelsk Skolemand, der omkring ved Aar 1800 begyndte at undervise i Londons Fattigkvarterer ved Hjælp af

»indbyrdes Undervisning«, d. v. s. de ældste og klogeste Elever hjalp at undervise de mindre. Denne Undervisningsform var ogsaa stærkt paa Mode herhjemme i 1820erne, men blev forladt igen omkring 1840. Naar Skolen derfor her endnu o. 1860 kaldtes Lancaster-skolen, var det kun en Betegnelse for, at det var en gratis Skoleafdeling, hvorimod den anden Afdeling var Betalingsskolen, i daglig Tale ofte dengang kaldt Realskolen, uden dog i nogen Maade at svare til det, man i vore Dage forstaar ved en Realskole, men dog med Undervisning i flere Fag, f. Eks. Sprog og Matematik.

Det kan ikke af det foreliggende Arkivmateriale ses, hvor meget der betaltes pr. Elev; efter Tidens Forhold har det dog været saa meget, at de fleste Børn gik i Friskolen. Det kan ej heller ses, hvordan Skolegangsordenen har været, om der var Hverdags- eller Hverandendags-Skolegang for de enkelte Klasser, heller ikke noget om Timetallet.

Elevantallet for ovennævnte Aar 1841 og 1869 fordeler sig saaledes:

	1841	1869
Betalingsskolen	34	47
Friskolen	113	99
I alt	147	146

Man ser altsaa, at Elevantallet i næsten en Menneskealder har staaet stille, og Fordelingen mellem de 2 Skoleformer er ogsaa stort set uændret.

Lærerantallet i denne Periode var 3, idet der først i 1840erne blev ansat en Tredielærer Poul Christian Poulsen, der virkede til 1868. Samme Aar ophørte ogsaa Anders Nielsen at være Lærer; han havde virket fra 1840. Hans Søn Niels Jørgen Nielsen, Lærer fra 1861—1906, fra 1874 ogsaa Kordegn, erindres endnu af mange ældre Ringkjøbingensere. Lokaleforholdene var ikke de bedste, da Undervisningen fandt Sted paa 3 forskellige Steder, nemlig 2 Lokaler i Skolen ved Torvet — det var den, der betegnedes ved Lancasterskolen — 1 i Kateketboligen samt 1 i lejet Lokale i Gjødens

Gaard paa Hjørnet af Vestergade og Skolevænget (Vognmand J. Christensens Ejendom, Vestergade 17).

I 1869 vedtoges en ny Skoleplan, der gjorde al Undervisning i den offentlige Skole gratis; denne næsten 100-aarige Plan, den ældste trykte, findes endnu paa Raadhusets Arkiv og indeholder meget af Interesse, men det vil føre for vidt her at gaa i Enkeltheder, saa kun Hovedpunkterne skal fremdrages.

Der blev efter denne Plan 4 Klassesetrin, nemlig

1. Klassesetrin: Elementærklassen, fælles for Drengene og Piger fra 7—9 Aar. 18 Timer ugentlig.
 2. Klassesetrin: Fælles for Drengene og Piger 9—11 Aar. 24 Timer ugentlig. Pigerne desuden 6 Timer pr. Uge i Haandgerning.
 3. Klassesetrin: Særskilt for Drengene og Piger 11—14 Aar. 30 Timer ugentlig — deraf for Pigerne Vedkommende 12 Timer i Haandgerning.
 4. Klassesetrin: Alene for de dygtigste Drengene 13—15 Aar. 36 Timer ugentlig, deraf 10 Timer i Regning og Matematik, men ingen Timer i Sprog.
- Desuden Ekstratimer for alle Drengene i Gymnastik.

Undervisningen blev besørget af 4 Lærerkræfter, nemlig Førstelæreren (Kateketen), 1 Andenlærer, 1 Tredielærer og 1 Lærerinde; alle underviste 36 Timer pr. Uge; dertil kom en ekstra Lærer for Timerne i Gymnastik.

Det mest bemærkelsesværdige ved denne Plan er, at al Undervisning nu blev gratis, den første Købstad i hele Landet, hvor dette blev indført. Der blev for Fremtiden kun holdt Eksamen een Gang om Aaret, om Foraaret, i Modsætning til forhen, hvor der havde været afholdt Eksamen baade i April og Oktober. Dog vedblev man at holde en saakaldt Konfirmationseksamen i September for de Elever, der blev konfirmeret om Efteraaret; en saadan Konfirmandeksamen afholdtes lige til 1919.

Det er klart, at med det høje Timetal, Eleverne nu fik, var der Hverdagsundervisning for alle Klasser; det meget høje Timetal i Haandgerning er ogsaa værd at bemærke.

Som tidligere nævnt stod det ikke saa godt til med Lokaleforholdene i 1850erne og 60erne. Der skete nu i Aarene 1872—74 en stor og heldig Ændring paa dette Omraade. I store Træk var det Kancellipræsidentens Forslag fra 1805, der nu blev fulgt, idet man opførte en ny Skole paa den gamle Kirkegaard. Denne Bygning var efter Tidens Forhold en stor og flot Skole og bød bl. a. paa den store Fordel, at al Undervisning nu blev samlet i Stedet for som tidligere at foregaa paa 3 forskellige Steder. I Stueetagen var der 4 Klasse-lokaler og ovenpaa Lejligheder for Skolens Lærerkrafter. Skolebygningen ved Torvet blev solgt til Haandværkerforeningen for 4000 Rdl., og i Kateketholigen blev der indrettet 2 Klasseværelser, især beregnet til Brug for de mindre Klasser. Kateketstillingen blev ophævet, og i Spidsen for Skolevæsenet blev ansat en Skoleinspektør (Overlærer).

Fra 1815—73 havde der været ikke mindre end 10 Kateketer og Førstelærere; det var nemlig yngre Theologer, der efter faa Aars Tjeneste, i Lighed med den gamle Latinskoles Rektorer, blev udnævnt til Sognepræster andet Sted.

Selv om der nu i Midten af 1870erne var skabt gode Rammer for Skolevæsenet, kunde der dog stadig ikke tages nogen Eksamen fra Skolen, man maatte til København for at faa Præliminæreksamen, og først efter at have faaet en supplerende Undervisning paa et Kursus kunde man gøre sig Haab om at klare Eksamensskærene; men i 1881 kom den kongelige Forordning om Indførelsen af Almindelig Forberedelseseksamen til Afløsning af den i 1855 indførte Præliminæreksamen, og under Skolens første Inspektør P. C. Andersens dygtige Ledelse fra 1874 var der sket saadanne Fremskridt og Forbedringer i Undervisningen, at man var klar til at udnytte den ny Forordning, hvorefter Almindelig Forberedelseseksamen — eller Præliminæreksamen, som den i daglig Tale vedblev at hedde — kunde tages fra selve Skolen.

Oprettelsen af Realafdelingen krævede en ny Skoleplan, og denne blev approberet 29.12. 1882. Denne bød ikke alene paa Eksamensskolen, men ogsaa Folkeskoleafdelingen opnaaede visse Forbedringer; saaledes blev der oprettet en lille Hjælpeklasse paa højst 10 Elever. Oprindelig var der efter denne Plan kun 2 egentlige Real-

klasser, men hver Klasse var 2-aarig, saa Eleven skulde forberede sig i 4 Aar for at opnaa Eksamen. I den ældste Realklasse skulde der betales Skolepenge, men der blev stillet Fripladser til Raadighed, og ligeledes skulde Eleverne selv holde sig med Undervisningsmateriel. Udenbys Børn kunde optages med Eksamen for Øje mod

Borgerikolen.

Betaling. Gymnastik var kun for Drengene, og disse Timer faldt uden for den almindelige Skoletid*), naar Vejrforholdene tillod det i Tiden fra 15.4.—15.10. Det vil altsaa sige, at Gymnastikken i den første Tid foregik paa aaben Plads, men allerede i Midten af 80erne fik Skolen dog sit eget Gymnastikhus, nemlig den ældste Del af den nuværende Orgelfabrik ud mod Chr. Hustedsvej. Hvad Gymnastikundervisningen i øvrigt angaar, blev denne ved den Tid ledet af tidligere Militærpersoner, det var ogsaa Tilfældet her, hvor en Sergent Nielsen, der gjorde Tjeneste paa Amtet, i nogle Aar forestod Un-

*) Skoletiden var fra 1.3.—31.10. Kl. 8—12 og 2—4 og Resten af Aaret Kl. 9—12 og 1—4.

dervisningen ved Skolen. Først omkring 1890 blev det Skolens egne Lærere, der ogsaa overtog dette Fag.

Det er interessant at bemærke, at efter denne Plan (fra 1882) var der Weekend-Ordning for hele Aaret. Denne Bestemmelse gjaldt dog kun til 1896, hvor den blev indskrænket til 6 Eftermiddage om Aaret efter Skoleinspektørens Bestemmelse. Aarets Sommermarked i Juni var i disse Aar fast Fridag.

Ved Realskolens Start havde Piger ikke Adgang hertil, og den første Ansøgning fra Tandlæge Gravesen om hans Datters Optagelse blev afslaaet, men i 1890 maatte man give Adgang for Piger, dog saaledes at i Tilfælde af Mangel paa Plads skulde Drengene have Fortrin for Piger.

I sit Arbejde for at faa indført Eksamensskole i Byen havde Skoleinspektør Andersen en stor Hjælp i et Par af Skolekommissionens Medlemmer, nemlig Stiftsfysikus E. Holst og Karetmager M. Ellerbek. Det var ret nyt med kommunale Realskoleafdelinger; Ringkjøbing var en af de første Købstæder, der havde det. Første Eksamenshold 1887 opnaaede et straalende Resultat; af 6 Elever fik de 3 Udmærkelse. Blandt næste Aars Dimittender var Mylius-Erichsen, sikkert den mest kendte Ringkjøbingelev ud ad til.

Oprettelsen af Realskolen samt Stigning af Elevantallet i 80'erne bevirkede, at den nyopførte Skole fra 1874 snart blev for lille; man klarede sig dog i første Omgang ved at inddrage Lærerlejlighederne paa 1. Sal og indrette Klasseværelser i Stedet. En Tid maatte man dog ogsaa have lejede Lokaler i det lige overfor i Vestergade liggende Jernstøberi.

Ved en Skoleplansændring af 2.1. 1896 skabtes den 7-klassede Folkeskole, idet der blev en 3-klasset Forskole (Forberedelsesklasser) fælles for Drengene og Piger og derefter 4 fortløbende Drengeskoler og 4 fortløbende Pigeskoler; desuden en 5. Drengeskole (altsaa et 8. Skoleaar) for de dygtigste Drengene. Samtidig blev Realafdelingen fast 3-klasset og i 1901 4-klasset. Endelig skulde de store Piger nu ogsaa have Gymnastik 2 Timer ugentlig; de mindre fik det først i 1906. Skolens Navn blev herefter Ringkjøbing Borger- og Realskole. Hidtil var den kun blevet betegnet som Ringkjøbing Borgerskole eller Ringkjøbing offentlige Skole.

Skolepersonalet 1890.

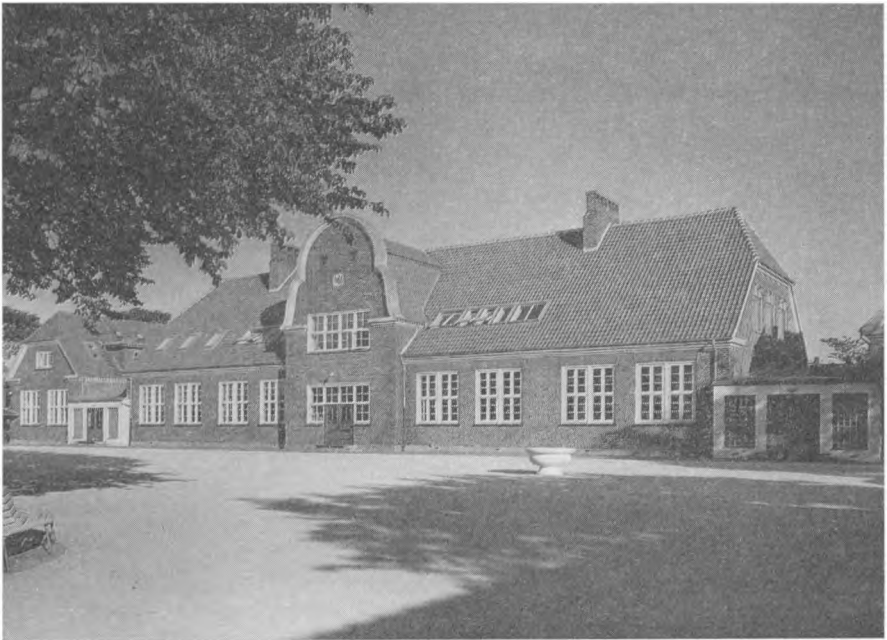
Fra venstre: Frk. Jensen. Frk. Ruder. M. Jensen. Fensbøl. Frk. Larsen, V. Jensen, Søbye, Inspektør Andersen, Nordbek, Kordegn Nielsen.

Ved Aarhundredskiftet blev der atter foretaget en Udvidelse; i 1897 blev Gymnastiksalen ved Vestergade opført til Afløsning af den hidtil brugte paa Chr. Hustedsvej, og i 1900 blev Vestergadefløjen bygget. Ved Indvielsen af denne den 28. September holdt Dr. Erik Holst en længere Tale, hvori han især fremhævede det i en Aarrække fulgte Princip, at Betalingsskole og Friskole var slaaet sammen til en offentlig Folkeskole (siden 1869), hvori Børnene i Overensstemmelse med den demokratiske Aand i Befolkningen uden Hensyn til Forældrenes Stand og Stilling blev undervist siddende Side om Side. Ringkjøbing havde Æren af at være den første Købstad i Landet, hvor en saadan Skoleordning var indført, men den var efterhaanden blevet adopteret i flere Købstæder og under Ventilation i andre.

I Kælderen under Skolen blev der indrettet Badeanstalt baade til Brug for Skolen og for Byens Befolkning som offentlig Badeanstalt. Der blev 2 Legepladser, en for Drengene Nord for Gymnastiksalen og en paa Kirkepladsen for Pigerne. Ved Opførelsen af Vestergadefløjen blev den gamle Kateketbolig (Latinskolen?) nedrevet og af dens Materiale opført en Landejendom paa Bymarken. Der gik nu nogle Aar, hvor Skolen havde alle sine Lokaler samlet i eet Kompleks.

Almenskoleloven af 1903 gav Anledning til lange og grundige Drøftelser. Der blev nedsat et Udvalg med Borgmester Finsen som Formand, og dette Udvalg afgav en Betænkning til Byraadet, der konkluderede i en varm Anbefaling for den ny Mellemskoleordning; ogsaa et Flertal inden for Lærerraadet med Inspektør Andersen i Spidsen anbefalede Mellemskoleordningen. Der blev holdt et Par Byraadsmøder om Spørgsmaalet. Borgmester Finsen fremlagde en Skrivelse fra en Embedsmand i Kultusministeriet, der sluttede paa følgende Maade: »Lad Ringkjøbing By rolig indrette en Mellemskole, den vil sikkert faa megen Glæde deraf. Ministeriet vil sikkert ikke genere Byen med vidtgaaende Fordringer og Undervisningsinspektøren heller ikke; vi har altid omtalt Ringkjøbing Bys Skolevæsen med megen Anerkendelse.« Ingen af Byraadets Medlemmer gik direkte imod, men et lille Flertal fik dog vedtaget, at Spørgsmaalet skulde sættes i Bero paa ubestemt Tid, og denne ubestemte Tid varede — 35 Aar.

Efter at Elevantallet omkring 1909—10 var kommet op paa over 400 og Klasseantallet paa 17, var Skolens Rammer atter sprængt, og man maatte igen tage Udvidelser under Overvejelse. En saadan Udvidelse kunde vanskelig ske paa selve Stedet, og der var stærke Røster fremme om at opføre en ny Skole længere mod Øst ud ad

Den gamle Skolebygning i Skolevænget.

Herningvej i den Retning, som Byen hovedsagelig voksede i. Resultatet blev imidlertid, at den blev flyttet lidt længere mod Vest til sin nuværende Plads paa Skolevænget. Den første Del af Bygningen her opførtes 1911 med yderlig Udvidelse i 1920, da Elevantallet i disse Aar var stærkt stigende. Skolen var nu som før 1874 ikke samlet paa eet Sted; de mindste Elever gik paa den saakaldte Ny Skole paa Skolevænget; Realklasserne og de ældste Folkeskoleklasser i Bygningen paa Kirkepladsen, og dette Forhold varede i ca. 30 Aar.

De Skoleplansændringer, der fandt Sted under og lige efter den første Verdenskrig, bragte ikke noget særlig Nyt. Det maa dog næv-

nes, at fra 1920 var Undervisningen i de 2 ældste Realklasser, hvor Eleverne var over skolepligtig Alder, ogsaa gratis. I 1933 blev det bestemt, at Eleverne i Skolens Afgangsklasse, 7. Klasse, skulde deles efter Dygtighed, og den bedste, 7. b, fik noget udvidet Undervisning, bl. a. i Bogføring og Engelsk. Forud herfor havde der i 3 Aar 1930—32 været en 8. Folkeskoleklasse; det var en Fællesklasse paa kun 12—15 af de dygtigste Elever.

Klasselærersystemet blev efterhaanden almindeligt i Folkeskoleklasserne, hvorimod Faglærersystemet selvsagt var mest anvendt i Realklasserne. I disse Klasser var der ogsaa fuld Fællesundervisning for Dreng og Piger, men i Folkeskoleklasserne var der overvejende særskilt Undervisning af de 2 Køn lige til 1940.

Den sidste større gennemgribende Ændring af Skoleplanen er fra 29.3. 1940, der var en Følge af Skoleloven af 1937. Ved denne Plan, hvorefter Skolens Navn blot er Ringkjøbing Skole, blev den gamle Præliminærordning forladt og Melleskoleordningen med en overbygget Realklasse indført. Skolens Rammer blev nu en 4-klasset fortløbende Grundskole (dog senere ændret til 5-klasset), en 4-klasset Eksamensmelleskole, en 3- eller 4-klasset eksamensfri Melleskole (senere ændret til 2- el. 3-klasset) samt Realklassen. Skolens normale Klassetrin blev saaledes 12, nemlig 5 Grundskoleklasser, 4 Eksamensmelleskoleklasser, 2 eksamensfri Melleskoleklasser og Realklassen. Fællesundervisning for Dreng og Piger kom nu til at gælde for alle Klasser.

Samtidig med Ændringen af Skolevæsenet ved Planen af 1940 gik man i Gang med Udvidelse af Bygningen. Selv om Elevtallet i disse Aar (Slutningen af 1930'erne) var relativt lavt, forudsatte den ny Plan visse Udvidelser som Følge af, at Sløjd og Husgerning blev indført som Fag. De gamle Bygninger ved Kirken var efterhaanden ogsaa blevet forældet og kunde ikke uden store Bekostninger opfylde de sanitære og hygiejniske Krav, som Skoleloven af 1937 krævede. Ligeledes var det jo en Ulempe, at Skolens Lokaler ikke var samlet, en Gene, Skolevæsenet i Ringkjøbing som set af det foranstaaende jævnlig har lidt under gennem lange Perioder.

I Vinteren 1939—40 arbejdedes der med Planer og Tegninger, og det var vedtaget, at hele Skolen skulde samles paa Skolevæsenet,

*De nye Skolebygninger ved Skolevængset set fra Enghavevej.
Den gamle Skolebygning ligger helt skjult i Billedets Baggrund.*

selv om Planen om at flytte længere mod Øst til den gamle Sportsplads ved Herningvej igen blev drøftet. Da kom Krigens lammende Virkninger den 9. April 1940. Arbejdet blev udsat, dog blev Husgerningslokale og Sløjdløkalet indrettet i 1940, det første over den nordligste Fløj og Sløjdløkalet oven paa Gymnastiksalen.

Skolevæsnets Udvikling og Vækst gennem de sidste ca. 125 Aar kan belyses ved nedenstaaende Skema.

Aar	Elev- antal	Klassetrin i Folkesk. i Realsk.		Klasse- antal	Klasse- kvotient	Lærer- antal	Skolens Budget	Udgift pr. Barn pr. Aar
1815	80	2	0	2	40	2	1511 Rdl.	38 Kr.
1841	147	2	0	4	38	3	998 Rdl.	14 Kr.
1870	143	4	0	5	29	4	ca. 2500 Rdl.	34 Kr.
1878	207	5	0	7	30	6	ca. 7000 Kr.	34 Kr.
1887	292	5	2*	12	24	9	13212 Kr.	46 Kr.
1896	300	8	3	16	19	12	17750 Kr.	59 Kr.
1901	349	7	4	14	25	12	21337 Kr.	61 Kr.
1909	412	7	4	17	24	14	25397 Kr.	61 Kr.
1922	661	7	4	25	26	21	100200 Kr.	152 Kr.
1938	525	7	4	22	24	19	100576 Kr.	192 Kr.

* begge delt i 2 Hold.

Det vil føre for vidt med en nærmere Omtale af det Personale, der har arbejdet ved Skolen det sidste lille Hundrede Aar; i alt har ca. 54 Personer været knyttet fast til Skolevæsnets i tiden fra 1875 til 1940, dertil et Utal af Vikarer i længere eller kortere Tid. Dog skal nævnes de 3 Overlærere, der i 60 Aar har staaet i Spidsen for Skolevæsnets, nemlig P. C. Andersen 1874—1906, P. M. Larsen 1906—14 og N. Christensen 1914—34. De var alle dygtige og samvittighedsfulde Mænd, der hver paa sin Vis har gjort en stor og god Indsats for den Skole, de tjente. Ligeledes bør nævnes en række Lærere, der i over en Menneskealder arbejdede ved Skolen indtil Tiden mellem de to Verdenskrige, og som endnu med Taknemmelighed erindres af de fleste ældre Ringkjøbingsere. Det er Niels Nordbek 1885—1927, Morten Jensen 1887—1932, Morten Fensbøl 1887—1932, J. N. Hørup 1896—1933 og N. P. Flint 1901—1940. Det skyldes ikke mindst disse Mænds dygtige Virke, at Skolen har bevaret sit gode Omdømme.

Egentlige Privatskoler med gennemgaaende Undervisning paa

Lærerpersonalet 1929.

Ladefoged, Iversen, C. O. Christensen, Bach, J. K. Christensen, Fensbøl, M. Jensen, Hørup, Bollerup, Overlærer N. Christensen, Flint, Hagbard, Ingerslev, Frk. Nielsen, Frk. Bro, Fru Christensen f. Smith, Frk. Erlang, Frk. Udbye, Frk. M. Christensen, Frk. Jørgensen

alle Alderstrin har der ikke været i Ringkjøbing, men allerede efter Planen fra 1752 kunde det som tidligere nævnt tillades at læse med Børn under 6 Aar. Denne Bestemmelse gentages i Planen fra 1815. I Frosts gamle Bog om Ringkjøbing hedder det: »Børn, som ere under 6 Aar, nyde en ganske hensigtsmæssig Forberedelsesundervisning hos nogle aldrende Fruentimre her i Byen«²¹). Det synes, som om Aldersgrænsen senere er hævet til 8, og af saadanne private Pogeskoler har der været flere gennem hele 1800-Tallet og lidt ind i 1900-Tallet. Det var enlige Damer, der i deres Hjem underviste en lille Del af Byens første Aargange. De to sidste Skoler af denne Art blev ledet af Frk. Maren Bonde fra 1897 paa Reberbanen og af Frk. Maren Jørgensen i Grønnegade; denne sidste ophørte i 1929. (Om disse private Pogeskoler har Forfatteren Johannes Smith fortalt meget udførligt i sin lille Bog: »Griffelalderen« fra 1949).

Ved Flytningen af Skolen fra Kirken til Skolevænget skete der en yderligere Spaltning af det tregrenede Kulturcenter: Kirke, Skole og Tingsted, der ellers fra ældste Tid har været placeret i Byens Midte ved Torvet. Tingstedet med Rettens Sæde flyttede fra Raadhuset i 1918, og Skolen vil have fuldendt sin Flytning i Løbet af de kommende Aar, og selv om dette maa beklages rent historisk og traditionsmæssigt, opvejes det dog mange Gange ved de Fordele, Stedet for Skolen nu har: Ro og rigelig Plads — ogsaa med eventuel Udvidelse for Øje — smukke Omgivelser med Bevoksninger og Læ.

Den gode og sunde demokratiske Aand, man tidligt var inde paa, er stadig til Stede, og da de nye Kuld af Lærerkrafter søger at gaa i det bedste af de gamles Spor, er alle Betingelser til Stede for, at Skolen kan gaa en god Fremtid i Møde.

DE SIDSTE HUNDREDE AAR

Af

J. I. BØGNER

BYENS VÆKST

Ved Næringslovens Indførelse i 1857 og ved den paa samme Tid begyndende Industrialisering med Tilstrømning af Folk fra Land til By skete der en Ekspansion for de fleste Købstæder i Danmark. Byerne sprængte de gamle Rammer og skød sig som Forstæder ud i det tidligere aabne Land. Denne Udvikling var ikke lige stærk; i de forholdsvis større Byer gik det hurtigere end i de mindre. Som hørende til de mindre tog denne Udvikling heller ikke saa stærk Fart i Ringkjøbing.

For godt hundrede Aar siden laa Ringkjøbing inden for de fire Gader, der betegnes efter Verdenshjørnerne (Nørregade, Østergade-Østerstrandgade, Søndergade og Vestergade-Vesterstrandgade), en særdeles regelmæssig Byplan, der stadig udgør den egentlige Bykerne. Kun faa Steder var der før Midten af 1800-Tallet sket en Udvikelse af disse Grænser, saaledes paa Vester Strandsbjerg, Vestergades Forlængelse til Kirkegaarden, og allertidligst Østergades Forlængelse (fra Købmand Madsens Ejendom, Nørregade 2) det saakaldte Damstræde til den gamle Byport, Nørreport, ligesom Bebyggelsen paa Reberbanen ogsaa er af ældre Dato.

De Forhold, der bevirkede, at der for et lille Hundrede Aar siden kom stærkere Gang i Ringkjøbings Byudvikling, var ikke saa meget industrielle som trafikale Grunde. I 1850'erne kom en Omlægning af Hoved- og Indfaldsvejene til Ringkjøbing (se Side 37). Indtil da var Hovedaaren Kongevejen—Østergade—Damstræde til Nørreport og videre ad Landevejen forbi Brogaard, Holmgaard gennem Rindum Nord paa til Lemvig og Holstebro (den gamle Vase). Den ny Hovedvej (Chaussée) fik et helt andet Løb, nemlig gennem

den nyanlagte Herningvej over Østerport, ad Bredgade (Adelgade) over Torvet og videre ad Nygade (den gamle Vestermeldgade) og videre Nord paa. Langs disse to Gader — Herningvej uden for Østerport og Nygade efter at have skaaret Nørregade — skød ret hurtigt ny Bebyggelser frem, som de første paa Herningvej Landinspektør Edens Ejendom Skovlyst i 1859 (Herningvej 39), Kredit-

*Distriktslæge Melchiorssens Ejendom ved Østerport, et af de første Huse ved Herningvej.
(Efter Ombygning indrettet til Museum.)*

foreningen ved Østerport 1860 og den tidligere Præstegaard (Herningvej 3) 1877, og som de første paa Nygade Landsretssagfører Hammersøes Ejendom (Nygade 43), den nuværende Amtstue (Nygade 26) og lidt senere Haandværkerforeningen (nu K.F.U.M.) 1888.

I 1875 førtes den vestjydske Længdebane gennem Ringkjøbing. Ringkjøbing—Holstebrostrækningen blev indviet 31. Marts og Ringkjøbing—Varde 8. August (se Side 112). Denne ny Trafikaare fik selvfølgelig ogsaa Betydning for Ringkjøbings Vækst. Ny Gader anlagdes i den gamle Nørretoft ned mod Banegaarden, saaledes Chr. Hustedsvej og St. Blichersvej, og som de første Bygninger, der rejste sig i dette Kvarter, kan nævnes Odd Fellowlogen (St. Blichersvej 6)

i 1884, den tidligere Orgelfabrik (St. Blichersvej 2) og Jernbanehotellet (Østergade 54).

Ud mod det forholdsvis lavt beliggende Jernbaneterræn laa det gamle Nørredige, og langs dette gik den saakaldte »Kærlighedssti« og op til denne en Markvej, der førte ud til Herningvej. Dette Parti blev nu udbygget som Vej, Jernbanevej, senere opnævnt efter det

»Kærlighedsstiens«.

Parti af det nuværende Nørredige, kendt af alle ældre Ringkjøbingensere.

gamle Dige til Nørredige. Mellem Herningvej og Nørredige anlagdes nu før Aarhundredskiftet en Række Tværgader: Tangsvej, Enighedsvej, Bildtsvej, Kirksvej og Møllevej, hvoraf et Par, nemlig Tangsvej og Møllevej, krydsede Herningvej og gik til Kongevejen (tidligere benævnt Vellingvej), den første dog kaldet Fjordallé, efter at have passeret Herningvej og ogsaa krydsende Kongevejen og gaaende lige til Fjorden. Mellem Fjordallé og den gamle Bykerne til Østerport blev ogsaa anlagt to ny Veje, nemlig Mylius Erichsensvej (tidligere benævnt Øster Allé) og Hofgaardsvej. Endelig anlagdes en ny østligere beliggende Vej, Kongshøjvej, umiddelbart efter første Verdenskrig, gaaende fra Herningvej til Kongevejen.

Som man kan se, foregik Byens Vækst mest mod Øst ud over de gamle Marker, Nørredige og Sønderdige; mod Vest var Udvidelsen mere beskeden. Den gamle Markvej »Vesten om Byen« blev udbygget og fik Navnet Enghavevej.

Efterhaanden blev alle disse nævnte Gader og Veje bebygget næsten udelukkende som Beboelseshuse, og paa Byens Foranstaltning blev Gaderne reguleret, Fortov anlagt og Kloakering bragt i Orden. Ved første Verdenskrigs Afslutning o. 1920 laa den bymæssig bebyggede Del stort set inden for følgende Gader: Enghavevej, Nørredige, Kongshøjvej og det sidste Stykke af Fjordallé (fra Kongevejen til Fjorden); dog var der endnu en Del ubebyggede Grunde inden for dette Omraade lige indtil 1945 og nogen Tid derefter.

Denne omtalte bygningsmæssige Udvidelse af Ringkjøbing fra den gamle Bykerne og til de lige ovenfor nævnte Grænser strækker sig over et Tidsrum paa 70—80 Aar.

De sidste 20 Aar siden anden Verdenskrigs Afslutning har bragt en yderlig rivende Udvikling, der endnu ikke er standset. Paa disse 20 Aar har Byen udvidet sig paa det nærmeste lige saa meget som de foregaaende 70—80 Aar. Med Udviklingen for Øje har Bystyret med stor Forudseenhed opkøbt store Arealer baade mod Øst og Vest, saa det havde Haand i Hanke med Hensyn til hele Byplansudviklingen. Det er især mod Øst, at Byen stadig vokser; i hele den gamle Bymark Sønderdige ud mod Fjorden er der nu anlagt 7 ny Gader, der er fuldt bebyggede med smukke praktiske Eenfamiliehuse, og paa dette Omraade ligger ogsaa den ca. 8 Td. Land store Idrætspark med en glimrende og særdeles smukt beliggende Campingplads helt ud mod Fjorden; denne Grund er i Ferietiden saa stærkt benyttet, at store Dele af selve Idrætsbanerne ogsaa maa anvendes til Teltplads. Tilstrømningen de sidste Aar har været saa stor, at der nu er Planer om at skaffe et nyt og større Areal til dette Formaal.

Byomraadet i Sønderdigemarken er nu naaet ud til, ja omslutter en lidt ældre Bebyggelse »Fjordvang« fra 1920. I dette Afsnit er ogsaa opført det smukke Børnehjem »Schuberts Minde« i 1951.

Ogsaa den gamle Mark Nørredige (mellem Vellingvej og Jernbanen) er fuldt udbygget med gode moderne Eenfamiliehuse ved

4—5 nyanlagte Gader, og denne Byudvikling mod Øst er langt fra sluttet; der foreligger ny Planer om Anlæg af flere Gader ud i de gamle Marker Skodsmose og Vingager (sidstnævnte Mark beliggende Syd for Vellingvej ud mod Fjorden).*)

I Byens Ekspansion efter 1945 kommer de vestlige Arealer ogsaa

Boligforeningens Bygning »Kronager«.

i langt højere Grad med end tidligere. Det drejer sig her ikke om saa stort et Beboelsesbyggeri, men i langt højere Grad om Industri-virksomheder. Strækningen ud til Vonaen er snart bebygget paa Nordsiden af Søndervigvejen; paa Sydsiden maa ikke bygges, da det ligger inden for Kystfredningsgrænsen. I Løbet af ganske faa Aar har der i det gamle Kolonihaveanlæg »Vesterkær« og andre tilstødende Arealer rejst sig henvend en Snes Industrivirksomheder, Servicestationer, Savværk, Kornsilos m. m. Der er Plads til flere Virksomheder endnu, og Byens initiativrige Erhvervsraad har et vaagent Øje for Udviklingen paa dette Felt. Forudsætningen for,

*) Jfr. Kortet Side 131.

at Byen nu ogsaa kan vokse mod Vest i Modsætning til forhen, er den Afvanding af de vestlige lave Arealer, der foretoges for nogle Aar siden. Naar Torvegade føres længere ud over de tidligere Enge mod Broen over Vonaaen, er der skabt Mulighed for, at der ogsaa langs denne Gade vil rejse sig Beboelsesejendomme.

Selv om det store Byggeri, der har været i Gang siden 1945, mest har givet sig Udslag i Eenfamilieshuse, har der dog ogsaa indtil nu rejst sig tre større Boligkarréer. Et foretagsomt Boligselskab har taget Initiativet til dette. Den første Karré blev bygget paa Skolevængget, den tidligere Markedsplads, den anden Kronager paa den gamle Sportsplads ved Herningvej og den sidste endnu ikke færdige ude paa Vellingvej paa den gamle Skodsmosemark. Disse Boliger omfatter fra 32—66 Lejligheder paa to, tre eller fire Værelser. Størst er Kronagerkomplekset paa i alt 66 Lejligheder.

Som de fleste Byer har Ringkjøbing ogsaa et Anlæg og heldigvis har det ikke som mange tilsvarende Steder Betegnelsen Lystanlægget, men derimod det gamle klangfulde Navn Alkjær Lukke. De gamle Markbøger viser, at dette Navn har været i Brug i adskillige Hundrede Aar. Oprindeligt var det fælles indhegnet Jord, deraf det sidste Led i Navnet: Lukke. I 1866 begyndte man her i den vestlige Del paa Initiativ af Apotheker Christian Carl Heiberg, at beplante Arealet, og de største Ege-, Bøge- og Asketræer er altsaa nu hundrede Aar gamle. Alkjær Lukke er gentagne Gange blevet udvidet, saaledes over Skelgrøften ind i Rindum Sogn, og sidst omkring 1930 ved den ganske udmærkede Omdannelse af en gammel Sandgrav til et lille Kanal- og Søanlæg fyldt med forskellige Svømmefugle. Ved en stor Græsplæne er der opbygget en rigtig god Friluftsscene, men da Toilet- og Omklædningsforholdene ikke har været de bedste, har man ogsaa begyndt at anvende Skolegaarden til Friluftsskuespil.

Ved Aarhundredskiftet og noget senere holdtes der i Ringkjøbing store Markeder, men som næsten alle Steder i Landet har Markerne mistet deres Betydning. Den ældste Markedsplads var beliggende ved Banegaarden, nærmere stedfæstet omkring den nuværende I. C. Christensens Allé, men efterhaanden som Omraadet blev bebygget, blev Pladsen flyttet til det nuværende Skolevængget og atter derfra lige før anden Verdenskrig til den vestre Side af Eng-

havevej. Dette Sted er dog nu helt bebygget, dels af en større Tømmerhandel og dels af Samlestalden, der opførtes i 1937. Nogle Aar i Forvejen var det offentlige Slagtehus opført paa Vester Strandsbjerg som kommunal Institution, men senere erhvervet af nogle Slagtermestre.

Den gamle Portal ind til Alkjær Lukke.

Bemærk Studekøretøjet! Endnu omkring Aarhundredskiftet saas jævnlig Studekøretøjer i Ringkjøbings Gader. Ved Indgangen ses Kammerherre, Kreditforeningsdirektør Hoppe med sine 2 kendte Hunde.

Under Besættelsen var Ringkjøbing de sidste Par Aar af Krigen udbygget som en regulær »Pindsvinestilling«, den eneste Periode i Byens lange Liv, hvor den kunde kaldes en Fæstning. Rundt om hele Byen, selv langs Strandkanten, gik en dyb Tankgrav med foranliggende Pigtraadsspærringer og Minefelter. Omtrent fra det nuværende »Schuberts Minde« gik den Østen om Alkjær Lukke op mod Rindum, der blev inddraget i Omraadet, Østen om Kirken og derfra mod Vest over Hovedvej 16 og Banen ud til Vonaaen, der indgik som et naturligt Led i Fæstningskæden. Fra denne Periode har Ringkjøbing Minder, der utvivlsomt vil bevares i Aarhundreder,

nemlig de fem store Bunkers Vest for Byen. Efterhaanden som dette Omraade er udbygget som Industrikvarter, kan der vist aldrig blive Tale om at sprænge de metertykke Betonmure, som Bunkerne er opbygget af. Ligeledes ligger her endnu seks af de otte mindre Bunkers, der blev opført som Beskyttelsesrum.

I 1963—64 nedlægges Rør i Gaderne med Fjernvarme for Øje; mens Arbejdet staar paa, er de opgravede Gader og Fortov til stor Gene, men senere vil det være en Behagelighed for mangen en Husstand. Fjernvarmecentralens Skorsten er 50 Meter høj, Ringkjøbings højeste Punkt, og fra Skorstenen straalder om Aftenen tre lysende Ringe, Ringkjøbings ny Vartegn, der møder en, saa snart man fra Øst har passeret Skovomraadet ved Femhøjsande.

FRA HAVNETERRÆNET

Om end Ringkjøbing er en gammel Søstad, har den altid haft meget Besvær med denne vestlige søværts Adgang. Derom er fortalt Træk i dette Værk (se Side 102 og flg.). Først ved Sluseværkets Bygning i 1931 blev Fjordens og Havets Vand i nogen Maade tæmmet (se Side 113—14).

Der har været ført megen Diskussion om, hvorvidt Hvide Sande Projektet har gavnet Ringkjøbings Udviklingsmuligheder eller ej. Alt taget i Betragtning maa det siges, at Projektet har været positivt for Byen. Denne har ogsaa maattet betale for det. Ifølge Lovforslaget om Slusebygningen ved Hvide Sande skulde Staten udrede 75 % af Udgifterne, Lodsejerne omkring Fjorden 20 % og Ringkjøbing Kommune de sidste 5 %. Disse 5 % udgjorde 232.300 Kr., og da Staten sendte Regningen i 1941, blev den ogsaa betalt, hvorimod Lodsejerne slap helt fri, idet de fik det udførte Arbejde kædet ind i senere udstedte Love om Landvinding. At det gavtede Lodsejerne omkring Fjorden, er uomtvisteligt, det var et i høj Grad nødvendigt Arbejde for at undgaa de stadige Oversvømmelser paa de lave Arealer, og ved det Gode, som Oplandet opnaaede, har det jo ogsaa indirekte gavnet Ringkjøbing. Med Hensyn til Haabet om, at Ringkjøbing efter Slusens Anlæg kunde blive en Stabelplads for Indbringelsen af Fisk,

blev man skuffet; her tog den ny By Hvide Sande helt Luven fra Ringkjøbing; men de bosiddende Fiskere i Byen fik dog betydelig bedre og nemmere Besejlingsforhold og kunde i langt højere og lettere Grad end før drive Havfiskeri, og endelig som det vigtigste fik Ringkjøbing Havn Mulighed for, at større Skibe kunde lægge bi,

En Coaster løber af Stabelen paa Nordsøværftet.

saa store som Gennemsejlingsslusen tillod at passere. Dette mærkedes ogsaa straks, idet der i 1930'erne gennemsnitlig kom et lille Hundrede Skibe aarlig til Havnen, mest fra Tyskland og Holland. Flere Pakhuse blev opført ved Kajen, og en Havnebane Vesten om Byen blev anlagt. Som forhen bestod de Varer, der søværts kom til Ringkjøbing, mest af Brændsel, Foderstoffer og Kunstgødning. Erhvervsraadet opnaaede i 30'erne, at Statens Vandbygningsvæsen gav fri Tilladelse til Gennemsejling af Slusen ved Jævnvande af Skibe længere end Slusen, saaledes at »Flaskehalsen« kun er Sejlslusens Bredde. Lige efter Krigsafslutningen i 1945 kom der endnu en Snes

Skibe aarligt, men i de sidste ti til femten Aar har praktisk talt ingen besøgt Havnen. Lastbiltogene beslaglægger mere og mere af Trafikken.

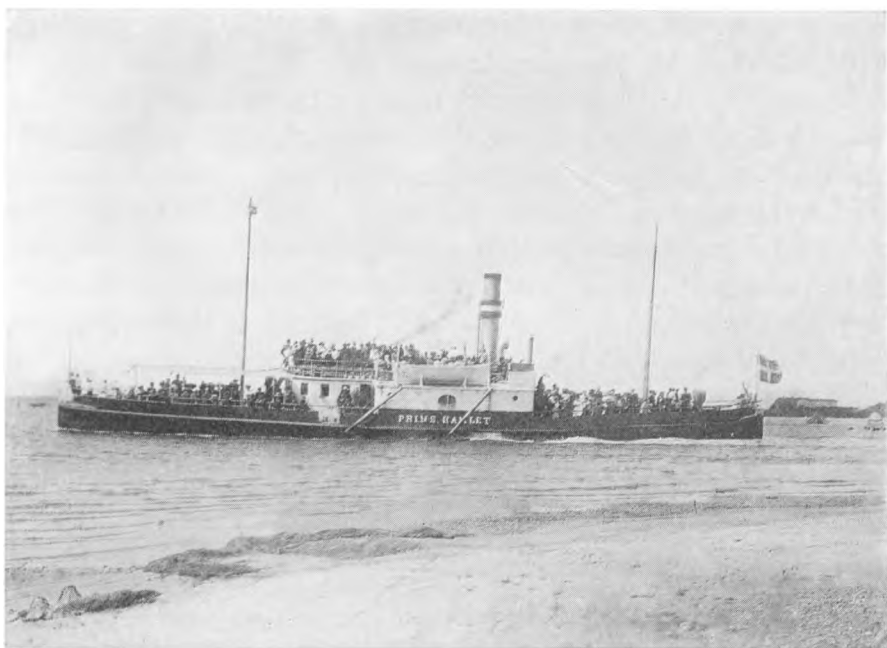
Udover de nævnte Pakhuse blev der i 1932 opført et Isværk, og dette er et Par Gange blevet udvidet, og ligeledes har fire Fiskeeksportører deres Virksomhed paa Havneomraadet.

Den største — og yngste — Virksomhed ved Havnen er dog det i 1957 anlagte Staalskibsværft: Nordsøværftet. Det begyndte med at bygge Staalkuttere til Fiskeri på 50—120 Tons, men i de sidste Par Aar er det mindre Handelsskibe — de saakaldte Coastere — paa 600—700 Tons, der bygges. Større Skibe kan næppe fremstilles paa Værftet, da Gennemsejlingsslusen ved Hvide Sande sætter en Grænse for Skibenes Bredde. Siden Værftet kom i Drift, er der udgaaet 14 Skibe derfra, nemlig 5 Fiskekuttere, 2 Slæbebaade og 7 Coastere, og for Tiden (1964) beskæftiges der 50 Mand. Naar en saadan Virksomhed har kunnet etableres, er Hvide Sandeanlægget en Forudsætning derfor, altsaa ogsaa et Plus til Ringkjøbing. Den Statshavn, hvormed den kommunale Havn fra 1904—05 blev udvidet i 1927 i Forbindelse med Hvide-Sandeanlægget (se Side 114), blev i 1960 overdraget Byen uden Vederlag.

Det er ved denne Havn, at Nordsøværftet har sin Bedding, og udelukket er det ikke, at Havnen igen kan faa en Blomstringstid. For Tiden er det nemlig under Ventilation, om Gennemsejlingsslusen kan gøres 2 Meter bredere. Hvis dette skulde lykkes, vil de med økonomisk Fordel benyttede Fragtskibe paa 600—700 Tons fuldt lastede kunne gaa gennem Slusen, og dette skulde kunne give Havnen en ny Chance. Der er næppe Tvivl om, at det energiske Erhvervsraad da igen vil gøre Forsøg paa at faa et Rederi i Byen, et Forsøg, der ikke hidtil er lykkedes. Ligeledes vil en saadan Udvidelse af Slusen faa stor Betydning for Nordsøværftet, idet det saa vil være i Stand til at levere betydelig større Fragtskibe, end Tilfældet er nu. Besejling over Fjorden med saa store Skibe er mulig, naar Sandpumpere Tid efter anden sættes ind.

Nogle Gange er der forsøgt Rutefart mellem Ringkjøbing og Klitten med Anløbssteder ved Nr. Lyngvig, Hvide Sande og Nymindegab. Det første lille Dampskib, der udførte saadanne Ture,

var »Svanen« omkring 1890. I 1910 købte Urmager Andersen¹⁾ Hjuldampere »Prins Hamlet« paa 123 Tons med Plads til 350 Passagerer. Foretagendet gik saa godt, at der i 1914 købtes yderligere en Baad, Dampere »Turisten« paa 43 Tons og med Plads til 200 Personer. Under første Verdenskrig var det en god Forretning, men umiddel-

Prins Hamlet.

Den gamle Hjuldampere bygget 1892, Plads til 300 Passagerer, sejlede paa Ringkjøbing Fjord fra 1910-1920.

bart efter Krigens Slutning, da Biltrafikken kom i Gang, indstilledes Farten, og begge Skibe blev solgt. Et nyt Forsøg blev gjort med »Vestjyden«; men dette Skib var kun i Drift et Par Aar. Lidt senere igen kom Motorskibet »Carmen«, der var i Brug til hen i 1930erne, og endelig indsatte Firmaet Møller og Søn Motorskibet »Kysten« paa 40 Tons i 1943. Biltrafikken var da næsten lammede, og i nogle Aar var der god Brug for søværts Forbindelse med Klitten til Hvide Sande. Efter 1945 aftog Benyttelsen af denne Rute, og især efter at Klitvejen var udbygget, blev »Kysten« overflødig, og i 1950 blev den hugget op.

Skibe aarligt, men i de sidste ti til femten Aar har praktisk talt ingen besøgt Havnen. Lastbiltogene beslaglægger mere og mere af Trafikken.

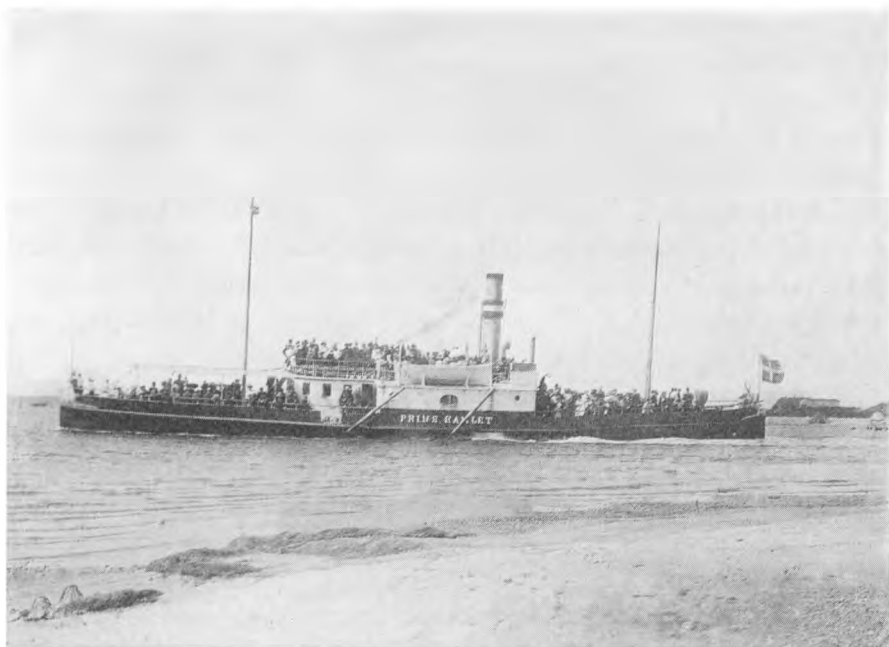
Udover de nævnte Pakhuse blev der i 1932 opført et Isværk, og dette er et Par Gange blevet udvidet, og ligeledes har fire Fiskeeksportører deres Virksomhed paa Havneomraadet.

Den største — og yngste — Virksomhed ved Havnen er dog det i 1957 anlagte Staalskibsværft: Nordsøværftet. Det begyndte med at bygge Staalkuttere til Fiskeri på 50—120 Tons, men i de sidste Par Aar er det mindre Handelsskibe — de saakaldte Coastere — paa 600—700 Tons, der bygges. Større Skibe kan næppe fremstilles paa Værftet, da Gennemsejlingsslusen ved Hvide Sande sætter en Grænse for Skibenes Bredde. Siden Værftet kom i Drift, er der udgaaet 14 Skibe derfra, nemlig 5 Fiskekuttere, 2 Slæbebaade og 7 Coastere, og for Tiden (1964) beskæftiges der 50 Mand. Naar en saadan Virksomhed har kunnet etableres, er Hvide Sandeanlægget en Forudsætning derfor, altsaa ogsaa et Plus til Ringkjøbing. Den Statshavn, hvormed den kommunale Havn fra 1904—05 blev udvidet i 1927 i Forbindelse med Hvide-Sandeanlægget (se Side 114), blev i 1960 overdraget Byen uden Vederlag.

Det er ved denne Havn, at Nordsøværftet har sin Bedding, og udelukket er det ikke, at Havnen igen kan faa en Blomstringstid. For Tiden er det nemlig under Ventilation, om Gennemsejlingsslusen kan gøres 2 Meter bredere. Hvis dette skulde lykkes, vil de med økonomisk Fordel benyttede Fragtskibe paa 600—700 Tons fuldt lastede kunne gaa gennem Slusen, og dette skulde kunne give Havnen en ny Chance. Der er næppe Tvivl om, at det energiske Erhvervsraad da igen vil gøre Forsøg paa at faa et Rederi i Byen, et Forsøg, der ikke hidtil er lykkedes. Ligeledes vil en saadan Udvidelse af Slusen faa stor Betydning for Nordsøværftet, idet det saa vil være i Stand til at levere betydelig større Fragtskibe, end Tilfældet er nu. Besejling over Fjorden med saa store Skibe er mulig, naar Sandpumpere Tid efter anden sættes ind.

Nogle Gange er der forsøgt Rutefart mellem Ringkjøbing og Klitten med Anløbssteder ved Nr. Lyngvig, Hvide Sande og Nymindegab. Det første lille Dampskib, der udførte saadanne Ture,

var »Svanen« omkring 1890. I 1910 købte Urmager Andersen¹⁾ Hjuldamperen »Prins Hamlet« paa 123 Tons med Plads til 350 Passagerer. Foretagendet gik saa godt, at der i 1914 købtes yderligere en Baad, Damperen »Turisten« paa 43 Tons og med Plads til 200 Personer. Under første Verdenskrig var det en god Forretning, men umiddel-

Prins Hamlet.

Den gamle Hjuldampere bygget 1892, Plads til 300 Passagerer, sejlede paa Ringkøbing Fjord fra 1910-1920.

bart efter Krigens Slutning, da Biltrafikken kom i Gang, indstilledes Farten, og begge Skibe blev solgt. Et nyt Forsøg blev gjort med »Vestjyden«; men dette Skib var kun i Drift et Par Aar. Lidt senere igen kom Motorskibet »Carmen«, der var i Brug til hen i 1930erne, og endelig indsatte Firmaet Møller og Søn Motorskibet »Kysten« paa 40 Tons i 1943. Biltrafikken var da næsten lammede, og i nogle Aar var der god Brug for søværts Forbindelse med Klitten til Hvide Sande. Efter 1945 aftog Benyttelsen af denne Rute, og især efter at Klitvejen var udbygget, blev »Kysten« overflødig, og i 1950 blev den hugget op.

ETATERNES OG ANDRE BYGNINGER

Som nævnt i dette Arbejde kom den vestjydske Længdebane til Ringkjøbing i 1875, og der er ikke sket nogen Ændring paa den nu næsten hundredaarige Stationsbygning (se Side 113). Den midtjydske Tværbane, der fuldendtes i 1881, kom ikke til at ende i Ringkjøbing, men i Skjern, hvilket utvivlsomt i ret høj Grad var Skyld i Ringkjøbings Stilstand i en længere Aarrække, men til Gengæld i Skjerns Vækst. I 1911 anlagdes Lokalbanen Ringkjøbing-Ørnhøj-Holstebro, der ikke mindst i de to Verdenskrige fik stor Betydning ved Brunkulstransporter, men denne Bane har nu maattet dele Lod med mange andre af Landets Privatbaner, som ikke kan konkurrere med den voksende Lastbiltrafik, og den maatte derfor nedlægges i 1961 i Halvtredsaaet for dens Oprettelse. Banens Bygning paa I. C. Christensens Allé blev solgt til Ulfborg-Hind Herreders Landboforening.

Hvad Postvæsnet angaar, kan oplyses, at der fra 1653 var kørende Postforbindelse fra Ribe til Ringkjøbing, hvor der var ansat en Postmester. Enken efter Borgmester Jens Bredal (død 1674) Helvig Borchardsdatter (død 1718) var saaledes »Postmesterinde«²⁾ og efter hende Datteren Cathrine Sophie Bredal, Enke efter Ephraim Lesle, Sognepræst i Vorgod. Præsteenken forestod Postvæsnet i Ringkjøbing lige til 1733³⁾. Ringkjøbing blev da omdannet til et saakaldt Bipostkontor, der bestyredes af en Postekspeditør, der ansattes af Postmesteren i Varde. I 1802 oprettedes et regulært Postkontor⁴⁾ i Ringkjøbing.

De første Postmestre var ansete næringsdrivende Borgere, der fik Bestalling som Postmestre, for hundrede Aar siden saaledes Prokurator, Kammerraad Niels Bygom Krarup⁵⁾, der havde Kontor i sin Ejendom Østergade 17, hvorfra ogsaa Dagvognene eller Diligencerne udgik. I Begyndelsen af dette Aarhundrede flyttedes Postkontoret fra Østergade 17 til den af Apotheket ejede Hjørnebygning paa Bredgade-Østergade. Først i 1929 fik Post- og Telegrafvæsnet sin egen Bygning ved Banegaardspladsen.

I gamle Dage, d. v. s. før 1857, da Loven om Næringsfrihed kom, blev Told- og Acciseafgifterne opkrævet ved Byens to Porte, Øster-

og Nørreport, samt ved Bommen ved Søndergade. Et lille Minde om denne Tid har man endnu, idet Acciseboden ved Nørreport stadig eksisterer (Østergade Nr. 44 og 46). Efter at Byen havde faaet en Skibbro, opførtes den endnu bevarede smukke toetages Toldbod ved Havnen i 1843 (se Billede Side 87). Denne gjorde Tjeneste som Toldkontor lige til 1911, men da efterhaanden de fleste Varer kom med Jernbanen, opførtes dette Aar en ny Toldbygning paa Banegaardsterrænet. Denne Bygning fik en større Udvidelse i 1955. Den gamle Toldbod ved Havnen er blevet erhvervet af Byen.

Efter at Retten i Aarhundreder havde haft sit Sæde paa Torvet eller i det derved byggede Raadhus, flyttedes Tingstedet ved den ny Retsreform i 1919 til det ny Tinghus paa Kongevejen. Politiet fik ogsaa sit Sæde her, men efterhaanden som denne Etats Arbejdsfelt er blevet mere omfattende, trænger Tinghuset til en større Udvidelse. Foreløbig klarer man sig med lejede Lokaler i nærliggende Ejendomme til forskellige Grene af Politiets Arbejde, f. eks. Mortorkontor.

Ved Enevældens Indførelse i 1660 forsvandt Lenene, og Amtmænd og Stiftamtmænd afløste de gamle Lensmænd. Foreløbig havde Købstæderne intet med Amtmændene at gøre, men hørte under *Stiftamtmændenes* Bestyrelse, for Ringkjøbings Vedkommende Stiftamtmanden i Ribe. I Slutningen af det 18. Aarhundrede blev dette ændret ved en Plakat af 21. Juni 1794, og i 1796 blev Ringkjøbing i Henhold hertil sammen med Holstebro og Lemvig henlagt under Amtmanden i Ringkjøbing. Det var paa den Tid den borgerlige Christian Frederik Hansen. Medens han boede i Ringkjøbing (se Side 182), flyttede hans Efterfølger den adelige Peder Otto Rosenørn (1805—20) til Rindumgaard, som han købte i 1807. Dennes Efterfølger Vilhelm Conrad Lorentz (1820—27) købte Rindumgaard af sin Forgænger og afhændede den i 1824 til Staten til Amtmandsbolig, og her har alle senere Amtmænd boet.

Lensmændene havde baade haft den militære, den økonomiske og den juridiske Bestyrelse af deres Omraader. Amtmændene beholdt kun de juridiske Forretninger. Til at bestride den økonomiske Forvaltning blev der udnævnt særlige Amtsskrivere, der paa eget Ansvar skulde opkræve de kongelige Skatter m. m. Omkring 1700 be-

gyndte man at bruge Benævnelsen Amtsforvalter i Stedet for Amtsskriver, som efterhaanden ganske forsvandt. Den første Amtsskriver over Lundenæs og Bøvling Amter (som Ringkjøbing Amt hed indtil 1794) var Rasmus Andersen 1671—82 (se Side 45), der efterfulgtes af sin Broder Villads Andersen 1683—97 (se Side 217 og 222). Amtsforvalteren var som oftest en velhavende Mand og Ejer af en af Byens største Gaarde. Adskillige Amtsforvaltere har saaledes besiddet det nuværende »Hotel Ringkjøbing« og den gamle Borgmestergaard (se Side 45). I 1808 var Amtstuen paa Landejendommen »Aldershvile« paa Kongevejen (se Billedet Side 107). Den nuværende Amtstue er beliggende paa Nygade 26.

Helt tilbage til ca. 1600 omtales Kirurger (eller Barberer), der har virket i Ringkjøbing med Bestalling fra Magistraten, Hjælp til Husleje fra Byen og Fritagelse for Skat og Byens Tynge⁶). I 1775 blev Lægevæsenet i Ribe Stift bedre organiseret, og der blev ansat en Distriktskirurg i hver Købstad med en aarlig Løn paa 150 Rdl. Dette Beløb blev paalignet Beboerne i Distriktet. De 20 Rdl. maatte Borgerne i Ringkjøbing udrede, medens Beboerne i Bølling, Hind og en Del af Hammerum Herred betalte Resten til Distriktslægen i Ringkjøbing. Efter Indrettelsen af den medicinsk-kirurgiske Embeds-eksamen i 1838 fik Embedslægen Titlen Distriktslæge.

Indtil 1859 førte Stiftsfysikus i Ribe Overtilsynet med Stiftets Lægedistrikter. Men Ringkjøbing Amt blev da oprettet til et selvstændigt Fysikat. Den første Fysikus i Ringkjøbing var Dr. med. Erik Begtrup Holst (død 1907), der virkede i Byen i omtrent 50 Aar og fra 1861 var Medlem af Borgerrepræsentationen, fra 1869 af Byraadet lige til 1893⁷). Bygningskomplekset »Erikshus« bærer Navn efter ham, da det er opført i hans tidligere Have.

Efter Fysikatets Oprettelse var der i Ringkjøbing to Embedslæger, Fysikus og Distriktslægen. Dette blev forenklet i 1915, da de to Embeder blev slaaet sammen, saaledes at den samme Mand siden har været baade Amtslæge (Fysikus) og Kredslæge (Distriktslæge).

Det første Sygehus i Byen skal være taget i Brug i 1829⁸), det var beliggende i Mellemgade nuværende Nr. 17. I 1872 var denne Bygning saa medtaget, at det ikke længere kunde anvendes som Sygehus. Amtet og Byen blev nu enige om, at Patienter kunde indlæg-

ges paa den Aaret før oprettede Tvangsarbejdsanstalt (nuværende Falckstation, Nørreport Nr. 7), da Bygningen det første Aar ikke havde været meget brugt til sit Formaal, saa der var forholdsvis god Plads, og Indenrigsministeriet approberede denne Ordning som kombineret Sygehus og Tvangsarbejdsanstalt, dog kun for et Tids-

Ringkjøbing Amt's Sygehus.

rum af 5 Aar. Imidlertid bestod denne mærkelige Kombination i 16 Aar lige til 1889. Dette Aar opførtes Epidemifdelingen ud mod Nørredige (nuværende Bolig for Sygehusets Reservelæger), og samtidig blev Tvangsarbejdsanstalten nedlagt, saa Bygningen alene gjorde Tjeneste som Sygehus. Det saakaldte Koppehus paa Vester Strandsbjerg Nr. 32 (opført 1872) havde hidtil gjort Tjeneste som Epidemisygehus, men det blev nu nedlagt som saadant og er senere overgaaet til privat Ejendom. Først i 1908 opførtes det nuværende Amtssygehus, men det gamle Sygehus (Tvangsarbejdsanstalten) var dog i Brug som saadant lige til 1930, da Byen købte det af Amtet, og i 1940 blev Bygningen indrettet som Falckstation. I 1955 fik

Amtssygehuset en betydelig Udvidelse. Foruden Sygehusets Læger og Amtslægen har Byen for Tiden 4 praktiserende Læger, og ligeledes er der 4 Tandlæger.

Byens Apothek er af gammel Dato, idet det første Privilegium gaar helt tilbage til 1749. Man kan ikke med fuld Sikkerhed oplyse, hvor den første Apotheksbygning laa, muligvis i Grønnegade tæt paa

Vest- og sønderjydske Kreditforening.

Bredgade, men for øvrigt var det kun i 2 Aar, Apotheket laa det første Sted. Allerede i 1751 blev det indrettet paa sin nuværende Plads, Hjørnet af Bredgade og Østergade, hvor det har ligget siden. Den nuværende Bygning stammer fra 1863.

Af de kommunale Bygninger og Værker er Gasværket det ældste, opført i 1894, Vandværket i 1908 og Elektricitetsværket i 1910. Alle 3 er beliggende paa Enghavevej. Hvad saavel Gasværket som Elektricitetsværket angaar, synger de paa sidste Vers. Elektriciteten faas nu gennem Højspændingsværkerne, og Gasforbruget mindskes mere og mere, som Elektriciteten og Kosangassen vinder frem.

Af andre Institutioners Bygninger maa nævnes Ringkjøbing og

Omegns Sparekasse, oprettet 1844. Den havde først til Huse et Par Steder i Øster Strandgade, men flyttedes i 1876 til Østergade Nr. 11 (Dr. Næss-Schmidts Ejendom (se Billedet Side 39), og i 1912 opførtes den nuværende Bygning, Østergade 9.

Ringkjøbing Bank er stiftet i 1872. Den havde sit første Kontor i Købmand P. Dalgaards Ejendom, det nuværende Højskolehotel,

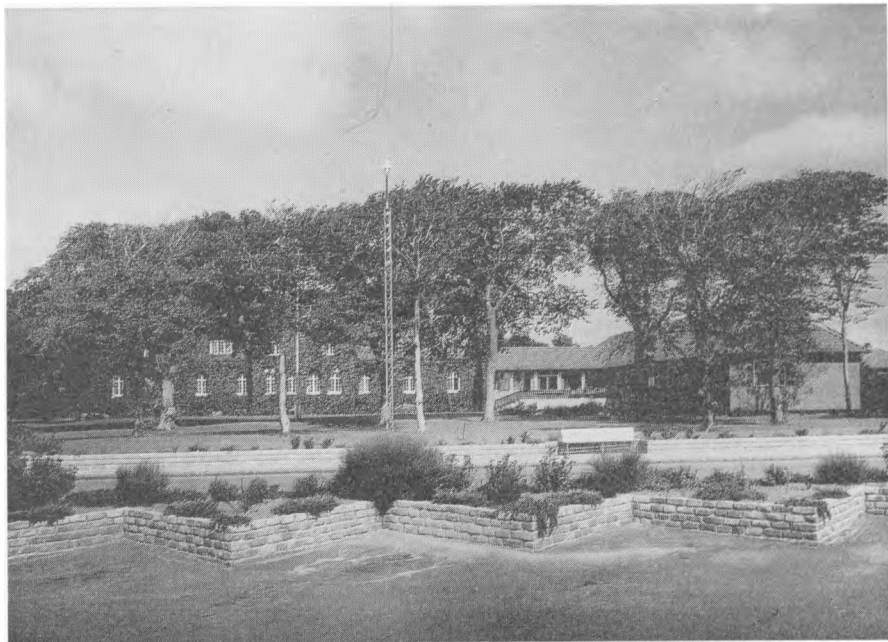
Ringkjøbing Museum.

Bredgade 13, men i 1874 flyttede den til samme Bygning som Sparekassen i Østergade. Derefter havde den en kort Tid 1905—07 til Huse i Dr. Birks Ejendom, Nygade Nr. 24, og fra 1907—20 i Hotel Grands Ejendom, Nygade 22. I 1920 flyttedes den til sin nuværende Plads paa Torvet, og i 1956 blev Ejendommen erhvervet af Banken. I 1962 er Lokalerne blevet betydeligt udvidet og stærkt moderniseret.

Ringkjøbing Landbobank er stiftet i 1886. Dens første Lokale var i Østergade Nr. 19. I 1904 flyttedes Kontoret over paa den anden Side af Gaden, Østergade Nr. 22 (Møllers Bogtrykkeri) for i 1925 at ende paa Torvet i sin store nuværende Bygning.

Et fjerde Pengeinstitut er den Vest- og sønderjydske Kreditforening, Herningvej 1, stiftet 1860. I 1913 opførtes den nuværende monumentale Bygning paa den store Grund, der tilhørte Kreditforeningen.

Lige over for Kreditforeningen ligger den stilfulde Museumsbygning. Museet er stiftet i 1908. I sin Start havde det til Huse paa Lof-

Aldershvile (»De gamles Hjem«).

tet over den gamle Skole ud mod Vestergade, men blev senere flyttet til den gamle Kreditforenings Bygning ud mod Reberbanen, hvor der nu er Bibliothek. I 1922 flyttedes Museet saa til den tidligere Distriktslægebolig ved Østerport, efter at denne Bygning havde faaet en gennemgribende Ændring, saa den blev brugbar til det ny Formaal. Den drivende Kraft i dette Foretagende var den gamle Bagermester Mathias Klokke (født 1856, død 1941). Museet er efter Provinsforhold righoldigt, særlig maa fremhæves Samlingerne fra Oldtiden. Dette skyldes ikke mindst Museets nuværende Leder,

Landsretssagfører Dalgaard-Knudsen, der har stor Interesse og Indsigt i arkæologiske Forhold.

I 1897 brændte den gamle Landbrugsejendom Aldershvile sammen med den lige overfor liggende spaantækte Mølle (se Billedet Side 107). Kommunen erhvervede kort efter Grunden, og i 1908 op-

Barnehjemmet Schuberts Minde.

førtes »De gamles Hjem«, der i 1960 blev udvidet med endnu en Fløj. Møllen blev ogsaa opført igen i Murværk, men desværre blev den kort før anden Verdenskrig nedrevet, og Byen mistede da i hvert Fald fra Søsiden et monumentalt Vartegn.

Lige over for De gamles Hjem er den ny Sportshal »Vesterhavshallen« placeret (opført i 1960). Hallen ligger ideelt i Tilknytning til Idrætsparken, og det har vist sig at være et meget vellykket Foretagende. Praktisk talt hver Aften er Hallen optaget af unge til forskellige Idrætsøvelser som Badminton, Haandbold m. v. Ogsaa til Møder og Forestillinger med stor Tilslutning har Bygningen vist sig i høj Grad anvendelig.

Længere ude paa Vellingvej i Kvarteret »Fjordvang« blev som tidligere nævnt opført Børnehjemmet »Schuberts Minde« i 1951. Naar Hjemmet har faaet dette Navn, skyldes det, at Købmand C. M. Schubert (1836—1903) ved hensatte Legater var med til at muliggøre Børnehjemmets Rejsning.

KULTUR- OG FORENINGSLIV

Ringkjøbing maa regnes for en ret god Theaterby. I over hundrede Aar har skiftende Theaterselskaber besøgt Byen, og som Regel er der spillet for godt besat Hus. For Tiden varetages denne Kulturgren af en initiativrig Theaterforening, og ved en Om- og Tilbygning til Højskolehotellet er der i 1958 skabt gode Sceneforhold. Af andre kulturelle Foreninger maa Ungdoms- og Foredragsforeningen fremhæves. Denne Forening er stiftet lige efter Aarhundredskiftet som en ren Ungdomsforening, men senere, da dens Medlemmer gerne vilde vedblive at bevare Kontakten, benævnes den nu som lige anført »Ungdoms- og Foredragsforeningen«. Den planlægger hvert Aar en Møde- og Foredragsrække baade for Efteraars- og Vintertiden. Højskoleforeningen er lidt ældre, vistnok stiftet i 1890'erne, og den erhvervede i Begyndelsen af 1900-Tallet Købmand P. Dalgaards gamle smukke Gaard, der nu fik Navnet »Højskolehjemmet«, for nogle Aar siden ændret til »Højskolehotellet«. Højskoleforeningen står stadig som Ejer af Bygningen og arrangerer i hvert Fald et Par Møder aarligt.

Med visse Mellemrum har der ogsaa været baade Musik- og Sangforeninger; i disse Aar virker en god Sangforening med henved et halvt Hundrede aktive Medlemmer.

Byen har selvfølgelig ogsaa et Biograftheater, der efter en Ombygning fremtræder i en god og moderne Skikkelse.

Bibliotheket med Folkebogsamlingen gaar tilbage til 1901, da forlængst afdøde Lærer Nordbek⁹⁾ tog Initiativet til Oprettelsen. Det havde først til Huse under beskedne Forhold i en gammel nu nedbrudt Ejendom i Vestergade lige Norden for den gamle Gymnastiksal. Senere fik det Lokaler i Østergade 48, og endelig i 1922, da der

var kommet en ny Bibliothekslov, og en Bibliotheksforening var stiftet, sine nuværende Lokaler i den gamle Del af Kreditforeningen ud mod Reberbanen. Saavel Bibliotheket som dens Læsestue benyttes meget, og Pladsen er nu for trang, men Tegninger til en ny Bygning foreligger ogsaa, saa en Forbedring er i Sigte.

Ringkjøbings første Biograf »Kosmorama« på Hjørnet af Nygade og Nørregade.

I over hundrede Aar har Byen haft en Presse, idet der i 1840 begyndte et lille firesidet Blad »Ringkjøbing Amts Avis«, der dog kun udkom to Gange om Ugen. I 1880 startedes det Bergske Blad »Ringkjøbing Amts Dagblad« med Aflæggere baade i Lemvig og Skjern. Hovedkontoret og Trykkeriet er stadig i Ringkjøbing paa St. Blichersvej Nr. 7. Den radikale og socialdemokratiske Presse har ogsaa Kontorer her i Byen, men ikke Trykkeri.

Mange unge staar i Idrætsforeningen, stiftet 1900. I Starten var det særlig Fodbold, der blev dyrket, og i en Sæson var Byens Fodboldhold Jyllandsmester. Nu dyrkes ogsaa andre Boldspil samt fri Idræt, og efter Idrætsparkens Anlæg i 1950 og Opførelsen af Vesterhavshallen er der skabt gode Træningsmuligheder. Ogsaa en Bokse-

klub maa nævnes, hvoraf enkelte Deltagere er blevet landskendte, og ligeledes er der mange aktive Rosportsfolk, baade mandlige og kvindelige. Deres Baadhus er beliggende ved Vonaaens Munding.

En særlig og rent selskabelig Forening og kun for Mænd er den

»Tordenskjold«.

Billedet er fra 1884 og viser Lyhnes berømtelige Tomaster »Tordenskjold« og hans »faste Stok«. Længst til højre Bødker Lyhne (Kaptajnen), i Rækkefølge langs Skibssiden: Rebslager Holm (Styrmænd), Bager Lund (Overkok), Svend Kjærgaard (Understyrmænd), den senere Grønlandsforsker og Forfatter L. Mylius-Erichsen, Hattemager Niels Bech (Understyrmænd), Boghandler P. Holm, jun. (Skibsdreng), Boghandler N. P. Holm (Skibspræsten), Laurits Olsen (Kok og Dykker), Boghandler August Holm og Bager Leonhardt Klokke (Skibsbager). - I anden Række fra højre: Skomager S. Bissrup (Baadsmænd), Ole Rosengaard (Mudderdykkeren), Mathias Klokke (Matros), Snedker P. Arent (Skibstømrer), P. Tarp (kaldet Degnen) og Købmand Th. Kolbye (Proviantforvalter). - I øverste Række: Marinus Halbye, Thomas Lyhne, Søn af Bødker Lyhne, Politibetjent P. Erichsen (Overopsynsmand), Jernstøber Carl Holbek (Overauditor), Fabrikant J. P. Nielsen.

gamle »Løverdagsklub«, stiftet i 1868. I sine Velmagtsdage holdt den i Vintertiden hver anden Lørdag selskabelig Sammenkomst paa Hotel Ringkjøbing. En lignende Forening havde sin Blomstringstid for godt et halvt Hundrede Aar siden. Den bar Navnet »Sommerlyst«, ogsaa stiftet i 1868. Dens Medlemmer samledes ved den gamle

Træbro over Vonaen, og i en større Baad, der bar det prangende Navn »Tordenskjold«, sejlede man op ad Aaen til en der opført Pavillon, hvor man morede sig paa forskellig Maade. Der gaar endnu Frasagn om de Løjer, de gamle Ringkjøbingensere der fandt paa. Henunder første Verdenskrig, da der som tidligere nævnt var kommet en Sejlroute paa Fjorden, og Biltrafikken var begyndt, sygnede Sommerlyst hen, Pavillonen forfaldt, og i en Aarrække var der fuldkommen Stilstand, men efter anden Verdenskrig er denne gamle Tradition atter taget op. En ny Pavillon blev rejst, som dog brændte efter et Par Aars Forløb, men en ny blev rejst, og hver Sommer er der nu atter nogle Festligheder der som i fordums Tid. »Tordenskjold« eksisterer dog ikke mere, men Medlemmerne har deres egne Baade i en lille Havn ved Broen.

Foruden de nævnte Foreninger findes en Række fagligt betonede Foreninger og Sammenslutninger.

OM NÆRINGSLIVET

Paa Side 121 og flg. i dette Værk er fortalt om den begyndende Fabriksvirksomhed, som den Tids initiativrige Købmænd satte i Gang. De vigtigste af disse var Tobaksfabrikkerne, hvis Produkter i en længere Aarrække skaffede Ringkjøbing et vist Ry. Den sidste Fabrik af den Art, beliggende i Mellemgade Nr. 6, standsede sin Drift o. 1928. En anden Virksomhed, som ogsaa var anerkendt Landet over, var Jernstøberiet i Vestergade 13, som ogsaa maatte nedlægges omtrent ved samme Tid som ovennævnte Tobaksfabrik. En tredie landskendt Industrivirksomhed er Orgelfabrikken paa Hjørnet af Chr. Hustedsvej og St. Blichersvej, men den er blevet nedlagt i 1964. Til Gengæld er adskillige andre større eller mindre Virksomheder skudt frem i de seneste Aar. Mange af dem er beliggende i det tidligere nævnte Industriomraade Vesten for Byen. Uden at gaa i Detailler kan nævnes, at der for Tiden (1964) inden for Ringkjøbing findes 9 Virksomheder af forskellig Art, der beskæftiger over 20 Mennesker, og 15—18 hvor mellem 10 og 20 har deres Virke.

Ringkjøbing har en dygtig Haandværkerstand, hvoraf mange, især inden for Bygningsomraadet, ogsaa jævnlige faar tildelt Arbejde uden for Kommunen.

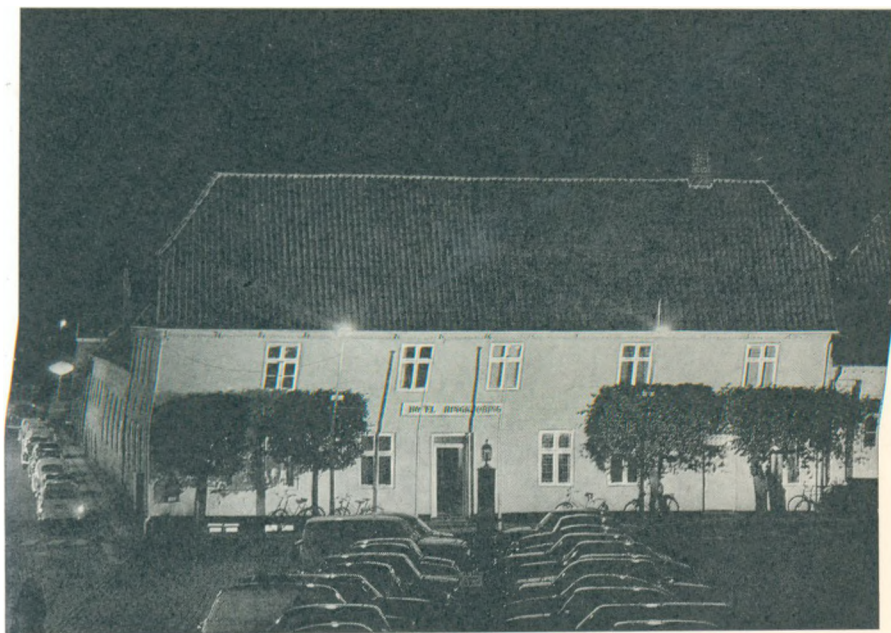
For de fleste Byer er det ved højtidelige Lejligheder almindeligt, at der tales om det gode Forhold mellem Land og By. For Ringkjøbings Vedkommende er det ikke blot en Talemaade. Der eksisterer virkelig et godt Forhold mellem Land og By. Dette skyldes ikke mindst Byens Handelsstand, der ved en jævn og bramfri Optræden og ved gode Varer og Ordholdenhed har skabt en fortjent Tillid i Forhold til sine Kunder. Med de stadig forbedrede Trafikmidler, Biler og Busser, søger Oplandets Beboere ogsaa i voksende Grad til Byen. Ligeledes gøres der fra Bystyrets Side alt for at fremme dette gode Forhold.

² Landbruget, der forhen i hvert Fald var en Binæringsvej for mangan en Borger, er i Dag en Saga blot. Endnu for ca. 30 Aar siden var der 3—4 udprægede Landbrugsejendomme inden for den bymæssig bebyggede Del; i Dag er der kun 1, og denne har fornylig solgt Jordarealet til Byen med Bebyggelse for Øje. Tilbage er de rene Landbrugsejendomme længere ude paa Bymarken. Den ældste af disse er Jens Harpøths gamle Gaard »Stagerhus«, opført ca. 1825, hvorfra senere et Par er udstykket for et lille Hundrede Aar siden. De øvrige 3—4 Stykker er først opført i dette Aarhundrede.

En særlig Næringsgren, der ikke mindst kommer de handlende til Gode, er Turismen. I første Række er det Havet og Klitterne, der trækker Turisterne til denne Egn, men i ca. 2 Maaneder fra Midten af Juni til Midten af August er Gadebilledet i Ringkjøbing i højeste Grad præget af Turisterne, ikke mindst af Udlændinge. Selv om mange bor i Sommerhuse og Hoteller paa Klitten og mange paa Campingpladserne, er Hotellernes Senge belagt til sidste Plads i den Tid, saa det er nødvendigt at skaffe Logi til mange gennem private. Dette formidles gennem det for nogle Aar siden oprettede faste Turistbureau. Den største Gene i denne Turistsæson er Spørgsmaalet om Parkering, men fra Bystyrets og Politiets Side arbejdes der stadig paa Udvidelse og Anlæg af Parkeringspladser. Den drivende Kraft i dette Turistarbejde, der i saa høj Grad præger og gavner

Byen, er den mangeaarige Formand for saavel den lokale Turistforening som for de samvirkende jyske Turistforeninger, Bogtrykker Louis Rasmussen.

Byens Indbyggerantal har (1963) passeret de 5000. (I 1845: 1213 — 1870: 1546 — 1901: 2712 — 1930: 3944).

Hotel Ringkjøbing.

DEN GAMLE BYKERNE

Der er kun faa af Landets ældre Købstæder, der har en saa regelmæssig Byplan som Ringkjøbing, naar man holder sig til den gamle Bykerne inden for de fire Gader, der bærer Navn efter Verdenshjørnerne. I mange af Gaderne, ikke mindst dem, der fører til Fjorden, har Gadebilledet og hele Milieuet ikke ændret sig meget de sidste 100—200 Aar. Det er vel ikke mindst dette, der paa saa mange Turister gør et charmerende Indtryk, saa de med Rette betegner Ringkjøbing som en hyggelig gammel By; men heller ikke inden for Bykernen har Tiden staaet helt stille, og adskillige Steder

er der Tid efter anden sket Til- og Ombygninger, der ikke passer ind i Gadebilledet, og som derfor virker skæmmende. Det er derfor ikke for tidligt, at der bliver raabt et: Vagt i Gevær. Dette er gjort gennem en lille Brochure udsendt lige før Jul 1963 af Arkitekt E. Draiby*), der gennem flere Aar har næret stor Interesse for Byens gamle Kerne. Vel er der ingen — Arkitekten heller ikke — der øn-

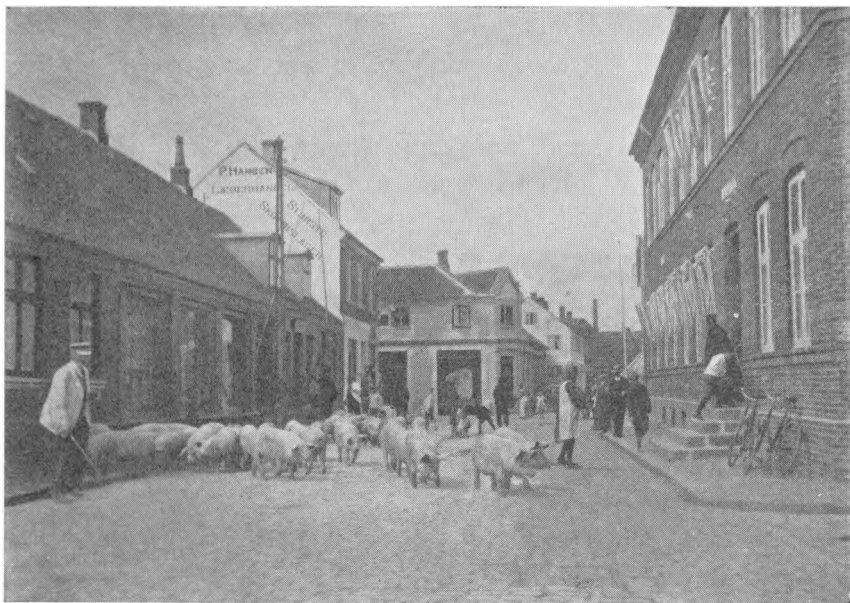
Torvet med Borgmestergaarden og Katedralskolen med det gamle Lysthus.
(Fotografi fra ca. 1882 tilhørende Bogtrykker L. Rasmussen, Ringkøbing.)

sker hele Bykernen fredet, men det vil være paa sin Plads, at Byggesmyndighederne i ethvert Tilfælde, hvor der sker Nybygning eller Tilbygning, holder vaagent Øje med, at Gadebilledet ikke ændres paa en gennemgribende Maade, men at de gamle Træk *bevares*. Ofte er det kun Smaating, der kan virke ødelæggende for Helheden, saaledes naar gamle røde Tegltage erstattes med graa Eternitplader, eller naar gamle smukke Døre og Vinduer udskiftes med ny smagløse. Højhuse maa heller ikke finde Indpas i den gamle Bykerne.

Der findes kun tre fredede Bygninger i Byen, nemlig Hotel Ringkøbing, Torvet 18, den gamle Borgmestergaard, Torvet 20, og Køb-

*) Ejvind Draiby: Ringkøbing, dens gamle byplan og arkitektoniske værdier.

mand Madsens Ejendom, Nørregade 2, men en Del flere er fredningsværdige, maaske mindre paa Grund af stilren Arkitektur, men mere fordi de præger Gadebilledet paa en tiltalende og indbydende Maade. Helt gamle Bygninger med Bindingsværk findes ikke, i hvert Fald kun i et enkelt Tilfælde i Facaden ud mod Gaden. En

*En Flok Svin paa Bredgade paa Vej til Jernbanen.
Endnu ved Aarhundredskiftet holdtes Husdyr i de fleste Købmandsgaarde.*

større Undtagelse er dog Hotel Ringkjøbing, men Facaden har i en Aarrække været overpudset; for Tiden bliver dette Puds dog fjernet under kyndig Vejledning, og en skønne Dag vil forhaabentlig det gamle Hotel staa med smukt Egebindingsværk ud mod Torvet. Hotellet er utvivlsomt næst efter Kirken Byens ældste Bygning stammende fra o. 1700 (se Side 45).

Lad Byen kun vokse mod Øst og Vest, og frisk Initiativ er glædeligt, men over for vor gamle Bykerne maa vi være skaansomme; her maa Spekulation og Materialisme holdes i Skak, saa ikke mere bliver ødelagt, end der allerede er sket. Vi skulde nødigt aflevere vor gamle By til vore Efterkommere i en ringere Forfatning, end vi modtog den, helst i en lidt bedre.

SLUTNING

I Bogen »Bidrag til Ringkjøbing Bys Historie« (udkom 1942) siges, at den egentlige bymæssigt bebyggede Del af Ringkjøbing ligger inden for Kongshøjvej, Nørredige og Enghavevej, og *der er næppe Udsigt til, at Byen den kommende Menneskealder vil udvide sig stort mere, idet der inden for det nævnte Omraade endnu er Plads til mange Bygninger.* Denne Antagelse har langtfra holdt Stik. Som vist i Begyndelsen af dette Afsnit har Byen udvidet sig med rivende Fart efter anden Verdenskrig. Mange ny Kvarterer med 15—20 Gader har rejst sig baade mod Øst og Vest, og fortsætter denne Vækst — og meget tyder derpaa — er den Dag inden for Synsvidde, da Ringkjøbings gamle Bymark er delvis bebygget. Og hvad saa? Vil Byens Udvikling og videre Vækst saa være standset? Næppe. Her kan et nyt Moment, der er meget aktuelt for Tiden, komme ind i Billedet, nemlig Kommunesammenlægninger. Det er vel overvejende sandsynligt, at det gamle Modersogn Rindum, der allerede har Forstæder op til Dattersognet Ringkjøbing, atter vil forenes med dette efter henved 600 Aars Adskillelse. Muligvis kan der ogsaa blive Tale om, at i hvert Fald Dele af Velling Sogn vil søge til Ringkjøbing. I den nordvestlige Del af dette Sogn ved Hebløft rejser der sig ogsaa i denne Tid et Boligkvarter, hvis Beboere efter al Sandsynlighed for største Delen vil faa deres Beskæftigelse i Ringkjøbing, saa deres Tilhørsforhold hertil vil være naturligt. Skulde det ske, vil der ogsaa her være en historisk Hjemmel herfor, idet Christian den Tredies Kongebrev af 8. Oktober 1551, hvori det hedder, at *Ringkjøbing skulde nyde, bruge og beholde Hebløft og Hugborg til evig Tid*, da vil gaa i Opfyldelse.

Vel er dette Fremtidsmusik, men ikke ganske Fantasi, og skulde disse Ting ad Aare vise sig at blive Kendsgerninger, da synes det for menneskeligt Øje, som om Ringkjøbing ikke vil være i Betyrk for Grunde og Jord og af den Aarsag behøve at frygte en Standning af Vækst og Udviklingsmuligheder.

FRA DET NY RINGKJØBING

Tricotagefabrikken «Scotty» (Indehaver Grosserer Georg Hansen).

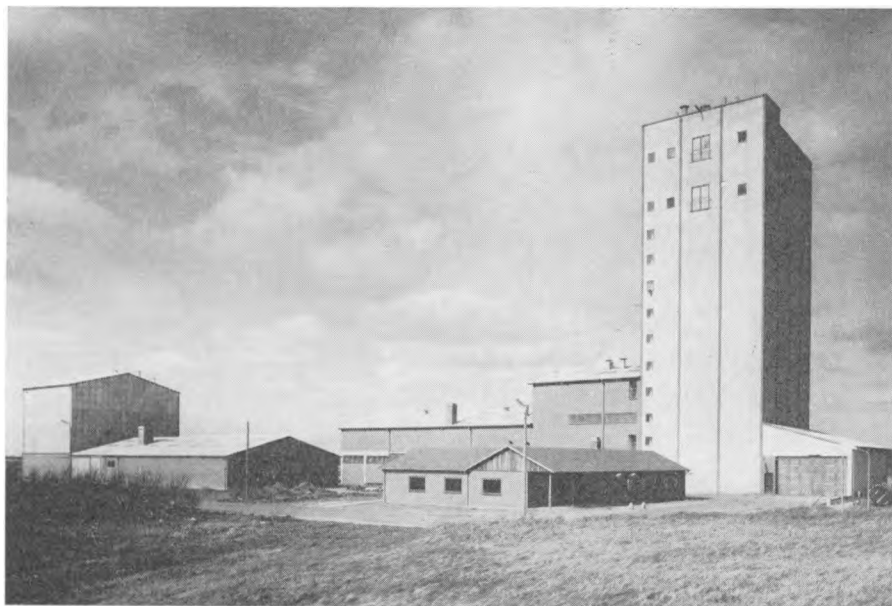
Ringkøbing-Byggeindustri ved Fabrikant Leif Hansen.

Etiket- & Båndværket - P. Hensgen & Sønner I/S - Ringkjøbing.

Mineralvandsfabrikken »Aktiv« ved Fabrikant Ebbe Iversen.

A/S Niels Jensen - Korn- og Foderstofkompagniet.

A/S Ringkebing Korn, Th. Lindberg.

TILLÆG

Oversigt over Familien Husted

Anders Christensen Husted.
Gaardmand i Korsgaard,
Ulfborg Sogn.
Død 1818, 84 Aar.

Christen Husted.
Købmand i Ringkjøbing.
(Nørregade 2).
Død 1833, 65 Aar.

Christen Høj Husted.
Købmand i Ringkjøbing.
(Hjørnet af Vester Strandgade
og Holmensgade).
Død 1823, 53 Aar.

Henrik Husted.
Købmand i Ringkjøbing.
(Bredgade Matr. Nr. 15, 16, 18).
Død 1815, 41 Aar.
~ Lise Brockdorff.
Født 1779, død 1835.

Andreas Christian Husted.
Købmand i Ringkjøbing.
(Hjørnet af Vester Strandgade
og Holmensgade).
Konsul, Kammerraad.
Født 1806, død 1883.

Christen Husted.
Købmand i Ringkjøbing.
(Nørregade 2).
Konsul.
Født 1807, død 1881.

Vilhelmine Christine Husted gift med *Christen Husted.*
Født 1837, død 1895.
Overretssagfører i Silkeborg.
Født 1837 i Ringkjøbing,
død 1899 i Aarhus.

Henriette Elise Husted.
Født 1831, død 1919.
~ Georg Berthel Berthelsen.
Købmand i Ringkjøbing.
(Nørregade 2).
Konsul.
Født 1850, død 1933.

Anna Cecilie Husted
Født 1845, død 1909.
~ Erik Begtrup Holst.
Fysikus i Ringkjøbing. Dr. med.
Født 1828, død 1907.

HISTORIESKRIVNINGEN OM RINGKJØBING

Ofte har Ringkjøbing Købstad og dens Historie eller enkelte Sider heraf været gjort til Genstand for Omtale i Litteraturen, baade i selvstændige Bøger og i Tidsskriftafhandlinger, historisk-topografiske Samlingsværker og Avisartikler.

Det første Forsøg paa at skabe en Beskrivelse af Danmark i Lighed med vore Dages »Trap« blev gjort af den lærde Oldgransker Professor *Ole Worm* (1588—1654). Hans Medarbejdere var Præsterne, der efter kongelig Ordre maatte indberette, hvad hver især vidste om sit Sogn og dets Antikviteter. Indberetningen om Ringkjøbing, der ligesom de øvrige Meddelelser fra Ribe Stift 1638 er trykt i Tidsskriftet »*Danske Samlinger*« 2. Række 4. Bind, er forfattet af Sognepræsten Hans Hansen Kjær og bestaar af nogle yderst magre Notitser.

Paa Præsteindberetninger bygger ligeledes Professor *Peder Resens* »*Atlas Danicus*« fra Slutningen af det 17. Aarhundrede. Det originale Manuskript i 39 Foliobind er tabt. Men en forkortet Udgave er bevaret i Manuskript, hvorefter enkelte Prøver Tid efter anden er trykt. Afsnittet om Ringkjøbing er lidt fyldigere end Worms Beskrivelse, men vilde dog ikke optage mere Plads i trykt Stand end en Side i denne Bog. Varig Betydning og Interesse har det Prospekt af Ringkjøbing, som Resen lod forfærdige, og som findes gengivet her i Bogen paa Side 32.

Nye Forsøg paa at tilvejebringe en stor historisk-topografisk Beskrivelse af Danmark skete ved Midten af det 18. Aarhundrede.

I 1743 udgik et Cirkulære til Amtmændene om at lade forfatte en »hellere ganske udførlig end kort« Beskrivelse over hvert Amt. De indkomne Indberetninger skulde benyttes og sammenarbejdes til et

stort Værk af Etatsraad *Erik Johan Jessen* (1705—83). Af Værket blev der intet. Men Materialet, »de Jessenske Relationer«, gemmes i Rigsarkivet, og mange af Indberetningerne er senere trykt. Indberetningen fra Ringkjøbing, afgivet af Byens Magistrat, er saaledes trykt i »Hardsyssels Aarbog« 1919 sammen med to andre Indberetninger, der er nogle faa Aar ældre, nemlig fra 1735, og dels stammer fra Tolderen i Ringkjøbing, dels fra Magistraten. Alle tre Indberetninger er udførlige og giver mange interessante Oplysninger om Ringkjøbing ved det 18. Aarhundredes Midte.

Ogsaa den kongelige Hofbygmester *Laurids Thurah* (1706—59) var interesseret i Danmarks Topografi og fik af Kongen overdraget at udgive et Atlas Danicus, som »kunde til Fædrelandets Ære og Berømmelse forklare alle de Mærkværdigheder, som i Kongeriget Danmark befindes.« For at samle Materiale henvendte han sig 1754 til Biskopperne. En Del af hans Materiale er bevaret, om Ringkjøbing haves dog intet.

Endelig lykkedes det i 1763 Biskop *Erik Pontoppidan* (1698—1764) at faa gjort Begyndelsen til Udgivelsen af det danske Atlas, som hidtil saa mange forgæves havde prøvet deres Kræfter paa. Allerede i 1730 havde Pontoppidan paa Tysk udgivet en Landsbeskrivelse med Titlen »Theatrum Daniæ«. Ogsaa Ringkjøbing omtales her, men det hele fylder kun knap en Side. Langt udførligere anlagt var »Danske Atlas« i 7 tykke Bind. De tre første Bind af dette prægtige Værk, der er et Hovedværk inden for dansk topografisk Litteratur, fik Pontoppidan selv bragt i Stand. Døden hindrede ham 1764 i at naa videre.

Men hans Svoger *Hans de Hofman* (1713—93), Præsident i Fredericia, senere Amtmand i Koldinghus Amt, tog Arbejdet op. En bedre rustet Efterfølger kunde ikke findes, en dygtig praktisk Embedsmand, levende optaget af Historien og Udgiver af den store Samling af »Foundationer og Gavebreve«, som hans Broder *Tycho de Hofman* (1714—1754) havde planlagt, men ved en tidlig Død ikke havde faaet bragt til Virkelighed. Hofmans Fundatser, som Værket for Kortheds Skyld kaldes, udkom i 10 store Bind i Aarene 1755—65 (hvortil kom et Supplement i 1780) og giver mere, end Titlen lover. Først og fremmest indeholder Værket mangfoldige Gavebreve i Ud-

drag eller i deres Helhed. Men tillige gives der en Mængde værdifulde Oplysninger om Personer og Steder, om Ringkjøbing saaledes i 4. og 9. Bind.

Fundatssamlingen var paa en Maade et Forarbejde til »Danske Atlas«. Af Materiale til Atlasset arvede Hans de Hofman sin Svoger Erik Pontoppidan's Samlinger, hans Kort og Tegninger, han kunde benytte Indberetningerne til Thurah og skaffede sig selv ved en udstrakt Korrespondance yderligere Oplysninger. Saaledes rustet udgav han 1768—81 de sidste fire Bind af »Danske Atlas«. Ringkjøbing er omtalt i 5. Bind og faar en ret udførlig Omtale paa næsten 8 Sider, oplyst med en Grundplan og et Prospekt, der er gengivet her i Bogen Side 34 og 36.

Medens *Worm* interesserede sig mest for det antikvariske og Resen for det historiske, havde Pontoppidan sin Styrke i det topografiske. Af hans »Danske Atlas« får man først og fremmest Underretning om, hvordan der så ud i Ringkjøbing ved det 18. Aarhundredes Midte. Hvad han og for øvrigt ogsaa hans Forgængere, baade *Worm* og *Resen*, ved om den Tid, der laa forud for deres egen, er begrænset og maa tages med Forsigtighed. Systematisk historisk Kritik og Gennemarbejdelse af den bedste Kilde til Kundskab om Fortiden, nemlig Arkivskattene, var ikke den Tids stærke Side. Hertil kommer, at for alle de Forfattere, der hidtil er nævnt, var Ringkjøbing Købstad, dens datidige Forhold og tidligere Historie kun en Detaille i en større Sammenhæng.

Derimod var det Ringkjøbing og denne By alene, der var Emnet for den Bog, som Byens Sognepræst, den dygtige Hebræer, dr. phil. *Peter Nicolai Frost* (1780—1845), senere Stiftsprovst i Ribe, udgav i 1817. Den er paa 168 smaa Sider og udmærker sig frem for andre Købstadshistorier fra samme Tid ved ikke blot at give paalidelige Oplysninger om Forholdene paa Forfatterens egen Tid, men i sammentrængt Form et Væld af nøjagtige Underretninger om Fortiden, udvundet ved Gennemgang baade af de gejstlige og verdslige Arkiver i Byen. Frosts Bog er det grundlæggende Værk om Ringkjøbing, en Bog, som ingen, der vil beskæftige sig med Ringkjøbings Fortid, kan komme udenom.

Ikke uden Grund blev Bogen optrykt i »Ringkjøbing Amts Dag-

blad« 1922 og Optrykket udgivet som Bog af Førstelærer *P. Storgaard Pedersen* (1861—1931). Denne Mand, der var født paa Hede-
gaards Mark ved Ringkjøbing og 1892—1926 var Lærer i Hee, næ-
rede den varmeste Interesse for sin vestjydske Fødestavns Historie.
I 1906 fik han oprettet Historisk Samfund for Ringkjøbing Amt,
hvis Aarbog, Hardsyssels Aarbog, han redigerede og bidrog til med
mange Afhandlinger, af særlig Interesse for Ringkjøbing de fortræf-
felige Stamtavler over Slægterne Harpøth (1913) og Tang (1921)
samt Ringkjøbing Latinskoles Historie (1919). I sine sidste Aar
samlede han med Støtte af Byraadet Stof til en Bog om Ringkjøbings
Historie. Denne naaede Forfatteren ikke til Ende med. Materialet
findes nu i Landsarkivet i Viborg.

Pulterkammerrydning gav i 1940 Anledning til en Gennemgang
af Ringkjøbing Raadstuearkiv. Det spændende Stof, som her duk-
kede op, fangede Interessen hos Byens daværende Overlærer, senere
Stadsskoleinspektør *J. I. Bøgner* (født 1895). Paa Grundlag af Fun-
dene paa Raadhuset og andet Materiale, der tidligere var afleveret
til Landsarkivet i Viborg, skrev han en Række »Bidrag til Ringkjø-
bing Bys Historie«, der først saa Lyset i »Ringkjøbing Amts Dag-
blad«s gæstfri Spalter og i 1942 forelaa i Særtryk som en Bog paa
275 Sider. Det er ikke en samlet og systematisk Ringkjøbing Bys
Historie. Det er, som Titlen siger, Bidrag til Byens Historie, Doku-
menter, der aftrykkes i deres Helhed eller i Uddrag og med udfør-
lige Forklaringer til. Ringkjøbing i Ufredstider, Raadhusene, Bor-
gervæbningen, Markjorderne, Gader og Veje er Bogens vigtigste
Emner, behandlet med stor Veloplagthed af Forfatteren. Som Frosts
Bog er den uundværlig for den, der ønsker at trænge ind i Ringkjø-
bings Historie. Et Tillæg, næsten lige saa stort som Bogen, udkom
1963 (ogsaa oprindelig trykt i »Ringkjøbing Amts Dagblad«), og
yderligere har Bøgner udarbejdet en Redegørelse for Ringkjøbings
Historie i Besættelsestiden 1940—45, der maaske engang vil ud-
komme som et Tillæg II. Foreløbig ligger dog Manuskriptet i for-
seglet Stand i Landsarkivet i Viborg. Først i Aaret 2000 maa Seglet
brydes.

Omtrent samtidig med Bøgners Artikler stod der i Sommeren
1941*) i »Ringkjøbing Amts Dagblad« en Række fortræffelige Kro-

*) 14. og 27. Juni, 4., 11., 17., 24. og 25. Juli samt 2. og 8. August.

nikker af Genealogen *Thorvald Lodberg* (1891—1959), der tilhørte en gammel Slægt fra Holmslands Klit. Paa Grundlag af utrykt Materiale i Rigsarkivet giver han Biografier af Ringkjøbings gamle Borgmestre og Raadmænd, Byfogeder og Byskrivere, Vejere og Maalere, Bartskeerere og Kirurger. Et værdifuldt Stof er her samlet sammen. Desværre udkom Kronikkerne ikke som Særtryk, hvad de havde fortjent. De var derfor dømt til at lide et Dagblads Døgnflue-Død.

Udsendelsen af 1. Hefte af nærværende Bog om Ringkjøbing gav Anledning til, at Ingeniørarkitekt *Vildhelm Marstrand* (1884—1955) i 1944 udsendte et lille Skrift paa 32 Sider om Ringkjøbings Tilblivelse og Segl. Bogen er skrevet med en eventyrlig Fantasi, og dens fritsvævende Konstruktioner kan ikke tages alvorligt.

Enkelte Sider af Ringkjøbings Historie er taget op af forskellige Forfattere. Om den gamle Opdagelsesrejsende Pytheas og hans formentlige Kendskab til Rindum og Ny-Minde har Professor *H. P. Steensby* (1875—1920) skrevet i »Geografisk Tidsskrift« 1917, hvorimod Rigsarkivar *Svend Aakjær* (1894—1963) i Turistforeningens Aarbog 1927 har benægtet Pytheas's Forbindelse med Ringkjøbing-Eggen.

Frederik Krarup Erlang (1876—1948) har populariseret Steensbys Afhandling i en lille Bog med den snurrige Titel »Er Ringkjøbing Danmarks ældste og fornemste By?« 1922. I 1936 skrev Erlang et smukt Jubilæumsskrift i Anledning af Haandværkerforeningens 75 Aars Bestaaen. Henved Halvdelen af Bogen er optaget af personalhistoriske Oplysninger om Ringkjøbings Haandværkere, som Forfatteren havde grundigt Kendskab til og omfattede med megen Varme. Erlangs store personalhistoriske Viden og Interesse er ogsaa kommet de to Jubilæumsskrifter til gode, som han forfattede i Anledning af 50 og 75 Aars Jubilæerne 1910 og 1935 i Den vest- og sønderjydske Kreditforening, hvis Kontorchef han var, og hvis Udvikling i økonomisk Henseende han redegør for med Sagkundskab. De samme Egenskaber, personalhistorisk og økonomisk Indsigt og Interesse, præger endelig Erlangs Skrift om Ringkjøbing Landbobank 1936, hvor han var Revisor.

I denne Forbindelse maa nævnes, at Stadsskoleinspektør *Bøgner* i

1944 har udarbejdet et Jubilæumsskrift om Ringkjøbing Sparekasse, hvortil ogsaa *Erlangs* personalhistoriske Viden har ydet sit Bidrag.

Af mere journalistisk Art, med eller uden Anvendelse af utrykt Materiale, kan nævnes mange Bidrag til Ringkjøbings Historie. Særligt maa her fremhæves en fremragende Oversigt over Ringkjøbings Udvikling af *Søren Vasegaard* (død 1941) i »Jyllandsposten« 18. Maj 1930 som Led i en Serie Artikler om jydsk Købstæder. Forfatteren *Johannes Smith* (født 1899) har givet mangfoldige nænsomme Billeder af Livet i sin gamle Fødeby, deriblandt i den fortræffelige lille »*Ringkjøbing Aarbog*«, der siden 1927 er udkommet hver Jul og har registreret Aarets Begivenheder i Ringkjøbing foruden at bringe en Del sammenhængende Artikler. Naar man saa hertil føjer den Omtale, Ringkjøbing har faaet i de forskellige Udgaver af *Traps* »*Danmark*«, 5 i alt fra 1859 til 1965, har man nævnt de vigtigste litterære Bidrag til Ringkjøbings Historie.

Men vigtigere end alle trykte Bøger og Artikler er de *Mindesmærker*, som Fortidens Borgere selv har sat sig om deres Liv og Virke gennem Kirke og Raadhus, Skole og Borgerhuse. Det er Stenene, der taler og fortæller Historie.

Allervigtigst er dog de *utrykte Kilder*, der gemmes i *Arkiverne*. Her faar de Slægter, der døde, Mæle gennem Kirkebøger og Retsprotokoller, gulnede Pergamenter og lasede Regnskaber, Indberetninger, Breve og meget mere.

Paa hele dette Materiale bygger nærværende Skrift, baade paa Bøger og Bygninger og Arkiversnes Akter, ikke mindst de sidste. Tilsammen giver de et Billede af

det Ringkjøbing, der forsvandt.

EMBEDSLISTER

Kilderne til Ringkjøbings Historie før 1660 er saa sparsomme, at der før den Tid vil være mange Huller i Fortegnelserne over Embedsmænd. Endvidere har Kildernes Magerhed til Følge, at det meget ofte er umuligt at sige, hvornaar en bestemt Embedsmand er tiltraadt og død eller fratraadt af anden Grund. I efterfølgende Lister angiver en Parentes om et Aarstal, at vedkommende det angivne Aar var i Embede. Mangler Parentesen, betyder det, at der ingen Usikkerhed er med Hensyn til vedkommendes Tiltræden eller Fratræden. For Tiden indtil ca. Slutningen af det 17. Aarhundrede er som Regel ved hver anført de Kilder, hvorpaa de anførte Oplysninger grunder sig. Efter den Tid skønnes det normalt ikke at være nødvendigt.

Formaalet med Embedslisterne er et dobbelt.

De skal for det første oplyse, hvem der, saa langt man kan naa tilbage, har været *de ledende Mænd inden for Retsvæsenet* (Borgmestre og Raadmænd, Byfogeder og Byskrivere, Dommere og Politimestre), *Kirken*, hvortil i gammel Tid hørte Skolen (Sognepræster og Kapellaner, Valg- og Frimenighedspræster, Rektorer, Hørere, Kateketer, Overlærere og Skoleinspektører) og *Medicinalvæsenet* (Læger og Apothekere).

Det andet Formaal med Embedslisterne er at belyse *det nære Slægtskab og Svogerskab, der var mellem Byens ledende Mænd*. Fuldstændighed i personalhistorisk Henseende er ikke tilsigtet. Kun Familieskabet inden for Bypatriciatet er søgt belyst, ikke en fuldstændig Opregning af alle Børn eller Fuldstændighed i Oplysningerne om Fødsel, Vielse og Død. I nogle Tilfælde kan et Slægtskab eller Svogerskab anes, men ikke bevises. Saadanne Tilfælde er ikke medtaget.

BORGMESTRE

(1440) *Anders Poulsen.*

Hard. Dipl. Side 31.

(1440) *Jes Nielsen.*

Hard. Dipl. Side 31.

(1473) *Christen Jensen.*

Rep. 3335.

(1471)-(1476) *Iver Jensen.*

Hard. Dipl. Side 61. – Rep. 3904.

(1483) *Las Nich.*

Rep. 5251.

(1502) *Thomas Smit.*

J. S. 2. R. 1. B. Side 202.

(1511)-(1521) *Niels Jensen.* Død 1532.

Fader til Borgmester Iver Nielsen.

Rep. 11863. – O. Nielsen: »Gamle jyske Tingsvidner.« 1882. Side 35. –

- Erslev og Møllerup: »Danske Kancelliregistranter 1535–1550.« 1881–82. Side 297–298. – »Fra Ribe Amt« 1917. Side 533.
- (1544)–(1546) *Iver Nielsen*. Søn af Borgmester Niels Jensen. Nævnes som Tolder 1553 og 1554. Hans Enke levede 1587. En Datter gift med Borgmester Frederik Busk. »Danske Magazin.« 4. R. 1. B. Side 43. – »Historisk Tidsskrift.« 8. R. 6. B. Side 180. – K. B. 1553 ⁹/₂. 1554 ¹³/₁.
- (1578)–(1583) *Christen Tuesen*. Kaldes 1587 fordum Borgmester i Ringkjøbing. Fader til Byfoged Tue Christensen. R. R. Pk. Dokumenter vedrørende Statsskatteoppebørselen 1578–1744. – Vib. Ldt. Domb. C. 1617. Fol. 410–414.
- (1587)–1603 *Frederik Busk*. 1689 tillige Tolder. Død før 17. August 1603. Gift med Lisbeth Iversdatter, død 1619 (gift 2. Gang med Borgmester Peder Pedersen), Datter af Borgmester Iver Nielsen. Fader til Raadmand Iver Frederiksen Busk. Jfr. Side 335. R. R. Pk. Dokumenter vedrørende Statsskatteoppebørselen 1578–1744. – K. B. 1589 ³/₁₂. 1622 ²⁵/₁. – Vib. Ldt. Domb. C. 1642. Fol. 11.
- (1592)–1601/02 *Christen Villadsen*. Levede 7. februar 1601. Død før 20. Juli 1602. Ringkjøbing Kirkeregnskabsbog 1584–1627.
- 1603–(1622) *Jens Jensen*. Hegelund 1603 ¹⁷/₃. – R. R. Skatteprotokoller.
- (1611)–(1626) *Peder Pedersen (Skriver)*. Tidligere Raadmand. Var 1621 tillige Tolder. Død før 31. Maj 1627. Gift 1) 1. Januar 1604 med Lisbeth Iversdatter, Enke efter Borgmester Frederik Busk, 2) med Dorthe Christophersdatter, død mellem 29. Marts 1650 og 14. Marts 1656 (gift 2. Gang med Raadmand Johan Wetzeling). R. R. Pk. Kæmnerregnskaber med Bilag 1590–1750. – R. R. Skatteprotokoller. – K. B. 1627 ³¹/₃. – Ringkjøbing Kirkeinspektionsarkiv. Pk. Ringkjøbing Kirkes Dokumenter 1635–1790. Nr. 2.
- (1626)–1646. *Jens Olufsen*. Tidligere Raadmand. Tolder 1627–46. Gift 5. August 1604 med Vibeke Madsdatter. Om ham og hans Slægt se Side 78–81. R. R. Pk. Bilag til Kæmnerregnskaberne 1622–99. – K. B. 1627 ⁹/₂. – Hegelund 1604 ⁵/₈. – »Fra Ribe Amt« 1917 Side 534.
- 1629–(1643) *Jens Nielsen*. Tidligere Raadmand. Død senest 1643, da han kaldes salig. Ribe Bispearkiv. Pk. 129. Ringkjøbing Kirke 1631–1778. – R. R. Skatteprotokoller.
- (1644)–1663 *Mogens Olufsen*. Tidligere Raadmand. Tolder 1646–61. Registrering i Boet efter ham 4. August 1663. Gift med Anne Jensdatter, død før 7. Oktober 1661. (Hun havde muligvis tidligere været gift med Raadmand Gregers Nielsen). R. R. Skatteprotokoller. – Ringkjøbing Byfogedarkiv. Pk. Skiftebreve og do. Dokumenter 1650–62. – Skpt. – »Fra Ribe Amt« 1917 Side 534. – R. R. Pk. Indkomne Breve til Magistraten 1626–99.
- (1647)–1673 *Morten Pedersen*. Tidligere Byfoged. Død 6. April 1673. Gift med Anne Pedersdatter. Hans eneste Datter Mette Mortensdatter var gift med Borgmester Niels Mogenssen i Lemvig. R. R. Skatteprotokoller. – Skpt. – Lemvig Kirkebog. 1664 ¹³/₁–1664 ²/₁₁ *Jens Jensen*. Tidlige-

- re Raadmand. Søn af Borgmester Jens Olufsen. Om ham og hans Slægt se Side 78-81. Død 2. November 1664. Hans Hustrus Fæster var gift 1) med Raadmand Oluf Jensen, 2) med Raadmand Poul Jensen, 3) med Raadmand Jesper Urbansen.
- 1664-1674 *Jens Sørensen Bredal*. Død 9. Februar 1674. Gift med Helvig Borchardsdatter, død 13. August 1718.
- 1673-1683 *Ove Eriksen*. Provstiskriver i Hardsyssel, før han blev Borgmester. Broder til Borgmester Jens Eriksen Westengaard i Odense. Død før 3. April 1683.
- 1674-1682. *Jep Jepsen Tarm*. Fra 1675 Ejer af Holmgaard i Lem Sogn. Død 2. Marts 1689, 63 Aar. Gift med Birgitte Mortensdatter Beesk, død 18. April 1711, Datter af Raadmand Morten Beesk. Datteren Mette gift 1) med Borgeren Christen Hansen Ronum, 2) med Borgmester Niels Olufsen Franck. Sønnen Lars Jepsen Tarm var Raadmand i Varde.
- 1683-1690 *Christen Winther*. Søn af Christen Jensen Winther i Aalborg. Død 12. Februar 1690. Gift med Ide Sophie Rasmusdatter til Søgaard i Nysogn, død 1734 (gift 2) med Tolder i Ringkjøbing Elias Larsen, død 1699, 3) med Mogens Henriksen Vendelbo, død 1709), Datter af Amtsskriver Rasmus Andersen til Søgaard og hustru Dorthea Lauridsdatter.
- 1690-1710 *Claus Ibsen Bang*. Død 19. Juni 1710. Gift med Barke Bjørn, død 28. August 1713, Datter af Raadmand Jacob Bjørnsen i Varde og Margrethe Terkelsdatter.
- 1710-1714 *Rasmus Pedersen*. Tidligere Raadmand. Gift med Mette Jensdatter, død 1737 i Ejning Præstegaard hos sin Svigersøn Sognepræst Jens Møller, Datter af Borgmester Jens Jensen. Se Side 81.
- 1714-1717 *Niels Olufsen Franck*. Død 4. August 1717. Gift med Mette Jepsdatter Tarm, død 1713, Datter af Borgmester Jep Jepsen Tarm. Fader til Raadmand Oluf Franck.
- 1717-1718 *Tue Olufsen*. Tidligere Raadmand. Født 25. Oktober 1654 i Ringkjøbing, død 9. Oktober 1718, Søn af Oluf Tuesen og Vibeke Madsdatter, gift anden Gang med Raadmand Thomas Christensen Blaksmark. En Broder til Oluf Tuesen var Raadmand Christen Tuesen. Gift 1) med Margrethe Hansdatter Schierup, død 1693, 2) 20. September 1694 i Ringkjøbing med Regina Knudsdatter, død 1698, Datter af Byfoged Knud Jensen Madum, 3) 1. December 1698 i Ringkjøbing med Kirstine Hofgaard, død 26. November 1720.
- 1718-1725 *Jens Mikkelsen Rude*. Tidligere Raadmand. Født i Ringkjøbing, død 16. November 1725, Søn af Tolder Mikkell Eskildsen, for-dum Sølvpop på Københavns Slot (se Side 81). Gift med Else Jensdatter Augsburg (gift 2) med Kancelliraad Schielderup). Broder til Raadmand Eskil Mikkelsen Rude.
- 1725-1737 *Peder Boesen*. Tidligere Raadmand. Født 5. Oktober 1674 i Emmerlev, død 28. Juli 1758, Søn af Boe Mikkelsen og Maren Pedersdatter. Gift 11. November 1706 i Ringkjøbing med Kirstine Hansdatter Brüggman, født 26. Juni 1685 i Hjerting, død 2. Januar 1722, Datter af Toldbetjent Hans Brüggman. Datteren Anne Marie Boesen gift med Borgmester Niels Mikkelsen Kjær (se Side 80). Borgmester Peder Boesen var Søkendebarn til

Raadmand Laurids Hansen Nyland.

1737–1749 *Niels Mikkelsen Kjær*. Se Side 80.

1749–1774 *Niels Jensen Bjerg*. Tidligere Raadmand. Fra 1735 til sin Død tillige Byskriver. Døbt 4. Januar 1693 i Ringkjøbing, død 10. Janu-

ar 1774. Gift 1) 23. Oktober 1725 i Ringkjøbing med Anne Jørgensdatter, død 24. juli 1743, 2) 28. Juli 1744 i Ringkjøbing med Margrethe Kirstine Nielsdatter Ravn, begravet 2. April 1763, Enke efter Raadmand Anders Pedersen Stauning.

FOLKEVALGTE BORMESTRE

1914–1920 *Erik Marikus Schlanbusch*. Født 4. Januar 1871 i Grenaa, død 23. Januar 1947 i København. Toldforvalter.

1920–1925 *Jens Marius Hammersøe*. Født 10. Marts 1881 på Christiansø. Landsretssagfører.

1925–1937 *Vilhelm Nielsen*. Født 7. April 1883 i Nyborg, død 14. Juli 1966 i Ringkjøbing. Redaktør af »Ringkjøbing Amts Dagblad.« Venstre.

1937–1943 *Harald Christensen*. Død

19. November 1945 i Ringkjøbing. Jernbanepakmester. Socialdemokrat.

1943–1958 *Marius Pedersen*. Født 2. November 1887 i Holstebro, død 11. April 1958 i Ringkjøbing. Købmand. Venstre.

1958–1967 *Jens Dalgaard-Knudsen*. Født 21. Januar 1895 i Skallerup paa Mors. Landsretssagfører. Venstre.

1967– *Niels Skytte*. Født 28. Juli 1924 i Vedersø. Fabrikant. Venstre.

RAADMÆND

16. Aarh. *Morten Andersen*. Raadmand paa Borgmester Iver Nielsens Tid.

K. B. 1635 ²⁰/_s.

(1573) *Svend Christensen*.

K. B. 1573 ¹⁷/_s.

(1593) *Christen Nielsen*.

Vib. Ldt. Domb. C. 1647. Fol. 411.

(1598) *Anders Jensen*. Er formentlig den samme som (1579)–(1588) nævnes som Byfoged og 1601 som Byskriver. Kaldes salig 1605.

K. B. 1587 ²²/₁₀, 1588 ²⁵/₁. – R. R. Skatteprotokoller.

(1598)–(1601) *Oluf Andersen*. Død 1061. R. R. Skatteprotokoller. – Ribe Skoleprogram 1825 Side 25.

(1598)–(1601) *Oluf Thomsen*. Nævnes som Byfoged 1590 og 1591. Død 1601.

R. R. Skatteprotokoller. – K. B. 1591 ²¹/₁₂. – Ribe Skoleprogram 1825 Side 26.

(1601)–(1628) *Sylvester Beesk*. Tolder 1603. Kaldes salig i et Dokument 1629. Gift 31. August 1595 i Ringkjøbing med Anne, Morten Qvistgaards Datter, der var Enke 1629. Fader til Raadmand Morten Beesk. R. R. Skatteprotokoller. – K. B. 1603 ²⁴/₇. – Ribe Bispearkiv. Pk. 129. Ringkjøbing Kirke 1631–1778. Kopi af Obligation 1629 ¹⁴/₁₀. – Hegelund 1595 ²¹/_s.

- (1602). *Iver Christensen*.
R. R. Skatteprotokoller.
- (1601)–(1626) *Niels Pedersen*.
R. R. Skatteprotokoller.
- (1601)–(1629) *Jens Nielsen*. Siden Borgmester.
R. R. Skatteprotokoller.
- (1601)–(1638) *Jens Olufsen*. Kaldes »gammel Jens Olufsen«.
R. R. Skatteprotokoller.
- (1601)–(1610). *Christen Svendsen*.
R. R. Skatteprotokoller.
- (1608)–(1611) *Hans Nielsen*.
R. R. Skatteprotokoller.
- (1608)–(1611) *Peder Pedersen (Skriver)*. Siden Borgmester
R. R. Skatteprotokoller.
- (1608)–(1625) *Jens Olufsen*. Kaldes »unge Jens Olufsen«. Siden Borgmester.
R. R. Skatteprotokoller.
- (1617)–(1626) *Iver Frederiksen Busk*. Søn af Borgmester Frederik Busk. Gift med Maren, der nævnes som Enke 1627, ligesaa i Kæmnerregnskabet 1635.
R. R. Skatteprotokoller.
- (1617)–(1636) *Hans Hermansen*.
R. R. Skatteprotokoller. – Vib. Ldt. Domb. C. 1617. Fol. 455.
- (1617)–(1635) *Christen Pedersen*. Hans Enke Gunder nævnes 1636.
R. R. Skatteprotokoller. – Vib. Ldt. Domb. C. 1617. Fol. 455 og 1635. Fol. 113.
- (1629)–(1643) *Mogens Olufsen*. Siden Borgmester.
R. R. Skatteprotokoller. – Ribe Bispearkiv. Pk. 129. Ringkjøbing Kirke 1631–1778. Kopi af Obligation af 1629 ¹⁴/₁₀.
- (1629)–(1644) *Peder Christensen Skomager*. Nævnes som Byfoged 1620–35.
R. R. Skatteprotokoller. – Ribe Bispearkiv. Pk. 129. Ringkjøbing Kirke 1631–1778. Kopi af Obligation af 1629 ¹⁴/₁₀. – R. R. Pk. Diverse Dokumenter 1596–1856. – R. R. Pk. Kæmnerregnskaber med Bilag (Regnskab 1620). – Vib. Ldt. Domb. C. 1635. Fol. 114.
- (1629)–1656 *Gregers Nielsen*. Registrering i hans Bo 13. December 1656. Gift mindst 2 Gange. Hans Enke Anne Jensdatter blev muligvis gift anden Gang med Borgmester Mogens Olufsen. En Datter formentlig gift med Raadmand Morten Beesk. R. R. Skatteprotokoller. – Ribe Bispearkiv. Pk. 129. Ringkjøbing Kirke 1631–1778. Kopi af Obligation af 1629 ¹⁴/₁₀. – Tb. 1653 Fol. 47. – Ringkjøbing Byfogedarkiv. Pk. Registreringsforretninger 1646–1715.
- (1636)–1674 *Johan Wetzeling*. Død 1674. Gift med Dorthe Christophersdatter, Enke efter Borgmester Peder Pedersen Skriver.
R. R. Skatteprotokoller.
- (1647)–(1648) *Oluf Jensen*. Var død før 16. Oktober 1650. Gift med Maren Baggesdatter, død 7. Februar 1692, Datter af Raadmand Bagge Pedersen (død 1621) i Ribe. Gift 2. Gang med Raadmand Poul Jensen. En Broder til hende var Raadmand Laurids Baggesen i Ribe, se Side 80. En anden Broders Datter var gift med Borgmester Jens Jensen, se Side 81.
R. R. Skatteprotokoller. – Tb. 1653. Fol. 11.
- (1648?)–1664 *Jens Jensen*. Derefter Borgmester.
R. R. Skatteprotokoller.
- (1647)–(1654) *Christen Mogensen*. Kaldes salig 1655.
R. R. Skatteprotokoller.
- (1647)–(1659) *Christen Tuesen*. Kaldes salig 1659. – Hans Søstersøn var Raadmand Tue Jensen. – Hans Søsterdatter Ane Jensdatter var

- gift med Raadmand Jens Nielsen Colding (se Side 81). – Farbroder til Borgmester Tue Olufsen. R. R. Skatteprotokoller. – Skpt. 1663–70. Fol. 122. – Vib. Ldt. Domb. C. Fol. 33–38.
- (1647)–1674 *Hans Jensen*. Død 1674. Gift med Mette Christensdatter, der overlevede ham. R. R. Skatteprotokoller. – Skpt. 1668–82. Fol. 100 og 101.
- (1652)–1661 *Anders Lauridsen*. Død 1661. Gift med Else Jensdatter, der overlevede ham. Broder til Rektor Niels Lauridsen Rindom (se Side 79). R. R. Skatteprotokoller. – Ringkjøbing Byfogedarkiv. Pk. Skiftebreve og do. Dokumenter 1650–62. – R. R. Bilag til Kæmnerregnskabet 1647.
- (1652)–1659 *Morten Sylvestersens Beesk*. Søn af Raadmand Sylvester Beesk. Svigerfader til Borgmester Jep Jepsen Tarm. Var ca. 1647–ca. 1652 Byfoged og ca. 1647–ca. 1656 By-skriver. Død 1659. Hans første Hustru levede 1638. Gift anden Gang med Anne Marie Gregersdatter, formodentlig Datter af Raadmand Gregers Nielsen. R. R. Skatteprotokoller. – Rpt. 1665 ^{15/12} og ^{22/12}. – R. R. Pk. Kæmnerregnskaber 1590–1750.
- (1658)–(1660) *Poul Jensen*. Gift med Maren Baggesdatter (gift 1) med Raadmand Oluf Jensen, 3) med Raadmand Jesper Urbansen Skouboe). R. R. Pk. Indkomne Breve til Magistraten 1626–99. – R. R. Pk. Indkomne Breve til Magistraten vedrørende Indkvarteringen 1657–1719. – R. R. Pk. Retsakter 1642–1859. – Ringkjøbing Amts Dagblad 17. Juli 1941.
- 1658–1668 *Tue Jensen*. Afsked efter Ansøgning 1668. Død samme Aar. Søstersøn af Raadmand Christen Tuesen. Gift 1) med Øllegaard Lauridsdatter, død 1666, 2) med Johanne Mikkelsdatter (formodentlig gift 2) med Borgeren Christen Hansen Ronum).
- (1660)–ca. 1664 *Thomas Christensen Blaksmark*. Fallit 1664. Død 1666. Gift med Vibeke Madsdatter, død 1664, tidligere gift med Oluf Tuesen, Fader til Borgmester Tue Olufsen.
- (1667)–1668 *Jesper Urbansen (Skouboe)*. Død 4. September 1668. Gift med Maren Baggesdatter, Enke efter Raadmand Poul Jensen.
- 1676–1689 *Jens Jensen*. Søn af Borgmester Jens Jensen. Se Side 55 og 81.
- 1678–1682 *Peder Jensen*. Søn af Borgmester Jens Jensen. Se Side 55 og 81.
- 1678–1680 *Jens Nielsen Colding*. Hans første Hustru Ane Jensdatter var Søster til Raadmand Tue Jensen. Se i øvrigt Side 81.
- 1678–1680 *Laurids Andersen Klitsgaard*. Siden Borgmester i Lemvig, fra 1682 Byfoged der.
- 1680–1710 *Rasmus Pedersen*. Siden Borgmester.
- 1690–1717 *Tue Olufsen*. Siden Borgmester.
- 1710–1718 *Jens Mikkelsen Rude*. Siden Borgmester.
- 1718–1725 *Peder Boesen*. Siden Borgmester.
- 1719–1725 *Laurids Hansen Nyland*. Født i Emmerlev Sogn. Søskenbarn til Borgmester Peder Boesen. Død 9. Marts 1725. Gift med Karen Hansdatter Høgsbro, død 14. Juli 1722.
- 1725–1738 *Anders Pedersen Stauning*. Død 5. December 1738. Gift 1723 med Margrethe Kirstine Nielsdatter Ravn (gift 2) med Borgmester

- Niels Jensen Bjerg). En Datter gift med Raadmand, Byfoged Christian Schmidt.
- 1726–1742 *Anders Andersen*. Var vistnok ligesom Borgmester Peder Boesen og Raadmand Laurids Hansen Nyland fra Emmerlev Sogn, hvor han i hvert Fald havde en Broder Hans Andersen. Død 25. August 1742. Gift med Maren Jørgensdatter, død 15. Marts 1732. Datter gift med Jens Hansen Bøgvad, residende Kapellan i Ringkjøbing.
- 1739–1759 *Eskil Mikkelsen Rude*. Født 8. December 1677, død 30. Juli 1759. Broder til Borgmester Jens Mikkelsen Rude. Datter gift med Apotheker Jacob Elias Hoffmann.
- 1742–1749 *Niels Jensen Bjerg*. Siden Borgmester.
- 1749–1774 *Oluf Franck*. Student 1722. Ud gav 1752 »En kort Beskrivelse over Roms Stad og det Romerske Folk i de ældre Tider.« Se i øvrigt Side 79.
- 1760–1761 *Christian Schmidt*. 1750 Byfoged. 1760 tillige Raadmand. Samme Aar exam. jur. Gift 9. August 1756 med Vibeke Stauning, født 13. August 1729, begravet 30. Oktober 1756, Datter af Raadmand Anders Pedersen Stauning.
- 1761–1790 *Thomas Montagne*. Født 1712. Magister 1744. Var baade Raadmand og Byfoged. Se i øvrigt Side 59–60. Gift med Anna Jensdatter Foss, Præstedatter fra Sønderho, født der 1730, død 1821 i Ringkjøbing.
- 1786–1790 *Niels Jensen Hviid*. I Februar 1770 adjungeret Byskriver Niels Jensen Bjerg (og 1774 dennes Efterfølger). I April 1770 exam. jur. Se i øvrigt Side 59–60. Død 17. Juli 1793, 65 Aar gammel. En Søsterdatter gift med Skoleholder Clemens Nødkou (se Side 265). Gift 20. Oktober 1768 med Elisabeth Worgod, født 1750, død 1797, Datter af Farver Christen Madsen Worgod og Maren Lauridsdatter Rindom (sidstnævnte var Kusine til Borgmester Niels Jensen Bjerg).

BYFOGEDER

- (1449) *Iver Jensen*.
Hard. Dipl. S. 44.
- (1502)–(1521) *Per Lassen*.
J. S. 2. R. 1. B. Side 202. – O. Nielsen: »Gamle jyske Tingsvidner.« 1882, Side 35.
- (1552) *Peder Tuesen*.
K. B. 1552 ⁹/₁.
- 1573–(1579?) *Peder Nielsen*.
K. B. 1573 ⁵/₈, 1579 ²⁰/₇ og 1587 ²²/₁₀.
- (1579)–(1588) *Anders Jensen*. Se under Raadmænd.
- (1590)–(1591) *Oluf Thomsen*. Se under Raadmænd.
- (1593) *Tue Christensen*. Søn af Borgmester Christen Tuesen. Gift med Johanne Olufsdatter.
Vib. Ldt. Domb. C. 1617. Fol. 410–414.
- (ca. 1603/04) *Mads Christensen*.
Vib. Ldt. Domb. C. 1618. Fol. 52 f.
- (1617) *Christen Christensen*. Blandt Lægsmændene (se Side 68) nævnes i Ringkjøbing Skatteprotokol 1621 Christen Christensen, fordum Byfoged.
Vib. Ldt. Domb. C. 1617. Fol. 263.
- (1620)–(1635) *Peder Christensen Skomager*. Se under Raadmænd.

- (1635)–(1642) *Morten Pedersen*. Se under Borgmestre.
Kæmnerregnskab 1635. – Vib. Ldt. Domb. C. 1642. Fol. 11.
- (1647)–(ca. 1652) *Morten Sylvestersen Beesk*. Se under Raadmænd.
Vib. Ldt. Domb. C. 1647. Fol. 315 og C. 1652. Fol. 433.
- (1652) *Jens Madsen*. Kaldes 1653 salig.
Vib. Ldt. Domb. C. 1652. Fol. 334.
– Tb. 1653 ²²/₇. Fol. 40.
- (1652) *Anders Jensen*.
Vib. Ldt. Domb. C. 1652. Fol. 484.
- (1655)–1669 *Christen Andersen*. Død 1673.
Kæmnerregnskab 1655.
- 1669–72 *Knud Jensen Madum*. Fradømt Embedet. Død 1689. Gift med Maren Madsdatter, der overlevede ham. En Datter gift med Borgmester Tue Olufsen.
- 1672–84 *Thomas Andersen Wendel*. Se Side 79.
- 1684–1685 *Henrik Meyer*. Afstod Embedet til Efterfølgeren.
- 1685–1689 *Laurids Mikkelsen Helbeck*. Død 1689, 30½ Aar. Gift med Bodil Nielsdatter, der overlevede ham.
- 1689–1697 *Oluf Jensen*. Død 1697. Boet var fallit.
- 1697–1715 *Jens Nielsen Hass*. Død 1715. Gift med Karen Nielsdatter Torsk, der overlevede ham, Søster til Hører Cristopher Nielsen Dorsch (Torsk).
- 1715–1733 *Jacob Pedersen Schandrup*. Begravet 1733 i Borris. Hans Enke Ane Margrethe Boldevin blev begravet 1737 i Bølling.
- 1734–1736 *Jacob Møen*. Fratraadte, efter at der var overgaaet ham en Landstingsdom for ulovligt Forhold i Dommerembedet.
- 1736–1744 *Niels Christensen Foersom*. Siden Byfoged i Hobro. Død 1758.
- 1744–1750 *Laurids Christensen Hastrup*. Var før 1744 Byfoged i Hobro. Død 1750.
- 1750–1761 *Christian Schmidt*. Se under Raadmænd.
- 1761–1790 *Thomas Montagne*. Se under Raadmænd.
- 1790–1810. *Søren Bork*. Født 20. Juni 1752 i Ringkjøbing. 1783 exam. jur. 1784 adjungeret Byfoged med Successionsret. »Herregaardsslagter« (Lergrav, Skrumsager, Udstrup, Lindtorp). Begravet 10. Marts 1810. Gift 1778 i Varde med Kirstine Marie Øllgaard (1756–1830), gift 1. Gang med Byskriver i Varde Hans Johansen Lund (1737–76), Datter af Købmand i Varde Niels Sørensen Øllgaard og Karen Pedersdatter Stephansen. En Datter gift med Distriktskirurg Christian Lodberg Friis Kruuse.
- 1810–1814 *David Niels Dorph Seidelin*. Født 1779. Død 1843. 1802 cand. jur.* 1814 Herredsfoged i Hasle, Framlev, Sabro og V. Lisbjerg Herreder. 1820 dr. jur.
- 1814–1826 *Marcus Sabinus Vilhelm Spønneck*. Født 1787. Død 1874. Greve. 1826 Amtmand over Skanderborg Amt. 1828–52 Stiftamtmand i Ribe.
- 1827–1830 *Johan Frederik Schrum*. Født 1784. Død 1830.
- 1830–1844 *Jon Finsen*. Født 1792. Død 1848 som Herredsfoged i Hasle, Framlev, Sabro og V. Lisbjerg Herreder. Farfader til Byfoged John Finsen.
- 1844–1846 *Nicolai Edinger Göttsche*. Født 1797. Død 1866. Afsked uden Pension paa Grund af Kassemandgel, der dog blev dækket. Siden Sproglærer i Altona.

*) Alle følgende Byfogeder har været juridiske Kandidater.

1846–1872 *Carl Georg Leuning*. Født 1798. Død 1872.)*
 1873–1882 *Christian Alexander Hviid*. Født 1834. Død 1906. 1882–1904 Byfoged i Stege.
 1882–1885 *Harry Christian Lund*. Født 1835. Død 1903 som Byfoged i Lemvig.
 1885–1895 *Herman Bech Petersen*. Født 1839. Død 1919. 1895–1914 Byfoged i Præstø.
 1895–1903 *Richard Conradt Ekerøth*.

Født 1852. Død 1922. 1903–1910 Byfoged i Middelfart.
 1903–1914 *John Finsen*. Født 1860. Død 1930 som Dommer i Københavns Amts søndre Birk. Sønnensøn af Byfoged Jon Finsen.
 1914–1919 *Hans Ditlev Fabricius*. Født 1864. Død 1960. 1919–1920 Dommer i Ringkjøbing. 1920–1935 Dommer i Bregentved-Gisselsfeld Birk.

BYSKRIVERE

(1601) *Anders Jensen*. Se under Raadmænd.

(1611)– ca. 1618 *Jens Pedersen*.

R. R. Kæmnerregnskab 1611. – Vib. Ldt. Domb. C. 1618. Fol. 75.
 ca. 1618–ca. 1631 *Søren Mikkelsen*. I Kæmnerregnskabet 1652 nævnes Kirsten Søren Skrivers. Det er vel Søren Mikkelsens Enke.

R. R. Kæmnerregnskab 1620. (Ifølge dette havde Søren Mikkelsen da været Byskriver 2½ Aar).

(1631)–(1633) *Mads Tøgersen*.

R. R. Pk. Bilag til Kæmnerregnskaberne 1622–99.

(1633)–(1647) *Hans Jepsen*. Hans Hustru overlevede ham.

R. R. Pk. Bilag til Kæmnerregnskaberne 1622–99. – R. R. Pk. Kæmnerregnskaber 1590–1750.

ca. 1647–ca. 1656 *Morten Sylvestersen Beesk*. Se under Raadmænd.

ca. 1656–1701 *Mikkel Sørensen*. Født ca. 1623. Hører i Ringkjøbing ca. 1651–56. Død 6. Februar 1701.

1701–1716 *Henrik Jensen*. Tjente 1690 Amtsforvalter Villads Andersen, da han blev Vicebyskriver med

Ret til Succession. Død 4. December 1716. Gift 1) med Regina Jensdatter, død 1699, 2) med Maren Jacobsdatter Tønder.

1717–1735 *Hans Johansen Habersdorff*. Søgte Afsked, fordi »hans højre Arm var rørt.« Begravet 19. Oktober 1743. Gift 11. November 1717 med Maren Tarm, begravet 11. Januar 1756.

1735–1774 *Niels Jensen Bjerg*. Se under Borgmestre.

1774–1793 *Niels Jensen Hviid*. Se under Raadmænd.

1793–1818 *Peter Andreas Groos*. Født 1762. Cand. jur. 1785. Død 1818. En Datter gift med Sognepræst Andreas Daniel Andresen.

1820–1840 *Theodor Thorlacius*. Født 1774. Cand. jur. 1797. Død 1850. Datter gift med Kateket Jens Lassen Bøggild.

1841–1849 *Christian Ernst Kümmel*. Født 1789. Exam. jur. 1810. Død 1849.

1849–1860 *Søren Juul*. Født 1788. Exam. jur. 1812. Død 1860.)*

*) 1861–1919 var Byfogeden tillige Byskriver. 1869–1914 var Byfogeden tillige Borgmester (se Side 63).

DOMMERE

1919–1920 *Hans Ditlev Fabricius*. Se under Byfogeder.
 1920–1931 *Rasmus Marius Johannes Borum*. Født 1875. Dommer i Slagelse 1931. Civildommer i Kolding 1936–1945. Død 1956.
 1931–1942 *Aage Grum-Schwensen*. Født 1873. Død 1951.

1942–1951 *Gunner Rosendal Simonsen*. Født 1895. Dommer i Frederiksborg Birks 2. Afdeling 1951–1965.
 1951–1962 *Jens Christian Christensen*. Født 1892 i Nysogn.
 1963– *Spænd Aage Otto Christensen*. Født 1917.

POLITIMESTRE

1919–1924 *Holger Jensen*. Født 1877. Fuldmægtig ved Ringkjøbing Amt 1903–1919. Dommer i Vestre Landsret 1924–1943. Død 1951.
 1924–1933 *Aage Sørensen*. Født 1887. Politimester i Vejle 1933, i Roskilde 1940–1953. Død 1960.

1933–1955 *Asger Mogens Frederik Seerup*. Født 1887. Død 1963.
 1955– *Karl Nicolaus Fenger-Eriksen*. Født 1899.

SOGNEPRÆSTER

(1465)–(1476) *Oluf Christensen*.
 »De ældste danske Arkivregistraturer.« V. 1910. Side 754. – Rep. Nr. 3904.
 (ca. 1513) *Peder Christensen* eller *Christophersen*.
 Acta pontificum Danica. Nr. 4396 og 4411.
 (1513)–(1514) *Poul Andersen*. Magister. Kannik i Ribe.
 Acta pontificum Danica. Nr. 4396 og 4411.
 (1563) *Niels*.
 Frost S. 123–24.
 (1584)–1602 *Mads Berthelsen*. Immatriculeret i Wittenberg 1555. Magister. Provst. Afsat som Provst 1598.
 Kirkeregnskabsbog 1584. – K. B. 1598 ^{12/7}.
 1602–1625 *Jens Iversen Bork*. Se Side 224–226. Søn af Provst Iver Niel-

sen, Nørre Bork. Ordineret 15. December 1602.¹⁾ Gift i Juni 1603¹⁾ med Anna D. Nielsdatter.
¹⁾ Hegelund.

1625–1652 *Hans Hansen Kjær*. Se Side 79–80. Magister. Død 28. August 1652, 52 Aar gammel. Datter gift med Efterfølgeren.
 1652–1664 *Berthel Henriksen Thaulow*. Se Side 79–80. Provst. Gift med Forgængerens Datter, der atter blev gift med Hr. Thaulows Efterfølger.
 1664–1690 *Søren Anchersen Kolding*. Se Side 79–80. Provst. Gift med Forgængerens Enke. En Datter gift med Efterfølgeren.
 1690–1721 *Johan Christopher Jacobsen Eilertz*. Magister. Provst. Konsistorialassessor. Gift 1) med Forgængerens Datter. Se i øvrigt Side 79–80. En Datter af ham gift med

- Borgmester Niels Mikkelsen Kjær. 1721–1744 *Hans Allerup*. Se Side 79. Magister. Provst.
- 1745–1762 *Rasmus Clausen Møinich*. Født 7. September 1701 i Stubbe-købing. Provst. 1762 Sognepræst i Vordingborg. Død der 1773.
- [1762 *Morten Reenberg Iversen Dam*. Født 8. Januar 1709 i Udby, Baarse Herred. 1753 Sognepræst i Lemvig. 1763 kaldet til Ringkjøbing, men Kaldelsen gik tilbage. 1767 Sognepræst i Varde. Død der 30. Marts 1782.]
- 1762–1775 *Hans Jacob Hansen Buch*. Født 9. December 1724 i Helsingør. Død 19. Marts 1775 i Ringkjøbing.
- 1775–1783 *Niels Müller*. Født 1737 i Ribe. Død 30. Juni 1783 i Ringkjøbing.
- 1783–1785 *Maturin Pedersen Endorph*. Født 1731 paa Hennegaard, Henne Sogn. Forlod uventet sit Embede 1785 og drog til København og London. 1788 dansk Compastor til Store Magleby paa Amager, hvor han døde 29. Januar 1802.
- 1785–1809 *Hans Juul Jordhøj*. Født 6. Marts 1741 i Gangsted. Provst. Død 27. Marts 1809 i Ringkjøbing.
- 1809–1814 *Johan Nicolai Tilemann*. Født 20. August 1767 i Faaborg, Fyn. 1814 Sognepræst i Lemvig, 1821 i Assens. Død der 8. September 1828.
- 1814–1826 *Peter Nicolai Frost*. Født 21. Maj 1780 i Jetsmark. Dr. phil. Provst. 1826 Stiftsprovst i Ribe. Død der 28. Februar 1845. Se Side 315–16.
- 1826–1839 *Peter Nielsen Brandt*. Født 21. December 1770 i Holbæk, Randers Amt. Provst. Entlediget 1839. Død 24. Februar 1844 i København.
- 1839–1850 *Andreas Daniel Andresen*. Født 19. December 1803 i Sandby. 1850 Sognepræst i Korsør, 1860 i Snese, hvor han døde 21. December 1873. Gift 1842 med Hansine Margrethe Marie Groos, Datter af Byskriver Peter Andreas Groos.
- 1851–1875 *Johan Peter Holst*. Født 10. December 1803 i Roskilde. Entlediget 1875. Død 16. December, 1881 i Ringkjøbing.
- 1875–1883 *Frederik Viggo Erik Frisenberg Thorup Schjøtt*. Født 12. November 1839 i Odense. 1883 Sognepræst i Kolding, 1893–98 i Nakskov. Død 4. Oktober 1898 i København.
- 1884–1920 *Viggo Hjalmar Petersen*. Født 21. August 1849 i Nykøbing, Sjælland. Provst. Entlediget 1920. Død 4. April 1925 i Hillerød.
- 1920–1936 *Peter Christian Fledelius*. Født 6. September 1872 i Viborg. Død 13. August 1936 i Ringkjøbing.
- 1936–1957 *Carl Ludvig Appelberg*. Født 19. Februar 1888 i Buerup. 1954 dr. theol. i Kiel. Entlediget 1957.
- 1958– *Einer Hillersborg*. Født 4. Maj 1917 i Gimsing.

KAPELLANER

Sognekapellaner

- (1474) *Mikkel Pedersen*. Rep. Nr. 3435.
- (1594) *Peder*. R. R. Pk. Statsskatte-Mandtaller og Taxeringer 1593–1762.
- 1599–1602 *Niels Jensen*. Ordineret i Ribe 12. September 1599¹). Maa være ophørt at fungere som Kapellan 1602, da en ny Kapellan blev ordineret. »Gammel Hr.

Niels« døde 1636^{*)}. Hans første Hustru Else døde 17. April 1601. Gift 2) 14. Februar 1602 med Maren Mortensdatter¹⁾.

¹⁾ Hegelund. – ²⁾ Kæmnerregnskabet 1636.

1602 *Jens Andersen Resen*. Ca. 1579–1602 Rektor i Ringkjøbing. Ordineret 13. August 1602^{*)}. Død af Pest 4. September 1602.

–1628 *Christen Jepsen*. 1628 Sognepræst i Holstebro. Død 1631.

J. Aldal: »Holstebros Historie«. 1939. Side 75.

–1660 *Peder Christensen*. Kaldes 1660 salig. Hans Enke Karen nævnes endnu 1662.¹⁾

¹⁾ R. R. Kæmnerregnskab 1661 og 1662.

1660–1685 *Peder Christensen Buch*.

1685–1725 *Christen Andersen Agerholm*. Født 4. Maj 1640 i Dalgaard, Agerholm By, Vester Vandet Sogn, Søn af Anders Christensen og Helene Andersdatter. 1682–85 Rektor i Ringkjøbing. 1692–1711 baade Kapellan og Rektor. Død 14. Maj 1725. Se Side 79. En Søn var Hører i Ringkjøbing.

1725–1739 *Otto Ovesen Høyer*. Se Side 79–80.

1739–1741 *Milner Andersen*. Født 1706. Residerende Kapellan i Bergen 1741. Omkom paa Rejsen dertil med hele sin Familie.

Residerende Kapellaner

1742–1755 *Jens Hansen Bøgvad*. Født 1710 i Mosevraa, Alminde Sogn. Død 1755. Gift 1) med Charlotte Ernestine Susanne Svendsen, 2) med Dorthea Andersdatter, Datter af Raadmand Anders Andersen, 3) med Maren Sørensdatter Anchersen (gift 2. Gang med Efterfølgeren), Sønnedatter af Rektor Anchersen Sørensen Anchersen. Se Side 80.

1755–1762 *Marcus Clausen Borgen*. Født 1718 i Dalum. 1762 Sognepræst i Tørring og Heldum, 1774 paa Holmsland. Død der 1774. Gift 1) 1755 i Odense med Forgængerens Enke Maren Sørensdatter Anchersen, død 1756, 2) 1757 i Ringkjøbing med Gertrud Marie Gerhardsdatter Gerritz, født 1731 i

Ringkjøbing, død 1818 i Roust Mølle, Grimstrup Sogn. Datter af Regimentsfeltskær Gerhard Gerritz og Birgitte Cathrine Hansdatter.

1762 *Niels Bygom Krarup*. Født 1727 paa Dejbjerglund, Dejbjerg Sogn. Kaldet 24. Juni 1762 til Kapellan i Ringkjøbing, 3. September samme Aar Sognepræst til Vinkel-Rind, 1773 til Vejrum i Hjerm Herred. Entlediget 1798. Død 1799 i Vejrum.

1762–1783 *Oluf Johansen Schlichtkrull*. Se Side 80.

1783–1787 *Jacob Lind*. 1787 Sognepræst i Hassing-Villerslev. Fradømt Embedet 1793. Død i Sønderhaa 1795.

1787–1793 *Balthasar Giørtz*. Født 1757

^{*)} Biskop Hegelund i Ribe, der ordinerede ham, skriver udtrykkeligt i sine Kallenderoptegnelser, at han blev ordineret til Kapellan. Han var altsaa ikke Sognepræst som anført i Wibergs Præstehistorie og paa Præstetavlen i Kirkens Forhal.

i Kolding, 1793 Sognepræst i Grimstrup-Aarre, 1803 i Nustrup, død der 1821.

1793–1799 *Johan Engelken*. Født 1762 i Aarhus. 1799 Sognepræst til Sønder Felding-Assing. Død 1827 i Sønder Felding.

1800–1811 *Johan Hieronymus Hoff*. Født 1771 i Odense. 1811 Sognepræst til Storvorde-Sejlfloed. Død 1824 i Storvorde.

Kaldskapellaner

1946–1951 *Arne Krüger Henriksen*. Født 1918 i København. 1951 Sognepræst i Melby, Strø Herred.

1952–1959 *Børge Traberg Lauritsen*. Født 1923 i Kolding. 1959 Sognepræst til Lindholm.

1959–1965 *Børge Engmarksgaard*. Født 1926 i Møborg. 1965 Sognepræst til Ørum-Viskum-Vejrum.

VALG- OG FRIMENIGHEDSPRÆSTER

1914–1938 *Nicolai Clausen-Bagge*. Født 20. Januar 1868 paa Sæbyholm, Halsted Sogn. 1914–28. Valgmenighedspræst. 1928–1938 Frimenighedspræst. Død 8. Februar 1948.

1939–1952 *Elith Jens Orla Helmig*.

Født 22. September 1908 i København. 1. Januar 1939 Frimenighedspræst. 3. November 1939 Valgmenighedspræst. 1952 anden residerende Kapellan ved Aarhus Domkirke. Se videre Side 252.

REKTORER

Mikkel.

Jens Kjeldsen. Skolebogen nævner 2 af dette ret sjældne Navn lige efter hinanden. Der har sikkert kun været een. En Jens Kjeldsen blev Sognepræst til Nr. Nissum, en anden Jens Kjeldsen blev Sognepræst til Gudum-Fabjerg og døde 1600. Hvem af de to der har været Rektor i Ringkjøbing, ses ikke.

Morten Pedersen.

Caspar Olsen. »Blev siden Skibspræst paa Kongens Skib i Svenskefejden*) og der døde.« (Skolebogen.)

1572–1574 *Niels Krag*. Se Side 139–41.

1574–1575 *Steffen Laugesen*. Kaldet af sin Broder Biskop Hans Laugesen i Ribe til Rektor i Ringkjøbing, hvor han døde 7. April 1575 i sit 29. Aar.

(1579) *Claus Mortensen*. Skolebogen nævner 2 af dette Navn lige efter hinanden, den ene blev siden Præst i Sdr. Bork, den anden Rigens Skrifer. Formodentlig er der Tale om en Fordobling. Det sandsynligste er, at Ringkjøbing Rektoren og Præsten i Sdr. Bork er

*) Den nordiske Syvaarskrig 1563–70.

- identiske. Hr. Claus Mortensen i Sdr. Bork døde ca. 1604.
ca. 1579–1602 *Jens Andersen Resen*.
Se Side 330.
1602–1603 *Peder Andersen Biechleff*.
Død af Pest.
1603–1607 *Jacob Hansen Hegelund*.
Kaldet af sin Farbroder Biskop Hegelund i Ribe til Rektor i Ringkjøbing. Ordineret af samme til Sognepræst for Gudum-Fabjerg 6. April 1607. Gift 19. Juli 1607 i Ringkjøbing med Agatha Henrich Willemssøns af Zwolle i Holland. Han døde 1629.
1607–1614 *Søren Lauridsen Lemvig*.
1614–1616 *Peder Truelsen*. Student fra Ribe 1607. Hører i Ringkjøbing 1608. Sognepræst i Sdr. Felding-Asing 1616. Død ca. 1621.
1616–1618 *Peder Madsen Pors*. Besøgte som Student England og Holland. 1618 Sognepræst til Vilslev. Død 1646.
1618–1620 *Kjeld Nielsen*. Se Side 78.
1620–1621 *Christen Buch*.
1621–1622 *Jacob Nielsen Aal*. Søn af Præsten Niels Philipsen i Aal. Jacob Nielsen Aal døde 1633.
»Personalthistorisk Tidsskrift.« 13. R. 4. B. Side 186–87.
1622–1624 *Niels Gjedstrup*. Siden sin Faders Efterfølger som Sognepræst i Gellerup.
1624–(1626) *Oluf Christensen*.
-1632 *Peder Christensen Marebæk*.
1630 Student fra Ribe. Siden Rektor i Ringkjøbing. 1632 Sognepræst i Vorbasse. Død 1663.
(1635) *Clemens Lavesen*.
Ringkjøbing Kirkeinspektionsarkiv. Pk. Ringkjøbing Kirkes Dokumenter 1635–1790. Nr. 1.
1641–1645 *Niels Lauridsen Rindom*.
Broder til Raadmand Anders Lauridsen. 1645 Sognepræst til Lunde-Outrup. Død 1676. Gift 1) med sin Formands Datter i Lunde-Outrup, 2) med Lisbeth Hansdatter Kjær. Se Side 79.
1645–1649 *Christen Christensen Have*.
Magister 1643. Sognepræst i Ramme 1649.
1649–1650 *Mads Poulsen Buch*. 1650 Sognepræst til Verst-Bække. Død 1669.
1651–1654 *Gregers Jensen Velling*.
1654 Sognepræst for Bølling-Sæding. Død ca. 1685.
1654–1655 *Niels Pedersen Kragelund*.
Født 1631. Kaldet af sin Fader Biskop Kragelund i Ribe til Rektor i Ringkjøbing. 1655 Sognepræst til Lejrskov-Jordrup. Død 1695.
1655–1659 *Jens Olsen*. Født i Ringkjøbing ca. 1627. Sognepræst til Nr. Omme-Brejning 1659. Død 1675.*)
1659 *Augustinus Augustinsen Miller*.
1656 Rektor i Ringkjøbing i 2 Måneder. Samme Aar Sognepræst til Sdr. og Nr. Bork. Se Side 80.
1660 *Poul Zoëga?* Denne fik ca. 4. Juli 1660 af Biskop Kragelund Løfte på Rektoratet i Ringkjøbing, men har maaske ikke tiltraadt, da han samme Aar blev Sognepræst til Vilstrup, og Jes Andersen Gonsager aflagde Ed som Rektor i Ringkjøbing 17. September 1660.
Bjørn Kornerup: »Ribe Katedralskoles Historie.« II. 1952. Side 34. – »Kirkehistoriske Samlinger.« 3. R. 6. B. Side 175–78.
1660–1666 *Jes Andersen Gonsager*.
Født ca. 1633. Hører i Ribe 1658. Død 1666.

*) Peder Jørgensen Torsk (Dorscheus), født ca. 1630 i Ringkjøbing, skal i 1650'erne have været Vicerektor (d.v.s. Vikar i Rektoratet) i Ringkjøbing. (»Danske Samlinger.« 1. R. 4. B. Side 139). Feltpæst 1657. Død 1685 som Sognepræst til Trinitatis Kirke i Fredericia.

1666–1669 *Hans Madsen Trane*. 1669 Sognepræst for Vorgod og N. Vium.

1673–1682 *Søren Jensen Hee*. Født ca. 1646. Immatrikuleret i Kiel 1666, i Sorø 1667, i København 1669. Hører i Ringkjøbing 1670. Hans Enke Lisbeth døde 29. Maj 1730 i Ringkjøbing. En Stifdatter af Rektor Hee var gift med Rektor Iver Hansen Hemmet.

1682–1685 *Christen Andersen Agerholm*. Se Side 330.

1685–1689 *Johan Christopher Jacobsen Eilertz*. Se Side 80 og 328–29.

1689–1692 *Ancher Sørensen Ancher-*

sen. 1692 Rektor i Kolding. 1698 Sognepræst til S. og N. Bork. Se Side 80 og 330.

1692–1711 *Christen Andersen Agerholm*. Se Side 330.

1712–1720 *Hans Lauridsen Friis*. Se Side 79.

1721–1739 *Iver Hansen Hemmet*. Hører i Ringkjøbing, før han blev Rektor. Begravet 10. April 1751 i Ringkjøbing. Gift 22. April 1722 i Ringkjøbing med Maren Jacobsdatter, død 12. November 1739 i Ringkjøbing, Stifdatter af Rektor Søren Jensen Hee.

HØRERE

1608–1614 *Peder Truelsen*. Var ifølge Skolebogen den første Hører i Ringkjøbing. Siden Rektor. Se Side 332.

ca. 1651–1656 *Mikkel Sørensen*. Siden Byskriver. Se Side 327.

1656–1659 *Augustinus Augustinsen Miller*. Siden Rektor. Se Side 332.

1659–1664 *Jens Lauridsen Stadil*. 1664 Sognepræst til Stadil. Død 1682.

1665–? *Niels Christensen Ringkjøbing*. Født ca. 1640. Student 1660 privat dimitteret.

1673–1686 *Lambert Nielsen Holm*. Født ca. 1648, død 1712. 1686 Succession på Møborg-Nees Sognekald efter en Præst, der døde 1695.

✕1699 *Anders Christensen Dorscheus* ✕ (Torsk). Født i Ringkjøbing, Søn af Christen Jørgensen Torsk og Anna Andersdatter. 1699 Sognepræst til Nr. Omme-Brejning. Død 1716. Det er forkert, når Wibergs Præstehistorie gør ham til Søn af Præsten Peder Jørgensen Dorscheus (Torsk) i Fredericia (se Fodnoten

Side 332). Af Skiftet efter Christen Jørgensen Torsk og Hustru ses, at de var Forældre til Hører. Fredericia-Præsten må have været Farbroder til Anders Christensen Dorscheus (Torsk) og til Hører. Christopher Nielsen Dorsch (Torsk).

✕(1701)–(1712) *Christopher Nielsen Dorsch (Torsk)*. Født i Ringkjøbing ca. 1673, Søn af Niels Jørgensen Torsk og Margrethe Pedersdatter Plovsgaard. Gift 28. December 1710 i Ringkjøbing med Ane Jørgensdatter, død 1712. Fætter til Hører. Anders Christensen Dorscheus (Torsk). En Søster gift med Byfoged Jens Nielsen Hass.

1714(?)–1718(?) *Niels Jensen Skjern*. Student privat dimitteret 1714, 22 Aar gammel. I 5 Aar Hører i Ringkjøbing. Kaldes som Fadder i Borris 7/8 1718 Substitut (Ribe Bispearkiv. Hammerum Herredspakke 1709–64. Lægget mærket 1751). Formentlig har han da været Hører

- 1714–18. Død 1752 som Degn i Hemmet.
- 1721 *Iber Hansen Hemmet*. Siden Rektor.
- 1724 *Berthel Agerholm*. Født 1697. Søn af Kapellanen Christen Andersen Agerholm. Død 1754. Fik 1724 Succession paa Aadum Sognekald efter Jeppe Jepsen Tarm, død 1732, Søn af Borgmester Jep Jepsen Tarm. Gift med sin Formands Datter i Aadum Birgitte Jeppesdatter Tarm.
- 1728–1732 *Mikkel Christiansen Boy-*

- sen*. Født 1704. Sognepræst til Lintrup-Hjerting 1732. Død 1774.
- (1735)–1738 *Jens Sørensen Bach*. Født 1708. Student fra Thisted 1727. Baccalaur 1728. Rektor i Varde 1738–39. Siden Præst i Davigen i Norge. Død 1741.
- 1738–1739 *Henrik Henningsen Broholm*. Født 1697. Student fra Odense Gymnasium 1716. Skoleholder flere Steder bl.a. i Vraa i Lejrskov Sogn. 1740 Kordegn i Ringkjøbing. Død 1763.

KATEKETER

- 1815–1820 *Eskild Høyland*. Født 1785 i Engbjerg, død som Sognepræst i Hemmet 1839. Gift med Dorothea Christine Fæster, Datter af Toldinspektør, Kammerraad Jens Jørgen Fæster (se Side 104) og dennes 1. Hustru Catharina Elkjær.
- 1821–1824 *Leonard Abel*. Født 1793 i Understed, død 1868 i Dalum. 1824 Sognepræst til Holmsland, 1841 Eltang-Vilstrup, 1845 Dalum-Sanderum.
- 1825–1827 *Jens Lassen Bøggild*. Født 1797 i Todbjerg, død 1858 i Lintrup. 1827 Sognepræst til S. og N. Bork, 1850 til Lintrup-Hjerting. Gift 1826 med Christiane Dorothea Birgitte Thorlacius, Datter af By-skriver Thorlacius (se Side 327).
- 1827–1836 *Severin Clemens Langøe*. Født 1793 i København, død 1876. Sognepræst til Dejbjerg-Hanning 1836, til Fjeldsted-Harndrup 1850. Entlediget 1873.
- 1837–1840 *Schøller Parelius Vilhelm Birkedal*. Født 1809 paa Aalebækgaard, Borre Sogn, Møn, død 1892 paa Valdegaard, Gentofte. 1840

- Sognepræst til S. Omme-Hoven, 1849–65 til Ryslinge. 1868–85 Valgmenighedspræst i Ryslinge.
- 1841–1847 *Gomme Frederik Brandt*. Født 1814 i Tryggelev, død 1868 i København. 1847 Sognepræst til Henne-Lønne, 1856–68 Sognepræst til Storring-Stjær-Galten.
- 1848–1856 *Hans Jørgen Marius Svendsen*. Født 1816 i København, død 1872 i Jelling. 1856 Sognepræst til Jelling-Hover og Forstander for Seminariet.
- 1856–1862 *Harald Ussing*. Født 1823 i Ribe, død 1881 i Skamby. 1862 Sognepræst til Uggerslev-N. Højrup, 1874 til Skamby. Gift 1856 med Louise Nicolette Cohn, født 1827 i Ringkjøbing, død 1891 i Skamby, Datter af Købmand Samuel Cohn og Frederikke Lovise Bjerrum.
- 1863–1870 *Iber de Hemmer Gudme*. Født 1827 i Allesø, død 1911 i Aarhus. 1870 Sognepræst til Skjern, 1875 til Ormslev-Koldt. Entlediget 1905.
- 1870–1873 *Jørgen Vincens Tørsleff*.

Født 1843 i Ø. Alling, død 1931.
Sognepræst til Møborg-Nees 1873,
til Gilt-Taars 1882, til Sengeløse

1892, til Ø. Egesborg 1899. Entle-
diget 1914.

SKOLELEDERE

1874–1906 *Peder Christian Andersen*.
Født 1840 i Hundstrup Sogn i Thy.
Dimitteret fra Ranum 1861. Over-
lærer. Død 1912 i Ringkjøbing.
1906–1914 *Peter Martinus Larsen*.
Født 1864 i Salling Sogn. Dimitte-
ret fra Ranum 1884. Student 1888.
Cand. phil. 1889. Overlærer. Død
1914.
1914–1934 *Niels Christensen*. Født 1871
i Vester Nebel Sogn, Skads Her-

red. Dimitteret fra Jelling 1889.
Overlærer. Afsked 1934. Død 1941
i Valby.

1934–1960 *Johannes Ivar Bøgner*. Født
1895 i V. Aaby Sogn. Dimitteret
fra Skaarup 1916. Overlærer. 1956
Stadsskoleinspektør.

1961– *Christian Christensen*. Født 20.
Januar 1925 i Nr. Bork. Dimitteret
fra Haslev 1952. Stadsskoleinspek-
tør.

KIRURGER (BARTSKÆRERE)

(1604) *Ernst Bartskeer*.
R. R. Skatteprotokol.
(1624) *Niels Badskeer*.
R. R. Kæmnerregnskab 1624.
(1652)–(1653) *Poul Bartskeer*. Skifte
efter hans Enke Mette 11. Marts
1695.
R. R. Kæmnerregnskab 1652. – Tb.
10/8 1653. Fol. 42. – Skpt.
(1666)–1680 *Bartholomæus Seydel*.
Skifte efter ham 17. Juli 1680. Gift
1) med Abild Lauridsdatter, død 4.
September 1665. Gift 2) med Mag-
dalene Jensdatter (Busk), død 23.
April 1691. Magdalene Jensdatter
havde tidligere været gift med
Frederik Nielsen Busk, der tog
Borgerskab i Ringkjøbing 1661 og
døde 1665. Han var Søn af Foge-
den Niels Frederiksen Busk i
Søndfjord i Norge, der atter var
Søn af Borgmester Frederik Busk
i Ringkjøbing.
Rpt. 1666 21/8. Fol. 23-24. – Skpt. –

Viborg Landsarkiv. Journal Nr.
1944/1943. – A. M. Wiesener: »Om
Fogden Niels Busch og hans
Slekt« i Bergens historiske For-
enings Skrifter Nr. 50. 1944.

1683–1689 *Johan Kock*. Født i Strass-
burg, død 11. November 1689 i
Ringkjøbing. Gift med Anna
Clausdatter, der overlevede ham.
1689–1693 var der *ingen Barber* i
Ringkjøbing.

R. R. Kopibog for Magistraten
1690–95. Fol. 78.

1693–1696 *Lorenz Sørensen Møller*.
Født i Horsens. Forlod Ringkjø-
bing, fordi der var for lidt at be-
stille.

1696–1700 *Nicolai Jørgensen*.

(1719) *Louis Cannart*. Gift med Mar-
grethe Thomasdatter Klit, død 29.
Marts 1719.

ca. 1731–1748 *Gerhard Gerritz*. Begra-
vet 17. april 1748 i Ringkjøbing.
Regimentsfeltskær Gerhard Ger-

ritz ved det ribershusiske National-regiment blev viet 22. februar 1728 i Borris Præstegaard til Jomfru Birgitte Cathrine Hansdatter af Østergaard (Kvong-Lyne Kirkebog), begravet 20. Maj 1748 i Ringkjøbing, Datter af Forvalter paa Østergaard i Lyne Sogn Hans Terkildsen og Birgitte Cathrine Christensdatter (sidstnævnte gift 2. Gang med Herredsfoged Jacob Knudsen, Ejer af Østergaard). En Datter af Regimentsfeltkær Geritz gift med residerende Kapellan i Ringkjøbing Marcus Clausen Borgen. Se Side 330.

1763–1765 *Ehregott Johan August Zeitz*. Født ca. 1727 i Freiberg i Sachsen, død 25. September 1783. 1763 kirurgisk Eksamen. 1768 Student. 1775–77 Distriktskirurg i Lemvig. 1778 var han i Nykøbing, Falster, og siges da at være blind. 1765–1775 *Johan David Kressin*. Født 1736 i Potsdam, død 1795 i Ringkjøbing. Ustuderet. Kirurgisk Eksamen 1764. »Attestatum tildelt ham efter den Capacité, som han ved sin kun middelmaadige Indsigt havde udvist.« 1775 Distriktskirurg i Ringkjøbing.

DISTRIKTSKIRURGER

1775–1795 *Johan David Kressin*. Se ovenfor.

1795–1806 *Christian Lodberg Friis Kruuse*. Født 1759 i Grevinge, død 1806. Ustuderet. Kirurgisk Eksamen 1782. Medicinsk Eksamen 1783. Distriktskirurg i Lemvig 1783–95. Gift 1798 med Caroline Augusta Bork, Datter af Byfoged Søren Bork.

1807–1811 *Marcus Ditlev Hansen*. Født 1776 i Haderslev, død 1811. Ustuderet. Kirurgisk Eksamen 1802. Distriktskirurg paa Fanø 1803–07.

1811–1819 *Hans Peter Fryd*. Født 1780 i Egislevmagle, død 1841 i Nyborg. Student. Kirurgisk Eksamen 1806.

Distriktskirurg paa Fanø 1808–11, i Nyborg 1819–41.

1820 *Mogens Frederik Pingel*. Født 1790 i Søby, Aasum Herred, død 1820. Ustuderet. Kirurgisk Eksamen 1815. Distriktskirurg fra 25. Februar 1820 til sin Død 14. Juli samme Aar.

1820–1840 *Peter Jensen Gunst*. Født 1787 i København, død 1850 i Ringkjøbing. Ustuderet. Kirurgisk Eksamen 1815. Distriktskirurg paa Fanø 1818–20. Distriktslæge i Ringkjøbing 1840–44. Suspendet 1842 paa Grund af en uforsvarlig Saarbehandling, Afsked 1844. Praktiserede i Ringkjøbing til sin Død.

DISTRIKTSLÆGER

1840–1844 *Peter Jensen Gunst*. Se foran.

1844–1856 *Jens Peter Blicher**). Født 1814 i Stenstrup Sogn, død 1889 i Middelfart. Kirurgisk Eksamen

1836. Medicinsk Eksamen 1837. Konstitueret Distriktslæge i Ringkjøbing 1843, fast Ansættelse 1844. Distriktslæge i Middelfart 1856–82.

*) Han og alle de følgende Læger har været Studenter.

1856–1869 *Georg Arnold Arntz*. Født 1803 i København, død 1869. Kirurgisk Eksamen 1828.

1869–1874 *Hans Jørgen Pontoppidan*. Født 1827 i Grimstrup, død 1874. Lægeeksamen 1854. Død af Tyfus, som han havde paadraget sig ved Smitte i sin Praksis.

1875–1902 *Michael Borre Melchiorson*. Født 1842 i Randers, død 1919 i København. 1868 Lægeeksamen. 1906–15 Fysikus i Ringkjøbing. Titulær Professor 1904.

1902–1915 *Bertel Strandbygaard*. Født 1859 i Madum, død 1936 i Sønderborg. 1890 Lægeeksamen.

FYSICI

1858–1907 *Erik Begtrup Holst*. Født 1828 i Ljørslev Sogn, død 1907. Lægeeksamen 1854. Dr. med 1859.

1906–1915 *Michael Borre Melchiorson*. 1875–1902. Distriktslæge.

AMTSLÆGER

1915–1924 *Johan Peter Frederik Ringberg*. Født 1854, død 1929. Distriktslæge i Vestmannhavn, Færøerne, 1885–89, i Hallund 1889–1915.

1924–1934 *Holger Aage Bendix-Poulsen*. Født 1886, død 1944. 1934 Amtslæge i Aalborg.

1934–1945 *Ryan Thede*. Født 1894, død 1945.

1945–1960 *Palle Lorents Welsch Hjorth*. Født 1908. Dr. med. 1938. Amtslæge i Københavns Amt 1960.

1960– *Vagn Christensen*. Født 1921. Dr. med. 1956.

SYGEHUSLÆGER

(Fra 1829, da Sygehuset blev taget i Brug, til 1899 var Distriktslægen tilføjede Sygehuslæge. Ogsaa Epidemihuset, opført 1889, hørte under ham. Siden 1899 har der været en særskilt Sygehuslæge, fra 1934 Overlæge. Distriktslæge Melchiorson beholdt Bestyrelsen af Epidemisygehuset ogsaa efter sin Afgang som Distriktslæge indtil 1907, hvorefter Epidemihuset blev lagt ind under Sygehuslægen).

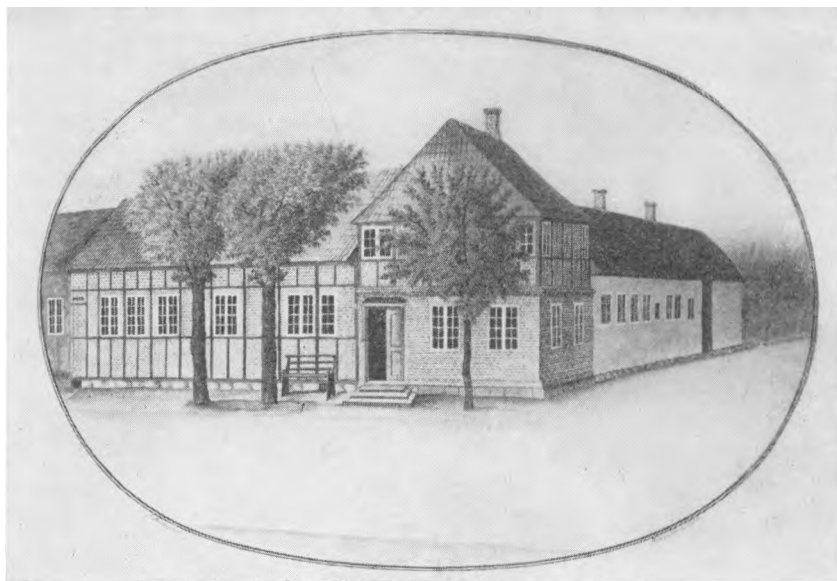
1899–1907 *Oscar Christian Birk*. Født 1864, død 1933.

1908–1928 *Anders Jørgen Viggo Fogh-Nielsen*. Født 1873, død 1938. Fra 1928 praktiserende Læge i Maaløv.

1928–1954 *Carl Christian Koldborg*. Født 1891 i Ringkjøbing. 1927–28 konstitueret Sygehuslæge i Ringkjøbing, fra 1934 Overlæge.

1954–1961 *Fritjof Gammelgaard*. Født 1898, død 1961.

1961– *Finn Jensen*. Født 1918.

Ringkjøbing Apothek 1808.

(Efter farvelagt Tegning af J. Kirkegaard paa Ringkjøbing Museum).

Ombygget 1818 og 1861—65.

APOTHEKERE

(Apotheket blev oprettet 1749 som Filial af Løveapotheket i Kolding. Alerede 1751 blev det selvstændigt). 1749–1751 *Christian Cornelius Eilshou*, apotheker i Kolding.

1751–1760 *Jacob Elias Hoffmann*.

Gift 1) 1753 med Sofie Hedevig Rude, død 1754, Datter af Raadmand Eskil Mikkelsen Rude.

Gift 2) 1754 med Maria Cathrine Balvig, død 1755, Datter af Skoleholder Peder Nielsen Balvig (se Side 264–65).

1760–1773 *Johan Frederik Hein*. Begravet 25. Marts 1780, 58 Aar gammel.

1773–1779 *Johan Sebastian Stabel*. Hans Enke Anna Brøllund gift med Efterfølgeren.

1780–1823 *Johan Leonard Broager*.

Gift med Forgængerens Enke.

1823–1834 *Hans Leganger Heiberg*.

1834–1836 blev Apotheket drevet af H. Leganger Heibergs Enke Edel Marie Bjerrum med Johannes Andreas Knudsen som *Bestyrer*. 1836 blev hun gift med denne.

1836–1853 *Johannes Andreas Knudsen*. Gift med Forgængerens Enke.

1853–1856 blev Apotheket drevet af Johannes Andreas Knudsens Enke Edel Marie Bjerrum ved *Bestyrer*.

1856–1885 *Christian Carl Heiberg*. Søn af Apotheker Hans Leganger Heiberg.

1885–1905 *Hans Leganger Heiberg*. Søn af Apotheker Christian Carl Heiberg.

1905–1907 lod Hans Leganger Heiberg
Apotheket drive ved *Bestyrer*.

1907–1910 lod Hans Leganger Heibergs
Enke Anna Margrethe Brodersen
Apotheket drive ved *Bestyrer*.

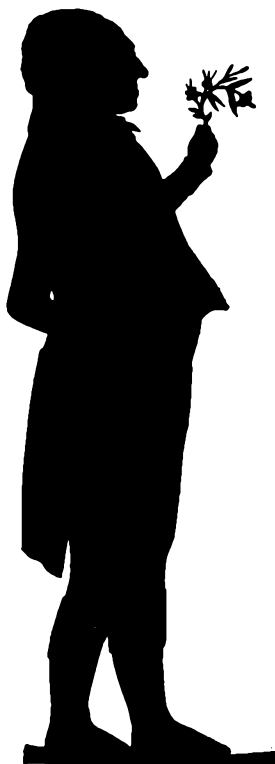
1910–1918 *Holger Hallas-Møller*.

1918–1920 *Johannes Peter Juhl*.

1920–1923 *Aage Hjalmar Andersen*.
Broder til Efterfølgeren.

1923–1948 *Carl Octavius Andersen*.
Broder til Forgængeren og Fader
til Efterfølgeren.

1948– *Gerd Andersen*. Forgængerens
Søn.

Apotheker Johan Leonard Broager.
(Silhouet).

NOTER

ARKÆOLOGISK INDLEDNING

Side 5-11

- S. 5. 1) S. A. Andersen: »Det danske Landskabs Historie.« 1933. S. 127. – 2) S. A. Andersen: Det danske Landskabs Historie«. 1933. S. 142.
- S. 6. 1) Aarbøger 1937. Pl. XII. – 2) Aarbøger 1937. S. 119. – 3) Aarbøger 1937. S. 55 og 58. – 4) Ringkjøbing Museum. Nr. 1522.
- S. 7. 1) Ringkjøbing Museum. Nr. 1438.
- S. 9. 1) Bøgner. S. 188.
- S. 10. 1) Bøgner. S. 184. – 2) Bøgner. S. 186. – 3) Bøgner. S. 188. – 4) Brøndsted: »Danmarks Oldtid.« 3. B. 1940. S. 352.
- S. 11. 1) Brøndsted: »Danmarks Oldtid.« 3. B. 1940. S. 347. Nr. 76. – 2) Brøndsted: »Danmarks Oldtid.« 3. B. 1940. S. 119. – Aarbøger 1941. S. 155. – 3) »Acta archaeologica.« 6. B. S. 279. Nr. 12. – Brøndsted: »Danmarks Oldtid.« 3. B. 1940. S. 119. – Aarbøger 1941. S. 157. – Steensberg: »Den danske Bondegaard.« 1942. S. 32. – 4) Aarbøger 1935. S. 47. – 5) Brøndsted: »Danmarks Oldtid.« 3. B. 1940. S. 346. Nr. 69.

TIDEN INDTIL 1660

Side 12-31

- S. 14. 1) »Samling af Adkomster, Indtægtsangivelser og kirkelige Vedtægter for Ribe Domkapitel og Bispestol, kaldet Oldemoder.« Udgivet af O. Nielsen. 1869. S. 111.
- S. 15. 1) Pontoppidans »Danske Atlas.« 5. B. 1769. S. 805. – 2) Meddelt af Stednavneudvalget.
- S. 16. 1) H. P. Steensby: »Pytheas fra Massilia og Jyllands Vestkyst« i »Geografisk Tidsskrift« 1917. S. 12-34. – F. K. Erlang: »Er Ringkjøbing Danmarks ældste og fornemste By?« Ringkjøbing 1922. – Svend Aakjær: »Pytheas fra Massilia« i Turistforeningens Aarbog 1927. S. 107-21. – S. A. Andersen: »Pytheas fra Massilia« i »Berlingske Aftenavis« 14/10 1942. – 2) Hard. Aarb. 1909. S. 22. – Bøgner. S. 5.
- S. 18. 1) Kolderup-Rosenvinge: »Gamle danske Love.« 5. B. 1827. S. 264-75.
- S. 20. 1) Paludan-Müller: »Grevens Feide.« 2. Del. 1854. S. 469. – Bøgner. S. 7. – 2) Bøgner. S. 14-15.

- S. 21. 1) R. R. Kæmnerregnskab 1628. – 2) R. R. Jens Olufsens Regnskab blandt Kæmnerregnskaberne. – 3) R. R. »Genpart til Byens Regnskab d. 13. Octob. 1630 clareret og slut-tet« i Pk. »Kæmnerregnskaber ca. 1590–1750.« – 4) Bøgner. S. 15. – 5) Se ovenfor. – 6) J. S. 4. R. 2. B. S. 247.
- S. 22. 1) J. Krebs: »Aus dem Leben des kaiserlichen Feldmarschalls Grafen Melchior von Hatzfeldt.« Breslau. 1910. S. 299–302. – 2) R. R. Kæmnerregnskab 1629. – 3) K. B. 17/s 1629. – 4) R. R. Diverse Doku-menter 1596–1864. – 5) Bøgner. S. 10. – 6) Kvittring ^{28/1} 1644, under-skrevet af Wilhelm Schultz, Oberstløjtnant Schlebusch's Sekre-tær (R. R. Bilag til Kæmnerregn-skaberne 1622–99). Et andet Sted nævnes Brandskat 1644: 602 Rdl. 4 Mk. 2 Sk. (se S. 25).
- S. 23. 1) R. R. Bilag til Kæmnerregn-skaberne 1622–99. – 2) Tb. ^{28/1} 1653 Fol. 28. – 3) Frost. S. 15. – Bøgner. S. 20–21.
- S. 24. 1) Frost S. 15–16. – 2) R. R. Diver-se Dokumenter 1596–1864.
- S. 25. 1) Jfr. S. 22 og Note 6 til S. 22. – 2) Denne og de følgende Omreg-ninger er foretaget af Forfatteren. – 3) Hard. Aarb. 1928. S. 133.
- S. 26. 1) R. R. Diverse Dokumenter 1596–1864. – 2) R. R. Indkomne Breve til Magistraten vedrørende Indkvarteringen 1657–1719. – 3) R. R. Indkomne Breve til Magistra-ten vedrørende Indkvarteringen 1657–1719. (Jens Jensens Regn-skab). – 4) Bøgner. S. 36.
- S. 27. 1) R. R. Kæmnerregnskab 1657. – 2) R. R. Indkomne Breve til Magi-straten vedrørende Indkvarterin-gen 1657–1719. – 3) Se S. 26.
- S. 28. 1) R. R. Indkomne Breve til Ma-gistraten vedrørende Indkvarterin-gen 1657–1719. – 2) Bøgner. S. 30. – 3) R. R. Kæmnerregnskaber ca. 1590–1750. (Niels Jensens og Mor-ten Beesks Regnskab). – 4) R. R. Indkomne Breve til Magistraten 1626–99.
- S. 29. 1) R. R. Indkomne Breve til Magistraten vedrørende Indkvar-teringen 1657–1719. Jfr. Bøgner. S. 39–40. – 2) R. R. Indkomne Breve til Magistraten vedrørende Indkvar-teringen 1657–1719. (Jens Jensens Regnskab). – 3) R. R. Kæmner-regnskaber ca. 1590–1750. (Mette Badskærs Regnskab). – 4) R. R. Indkomne Breve til Magistraten vedrørende Indkvarteringen 1657–1719. – 5) »Fra Ribe Amt« 1917. S. 550.
- S. 30. 1) R. R. Kæmnerregnskab 1660. – 2) Carl Lindberg Nielsen: »Varde Bys Historie.« 1942. S. 31.
- S. 31. 1) Om Forholdene i Ribe se Hugo Matthiessen i »Ribe Bys Hi-storie 1660–1730.« 1929. S. 12. Jfr. J. Aldal: »Hardsyssel under det 17. Aarhundredes Krige« i Hard. Aarb. 1928. S. 154. – 2) Falbe-Han-sen og Scharling: »Danmarks Sta-tistik.« 1. B. 1885. S. 568. Her an-gives Ringkjøbings Indbyggeran-tal i 1672 til 623; men en Optæl-ling efter Ringkjøbing Skatteprot. 1672–89 giver til Resultat 673 Ind-byggere.

OM BYENS TOPOGRAFI

Side 33-46

1) R. R. Dokumenter vedrørende Ringkjøbings offentlige Veje og Gader 1770-1826. - 2) R. R. Indkomne Breve til Kommunalbestyrelsen 1838-49. - 3) R. R. Forhandlingsprotokol

for Borgerrepræsentanterne 1845-55. Folio 10-13. - 4) R. R. Indkomne Breve til Kommunalbestyrelsen 1838-49 (Journ. Nr. 88/1847).

BYSTYRET

Side 47-81

1) R. R. Skatteprotokol 1602-14. - 2) Indkomne Breve til Danske Kancelli 1638. - 3) Ribe Stiftamts Arkiv. Taksering over Ribe Stifts Købstæders Grunde og Bygninger 1682. - 4) Et Gældsbev. udstedt af Magistraten i Ringkjøbing til Borgmester Jens Olufsens Arvinger $\frac{1}{3}$ 1647 har han kun underskrevet med Mærket: G. N. (R. R. Diverse Dokumenter 1596-1864). - 5) Jydske Registre $\frac{29}{12}$ 1667 Nr. 16. - 6) R. R. - 7) R. R. Diverse Dokumenter 1596-1864. - Bøgner S. 262-63. - 8) Videbrev 1698 § 38. »Danske Vider og Vedtægter.« 5. B. 1938. S. 126. - 9) »Danske Vider og Vedtægter.« 2. B. 1908-10. S. 473-87. - 5. B. 1938. S. 113-33. - 10) R. R. Lister over Bestillingsmænd og Instrukser for Bestillingsmænd 1750-1828 (Instruks for Vægterne 1785). - Bøgner S. 133. - 11) Rpt. $\frac{9}{1}$ 1672. - 12) Rpt. $\frac{3}{16}$ 1673. - 13) Rpt. $\frac{5}{11}$ 1672. - 14) Rpt. $\frac{23}{12}$ 1678. - 15) Rpt. $\frac{27}{16}$ 1666. - 16) Rpt. $\frac{7}{2}$ 1672. - 17) Rpt. $\frac{19}{12}$ 1671. - 18) Rentekammerets Arkiv. Kommissionsakter vedkommende Købstædernes økonomiske Forhold. (Kommissionerne af 28. Januar 1682 og Overkommissionen af 16. Septbr. s. Aar). 1682-85. D. Jylland. - 19) Rpt. $\frac{7}{16}$ 1675. Fol. 39. - 20) R. R. Dokumenter vedrørende Statskatteoppebørslen 1578-1744. - 21) R.

R. Diverse Dokumenter 1596-1864. - 22) Indlæg til Sjællandske Tegnelser $\frac{28}{1}$ 1682 Nr. 26. - 23) R. R. Kopibog for Magistraten 1711-32. Fol. 309-10. - 24) Ribe Stiftamts Arkiv. Indkomne Breve Ringkjøbing Købstad angående 1684-1785. (Brev fra Byfoged Bork $\frac{11}{16}$ 1791). - R. R. Hovedregnskab 1789. - 25) R. R. Kopibog for Magistraten 1756-98. Fol. 462. - 26) Skpt. 1761-1807. Fol. 60. - 27) P. M. Rørsig: »Skoler og Degne i Vendsyssel indtil 1814.« 1933-44. S. 358-64). - 28) »Fra Ribe Amt« 1929. S. 317. - 29) Viborg Landstings Dombog 1756-74 ($\frac{9}{16}$ 1772). S. 607. - 30) Jydske Tegnelser $\frac{18}{16}$ 1774 og Indlæg dertil. - 31) Jydske Registre $\frac{19}{16}$ 1786 Nr. 252 og Indlæg dertil. - 32) Rpt. 1755-1819. Fol. 225. - 33) Rpt. 1755-1819. Fol. 232. - 34) Rpt. 1755-1819. Fol. 337. - 35) R. R. Kommunalvalgbestyrelsens Forhandlingsprot. 1838-60. - 36) Videbrevet 1611 § 1. Frost. S. 21. - 37) Rpt. - 38) Viborg Landstings Dombog. C. 1617. Fol. 263. - 39) R. R. Deliberationsprot. for Borgerrepræsentanterne 1836-45. Fol. 94. - 40) R. R. Diverse Dokumenter 1596-1864. - 41) 1795 kaldes de østre og vestre Rode. Rpt. 1755-1819. Fol. 246. - 42) Kæmnerregnskab 1652. - 43) Se S. 168-69. - 44) K. B. - 45) »Corpus constitutionum Daniæ.« -

46) K. B. ²²/₇ 1563. – 47) K. B. ²²/₂ 1566. – 48) K. B. ⁹/₁₀ 1566. – 49) K. B. ¹⁴/₈ 1578 og ¹⁴/₁ 1581. – 50) K. B. ³⁰/₁₁ 1611. – 51) R. R. Skatteprot. 1615–49. – 52) R. R. Kopibog 1683–89. Fol. 42–43. – 53) Ringkjøbing Amts Arkiv. Kancellibreve 1837. N. 1370/1837. – Indkomne Breve 1837. N. 1370/1837. – 54) R. R. Kopibog over Hovedregnskaber 1827–39. – 55) R. R. Lister over Bestillingsmænd og Instrukser for Bestillingsmænd 1750–1828. – Bøgner. S. 132–35. – En lignende Instruks fra 1759 findes i Rpt. 1755–1819. Fol. 52. – 56) R. R. Kæmnerregnskab 1620, 1623, 1624, 1632. – 57) 1674 frasagde den ene Overformynder sig sin Bestilling »af Aarsag hans Gaard og Middel af en ulykkelig Ildebrand forleden Sommer opbrændte.« Rpt. ¹⁵/₁₂ 1674. Fol. 20. – 1679 opsagde Niels Christensen Bøvling sit Borgerskab paa Grund af en Ildebrand, der hav-

de ødelagt ham. Rpt. ⁸/₁ 1679. Fol. 78. – 58) Carl Lindberg Nielsen: »Varde Bys Historie.« 1942. S. 109–24. – 59) Frost. S. 52. – 60) Rpt. ¹⁸/₈ 1684. Fol. 31. – 61) Videbrev 1611 § 29. Frost. S. 25. – Videbrev 1698 § 4. »Danske Vider og Vedtægter.« 5. B. 1938. S. 114–15. – 62) Videbrev 1698 § 5. »Danske Vider og Vedtægter.« 5. B. 1938. S. 115. – 63) R. R. Lister over Bestillingsmænd og Instrukser for Bestillingsmænd 1750–1828 (Vægterinstruksen 1785. – Bøgner. S. 132–33. – 64) R. R. Kopibog 1756–98. Fol. 459. – 65) Rpt. 1755–1819. Fol. 346–47. – 66) Rpt. ¹⁹/₈ 1702. Fol. 66. – 67) R. R. Landeværnsmandtaller 1624–1777. – 68) Bøgner. S. 228. – 69) Plakat af ²⁰/₂ 1822 (Fogtmans Reskriptsamling). – 70) Ringkjøbing Amts Arkiv. Reskripter og Kollegiebreve 1829. Nr. 307. – 71) R. R. Breve og Dokumenter vedrørende Borgervæbningen 1801–29.

BORGERLIGE NÆRINGSVEJE

Side 82–138

1) S. H. A. Rambusch: »Studier over Ringkjøbing Fjord.« 1900. – 2) Kinch: »Ribe Bys Historie og Beskrivelse.« 1. B. 1869. S. 225–26. – 3) Thomas Otto Achelis: »Aus der Geschichte des jütischen Ochsenhandels.« i »Zeitschrift der Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte« 60. B. S. 173–212. – Nina Bang: »Dansk Studehandel i 2den Halvdel af det 16de Aarhundrede« i »Historisk Tidsskrift« 7. R. 1. B. S. 328–45. – Søren Alkærsig: »Om dansk studehandel i det 18. århundrede« i J. S. 3. R. 3. B. S. 527–43. – Albert Olsen: »Steffen Rodes Regnskabsbog over Studehandel 1637–1650« i »Historisk Tidsskrift« 9. R. 1. B. S. 255–81. – 4) K. B. ⁸/₂ 1553, ¹³/₁ 1554, ²⁸/₁₁ 1589, ¹⁰/₈ 1590, ¹/₁₀ 1597, ²³/₂

1599. – 5) Secher: »Corpus constitutionum Daniæ« ²⁴/₁₀ 1599. – 6) Indkomne Breve til Danske Kancelli ¹¹/₁₂ 1652. – 7) Rpt. ³/₄ 1672. Fol. 121. – 8) Indkomne Breve til Danske Kancelli 1645–60. II. – 9) Rpt. ¹⁰/₂ 1699. Fol. 9–10. – 10) Rentekammerets og Generaltoldkammerets Arkiver, Ringkjøbing Toldregnskaber 1662–1837 (30 Pk.). – R. R. Accisebøger 1679–1780 (3 Pk.). – Ringkjøbing Tolders Arkiv. Told- og Konsumtionsbøger 1773–78 og Diverse Dokumenter 1773–1813. – 11) Rpt. ²⁵/₅ 1795. Fol. 250. – 12) Fanø Birks Auktionsprot. ⁸/₂ 1800. – Rpt. ²²/₆ 1799. Fol. 262–63. – N. M. Kromann: »Fanø Historie.« 2. B. 1934. S. 194. – 13) Indkomne Breve til Danske Kancelli ¹⁰/₁₁ 1640. – 14) J. S. 5. R. 6. B. S. 262–

64. – 15) Rpt. ²²/₇ 1712. Fol. 189. – 16) Hard. Aarb. 1919. S. 146. – 17) Generaltoldkammerets Arkiv. Pk. Nr. 94. Ringkjøbing Havn 1798–1848. – Ringkjøbing Havnekommissionsprot. 1798–1812. – Thorv. Lodberg: »Ringkjøbing Fjords Udløb. Gabetts Vandring fra 1797 til 1848« i »Vestkysten« ³/₁ og ⁴/₁ 1936. – S. H. A. Rambusch: »Studier over Ringkjøbing Fjord.« 1900. – »Betænkning angaaende Tilvejebringelsen af en endelig Ordning af Afløbsforholdene ved Ringkjøbing Fjord.« 1915. – Vilh. Nielsen: »Hvide Sande« i Turistforeningens Aarbog 1927. S. 202–07. – P. H. Perch: »Gennem Lo og Ogrøde. En Bog om Tipperne.« 1924. – 18) Ringkjøbing Tolders Arkiv. Diverse Dokumenter 1773–1813. – 19) Bøgner. S. 226–29. – 20) Rentekammerets Arkiv. Ringkjøbing Toldregnskaber. Pk. 8. – 21) R. R. Indkomne breve til Kommunalbestyrelsen 1838–49 (J. Nr. 28/1847). – 22) S. Alkærsig: »Esbjerg.« I. 1909. S. 4. – 23) Generaltoldkammerets Arkiv. Ringkjøbings Regnskaber for Told og Konsumtion m. v. 1817–19. Pk. 25. – 24) Traps »Danmark.« 2. Udgave. 5. B. S. 296–297. – 25) Hard. Aarb. 1913. S. 152. – 26) Hard. Aarb. 1913. S. 163. – 27) Ringkjøbing Byfogedarkiv. Politiprot. 1739–98. Fol. 9–11. – 28) R. R. Kommunalvalgbestyrelsens Forhandlingsprot. 1838–60. – 29) Ringkjøbing Byfogedarkiv. Kopiindberetninger om Byens Fabrikker 1774–1815. – 30) Frost. S. 62. – 31) Traps »Danmark«. 1. Udgave. – 32) Traps »Danmark«. 2. Udgave. – 33) Traps »Danmark«. 3. Udgave. – 34) R. Berg: »Det danske

Haandværks Historie«. 1919. S. 135. – 35) R. Berg: »Det danske Haandværks Historie«. 1919. S. 138–39. – 36) F. K. Erlang: »Ringkjøbing Haandværkerforening.« 1936. – 37) Frost. S. 12. – 38) Rpt. ²³/₄ 1700. Fol. 38. – 39) Bøgner. S. 64–70. – Frost. S. 56. – Fogtmans Reskriptsamling ²⁰/₆ 1733. – 40) Bøgner. S. 70–80. – 41) Fogtmans Reskriptsamling ²⁶/₁₀ 1780. – 42) Fogtmans Reskriptsamling ²⁹/₆ 1795. – 43) Schous Forordninger ²⁷/₁ 1804. – 44) Rpt. 1755–1819. Fol. 314–15, 318. – 45) Frost. S. 85. – 46) Hagbart Berg: »Postvæsenet i gamle Dage i Ringkjøbing Amt«. 1930. S. 8–9. – 47) Kr. Erslev: »Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie.« 2. B. S. 346. – 48) Hard. Aarb. 1919. S. 138. – 49) R. R. Diverse Dokumenter vedrørende Byens Jorder 1664–1880 – 50) K. B. ³¹/₃ 1555. – 51) K. B. ¹⁰/₆ 1560. – 52) K. B. ¹⁴/₃ 1572. – 53) Erslev og Møllerup: »Danske Kancelliregistranter 1535–1550.« S. 297–98. – 54) Erslev og Møllerup: »Danske Kancelliregistranter 1535–1550«. S. 296. – 55) K. B. ¹/₄ 1551. – 56) K. B. ⁸/₁₀ 1551. – 57) Rpt. 1755–1819. Fol. 230. – 58) Frost. S. 67–68. – 59) R. R. Markbøger ca. 1680–1774. – 60) Frost. S. 72. – 61) Hard. Aarb. 1919. S. 136. – 62) Bøgner. S. 194. – 63) Frost. S. 71–72. – 64) »Danske Vider og Vedtægter.« 2. B. 1908–10. S. 473–92, 5. B. 1938. S. 113–33. – 65) Rpt. 1755–1819. Fol. 230. – Bøgner. S. 171–73. – 66) Rpt. 1755–1819. Fol. 230. – 67) Ringkjøbing Justitsprot. 1774–1812. Fol. 300–304. – R. R. Retsakter 1642–1859. – Rpt. 1755–1819. Fol. 243–44.

STORE NAVNE FRA RINGKJØBINGS HISTORIE

Side 139–150

1) »Dansk biografisk Leksikon.« – Ellen Jørgensen: »Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800.« 1931. – H. F. Rørdam: »Kjøbenhavns Universitets Historie.« 3. B. 1873–77. S. 522–41. – 2) »Dansk biografisk Leksikon.« – 3) »Dansk biografisk Haandleksikon.« – 4) Wimmer: »De danske Runemindesmær-

ker.«. 1. B. – 5) »Dansk biografisk Leksikon.« – Anton Andersen: »Danske Forfatterinder i det nittende Hundredeaar.« 1896. – 6) Dansk biografisk Leksikon.« – »Vestkysten« 23. Januar 1943. S. 10. – 7) »Dansk biografisk Leksikon.« – 8) Peter Schindler: »Chresten Skikkild.« 1934.

SOCIALE FORHOLD

Side 151–162

1) Harald Jørgensen: »Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark i det 19. Aarhundrede.« 1940. – 2) Ringkjøbing Fattiginspektions Arkiv. Diverse Dokumenter 1708–94. – 3) Jydske Registre 1652–56. Fol. 42 og 321. – 4) Edvard Holm: »Danmark-Norges indre Historie 1660–1720.« 2. Del. 1886. S. 185. – 5) Danske Kancellis Arkiv. Kancellikollegiets Protokol 1690–91. Fol. 258 og 303. – 6) Frost. S. 134. – 7) R. R. Retsakter 1642–1859. – Peder J. Kragelund: »Liigprædicken den Tid Her Mogens Sehested til Holmgaard udi Viborrig Dom-Kircke blef nedsat

den 13. Martii 1657.« 1661. – 8) Ringkjøbing Fattiginspektions Arkiv. Diverse Dokumenter 1708–94. – Ringkjøbing Fattiginspektions og Fattigkommissions Forhandlingsprotokol 1791–1809. – 9) »Samling af kommunale Vedtægter, Regulativer, Instruxer, Fundatser m. m. for Ringkjøbing Kjøbstad. Udgivet efter Foranstaltning af Ringkjøbing Byraad 1893.« S. 154–156. – Det Cronerske Legathus paa Matr. nr. 86 er senere nedrevet. Under den anden Verdenskrig var en Beskyttelsesbunker placeret der. – 10) Viborg Landstings Dombog C. 1640. Fol. 276 f.

FORSKELLIGE TRÆK AF BYENS HISTORIE

Side 163–177

1) Frost. S. 11–13. – 2) K. B. ^{18/6} 1616. – 3) R. R. Statsskatte-Mandtaller og Takseringer 1593–1762. – 4) »Ringkjøbing Amts Dagblad.« ^{24/7} 1941. – 5) »Fra Ribe Amt« 1932. S. 177, Jfr. 1936. S. 123 f. – 6) K. B. ^{9/1} 1552. – 7) Viborg Landstings Dombog C. 1618. Fol. 52–61. – »Afhandlingar tilegnede rigsarkivar, dr. phil. Axel Linvald.« 1956. S. 256–258. – 8) Rpt. 1755–1819.

Fol. 226. – 9) Hugo Matthiessen: »Nat-ten.« 1914. S. 137–38. – 10) R. R. Kopibog 1683–89. Fol. 19. – 11) R. R. Kopibog 1756–98. Fol. 323. – Rpt. 1755–1819. Fol. 176. – 12) Rpt. ^{17/7} 1680. Fol. 97–100 og ^{13/6} 1680. Fol. 103. – 13) Hard. Aarb. 1947. S. 107–118. – Hugo Matthiessen: »Fæstning og Fristed.« 1950. S. 184–189.

KRIGE OG KRIGSKARLE

Side 178–204

1) Rpt. 7/6 1678. Fol. 68–69. – 2) Rpt. ^{25/10} 1712. Fol. 191. – Bøgner. S. 60–62. – 3) Rpt. 1755–1819 fol. 166–67, 172. – 4) Hvor intet andet er bemærket, er Kilderne til Afsnittet om Indkvarteringen 1775–85 Magistratens Kopibog 1756–98 og Pk. Dokumenter vedrørende Indkvarteringen 1775–87, begge i Raadstuearkivet. – 5) Rpt. 1755–1819. Fol. 186. – R. R. Dokumenter vedrørende Indkvarteringen 1775–87. – 6) K. C. Rockstroh: »Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i det 16. og 17. Aarhundrede.« 3. B. 1926. S. 300–301. – 7) R. R. Deciderede Hovedregnskaber med Bilag. – 8) Se om det følgende: R. R. Dokumenter vedrørende Indkvarteringen 1775–87. – Ringkjøbing Byfogedarkiv. Politiprot. 1739–98 og Pk. Dokumenter til Politiprot. 1775–1818. – 9) Hærens Arkiv. 9. Bataillons Justitsprot. – 10) Bøgner. S. 124. – 11) K. C. Rockstroh: »Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i det 16. og 17. Aarhundrede.« 3. B. 1926. S. 320. – 12) R. R. Indkvarteringslister m. m. 1807–20. – Bøgner. S. 232–233. – 13) R. R. Deciderede Ho-

vedregnskaber med Bilag 1808–09. – 14) Ringkjøbing Byfogedarkiv. Politiprot. 1798–1812. Fol. 60 f. – 15) Bøgner. S. 228. – 16) R. R. Decideret Hovedregnskab med Bilag 1808. – 17) Bøgner. S. 229. – 18) R. R. Deciderede Hovedregnskaber med Bilag 1809, 1811 og 1813. – 19) R. R. Decideret Hovedregnskab med Bilag 1812. – 20) Ringkjøbing Byfogedarkiv. Politiprot. 1798–1812. Fol. 71 f. – 21) Trykt Proklamation fra Grev Schulin. – 22) Ringkjøbing Amts Arkiv. Diverse Sager angaaende Krigen 1848–50. – 23) Carl Lindberg Nielsen: »Varde ved Krigsudbruddet 1848.« (Kronik i »Sydvestjylland« 4/1 1944). – 24) Hard. Aarb. 1937. S. 69. – 25) R. R. Forhandlingsprot. for Kommunalbestyrelsen og for Byraadet 1855–81. Fol. 67 f. – C. A. Clemmensen: »Etatsraad E. Møller. Den vest- og sønderjydske Kreditforenings Stifter.« 1919. S. 46–51. – 26) »Mine Oplevelser som Gidsel i 64. Dagbogsoptegnelser af J. W. Palludan.« (Kronikker i »Ribe Amtstidende« Februar 1919).

RAADHUS

Side 205–211

1) Hard. Aarb. 1919. S. 143. – 2) R. R. Udateret Kæmnerregnskab, hvori nævnes Borgmester Frederik Busk, der døde ca. 1603. – 3) R. R. Kæmnerregnskab 1612. – 4) R. R. Diverse Dokumenter 1596–1864. – 5) R. R. Kæmnerregnskab 1630. – 6) Hofman: »Samlinger af Foundationer.« 4. B. S. 670. – 7) R. R. Kæmnerregnskab

1628–29. – 8) Bøgner, S. 88, har en Stueplan af Raadhuset. Da denne Tegning gengiver et Udkast, hvor der er regnet med 10 Fag til Raadhuset, medens det vitterligt kun fik 9 Fag (R. R. Brandtaksationsprot. 1801–11 (1811 1/3 Nr. 3,6)), er det i hvert Fald ikke denne Plan, der er lagt til Grund for Arbejdet. – 9) R. R. Pk. Diverse

Dokumenter 1596–1864 (heri et Læg Dokumenter vedk. Opførelsen af Raadhuset af 1777). – R. R. Decideret Hovedregnskab 1778 Bilag Q. – 10) R. R. Kopibog for Borgerrepræsentanterne ³¹/₅ 1843, ¹/₂ 1844, ²²/₂ 1844,

⁷/₈ 1846, ²⁵/₂ 1847, ⁹/₈ 1847, ³/₁₁ 1847, ⁶/₁ 1848 og Fol. 105. – Journal for Borgerrepræsentanterne ³⁰/₄ 1846. – Forhandlingsprot. for Borgerrepræsentanterne 1845–55. Fol. 63–64. – Bøgner. S. 91–101.

KIRKEN

Side 213–252

1) Hard. Aarb. 1919. S. 143. – 2) Nationalmuseet. 1. Afdelings Herredsberetning 1892. – 3) Vilhelm Marstrand: »Ringkjøbing.« 1944. S. 8. – 4) Nationalmuseets Arkiv. – Brev 1961 ¹⁰/₇ fra Redaktionen af »Danmarks Kirker« til Forfatteren. – 5) Vilhelm Marstrands Idé, at det ældste Ringkjøbing har ligget længere mod Sydøst end den nuværende By, mellem Vellingvej og Stranden, og at der har været en Kirke, opført ca. 948 og afbrændt ca. 986, er ren og skær Fantasi. (Vilhelm Marstrand: »Ringkjøbing.« 1944. S. 20 og 31). – 6) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1866. – 7) Antagelsen i Traps »Danmark«. 4. Udgave. 8. B. S. 9, at Spidsgavlene har været fjernet en Del af Tiden mellem 1769 og 1866, er urigtig. – 8) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1867. – 9) Ringkjøbing Kirkeregnskabsbog 1584–1627. – 10) »Fyens Stiftstidende« 30. Maj 1961. – 11) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1728–29. – Opstilling af en Solskive på Kirkegaarden nævnes i Kirkeregnskabet 1590–91. – 12) K. B. ²⁰/₆ 1593. – 13) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1848. – 14) Ringkjøbing Præstearkiv. Pk. Diverse Dokumenter 1912–38. – »Ringkjøbing Aarbog« 1934–35. – 15) Ringkjøbing Kirkeinspektions Arkiv. Ringkjøbing Kirkes Dokumenter 1635–1790. Nr. 5. – 16) Ringkjøbing

Kirkeinspektions Arkiv. Ringkjøbing Kirkes Dokumenter 1635–1790. Nr. 39. – Carl Lindberg Nielsen: »Varde Bys Historie«. 1942. S. 40 (Stamtavlen). – »Danske Slotte og Herregaarde.« Ny Samling. 3. B. 1946. S. 478. – 17) Synsprotokol over Kirker i Hind Herred 1813–44. – Traps »Danmark.« 4. Udg. 8. B. S. 292. – 18) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1830, Bilag 25, og Kirkeregnskabet 1839, Bilag 21. – 19) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskaber 1873–75. – 20) Synsprotokol for Ringkjøbing søndre Amtsprovsti ¹⁷/₆ 1848, ²⁵/₆ 1849, ¹⁰/₆ 1851 og ¹⁰/₆ 1852. – 21) Frost. S. 89. – Frost mener fejlagtigt, at den Vinkande, der benyttedes paa hans Tid, var fra 1697 og Oblatæskan skænket af Svend Mortensen. Begge Dele var erstattet af nye 1777, hvilket Frost mærkeligt nok har overset. – 22) Ringkjøbing Kirkeinspektions Arkiv. Pk. Regnskabsbilag 1767–89. – 23) Meddelelser fra Borgmester Dalgaard-Knudsen og Pastor Engmarksgaard. – 24) Nationalmuseets 2. Afdeling. J. Nr. 431/22. – 25) Ringkjøbing Kirkeinspektions Arkiv. Ringkjøbing Kirkes Dokumenter 1635–1790 Nr. 70. – 26) Frost. S. 92. – 27) Ringkjøbing Kirkeinspektions Arkiv. Kireregnskabet 1731–32. – 28) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1841. Bilag K. – 29) Indberetning fra P. Kr. Andersen i Nationalmuseets Arkiv. – 30) Ringkjøbing

Aarvog 1934-35. S. 12. - 31) Frost. S. 93. - 32) Synsprot. for Kirkerne i Ringkjøbing søndre Amtsprovsti 1813-44 (% 1842). - 33) 1633 blev Mester Hans Kjær forstrakt med 50 Sldr. til Orgelværkets Bygning (Jens Olufsens Regnskab 1632-35 blandt Kæmnerregnskaberne i R. R.). - Frost. S. 92. - 34) Ringkjøbing Amts Dagblad 4/11 1931. - 35) Frost. S. 92. - 36) Storgaard Pedersens Samlinger til Ringkjøbings Historie. Stilehefte Nr. 20. - 37) Konservator P. Kr. Andersen, der restaurerede Pulpituret i 1928, mente ved lagttagelse af de forskellige Vinkler, hvori Pulpiturets Rammeverk var skaaret, at kunne fastslaa, at Pulpituret oprindelig ikke havde løbet i een Flugt, og antog, at det til at begynde med havde spændt over den Bue, som fra Kirkens Skib fører ind til Korskirken. Konservator Andersen erklærer dog ogsaa: »Pulpiturets Form efter disse forskellige Vinkler kan desværre ikke siges at være helt bestemt.« (Indberetning 10/10 1928 fra Peter Kr. Andersen i Nationalmuseets Arkiv). - 38) Aarstallet 1636 er overmalet med Aarstallet 1734, men kunne konstateres ved Restaureringen 1928 (Indberetning fra P. Kr. Andersen i Nationalmuseets Arkiv). - 39) Nationalmuseets Arkiv. - Ringkjøbing Præstearkiv. Pk. Diverse Dokumenter 1912-38. - Ringkjøbing Aarvog 1934-35. - »Ringkjøbing Amts Dagblad« 4/11 1931. - 40) Ringkjøbing Aarvog 1934-35. Side 13. - »Ringkjøbing Amts Dagblad« 4/11 1931. - 41) Ribe Bispearkiv. Pk. 129. Ringkjøbing Kirke 1631-1778. - 42) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1841. Bilag E. - 43) Hvorledes Adgangsforholdene til Vestpulpituret og Taarnet har været før 1866, er noget uklart, hvorfor Beskrivelsen maa tages med Forbehold. - 44) Ringkjøbing Kirke-

regnskabsbog 1584-1627 (Regnskabet for 1611 og 1612). - Ribe Bispearkiv. Pk. 1346. Ringkjøbing Kirkes Regnskaber 1700-1777. (Ifølge Regnskabet 1713 blev Klokken støbt om 1612, ifølge regnskabet 1724-25 var det 1611). - 45) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1713. - 46) Viden 1611 § 26 (»Danske Vider og Vedtægter« II. S. 476) og Viden 1698 § 2 (»Danske Vider og Vedtægter« V. S. 114). - 47) Ringkjøbing Kirkeinspektions Arkiv. Diverse Dokumenter 1671-1895. - 48) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1747-48. - 49) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1816. - 50) Meddelt af Borgmester Dalgaard-Knudsen. - 51) Frost. S. 105. - 52) Danske Kancelli. 3. Dept. S. 863. Brev Nr. 3167-69/1847. - Jfr. S. 210. - 53) Hard. Aarb. 1909. S. 22 og 1960. S. 92. - 54) Den samme Mand, Oluf Christensen, kaldes i Aarene 1465-1476 afvekslende Sognepræst i Rindum og i Ringkjøbing, og i 1513 og 1514 nævnes Ringkjøbing udtrykkeligt som Anneks til Rindum. Se: Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Series secunda. Nr. 3335 og 3904. - De ældste danske Arkivregistraturer. 5. B. 1910. S. 754. - Acta pontificum Danica. Nr. 4396, 4411 og 4454. - 55) Fogtmans Reskriptsamling 20/10 1685 og 10/2 1745. - 56) Rpt. 3/10 1684. Fol. 20 b. - 57) Rpt. 22/10 1690. Fol. 116 b. - 58) Ribe Bispearkiv. Pk. 38. Hind Herred 1742-64. - Pk. 129. Ringkjøbing Kirke 1631-1778. - Kirkeregnskaberne. - 59) Ringkjøbing Præsteembedes liber daticus, paabegyndt 1864. - 60) Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Series secunda. Nr. 3435. - 61) R. R. Pk. Statsskatte-Mandtaller og -Takseringer 1593-1762. - 62) Hard. Aarb. 1919. S. 35. - 63) Rpt. 20/2 1666. Fol. 16-17. - 64) Hard. Aarb. 1919. S.

154. – 65) Ribe Bispearkiv. Pk. 37. Hind Herred 1625–1773. – 66) Ribe Bispearkiv. Pk. 38. Hind Herred 1742–64. – 67) Kirkehistoriske Samlinger. I. R. 1. B. S. 182. – 68) Frost. S. 172. – 69) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Skoles Bog 1678–1740. S. 51–53. – 70) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Skoles Bog 1678–1740. S. 9–10. – 71) R. R.

Kæmnerregnskab 1649. – 72) F. Elle Jensen: »Pietismen i Jylland.« 1944. – Hard. Aarb. 1910. S. 110–118. – Sønderjydske Aarbøger 1940. S. 97–98 og 174. – P. Storgaard Pedersen: »Meddelelser om Slægten Harpøth« i Hard. Aarb. 1913. S. 1–50. – P. Ellerbek: »Ringkjøbing set fra Østergade.« Manuskript i Ringkjøbing Museum.

SKOLEVÆSEN

Side 253–280

1) Erslev og Møllerup: »Danske Kancelliregistranter 1535–1550.« 1881–82. S. 356. – 2) Ringkjøbing Kirke-regnskabsbog 1584–1627 (Regnskaberne 1610 og 1614). – Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1702 og 1713. – 3) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1736–37 (Inventariet). – 4) Ribe Bispearkiv. Ringkjøbing Kirkeregnskab 1713. – 5) Ribe Bispearkiv. Nr. 175. Bog over Beneficiernes Fordeling ved Ringkjøbing Skole 1680–1740. – 6) Ribe Bispearkiv. Pk. 37. Hind Herred 1625–1773. – 7) Ribe Bispearkiv. Pk. 863. Dokumenter vedr. Reduktionen af Stiftets latinske Skoler 1739–44. – 8) K. B. ^{18/12} 1593 og ^{2/8} 1594. – 9) K. B. ^{28/10} 1608 og ^{28/1} 1609. – 10) Danske Kancelli. Jydske Tegnelser 4. Marts 1740. Nr. 14 med Indlæg. – Ribe Bispearkiv. Nr. 131. Ringkjøbing Skoles Bog 1678–1740. – Pk. 863. Dokumenter vedr. Reduktionen af Stiftets latinske Skoler 1739–44. – Pk. 129. Ringkjøbing Kirke 1631–1778. – Pk. 37. Hind Herred 1625–1773 (Indberetning fra Rektor Iver Hemmet 1732). – 11) Ribe Bispearkiv. Pk. 38.

Hind Herred 1742–64. – 12) Frost. S. 164–67. – 13) R. R. Diverse Dokumenter vedr. Skolevæsenet. 1690–1786. – R. R. Deciderede Hovedregnskaber med Bilag. – Ejnar Poulsen: »Hardsysels Degnehistorie.« II. 1934. S. 706 f. – 14) Byskriver Mikkel Sørensen, tidligere Hører i 5 Aar ved Latinskolen, skulde fra 1. November 1666 have Opseende eller Inspektion med den danske Skoles Ungdoms Optugtelse og nyde den ene Halvpart af Skolepengene. Skolemester Christen Lauridsen den anden Halvdel (Rpt. ^{30/10} 1666). Meningen hermed er uklar. Maaske skal det forstaas saadan, at Mikkel Sørensen skulde være Christen Lauridsens Medhjælper samtidig med, at han beholdt Byskriveriet. – 15) Rpt. ^{9/8} 1684. Fol. 25 og ^{23/8} 1695. Fol. 159. – 16) Ribe Bispearkiv. Pk. 37. Hind Herred 1625–1773. – 17) Hard. Aarb. 1910. S. 111. – 18) Ribe Bispearkiv. Vitaprotokol 1731–91. Fol. 98. – 19) Frost. S. 169–76. – 20) Efterfølgende Oplysninger efter Ringkjøbing Skoles Arkiv paa Ringkjøbing Skole. – 21) Frost. S. 174.

RETTELSER OG TILFØJELSER

- S. 6, Linie 4 fra oven: Ravstykke, læs: Ravsmykke.
- S. 10, Linie 1–2 fra oven: Mølhøj-Gildhøj, læs: Mølhøj, Gildhøj.
- S. 11, Linie 1 fra oven: Bondegaaards, læs: Bondesgaards.
- S. 16, Linie 7 fra neden: Ordene »hvortil ogsaa Købstadboerne har søgt« udgaar. De følgende 2 Linier skal lyde saaledes: Men den Omstændighed, at Sognet benævnes efter Købstaden, skønt denne dog lige til Reformationen kun var Anneks til Bondebyen, viser, at Købstaden allerede paa dette Tidspunkt har overfløjet Moderbyen Rindum.
- S. 27, Linie 15 fra oven: Det, læs: Den.
- S. 30, Linie 1 fra oven: Eringringen, læs: Erindringen.
- S. 64, Linie 12 fra neden: 16. Aarhundrede, læs: 17. Aarhundrede.
- S. 65, Linie 1 fra oven: 16., læs: 17.
- S. 81, Linie 1 fra oven: begr., læs: død.
- S. 156, Linie 10 fra neden: Gislum Herredsting*), læs Gislum Herredsting**).
- S. 161. Det Cronerske Legathus, Matr. Nr. 86 i Øster Strandgade, blev brudt ned i 1936 (Ringkjøbing Aarbog 1935–36. S. 29).
- S. 187. Billedunderskriften: Tøjhuset, læs: Tøjhusmuseet.
- S. 192, Linie 9 fra neden: Spidsbuc, læs Spidsbube.
- S. 197, nederste Linie: det Croneske Legathus, læs: det Cronerske Legathus.
- S. 206, Linie 7 fra oven: Skolen^a), læs: Skolen^b).
- S. 206, Linie 4 fra neden: kunde, læs: kunne.
- S. 207, Linie 12 fra neden: invendige, læs: indvendige.
- S. 226, Fodnoten: Frank, læs: Franck.
- S. 228, Linie 13 fra oven: Fremstilling i Templet, læs Omskærelse.
- S. 232–234. Pastor Engmarksgaard. Ørum, tidligere Ringkjøbing, har gjort opmærksom paa, at Orglet er for højt til at kunne have været anbragt paa et Pulpitur inde i den nordre Korsfløj. Paa den anden Side er det sikkert, at Orglet fra 1633 til 1841 har staaet paa Korskirkens Pulpitur. Det maa betyde, at Pulpituret fra 1633 til 1841 har staaet i Buen mellem den nordre Korsfløj og Hovedskibet, saaledes at en Del af Pulpituret har raget ind i Hovedskibet. Paa den Maade er der blevet Plads til Orgelfacaden, der er gaaet inden for Buen og op mod Hvælvingen i Hovedskibet. Det vil sige, at Kirkens »Møblering« har været saaledes: 1597–1633: Prædikestolen anbragt langs Østmuren i Nordfløjen (i

- hvert Fald hvis man skal tro Kirkeregnskabsbogen, ifølge hvilken Prædikestolen blev opsat paa den nørre Side«).
- 1611–1633: Pulpiturets Anbringelse ukendt.
- 1633: Prædikestolen flyttes mod Syd omtrent til sin nuværende Plads. Samtidig blev Pulpituret anbragt tværs over i Buen mellem Skib og Korskirke og Orglet anbragt paa det.
- 1633–1841: Orglet anbragt paa Pulpituret i Buen mellem Nordfløjen og Hovedskibet.

- 1841: Pulpituret flyttes fra Buen mellem Nordfløjen og Hovedskibet til Nordfløjens Vestside. Orglet flyttes til Pulpituret i Hovedskibets Vestende.
- 1934–1935: Nordre Korsfløjs Pulpitur flyttes til Korskirkens Nordende.
- Hvad der er anført Side 232 og 234 om Pulpiturets Anbringelse, er saaledes ukorrekt og tilbagekaldes.
- S. 264, Linie 10 fra neden: Peder Balvig, læs: Peder Nielsen Balvig.
- S. 272, Linie 15 fra oven: Stiftsfysikus, læs: Fysikus.

FORKORTELSER

Aarbøger = Aarbøger for nordisk
Oldkyndighed og Historie.

Alb. = Album.

B. = Bind.

Bøgner = J. I. Bøgner: »Bidrag til
Ringkjøbing Bys Historie.« 1942.

Fdk. = Fjerdingkar.

Fol. = Folio.

Frost = P. N. Frost: »Beskrivelse over
Kjøbstaden Ringkjøbing.« 1817.
(Citeret efter 2. Udgave 1922 ved
P. Storgaard Pedersen).

Hard. Aarb. = Hardsyssels Aarbog.

Hard. Dipl. = O. Nielsen: »Hardsys-
sels Diplomatarium.« 1893.

Hegelund = Biskop Peder Jensen
Hegelunds Kalenderoptegnelser.
(Det kgl. Bibliothek).

J. S. = »Jyske Samlinger« eller »Sam-
linger til jydsk Historie og Topo-
grafi.«

K. B. = Kancelliets Brevbøger.

Mk. = Mark.

Pk. = Pakke.

Prot. = Protokol.

R. = Række.

Rbdl. = Rigsbankdaler.

Rdl. = Rigsdaler.

Rep. = Repertorium diplomaticum
regni Danici mediævalis. Series
secunda.

Rpt. = Ringkjøbing Raadstueproto-
kol.

R. R. = Ringkjøbing Raadstuearkiv.

S. = Side.

Sk. = Skilling.

Skp. = Skæppe.

Skpt. = Ringkjøbing Skifteprotokol.

Sldlr. = Sletdaler 5: 2/3 Rdl.

Tb. = Ringkjøbing Tingbog (Justits-
protokol).

Td. = Tønde.

Vib. Ldt. Domb. = Viborg Landstings
Dombog.

PERSONREGISTER

(Bg. = Borger; Bgm. = Borgmester; Byf. = Byfoged; Bysk. = Byskriver; g. m. = gift med; Kbm. = Købmand; Kpl. = Kapellan; Pm. = Politimester; Rmd. = Raadmand; Sgpr. = Sognepræst.)

Aakjær, Svend, Sprogforsker, 15, 317.

Aal, Jacob Nielsen, Rektor, 332.

Aarup, Anders Kjeldsen, 10.

Abel, Leonard, Kateket, 334.

Agatha Henrich Willemsøns, 332.

Agerholm, Berthel, Hører, 334. – Christen Andersen, Kpl., Rektor, 79, 241, 242, 330, 333, 334. – Helene Cathrine, 79. – Maren Christensdatter, 79.

Allerup, Hans, Sgpr., 79, 189, 243-244, 265, 329.

Ammitzbøl, Hans Peter, Kancelliasessor, til Søgaard, 218. – Henrik, Krigsraad, til Søgaard, 218.

Anchersen, Ancher Sørensen, Rektor, 80, 330, 333. – Maren Sørensdatter, 80, 330. – Matthias, Biskop, 257. – Søren, se Kolding, Søren Anchersen. Andersdatter, Anna, 333. – Dorthea, 330. – Helene, 330.

Andersen, Aage Hjalmar, Apotheker, 339. – Anders, Rmd., 129, 325, 330. – Carl Octavius, Apotheker, 339. – Christen, Byf., 326. – Gerd, Apotheker, 339. – Hans, i Emmerlev, 325. – H. C., Digter, 145. – Jens, Bg., 28. – Laust Christian, Uhrmager, 291. – Milter, Kpl., 250, 330. – Morten, Rmd., 322. – Oluf, Rmd., 322. – Peder Christian, Overlærer, 270, 272, 273, 274, 335. – Peter Kr., Konservator, 228, 234, 348. – Poul, Sgpr., 328. – Rasmus, Amtsskriver, 45, 294, 321. – Villads, Amtsforvalter, 217, 222, 223, 239, 294, 327.

Andresen, Andreas Daniel, Sgpr., 327, 329. – Joh. P., Orgelfabrikant, 123.

Anne, g. m. Peder N. N., Troldkvinde, 164-165.

Appelberg, Carl Ludvig, Sgpr., 329.

Arent, Peter, Snedker, 302.

Arentzen, Anders, Skipper, 95.

Arntz, Georg Arnold, Distriktslæge, 337.

Arup, Erik, Historiker, 18.

Augsburg, Else Jensdatter, 321.

Bach, Carl Gustav Sommer, Lærer, 279. – Jens Sørensen, Hører, 334.

Bagge, Mette Jensdatter, 80. – Peder, til Søgaard, 217.

Baggesdatter, Maren, g. 1) m. Rmd. Oluf Jensen, 2) m. Rmd. Poul Jensen, 3) m. Rmd. Jesper Urbansen (Skouboe), 323, 324.

Baggesen, Jens Lauridsen, Rmd. i Ribe, 80. – Laurids, Rmd. i Ribe, 80, 323. – Peder, Rmd. i Ribe, 81.

Balvig, Maria Cathrine, 338. – Peder Nielsen, Skoleholder, 264, 265, 338.

Bang, Claus Ibsen, Bgm., 321. – Jens, Skoleholder, 265, 266.

Bartels, Friederich, Tjener, 174.

Bartholin, Caspar, Theolog og Læge, 255. – Hans, Theolog, 255.

Bech, Niels, Hattemager, 302.

Beesk, Birgitte Mortensdatter, 178-179, 321. – Morten Sylvestersen, Rmd., Byf., Bysk., 26, 28, 321, 322, 323, 324, 326, 327. – Sylvester, Rmd., Tolder, 322, 324.

- Bendixen, Frederik, Skoleholder, 265.
 Bendix-Poulsen, Holger Aage, Amtslæge, 337.
 Berg, Christen, Politiker, 201.
 Bering, Mikkil Tuesen, 23.
 Bernstorff, Johan Hartvig Ernst, Udenrigsminister, 171.
 Berthelsen, Anne Cathrine Olesdatter, 122. – Georg Berthel, Konsul, 38, 312. – Mads, Sgpr., 328. – Ole, 158.
 Bettau, v., Major, 187.
 Bettenhaus, Poul, Kbm., 100, 122.
 Biechleff, Peder Andersen, Rektor, 332.
 Birk, Oscar Christian, Sygehuslæge, 297, 337.
 Birkedal, Schøller Parelus Vilhelm, Kateket, 243, 250–251, 334.
 Bissrup, S., Skomager, 302.
 Bjerg, Johannes, Billedhugger, 211. – Niels Jensen, Bgm., 58, 189, 322, 325, 327.
 Bjerrum, Edel Marie, 338. – Frederikke Lovise, 334.
 Bjørn, Barke, g. m. Bgm. Claus Ibsen Bang, 321. – Maren Jacobsdatter, 79.
 Bjørnsen, Jacob, Rmd. i Varde, 79, 321.
 Blaksmark, Thomas Christensen, Rmd., 321, 324.
 Blicher, Jens Peter, Distriktslæge, 336. – Steen Steensen, Digter, 147, 254, 259.
 Boesen, Anne Marie, 80, 321. – Peder, Bgm., 80, 321, 324, 325.
 Boldevin, Ane Margrethe, 326.
 Bollerup, Søren Rinder, Lærer, 279.
 Bonde, Maren, Privatlærerinde, 280.
 Boochius, Oluf, Skoleholder, 264.
 Borchardsdatter, Helvig, g. m. Borgmester Jens Sørensen Bredal, Postmesterinde, 292, 321.
 Borgen, Marcus Clausen, Kpl., 330, 336.
 Bork, Snedkermester, 210. – Caroline Augusta, 336. – Jens Iversen, Sgpr., 217, 224, 225, 328. – Søren, Byf., 60, 94, 104, 326, 336.
 Borum, Rasmus Marius Johannes, Dommer, 328.
 Boysen, Mikkil Christiansen, 334.
 Brandes, Georg, Kritiker, 148.
 Brandt, Gomme Frederik, Kateket, 334. – Peter Nielsen, Sgpr., 250, 329.
 Bredal, Cathrine Sophie, Postmester, 292. – Jens Sørensen, Bgm., 154, 292, 321.
 Bro, Karen, Lærerinde, 279.
 Broager, Johan Leonard, Apotheker, 121–122, 187, 338, 339.
 Brockdorff, Karen, 46. – Lise, 38.
 Brodersen, Anna Margrethe, g. m. Apotheker Hans Leganger Heiberg d. Y., 339.
 Broholm, Henrik Henningsen, Hører, Kordegn, 243–245, 259, 261, 334.
 Brorson, Hans Adolf, Biskop, 244, 248, 249.
 Brorstrup, Simon, Skipper, 232.
 Brunstrøm, Arkitekt, 210.
 Brüggman, Hans, Toldbetjent i Hjerding, 321. – Kirstine Hansdatter, 321.
 Bryske, Christence, Enke efter Thomas Fasti, 259.
 Brædstrup-Holm, A., Kbm., 38.
 Brøllund, Anna, 338.
 Brøllunds, Anne Marie. se: Qvistgaard, Anne Marie.
 Buch, Christen, Rektor, 332. – Hans Jacob Hansen, Sgpr., 189, 329. – Laurids, Kbm., 122, 123. – Mads Poulsen, Rektor, 332. – Peder Christensen, Kpl., 330.
 Busch, Niels, se: Busk, Niels Frederiksen.
 Busk, Frederik, Bgm., 227, 320, 323, 335, 346. – Frederik Nielsen, Bg., 335. – Iver Frederiksen, Rmd., 320, 323. – Magdalene Jensdatter, 335. – Maren, g. m. Rmd. Iver Frederiksen Busk, 323. – Niels Frederiksen, Foged i Søndfjord i Norge, 335.

- Bülów, Frederik Rubeck Christian, Generalmajor, 195–196.
- Bøggild, Jens Lassen, Kateket, 327, 334.
- Bøgner, Johannes Ivar, Stadsskoleinspektør, 22, 316, 317–318, 335.
- Bøgvad, Jens Hansen, Kpl., 250, 325, 330.
- Böhmer, v., oberstløjtnant, 187.
- Bølling, Johanne Dorthea, 193.
- Bøvling, Niels Christensen, Bg., 343.
- Cannart, Louis, Kirurg, 335.
- Carl Gustav, svensk Konge, 26, 28, 29.
- Carlsen, C., Vandbygningsdirektør, 108.
- Caroline Mathilde, Dronning, 171.
- Christensdatter, Birgitte Cathrine, 336. – Karen, 167. – Mette, g. m. Rmd. Hans Jensen, 324.
- Christensen, Anders, i Dalgaard, Agerholm By, V. Vandet Sogn, 330. – Anna Sofie, Lærerinde, 279. – Birthe Marie, Lærerinde, 279. – Christen, Byf., 325. – Christen, Kbm., 203. – Christen, Skoleholder, 264, 265. – Christen Olesen, Lærer, 279. – Christian, Stadsskoleinspektør, 335. – Hans, Lærer, 265, 267. – Harald, Bgm., Jernbanepakmester, 322. – Iver, Foged paa Voldbjerg, 206, 247, 258, 259, 260, 261. – Iver, Rmd., 323. – J., Vognmand, 269. – J. C., Politiker, 142, 143, 211. – J. K., Overlærer, 132, 279. – Mads, Byf., 165, 325. – Niels, Overlærer, 278, 279, 335. – Oluf, Rektor, 332. – Oluf, Sgpr., 328, 348. – Peder, Rmd., se: Skomager, Peder Christensen. – Peder, Kpl., 330. – Peder, Sgpr., 328. – Svend, Rmd., 322. – Svend Aage Otto, Dommer, 328. – Thorbøll, Avlsbruger, 7. – Tue, Byf., 320, 325. – Vagn, Amtslæge, 337. – Villads, Bg., 164.
- Christian II, Konge, 19.
- Christian III, Konge, 15, 19–20, 128, 130, 140, 141, 308.
- Christian IV, Konge, 20, 22, 218.
- Christian V, Konge, 126, 170.
- Christian VI, Konge, 81.
- Christian VIII, Konge, 108, 220.
- Christian IX, Konge, 141.
- Christiansen, Jens Christian, Dommer, 328.
- Christine, Prinsesse, Neustrelitz, 176.
- Christoffer af Bayern, Konge, 12–13, 18–19.
- Christophersdatter, Dorthe, g. 1) m. Bgm. Peder Pedersen (Skriver), 2) m. Rmd. Johan Wetzeling, 320, 323.
- Christophersen, Peder, Sgpr., 328.
- Clausdatter, Anna, 335.
- Clausen (se ogsaa under: Klausen), Matthias, Guldsmid, 222.
- Clausen-Bagge, Nicolai, Frimenighedspræst, 252, 331.
- Clement, Skipper, 19.
- Cohn, Louise Nicolette, 334. – Samuel, Kbm., 334.
- Colding (se ogsaa under: Kolding), Jens Nielsen, Rmd., 81, 95, 99, 170, 324. – Johanne Nielsdatter, til Søgaard, 217. – Thomas Eriksen, Klokker, Kordegn og Klejnsmed, 243–244.
- Croner, Anna Cathrina, 161. – Jens Simonsen, Kbm., 103, 122, 161, 197, 350.
- Curtz, Hans Pedersen, Bgm. i Kolding, 80. – Maren Hansdatter, 80.
- Dahl, Gartner, 7, 10. – Jens, 11.
- Dalgaard, P., Kbm., 203, 297, 300.
- Dalgaard-Knudsen, J., Bgm., Landsretssagfører, Museumsforstander, 131, 299, 322.
- Dalgas, Enrico Mylius, Hedeopdyrker, 147.
- Dam, Morten Reenberg Iversen, Sgpr., 329.
- Dan, Sagnkonge, 141.
- Darmstadt, Fyrsten af, 29.

- Davidsen, Erik, Klokker, Kordegn og Klejnsmed, 243.
 Debern, Ritmester, 88.
 Dickens, Charles, Forfatter, 145.
 Dorsch(eus), se under: Torsk.
 Drachmann, Holger, Digter, 164.
 Draiby, E., Arkitekt, 306.
- Edens, Landinspektør, 282.
 Eilertz, Johan Christopher Jacobsen, Rektor, Sgpr., 80, 189, 328, 333. – Susanne Marie, 80.
 Eilschou, Christian Cornelius, Apotheker, 338.
 Ekeroth, Richard Conradt, Byf., 327.
 Elkjær, Catharina, 334.
 Ellerbek, Anton, Lægemissionær, 250. – Mads Jensen, Karetmager, 203, 250, 272.
 Else, g. m. Kpl. Niels Jensen, 330.
 Endorph, Maturin Pedersen, Sgpr., 329.
 Engelken, Johan, Kpl., 331.
 Engelstoft, Povl, Historiker, 142.
 Engmarksgaard, Børge, Kpl., 331, 350.
 Eratosthenes, Geograf, 15.
 Erichsen, P., Politibetjent, 302.
 Erik af Pommern, Konge, 17.
 Erik, Klokker, Kordegn og Klejnsmed, se under: Davidsen, Erik.
 Eriksen, Ove, Bgm., 48, 55, 56, 99, 170, 321.
 Erlang, Frederik Krarup, Kontorchef, Historiker, 317, 318. – Marie Magdalene Krarup, Lærerinde, 279.
 Ernst, Bartskær, 335.
 Eskildsen, Mikkil, Tolder, 81, 321. – Niels, Tolder, 81.
 Espensen, Niels, Skoleholder, 265.
- Fensbøl, Morten, Lærer, 273, 278, 279.
 Finsen, Johan, Byf., 274, 326, 327. – Jon, Byf., 326, 327.
 Fledelius, Peter Christian, Sgpr., 329.
 Flint, Niels Peter Olsen, Lærer, 278, 279.
 Flytkjær, H. C., 10.
 Foersom, Niels Christensen, Byf., 326.
 Fogh-Nielsen, Anders Jørgen Viggo, Sygehuslæge, 337.
 Foss, Anna Jensdatter, 325.
 Franck, Niels Olufsen, Bgm., 79, 100, 226, 321. – Oluf, Rmd., 58, 59, 79, 105, 226, 321, 325.
 Frandsen, Tøger, 137.
 Frederik II, Konge, 140.
 Frederik III, Konge, 153.
 Frederik IV, Konge, 74, 75.
 Frederik VI, Konge, 108.
 Frederik VII, Konge, 200, 220.
 Frederik, Arveprins, 171.
 Friis, Hans Lauridsen, Rektor, 79, 333. – Jens Isaksen, Guldsmid, 118, 119. – Laurids Mortensen, Byf. i Ribe, 79.
 Frost, P. N., Sgpr., 45, 128, 132, 133, 160, 213, 230, 234, 280, 315, 316, 329, 347.
 Fryd, Hans Peter, Distriktskirurg, 336.
 Fuglsang, Jens, Amtsforvalter, 45. – Johan, Herredsfoged, 173.
 Fæster, Dorothea Christine, 334. – Jens Jørgen, Toldinspektør, 104, 105, 334.
- Gabel, Christian Carl, Stiftamtmand, 57, 257.
 Gadberg, Hans, Gørtler, 210.
 Gallas, General, 23.
 Gammelgaard, Fritjof, Overlæge, 337.
 Gandrup, Jeppe Thygesen, Skoleholder, 263, 264.
 Georg I, græsk Konge, 141.
 Gerhardt, Henrik, Musketer, 192.
- Fabricius, Hans Ditlev, Byf., Dommer, 327, 328.
 Fasti, Thomas, til Vennergaard, 259.
 Faurby, Enkefrue, 10.
 Fenger-Eriksen, Karl Nicolaus, Pm., 328.

- Gerritz, Gerhard, Regimentsfeltskær, 330, 335-336. - Gertrud Marie Gerhardsdatter, 330.
- Giørtz, Balthasar, Kpl., 266, 330-331.
- Gjødse, Bg., 268.
- Gjødstrup, Niels, Rektor, 332.
- Glistrup, Slagter, 121.
- Glud, Søren Pedersen, Rektor i København, 255.
- Golius, Jacob, hollandsk Filolog, 255.
- Gonsager, Jes Andersen, Rektor, 332.
- Gram, Hans, Historiker, 140.
- Grambow, Frøken, 172.
- Gravesen, Carl Christian, Tandlæge, 272.
- Gregersdatter, Anne Marie, 324.
- Groningen, Mikkell van, Billedskærer, 227.
- Groos, Hansine Margrethe Marie, 329. - Peter Andreas, Bysk., 327, 329.
- Grum-Schwensen, Aage, Dommer, 328.
- Grønlund, Peder, Herredsfoged, 198.
- Gudme, Iver de Hemmer, Kateket, 334.
- Guldborg, Ove Høegh-, Statsmand, 171, 172, 183.
- Gunder, g. m. Rmd. Christen Pedersen, 323.
- Gunst, Peter Jensen, Distriktslæge, 336.
- Gutheim, Jacob, Krigskommissær, 26, 29.
- Gyldenløve, Ulrik Frederik, 170.
- Gyldenstjerne, Peder, til Tim, 129.
- Göttsche, Nicolai Edinger, Byf., 42, 326.
- Haas, Jens Nielsen, Byf., 164.
- Habersdorff, Hans Johansen, Bysk., 327.
- Hagbard, Mikael Pedersen, Lærer, 279.
- Halbye, H., Skomager, 83. - Marinus, 302.
- Halkjær, Pælebukkemester, 103.
- Hallas-Møller, Holger, Apotheker, 339.
- Hammersøe, Jens Marius, Bgm., Landsretssagfører, 282, 322.
- Hansdatter, Birgitte Cathrine, 330, 336. - Else, Bagerenke, 188. - Lisbeth, 79, 332. - Maren, 79. - Vibeke, 80.
- Hansen, C. F., Amtmand, 35, 37, 104, 173, 176, 180, 181-182, 184, 190, 293. - Georg, Grosserer, 309. - H. L., Direktør, 226. - Johan Nicolaus, Skoleholder, 264, 265. - Leif, Fabrikant, 309. - Marcus Ditlev, Distriktskirurg, 336. - Niels, Automobilforhandler, 189.
- X/Harpøth, Slægt, 316. - Anna Elise, 250. - Jens, Kbm., 75-77, 103, 122, 123, 197, 200, 304. - Peder Christensen, Proprietær, Ulfund, 250. - Poul, 250. - Søren, Kbm., 227, 250. - Søren Anton, 250.
- Hass, Jens Nielsen, Byf., 326, 333.
- Hasse, Anne Marie, 81. - Jacob, Rmd., 81.
- Hassenfeldt, Carl Frederik, Sgpr. i Velling, 250.
- Hastrup, Laurits Christensen, Byf., 326.
- Have, Christen Christensen, Rektor, 332.
- Hee, Søren Jensen, Rektor, 333.
- Hegelund, Jacob Hansen, Rektor, 332. - Magdalene Pedersdatter, 81. - Peder, Biskop, 139, 330, 332.
- Heiberg, Christian Carl, Apotheker, 286, 338. - Hans Leganger, d. Yngre, Apotheker, 338-339. - Hans Leganger, d. Ældre, Apotheker, 338.
- Hein, Johan Frederik, Apotheker, 338.
- Helbeck, Laurids Mikkelsen, Byf., 326.
- Heldvad, Laurids Pedersen, Amtsforvalter, 45.
- Helmig, Elith, Valgmenighedspræst, 252, 331.

- Hemmet, Iver Hansen, Rektor, 259, 261, 262, 333, 334.
- Hennings, Kompagnifeltskær, 188.
- Henriette Marie, Prinsesse af Preussen. 171.
- Henriksen, Arne Krüger, Kpl., 331.
- Hensgen, P., Fabrikant, 310.
- Hermansen, Hans, Rmd., 323.
- Hertzbergh, Regimentskvartermester, 26, 27, 28.
- Hillersborg, Einer, Sgpr., 252, 329.
- Hindhede, Mads, 10.
- Hjorth, Palle Lorents Welsch, Amtslæge, 337.
- Hoff, Johan Hieronymus, Kpl., 331.
- Hoffmann (se ogsaa under: Hofman), Jacob Elias, Apotheker, 325, 338.
- Hofgaard, Kirstine, 321.
- Hofman (se ogsaa under: Hoffmann), Hans de, Historiker, 226, 314, 315. – Tycho de, Historiker, 314.
- Holbek, Carl, Jernstøber, 302. – Tang, Jernstøber, 302.
- Holberg, Ludvig, Forfatter, 126, 254.
- Hollænder, Laust, Skomager, 169–170.
- Holm, August, Boghandler, 302. – Christen, 158. – Christian, Rebslager, 302. – Lambert Nielsen, Hører, 333. – N. P., Boghandler, 302. – Peder Poulsen, Værtshusholder, 192. – Peter, Boghandler, 302. – Poul, 192.
- Holst, Erik Begtrup, Fysikus, 203, 272, 274, 294, 312, 337. – Johan Peter, Sgpr., 329.
- Hoppe, Christian Benzon, Kreditforeningsdirektør, 287.
- Horn, Hans Vilhelm, Skoleholder, 265.
- Huitfeldt, Arild, Rigens Kansler, Historiker, 140–141.
- Husted, Slægt, 312. – Anders Christensen, Gaardmand, 38, 312. – Andreas Christian, Konsul, 189, 312. – Anna Cecilie, 312. – Christen, Kbm., 38, 100, 103, 122, 312. – Christen, Konsul, 38, 39, 41, 43, 62, 112, 121, 223, 312. – Christen, Overretssagfører, 189, 312. – Christen Høj, Kbm., 189, 312. – Henrik, Kbm., 38, 100, 312. – Henriette Elise, 312. – Vilhelmine Christine, 312.
- Hviid, Christian Alexander, Byf., 46, 327. – Niels, Rmd., Bysk., 59–60, 170, 173, 180–182, 184, 188, 190, 206, 325, 327.
- Høgsbro, Karen Hansdatter, 324.
- Hørup, Jørgen Nielsen, Lærer, 278, 279.
- Høyer, Otto Ovesen, Kpl., 79–80, 330. – Ove Mouritsen, Sgpr., 80.
- Høyland, Eskild, Kateket, 334.
- Ingerslev, Vitus, Lærer, 279.
- Isager, Peder Nielsen, Kbm., 101, 250.
- Iversdatter, Lisbeth, g. 1) m. Bgm. Frederik Busk, 2) m. Bgm. Peder Pedersen, 320.
- Iversen, Ebbe, Fabrikant, 310. – H. C., Konsumptionsforpagter, 185. – Søren, Lærer, 279.
- Jacobsdatter, Maren, 333.
- Jensdatter, Ane, g. m. Rmd. Jens Nielsen Colding, 81, 323–324. – Anne, g. 1) m. Rmd. Gregers Nielsen (?), 2) m. Bgm. Mogens Olufsen, 320, 323. – Anne, g. m. Rektor Kjeld Nielsen, 78. – Anne Marie, 193. – Dorrit, 166–167. – Else, g. m. Rmd. Anders Lauridsen, 324. – Karen, 79. – Magdalene, 335. – Maren, Datter af Hr. Jens Iversen Bork, 226. – Margrethe, 81. – Mette, g. m. Laurids Baggesen, 80. – Mette, Datter af Hr. Jens Iversen Bork, 226. – Mette, g. m. Bgm. Rasmus Pedersen, 81, 321. – Regina, 327. – Vibeke, 81.
- Jensen, Anders, Rmd., Byf., Bysk., 322, 325, 326, 327. – Anna Sophie, Lærerinde, 273. – Bertel Clausen,

- Skibsfører, 232. – Christen, Bgm., 319. – Christen, Søn af Hr. Jens Iversen Bork, 226. – Finn, Overlæge, 337. – Hans, Rmd., 27, 99, 324. – Hans, Søn af Hr. Jens Iversen Bork, 226. – Henrik, Bysk., 327. – Holger, Pm., 328. – Iver, Bgm., 319. – Iver, Byf., 325. – Iver, Søn af Hr. Jens Iversen Bork, 226. – Jens, Bgm. ca. 1603–1622, 320. – Jens, Bgm., død 1664, 26, 81, 99, 130, 320–321, 323, 324. – Jens, Rmd., 48, 49, 55, 56, 81, 324. – Johannes, 11. – Kjeld, Søn af Hr. Jens Iversen Bork, 226. – Mads, Bg., 88. – Morten, Lærer, 273, 278, 279. – Niels, Bgm., 319, 320. – Niels, Direktør, 311. – Niels, Kpl., 329–330. – Oluf, Byf., 326. – Oluf, Rmd., 321, 323, 324. – Peder, Rmd., 45, 48, 49, 55, 56, 81, 170, 324. – Peder, Søn af Hr. Jens Iversen Bork, 226. – Poul, Rmd., 321, 323, 324. – Tue, Rmd., 99, 323, 324. – Villum Anders, Lærer, 273.
- Jepsen, Christen. Kpl., 329. – Hans, Bysk., 327.
- Jesper, Rytter, 178–179.
- Jessen, Erik Johan, Etatsraad, 314.
- Jonas, Rytter, 178–179.
- Jordhøj, Hans Juul, Sgpr., 264, 329.
- Juel, Erik, til Lindbjerg, 23. – Iver, til Stubbergaard, 131. – Søren, Bysk., 327.
- Juhl, Johannes Peter, Apotheker, 339.
- Juliane Marie, Enkedronning, 171.
- Juul, Hans, til Staarupgaard, 153.
- Juulsgaard, Jens Christian, Kbm., 46, 122.
- Jørgen Fyrbøder, 170.
- Jørgensdatter, Ane, g. m. Hører Christopher Nielsen Torsk, 333. – Anne, g. m. Bgm. Niels Jensen Bjerg, 322. – Maren, g. 1) m. Rmd. Anders Andersen, 2) m. Kpl. Jens Hansen Bøgvad, 325.
- Jørgensen, Hans, 10. – Kirstine, Lærerinde, 279. – Maren, Privatlærerinde, 280. – Nicolai, Kirurg, 335.
- Kaas, Frederik Julius, Statsminister, 266. – Otte, til Søgaard i Nysogn, 259.
- Kamp, M., Gæstgiver, 45, 121.
- Karen, g. m. Kpl. Peder Christensen, 330.
- Kirkegaard, Christen, Maler, 83. – Jesper, Maler, 83, 105, 107, 189, 216, 338.
- Kirsten, g. m. Søren Skriver (Mikkelsen), 327.
- Kirsten, g. m. Thade Richardsen, 165–166, 168.
- Kjeldsdatter, Kirsten, 79.
- Kjeldsen, Jens, Rektor, 331. – Jens, Sgpr. i Gudum-Fabjerg, 331. – Jens, Sgpr. i N. Nisum, 331. – Niels, Sgpr. i Ulfborg, 129.
- Kjær (se også under: Paludan), Christiane Benedicte Nielsdatter, 80. – Hans Hansen, Sgpr., 79, 230, 233, 313, 328, 348. – Lisbeth Hansdatter, se under: Hansdatter, Lisbeth. – Mette Bagge, 80. – Niels Mikkelsen, Bgm., 80, 321, 322, 329.
- Kjærgaard, Svend, Gartner, 302.
- Kjærulff, Poul Ottesen, Guldsmed, 118.
- Klausen (se ogsaa under: Clausen), Klaus, Avlsbruger, 7.
- Klit, Christen Thomsen, Bg., 88. – Margrethe Thomasdatter, 335.
- Klitsgaard, Laurids Andersen, Rmd., siden Bgm. og Byf. i Lemvig, 324.
- Klokker, Leonhardt, Bager, 302. – Mathias, Bager, Museumsforstander, 298, 302.
- Klyn, Ribe-Slægt, 139.
- Knudsdatter, Regina, 321.
- Knudsen, Jacob, Herredsfoged, Ejer af Østergaard i Lyne Sogn, 336. – Johannes Andreas, Apotheker, 338. – Matthias, Bg., 162.

- Knuth, von, Overkammerjunker, 170.
 Kock, Johan, Kirurg, 335.
 Koed, Thomas Iversen, Postmester, 104.
 Kolbye, Ane, 104. – Berthel, Kbm., 94, 103, 104, 105, 122. – Th., Kbm., 302.
 Koldborg, Carl Christian, Overlæge, 337.
 Kolding (se ogsaa under: Colding).
 Maren Sørensdatter Anchersen, 80.
 – Søren Anchersen, Sgpr., 79, 170, 189, 328.
 Korsholm, J., Garver, 122.
 Krag, Tolder, Løjtnant, 187, 189. – Niels, Historiker, 139–141, 142, 331.
 Kragelund, Niels Pedersen, Rektor, 332. – Peder Jensen, Biskop i Ribe, 332.
 Krarup, Niels Bygom, Kpl., 330. – Niels Bygom, Prokurator, Postmester, 38–39, 43, 292.
 Kressin, Johan David, Distriktskirurg, 336.
 Krohne, Johan Wilhelm Franz von. Gehejmerraad, 105, 171–177.
 Kruuse, Christian Lodberg Friis, Distriktskirurg, 326, 336.
 Kümmel, Christian Ernst, Bysk., 46, 327.
 König, Caspar, Klokkestøber i Viborg, 238.
 Köster, Underofficer, 194.
 Ladefoged, Rasmus Pedersen, Lærer, 279.
 Lambæk, A., Gaardejer, 10.
 Lancaster, Joseph, engelsk Skolemand, 267.
 Lang, Frederik Christian, Amtsforvalter, 45.
 Lange, Hoffourer, 170. – Anders, til Vennergaard, 153. – L., Kbm., 203, 210.
 Langøe, Severin Clemens, Kateket, 334.
 Larsdatter, Christiane, 193.
 Larsen, Elias, Tolder, 321. – Laura Nicoline Johanne, Lærerinde, 273.
 – Peter Martinus, Overlærer, 278, 335.
 Lassen, Per, Byf., 325.
 Laugesen, Hans, Biskop i Ribe, 331.
 – Steffen, Rektor, 331.
 Lauridsdatter (se ogsaa: Lauritsdatter), Abild, 335. – Dortehea, g. m. Amtsskriver Rasmus Andersen, 321.
 – Øllegaard, 324.
 Lauridsen (se ogsaa: Lauritsen), Anders, Rmd., 324, 332. – Christen. Skoleholder, 264, 349. – Niels, se: Rindom, Niels Lauridsen.
 Lauritsdatter (se ogsaa: Lauridsdatter), Kirsten, 83.
 Lauritsen (se ogsaa: Lauridsen), Børge Traberg, Kpl., 331.
 Lavesen, Clemens, Rektor, 332.
 Legardt, Christian Hansen, Læge, 81, 130.
 Lehmann, J. F. G., Generalmajor, 180, 181, 183–184, 186, 193, 195.
 Lehmeyer, Charlotte Amalie, 176, 177.
 Leiting, Anna Margretha, Husholder-ske, 174–176.
 Lemvig, Søren Lauridsen, Rektor, 332.
 Lesle, Ephraim, Sgpr. i Vorgod, 292.
 Leuning, Carl Georg, Byf., 46, 108, 203, 327.
 Levetzau (Levetzow), Cornelia, Forfatterinde, 144–145. – H. F., Generalmajor, 155, 170. – Theodosius, Stiftamtmand, 173.
 Limbek, Claus, Drost, 84.
 Lind, Jacob, Kpl., 330.
 Lindberg, Th., Direktør, 311.
 Lindenblad, Severin Christian, Skoleholder, 264, 265.
 Lisbeth, g. m. Rektor Søren Jensen Hee, 333.
 Lodberg, Maren, 194–195. – Thorvald, Genealog, 317.
 Lorentz, Vilhelm Conrad, Amtmand, 293.

- Lund, Hans Johansen, Bysk. i Varde.
326. – Harry Christian, Byf., 327. –
Jørgen Pedersen, Bager, 302.
- Luther, Martin, Reformator, 255.
- Lühe, v. d., Gehejmeraad, 172.
- Lyhne, Knud, Bødker, 203, 302. –
Thomas, 302.
- Lütken, Thomas Bagger, Amtsforval-
ter, 45, 174–175.
- Lüttichau, Tønne, til Engelsholm,
176.
- Løvenørn, Poul, Overlods, 103–104.
- Madsdatter, Maren, 326. – Sidsel, 83.
– Vibeke, g. m. Bgm. Jens Olufsen,
78, 320. – Vibeke, g. 1) m. Oluf Tue-
sen, 2) m. Rmd. Thomas Christen-
sen Blaksmark, 321, 324.
- Madsen, Aage, Kbm., 38, 281, 307. –
Jens, Byf., 326.
- Madum, Knud Jensen, Byf., 321, 326.
- Marebæk, Peder Christensen, Rektor,
332.
- Maren, g. m. Rmd. Iver Frederiksen
Busk, 323.
- Marstrand, Vilhelm, Ingeniørarkitekt.
Historiker, 317, 347.
- Melchiorson, Michael Borre, Fysicus,
282, 337.
- Mette, g. m. Poul Bartskeer, 335.
- Meyer, Henrik, Byf., 326.
- Mikkel, Maler, 116.
- Mikkell, Rektor, 331.
- Mikkelsdatter, Johanne, 226, 324.
- Mikkelsen, Boe, i Emmerlev, 321. –
Søren, Bysk., 327.
- Miller, Augustinus Augustinussen,
Rektor, 80, 332, 333.
- Moelberg, Jens, Kbm., 103, 161.
- Mogensen, Anders, Kaptajn, 23. –
Christen, Rmd., 323. – Niels, Bgm.
i Lemvig, 320.
- Moltke, C. F., General, 200. – Harald,
Maler, 148.
- Montagne, Thomas, Rmd., Byf., 58–
60, 170, 173, 174–175, 180–182, 184,
188, 190, 193, 194, 206, 325, 326.
- Morten, Snedker, 116.
- Mortensdatter, Maren, 330. – Mette,
Datter af Bgm. Morten Pedersen.
320.
- Mortensen, Claus, Rektor, 331–332. –
Claus, Rigens Skriver, 331. – Claus.
Sgpr. i S. Bork, 331–332. – Svend.
Bg. i Fredericia, 222, 347.
- Moth, Matthias, Kammersekretær,
170.
- Mule, Else, 140.
- Mvller, se: Müller.
- Mylius-Erichsen, Ludvig, Forfatter,
Polarforsker, 146–148, 272, 302.
- Müller, Johann Valentin, Klokkestø-
ber i Hamburg, 238. – Niels, Sgpr.,
329.
- Müllertz, Konsumptionsforvalter, 174.
– Johan Caspar Laurentius, Skole-
holder, 265.
- Møen, Jacob, Byf., 326.
- Møinich, Rasmus Clausen, Sgpr., 189,
244, 249, 329.
- Mølgaard, Tobaksfabrikant, 122.
- Møller, E., Prokurator, 203. – Jens.
Sgpr. i Ejning, 321. – Knud, Hotel-
ejer, 45. – Lorenz Sørensen, Kirurg,
335.
- Møller & Søn, Firma, 291.
- Mørk, Obel Cathrine, 104.
- Napoleon I, fransk Kejser, 75.
- Nebelong, N. S., Arkitekt, 208.
- Neiiendam, Valdemar, Maler, 147.
- Nich, Las, Bgm., 319.
- Niels Badskær, 335.
- Niels, Konge, 116.
- Niels, Sgpr., 328.
- Nielsdatter, Anna D., 224, 226, 328. –
Bodil, 326. – Gunder, 167.
- Nielsen, Sergeant, 271. – Anders, Lærer,
268. – Christen, Rmd., 322. – Elise
Marie, Lærerinde, 279. – Gregers,
Rmd., 24, 49, 320, 323, 324, 342. –
Hans, Rmd., 323. – Iver, Bgm., 227,
319, 320, 322. – Iver, Sgpr., i N.

- Bork, 328. – J. P., Fabrikant, 302. – Jens, Bgm., 320, 323. – Jes, Bgm., 319. – Kjeld, Rektor, 78, 332. – Niels Jørgen, Lærer, 268, 273. – Niels P., 6. – Peder, Byf., 325. – Peder, til Lunderup, Provstiskriver, 222. – Poul, 166. – Vilhelm, Bgm., Redaktør, 232, 322.
- Noe, Christen Iversen, Kbm., 250. – Hans Nørgaard, Malermester, 234.
- Nordbek, Niels, Lærer, 273, 278, 300.
- Nyland, Laurids Hansen, Rmd., 100, 322, 324, 325.
- Næss-Schmidt, Erhard, Læge, 39, 297.
- Nødskou, Clemen, Skoleholder, 265, 325.
- Nøhring, Rasmus, Kbm., Kirkeværgе, 238.
- Olsen, Caspar, Rektor, 331. – Jens, Rektor, 332. – Laurits, Maler, 302.
- Olufsdatter, Johanne, 325.
- Olufsen, Jens, Bgm., 22–23, 24, 48, 53, 78, 94–95, 129, 166, 167, 232, 320, 321, 323. – Jens, Rmd., 323. – Mogens, Bgm., 24, 26, 27, 99, 154, 320, 323. – Tue, Bgm., 99, 153, 155–156, 247, 260, 261, 321, 324, 326.
- Oppenhagen, Maren, 174–175.
- Oster, Sebastian, Musketer, 193.
- Overbech, Oberst, 26–29.
- Palladius, Peder, Biskop, 223.
- Paludan (se ogsaa under: Kjær), Hans, Skoleholder, 265. – Hans Hansen, Sgpr., 79, 230, 233, 313, 328, 348. – Hans Sørensen, Rektor i Kolding, 79. – Hother, Arkitekt, 215, 230, 232, 237.
- Peder, Kpl., 329.
- Peders, Anne, Troldkvinde, 164–165.
- Pedersdatter, Anne, g. m. Bgm. Morten Pedersen, 320. – Ingeborg, 49, 81, 130. – Maren, g. m. Boe Mikkelsen, 321. – Maria, 222, 223.
- Pedersen, Bagge, Rmd. i Ribe, 80, 323. – Christen, Rmd., 323. – Jens, Bysk., 327. – Marius, Bgm., Kbm., 46, 322. – Mikkell, Kpl., 329. – Morten, Bgm., Byf., 99, 320, 326. – Morten, Rektor, 331. – Niels, Rmd., 163, 323. – Niels, Sgpr. i Ulfborg, 78. – Paaske, 167. – Peder, Bg., 236, 260. – Peder, Bgm., 320, 323. – P. Storgaard, Førstelærer, Historiker, 316. – Rasmus, Bgm., 48, 55, 56, 81, 321, 324.
- Petersen, Landvæsenkommissær, 189. – Herman Bech, Byf., 327. – Magnus, arkæologisk Tegner, 144. – Viggo Hjalmar, Sgpr., 329.
- Philipsen, Niels, Sgpr. i Aal, 332.
- Pingel, Mogens Frederik, Distriktskirurg, 336.
- Plinius, romersk Forfatter, 15.
- Plotho, v., Baronesse, 172.
- Plovsgaard, Anna Pedersdatter, 236, 260. – Margrethe Pedersdatter, 333.
- Pogwisch, Karen, 153.
- Pontoppidan, Erik, historisk Forfatter, 33, 35, 314, 315. – Hans Jørgen, Distriktslæge, 337.
- Pors, Peder Madsen, Rektor, 332.
- Post, Sidsel Jensdatter, 174.
- Poul Bartskeer, 335.
- Poulsdatter, Maren, Troldkvinde, 165–168.
- Poulsen, Anders, Bgm., 319. – Poul Christian, Lærer, 268.
- Pytheas, Søfarende, 15–16, 317.
- Qvistgaard, Anne Marie, g. m. Peder Christensen Brøllund, 173, 176, 177. – Anne Mortensdatter, g. m. Sylvester Beesk, 322.
- Rantzau, Johan, Feltherre, 19–20, 33.
- Rasmusdatter, Ide Sophie, til Søgaard, 321.
- Rasmussen, A., Bogtrykker, 118. – Knud, Polarforsker, 148. – Louis, Bogtrykker, 118, 305, 306.
- Ravn, Margrethe Kirstine Nielsdatter, 322, 324.

- Resen, Jens Andersen, Kpl., Rektor, 330, 332. – Peder Hansen, historisk Forfatter, 33, 35, 44, 128, 313, 315.
- Reuss, Heinrich IX af, 171.
- Richardsen, Thade, 165.
- Rindom, Anne Cathrine, 122. – Jens Bjom, Kbm., 100, 122, 207. – Laurids Nielsen, Kbm., 101. – Maren Lauridsdatter, 325. – Niels, Kbm., 100, 132, 137, 185. – Niels Lauridsen, Rektor, 79, 324, 332. – Ole, Kbm., 45.
- Ringberg, Johan Peter Frederik, Amtslæge, 337.
- Ringkjøbing, Niels Christensen, Hører, 333.
- Ronum, Christen Hansen, Bg., 170, 226, 232, 321, 324.
- Rosengaard, M., Murer, 203, 209–210. – Ole Sand, Farver, 302.
- Rosenørn, Peder Otto, Amtmand, 197, 293.
- Rude, Eskil Mikkelsen, Rmd., 129, 321, 325, 338. – Jens Mikkelsen, Bgm., 321, 324, 325. – Sofie Hedevig, 338.
- Ruder, E. K. C., Lærerinde, 273.
- Saxo Grammaticus, Historieskriver, 140.
- Schack, Sophus, Kunstmaler, 220.
- Schandrup, Jacob Pedersen, Byf., 326.
- Schielderup, Kancelliraad, 321.
- Schierup, Margrethe Hansdatter, 321.
- Schjøtt, Frederik Viggo Erik Frisenberg Thorup, Sgpr., 329.
- Schlanbusch, Erik Marikus, Bgm., Toldforvalter, 63, 322.
- Schlebusch, Oberstløjtnant, 22–23, 341.
- Schlichtkrull, Oluf Johansen, Kpl., 80, 330.
- Schmidt, Christian, Rmd., Byf., 100, 325, 326.
- Schou, Kbm., 121.
- Schrum, Johan Frederik, Byf., 326.
- Schubert, C. M., Kbm., 300.
- Schulin, J. S., Amtmand, 112, 199, 200, 202.
- Schultz, Wilhelm, Sekretær hos Oberstløjtnant Schlebusch, 341.
- Seerup, Asger Mogens Frederik, Pm., 328.
- Sehested, Aksel, til Timgaard og Nøragergaard, 154–156. – Christian Thomesen, Kongens Kansler, 127. – Mogens, til Holmgaard, 153–154, 156.
- Seidelin, David Niels Dorph, Byf., 326.
- Seydel, Bartholomæus, Kirurg, 335.
- Siedon, Hopmand, 21.
- Sievers, Digeinspektør, 105–106.
- Sigurd Ring, Sagnkonge, 15.
- Simonsen, Gunner Rosendal, Dommer, 328.
- Sivertsen, Sivert, Kbm., 77.
- Skikkild, Chresten, Billedhugger, 148–150. – Christian Carl, Kbm., 149.
- Skjern, Niels Jensen, Hører, 333–334.
- Skomager, Peder Christensen, Rmd., Byf., 323, 325.
- Skouboe, Jesper Urbansen, se: Urbansen, Jesper.
- Skriver, Peder Pedersen, se: Pedersen, Peder, Bgm.
- Skriver, Søren, se: Mikkelsen, Søren.
- Skytte, Niels, Bgm., Fabrikant, 322.
- Smit, Thomas, Bgm., 319.
- Smith, Anna Sofie, se: Christensen, Anna Sofie. – Johannes, Forfatter, 280, 318.
- Soet, Peter, 95.
- Sommer, Kaptajn, 187.
- Sponneck, Marcus Sabinus Vilhelm, Byf., senere Stiftamtmand i Ribe, 46, 199, 326. – Wilhelm, Politiker, 141–142.
- Stabel, Johan Sebastian, Apotheker, 338.
- Stadil, Jens Lauridsen, Hører, 333.

- Stanislaus August, Konge af Polen, 171.
- Stauning, Anders Pedersen, Rmd., 322, 324, 325. – Kirsten Jensdatter, 158. – Vibeke, 325.
- Steensby, H. P., Geograf, 15, 317.
- Stephaniaus, Stephen, Filolog, Historiker, 254.
- Stephansen, Karen Pedersdatter, 326. – Peder i Varde, 217.
- Stig, Marsk, 116.
- Stilche, Jørgen, Guldsmid i København, 222.
- Stoundre, Pierre Jean, Juveler i København, 222.
- Strandbygaard, Bertel, Distriktslæge, 337. – Christen, Kbm., 101, 104, 122.
- Struensee, Johann Friedrich, Statsmand, 247.
- Svendsen, Charlotte Ernestine Susanne, 330. – Christen, Rmd., 323. – Hans Jørgen Marius, Kateket, 243, 251, 334.
- Søbye, A. L., Lærer, 273.
- Søiberg, Harry, Forfatter, 145–146.
- Søltoft, Didrik, Skoleholder, 264. – Poul, Tolder, Kammerraad, 264.
- Sørensen, Aage, Pm., 328. – Ancher, Sgpr. i Kolding, 79. – Anders, evig Vikar, 130. – Hans, Kaptajn, 22. – Mikkell, Hører, Bysk., 327, 333, 349.
- Tafteberg, Susanne Elisabeth, til Søgaard, 218.
- Tang, Slægt, 316. – Anders, Kbm., 197. – Anna, 250. – Niels Kjær, Proprietær, 100. – Peder Lauridsen, d. Æ., Kbm., 80, 100, 101, 104, 122, 132, 185, 197, 207, 250. – Peder Lauridsen, d. Y., Kbm., 100. – Søren, Kbm., 101, 207.
- Tarm, Birgitte Jeppesdatter, 334. – Jep Jepsen, Bgm., 48, 55, 56, 88, 101, 105, 178–179, 321, 324, 334. – Jeppe Jepsen, Sgpr. i Aadum, 334.
- Lars Jepsen, Rmd. i Varde, 321. – Laurids Pedersen, Skoleholder, 264. – Maren, 327. – Mette Jepsdatter, 79, 226, 321.
- Tarp, P., Skomager, 302.
- Terkelsdatter, Margrethe, g. m. Rmd. Jacob Bjørnsen i Varde, 321.
- Terkildsen, Hans, Forvalter paa Østergaard, Lyne Sogn, 336.
- Thaulow, Berthel Henriksen, Sgpr., 79, 328. – Christence Jensdatter, 79. – Dorothea Berthelsdatter, 79. – Henrik Sørensen, Sgpr. i Tavlov, 79. – Jens Berthelsen, Bgm. i Varde, 79. – Maren Jensdatter, 79.
- Thede, Ryan, Amtslæge, 337.
- Thomsen, Oluf, Rmd., Byf., 322, 325.
- Thorlacius, Christiane Dorothea Birgitte, 334. – Theodor, Bysk., 46, 209, 327, 334.
- Thurah, Laurids, kgl. Hofbygmester, 314, 315.
- Tilemann, Johan Nicolai, Sgpr., 329.
- Timæus, Historiker, 15.
- Torsk, Anders Christensen, Hører, 333. – Christen Jørgensen, 333. – Christopher Nielsen, Hører, 326, 333. – Else Jørgensdatter, 222. – Karen Nielsdatter, 326. – Niels Jørgensen, 333. – Peder Jørgensen, Vicerektor, 332, 333.
- Torstensson, svensk General, 22–23.
- Trampe, J. D., Amtmand, 203.
- Trane, Hans Madsen, Rektor, 333.
- Trasborg, Christen, Værtshusholder, 210.
- Truelsen, Peder, Rektor, 332, 333.
- Tuesen, Christen, Bgm., 320, 325. – Christen, Rmd., 321, 323, 324. – Oluf, 22–23, 321, 324. – Peder, Byf., 325.
- Tøgersen, Mads, Bysk., 21, 327.
- Tønder, Maren Jacobsdatter, 327.
- Töpker, Johan Heinrich v., Premierløjtnant, 192.
- Tørsleff, Jørgen Vincens, Kateket, 334–335.

Udbye, Karoline Marie H., Lærerinde, 279.

Undset, Sigrid, Forfatterinde, 146.

Urbansen, Jesper, Rmd., 99, 321, 324.

Ussing, Harald, Kateket, 334.

Valdemar, Hertug af Sønderjylland, Konge, 14.

Valdemar, Konge, 12, 14.

Valdemar Atterdag, Konge, 14, 84.

Valdemar Sejr, Konge, 14.

Valdemar den Store, Konge, 14, 214.

Wallenstein, Feltherre, 20-22.

Walter, Gottlieb, Musketer, 194.

Vasegaard, Søren, Forfatter, 318.

Vastrup, Viggo, 10.

Vedel, Anders Sørensen, Historiker, 140. – Peder Sørensen, Sgpr. i Rejsby, 80. – Susanne Pedersdatter, 80.

Velling, Gregers Jensen, Rektor, 332.

Wendel, Thomas Andersen, Byf., 55, 56, 79, 326.

Vendelboe, Mogens Henriksen, til Søgaard, 321.

Westengaard, Jens Eriksen, Bgm. i Odense, 321.

Vesteni, Regitze, g. m. Otte Kaas, 259.

Vestergaard, Jacob, Kbm., 121.

Wetzeling, Johan, Rmd., 23, 24, 99, 320, 323.

Wichman, Lisbeth, 81.

Vilhelm, Prins, 141.

Villadsen, Christen, Bgm., 320.

Wimmer, Ludvig, Runolog, 142-144.

Vind, Ole, Skoleholder, 265.

Winther, Christen, Bgm., 99, 321. – Christen Jensen, i Aalborg, 321.

Worgod, Christen, Kirkeværg, 238. – Christen Madsen, Farver, 325. – Elisabeth, 325.

Worm, Ole, Professor, Oldgransker, 313, 315.

Wrangel, Friedrich Heinrich Ernst, General, 201. – Helmuth, Oberst, 24.

Zeit, Ehregott Johan August, Kirurg, 336.

Zoëga, Poul, Rektor, 332.

Øllgaard, Kirstine Marie, 326. – Niels Sørensen, Kbm. i Varde, 326.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
<i>Arkæologisk Indledning. Af J. Dalgaard-Knudsen</i>	5- 11
<i>Tiden indtil 1660</i>	12- 31
<i>Om Byens Topografi</i>	32- 46
<i>Bystyret</i>	47- 81
<i>Borgerstyret. Tiden indtil 1682</i>	47- 54
<i>Embedsmandsstyret. 1682-1790</i>	54- 60
<i>Det moderne Borgerstyre. Tiden efter 1790</i>	60- 64
<i>Kæmnere. Regnskabsvæsen. Finanser</i>	64- 69
<i>Vægttere. Borgervæbning. Brandvæsen</i>	69- 78
<i>Tillæg. Efterkommere af Borgmester Jens Olufsen</i>	78- 81
<i>Borgerlige Næringsveje</i>	82-138
<i>Handel og Skibsfart</i>	82-115
<i>Haandværk og Industri</i>	115-125
<i>Tillæg. Laug i Ringkjøbing</i>	125-127
<i>Landbrug</i>	127-138
<i>Store Navne fra Ringkjøbings Historie</i>	139-150
<i>Sociale Forhold</i>	151-162
<i>Forskellige Træk af Byens Historie</i>	163-177
<i>Stormfloder</i>	163-164
<i>Hekseprocesser</i>	164-168
<i>Gader og Gadeløb. Kongebesøg</i>	168-171
<i>En Eventyrer</i>	171-177
<i>Krige og Krigskarle</i>	178-204
<i>Raadhus</i>	205-211
<i>Kirken</i>	212-252
<i>Dens Tilblivelseshistorie og Ydre</i>	212-218
<i>Kirkens Indre</i>	218-241
<i>Koret</i>	218-227
<i>Skibet</i>	227-232
<i>Korsfløjene</i>	232-237
<i>Taarnet</i>	237-239
<i>De dodes grave</i>	239-241
<i>Gejstligheden</i>	241-245
<i>Kirke- og Menighedslied</i>	245-252

	Side
<i>Skolevæsen</i>	253–280
<i>Latinskolen</i>	253–262
<i>Den danske Skole, Af J. I. Bøgner</i>	262–280
<i>De sidste hundrede Aar. Af J. I. Bøgner</i>	281–311
<i>Byens Vækst</i>	281–288
<i>Fra Havneterretnet</i>	288–291
<i>Etaternes og andre Bygninger</i>	292–300
<i>Kultur- og Foreningsliv</i>	300–303
<i>Om Næringslivet</i>	303–305
<i>Den gamle Bykerne</i>	305–307
<i>Slutning</i>	308
<i>Fra det ny Ringkjøbing</i>	309–311
<i>Tillæg. Oversigt over Familien Husted</i>	312
<i>Historieskrivningen om Ringkjøbing</i>	313–318
<i>Embedsliste</i>	319–339
<i>Borgmestre</i>	319–322
<i>Folkevalgte Borgmestre</i>	322
<i>Raadmænd</i>	322–325
<i>Byfogeder</i>	325–327
<i>Byskrivere</i>	327
<i>Dommere</i>	328
<i>Politimestre</i>	328
<i>Sognepræster</i>	328–329
<i>Kapellaner</i>	329–331
<i>Valg- og Frimenighedspræster</i>	331
<i>Rektorer</i>	331–333
<i>Hørere</i>	333–334
<i>Kateketer</i>	334–335
<i>Skoleledere</i>	335
<i>Kirurger (Bartskærere)</i>	335–336
<i>Distriktskirurger</i>	336
<i>Distriktslæger</i>	336–337
<i>Fysici</i>	337
<i>Amtslæger</i>	337
<i>Sygehuslæger</i>	337
<i>Apothekere</i>	338–339
<i>Noter</i>	340–349
<i>Rettelser og Tilføjelser</i>	350–351
<i>Forkortelser</i>	352
<i>Personregister</i>	353–365